Κείμενα
Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	**Θεοδόσης Πυλαρινός,** *Λέκτορας του Ιονίου Πανεπιστημίου* **Σοφία Χατζηδημητρίου,** *Σχολική Σύμβουλος* **Λάμπρος Βαρελάς,** *Ερευνητής του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας*
ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	**Γρηγόριος Πασχαλίδης,** *Επίκουρος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* **Ελευθέριος Καριάτογλου,** *Σχολικός Σύμβουλος* **Χρυσούλα Δελή,** *Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης*
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	**Βασίλειος Βουβονίκος,** *Φιλόλογος*
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	**Χρυσούλα Βέικου,** *Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου*
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	**Ηλίας Γιούρης,** *Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης*
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	**Δημοσθένης Κοκκινίδης,** *Ζωγράφος*
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

Η επανέκδοση του παρόντος βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας, η οποία δημιουργήθηκε με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ / ΕΠ «Εκπαίδευση & Διά Βίου Μάθηση» / Πράξη «ΣΤΗΡΙΖΩ».

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΕΣΠΑ 2007-2013
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Οι διορθώσεις πραγματοποιήθηκαν κατόπιν έγκρισης του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Θεοδόσης Πυλαρινός **Σοφία Χατζηδημητρίου** **Λάμπρος Βαρελάς**

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Η συγγραφή και η επιστημονική επιμέλεια του βιβλίου πραγματοποιήθηκε
υπό την αιγίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Περιεχομενα

Ο άνθρωπος και η φύση • Πόλη – Ύπαιθρος

Γεώργιος Δροσίνης, «Θαλασσινά τραγούδια» 8
Γιάννης Ρίτσος, «Τζιτζίκια στήσαν το χορό»
και Οδυσσέας Ελύτης, «Κάτω στης μαργαρίτας το αλωνάκι» 10
Ίταλο Καλβίνο, «Μανιτάρια στην πόλη» 12

Λαογραφικά

Λαϊκό παραμύθι, «Το πιο γλυκό ψωμί» 18
Αντώνης Μόλλας, «Η πείνα του Καραγκιόζη» 22
Δημοτικό τραγούδι, «Ύπνε μου κι έπαρέ μου το» 27
Μαρία Ιορδανίδου, «Τα φαντάσματα» 29
Κοσμάς Πολίτης, «Τα τσερκένια» 32

Οικογενειακές σχέσεις

Άγγελος Σικελιανός, «Της μάνας μου» 36
Εμμανουήλ Ροΐδης, «Η εορτή του πατρός μου» 38
Λάμπρος Πορφύρας, «Το στερνό παραμύθι» 41
Λέων Τολστόι, «Ο παππούς και το εγγονάκι» 43
Ζωρζ Σαρή, «Νινέτ» 45
Τούλα Τίγκα, «Τα πράγματα στρώνουν περισσότερο» 49

Θρησκευτική ζωή

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Στην Παναγία τη Σαλονικιά» 54
Κ.Π. Καβάφης, «Δέησις» 56
Στράτης Μυριβήλης, «Η λιτανεία» 57
Κάρολος Ντίκενς, «Παραμονή Χριστουγέννων» 61
Παντελής Καλιότσος, «Πασχαλινή ιστορία» 64

Εθνική ζωή

Κλέφτικο τραγούδι, «Ένας αϊτός περήφανος» 72
Γιάννης Βλαχογιάννης, «Η Έξοδο» 74
Παντελής Πρεβελάκης, «Ο Κρητικός – Η Πολιτεία» 76
Γιώργος Θεοτοκάς, «Ανήμερα της 28ης Οκτωβρίου 1940» 79
Δημήτρης Ψαθάς, «Οι πιτσιρίκοι» 82
Κύπρος Χρυσάνθης, «17 του Νοέμβρη 1973 (Χαράματα)» 86

Παλαιότερες μορφές ζωής

Κώστας Κρυστάλλης, «Ηλιοβασίλεμα» 90
Νίκος Καζαντζάκης, «Η Νέα Παιδαγωγική» 92
Νίκος Θέμελης, «Η αφήγηση του Αρχιμάστορα» 95
Ευγενία Φακίνου, «Η ζωή στη Σύμη» 100
Ντίνος Δημόπουλος, «Ο Σαρλό και το αδάνατο νερό» 103

Ταξιδιωτικά κείμενα

Νάνος Βαλαωρίτης, «Με πλοίο» 112
Κώστας Ουράνης, «Το θέλγητρο της Ανδαλουσίας» 114
Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ, «Οδοιπορικό στην Ινδία» 118

Τζων Φώουλς, «Κοιτώντας την Αθήνα» 123
Μιχάλης Γκανάς, «Γυάλινα Γιάννινα» 126

Η αποδημία • Ο καημός της ξενιτιάς • Ο ελληνισμός έξω από τα σύνορα • Τα μικρασιατικά • Οι πρόσφυγες
Ιωάννης Βηλαράς, «Πουλάκι» 130
Γιώργος Θεοτοκάς, «Ο Δημοτικός Κήπος του Ταξιμιού» 132
Διδώ Σωτηρίου, «Ταξίδι χωρίς επιστροφή» 136
Θανάσης Βαλτινός, «Η καλή μέρα απ' το πρωί φαίνεται» 140
Μαρούλα Κλιάφα, «Ο δρόμος για τον Παράδεισο είναι μακρύς» 144

Αθλητισμός
Κωστής Παλαμάς, «Ο Ολυμπιακός ύμνος» 148
Πέτρος Χάρης, «Δρόμος 100 μέτρων» 150
Αγγελική Βαρελλά, «Η νίκη του Σπύρου Λούη» 153

Η αγάπη για τους συνανθρώπους μας • Οι φιλικοί δεσμοί • Η αγάπη
Ειρήνη Μάρρα, «Τα κόκκινα λουστρίνια» 160
Δημοτικό τραγούδι, «Κόρη που λάμπει» 163
Λίτσα Ψαραύτη, «Ο Κωνσταντής» 165
Γιάννης Ρίτσος, «Πρωινό άστρο» 168
Αργύρης Εφταλιώτης, «Αγάπης λόγια» 170
Οδυσσέας Ελύτης, «Όλα τα πήρε το καλοκαίρι» 172
Όσκαρ Ουάιλντ, «Ο πιστός φίλος» 174
Μιμίκα Κρανάκη, «Ένα τόπι χρωματιστό» 180

Η βιοπάλη • Το αγωνιστικό πνεύμα του ανθρώπου
Λαϊκό παραμύθι, «Ο φτωχός και τα γρόσια» 186
Τέλλος Άγρας, «Το ξανθό παιδί»
και Νικηφόρος Βρεττάκος, «Το παιδί με τα σπίρτα» 188
Άντον Τσέχωφ, «Ο Βάνκας» 190
Μαρία Πυλιώτου, «Λεώνη» 195

Προβλήματα της σύγχρονης ζωής
Αντώνης Σαμαράκης, «Γραφείον ιδεών» 200
Λουίς Σεπούλβεδα, «Το μαύρο κύμα» 203
Κρίτων Αθανασούλης, «Παράπονο σκύλου» 207
Ελένη Σαραντίτη, «Όπως τα βλέπει κανείς...» 209

Οι φίλοι μας τα ζώα
Ανδρέας Καρκαβίτσας, «Το μνήμα της μάνας» 216
Γρηγόριος Ξενόπουλος, «Η γάτα του παπά» 222
Ηλίας Βενέζης, «Η Δάφνη» 227
Λιλή Ζωγράφου, «Στρίγκλα και καλλονή» 235
Γιώργος Σκαμπαρδώνης, «Η Βαγγελιώ-δεν-είσαι-εντάξει» 241
Τζακ Λόντον, «Ο αδάμαστος» 245

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ 251

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΦΥΣΗ • ΠΟΛΗ – ΥΠΑΙΘΡΟΣ

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας, *Το πρώτο πρωί του κόσμου* (λεπτομέρεια)

Η ΦΥΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΟΜΟΡΦΙΑ της γίνεται πηγή απόλαυσης και αρμονίας για τον άνθρωπο, με τα αρώματα και τους χυμούς της γεννά επιθυμίες για τη ζωή και τον έρωτα, με τα χρώματα και τους ήχους της γίνεται τόπος παιχνιδιού και χαράς για τα παιδιά. Όμως, στην επαφή του με το περιβάλλον ο άνθρωπος πολλές φορές ενεργεί καταστροφικά, διαταράσσει τις ισορροπίες που διέπουν το οικοσύστημα, με αποτέλεσμα να κινδυνεύει η ίδια η ύπαρξή του. Η λογοτεχνία έχει υμνήσει με πολλούς τρόπους την ομορφιά που υπάρχει γύρω μας –στην ύπαιθρο, στην πόλη, στη θάλασσα– και με άμεσο ή έμμεσο τρόπο μάς δείχνει ότι η φύση αποτελεί πηγή ζωής και πως η προστασία της είναι απαραίτητη για την επιβίωσή μας.

Γεώργιος Δροσίνης

Θαλασσινά τραγούδια

Το ποίημα που ακολουθεί προέρχεται από τη συλλογή Ειδύλλια, *η οποία εκδόθηκε το 1884 και άσκησε σημαντική επίδραση στην ποίηση της εποχής με τις νέες εικόνες που έφερνε από την ελληνική φύση, από τον αγροτικό και τον νησιωτικό χώρο. Στις εικόνες του συγκεκριμένου ποιήματος κυριαρχεί η ειδυλλιακή διάσταση και η αρμονική συνύπαρξη όλων των μερών του θαλασσινού τοπίου.*

Κωνσταντίνος Παρθένης, *Το λιμάνι της Καλαμάτας* (λεπτομέρεια)

Γλυκά φυσά ο μπάτης,
η θάλασσα δροσίζεται,
στα γαλανά νερά της
ο ήλιος καθρεφτίζεται·
και λες πως παίζουν μ' έρωτα
πετώντας δίχως έννοια
ψαράκια χρυσοφτέρωτα
σε κύματ' ασημένια.

Στου καραβιού το πλάι
ένα τρελό δελφίνι
γοργόφτερο πετάει
και πίσω μάς αφήνει·
και σαν να καμαρώνεται
της θάλασσας το άτι
με τους αφρούς του ζώνεται
και μας γυρνά την πλάτη.

Χιονοπλασμένοι γλάροι,
πόχουν φτερούγια ατίμητα
και για κανένα ψάρι
τα μάτια τους ακοίμητα,
στα ξάρτια τριγυρίζοντας
ακούραστοι πετούνε
ή με χαρά σφυρίζοντας
στο πέλαγος βουτούνε.

μπάτης: ελαφρό θαλασσινό αεράκι, αύρα **άτι:** άλογο **ζώνεται:** τυλίγεται **πόχουν:** που έχουν **ατίμητα:** ανεκτίμητα **ξάρτια:** τα σκοινιά των πλοίων που στηρίζουν τα πανιά

Και γύρω καραβάκια
στη θάλασσ' αρμενίζουν
σαν άσπρα προβατάκια
που βόσκοντας γυρίζουν
με χαρωπά πηδήματα
στους κάμπους όλη μέρα,
κι έχουν βοσκή τα κύματα,
βοσκό τους τον αέρα.

Λ. Πολίτη, *Ποιητική Ανθολογία,* τόμ. 6, Δωδώνη

Ερωτήσεις

1. Σε κάθε στροφή κυριαρχεί μια μορφή του θαλασσινού κόσμου. Βρείτε ποια είναι αυτή σε κάθε περίπτωση και περιγράψτε τη συμπεριφορά της.
2. Στην τελευταία στροφή συμπλέκονται δύο διαφορετικοί κόσμοι. Εντοπίστε τους και περιγράψτε τον τρόπο με τον οποίο ο ποιητής συσχετίζει αυτούς τους δύο κόσμους.
3. Τα εκφραστικά μέσα που κυριαρχούν στο ποίημα είναι τα επίθετα, τα υποκοριστικά, οι μεταφορές. Βρείτε μερικά από αυτά. Συζητήστε επίσης τη στιχουργική και την ομοιοκαταληξία του.

Διαθεματικές εργασίες

1. Αναζητήστε στην αρχαία ελληνική μυθολογία μύθους που να αναφέρονται στα δελφίνια και στη σχέση τους με τους ανθρώπους. Ζητήστε και από τον καθηγητή της Βιολογίας να σας μιλήσει για τα γνωρίσματα και τη συμπεριφορά των δελφινιών.
2. Ζωγραφίστε μια εικόνα από αυτές που περιγράφονται στο ποίημα. Μπορείτε στη συνέχεια να φτιάξετε με τις εικόνες σας έναν πίνακα-κολάζ και να στολίσετε την τάξη σας.

Νικόλαος Λύτρας, *Βάρκα με πανί*

Γιάννης Ρίτσος και Οδυσσέας Ελύτης

Τα παρακάτω αποσπάσματα από το έργο των δύο μεγάλων ποιητών μας αναφέρονται στη σχέση που αναπτύσσουν τα παιδιά με το φυσικό περιβάλλον. Η ομορφιά, η απλότητα, η παιγνιώδης διάθεση που τα χαρακτηρίζουν, ταιριάζουν στη φύση των παιδιών και αναδίδουν χαρά και αισιοδοξία. Στο πρώτο απόσπασμα –από τη συλλογή Παιχνίδια τ' ουρανού και του νερού *του Γιάννη Ρίτσου– η φύση γίνεται τόπος ανεμελιάς για τα παιδιά που παίζουν, και τόπος πίκρας για τον «γέρο κόσμο» που μοχθεί και αγωνίζεται. Στο απόσπασμα από τη συλλογή* Ήλιος ο πρώτος, *ο Οδυσσέας Ελύτης αναδεύει χρώματα και αρώματα της φύσης, για να αποδώσει ποιητικά το εφηβικό ερωτικό ξύπνημα.*

Γιάννης Ρίτσος

Τζιτζίκια στήσαν το χορό

Νικόλαος Γύζης, *Εαρινή συμφωνία*

Τζιτζίκια στήσαν το χορό
στο ντάλα μεσημέρι
και στέκουν γύρω τα παιδιά
και παίζουν παλαμάκια.

Μια πεταλούδα διάφανη,
πορτοκαλιά και μαύρη,
στου γέρου κόσμου στάθηκε
τα φρύδια επάνω, αντήλιο,
κι έπαιξε και κρυφόγνεφε
της πίκρας μαντιλάκι.

Γ. Ρίτσος, *Παιχνίδια τ' ουρανού και του νερού,* Κέδρος

Οδυσσέας Ελύτης

Κάτω στης μαργαρίτας το αλωνάκι

Κάτω στης μαργαρίτας το αλωνάκι
Στήσαν χορό τρελό τα μελισσόπουλα
Ιδρώνει ο ήλιος τρέμει το νερό

Φωτιάς σουσάμια σιγοπέφτουνε
Στάχυα ψηλά λυγίζουνε το μελαψό ουρανό.
[...]
Πέρα μέσ' στα χρυσά νταριά κοιμούνται αγοροκόριτσα
Ο ύπνος τους μυρίζει πυρκαγιά
Στα δόντια τους ο ήλιος σπαρταράει
Απ' τη μασχάλη τους γλυκά στάζει το μοσχοκάρυδο.

Ο. Ελύτης, *Ποίηση,* Ίκαρος

Ερωτήσεις

1. Πώς συνδέονται στα δύο ποιήματα τα παιδιά και η φύση;
2. Ποια κοινά στοιχεία στο περιεχόμενο και στη μορφή έχουν τα ποιήματα του Γ. Ρίτσου και του Οδ. Ελύτη;
3. Ποιες αισθήσεις μας κινητοποιούνται, προκειμένου να προσλάβουμε και να απολαύσουμε τις ποιητικές εικόνες;
4. Σε ποια σημεία φαίνεται η αισιόδοξη διάθεση των ποιητών;
5. Πώς συνυπάρχουν μέσα στο ποίημα του Γ. Ρίτσου η χαρούμενη και η πικρή διάσταση της ζωής;
6. Πώς παρουσιάζει ο Οδ. Ελύτης στο ποίημά του την ηλικία της εφηβείας;
7. Βρείτε τις μεταφορές και τις προσωποποιήσεις που υπάρχουν στα ποιήματα.

Διαθεματική εργασία

Ζωγραφίστε από τις εικόνες των ποιημάτων αυτήν που σας αρέσει περισσότερο. Δημιουργήστε έναν μεγάλο πίνακα-κολάζ με τις εικόνες αυτές.

Συμεών Σαββίδης, *Γύρω-γύρω όλοι*

νταριά (το νταρί): κοινή ονομασία του κεχριού, ο καρπός του οποίου χρησιμοποιείται ως τροφή ωδικών πτηνών

Ίταλο Καλβίνο

Μανιτάρια στην πόλη

Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από το μυθιστόρημα Μαρκοβάλντο ή Οι εποχές στην πόλη, *που εκδόθηκε το 1963 στο Τορίνο της Ιταλίας. Το βιβλίο αποτελείται από είκοσι ιστορίες με κοινό πρωταγωνιστή τον Μαρκοβάλντο. Κάθε ιστορία ασχολείται με μια εποχή και έτσι σε κάθε εποχή αναλογούν πέντε ιστορίες.*

Μια μέρα, στη στενή πρασιά ενός δρόμου της πόλης, έπεσε, ποιος ξέρει από πού, μια ριπή σπορίων και φύτρωσαν μανιτάρια. Κανείς δεν τα πρόσεξε, εκτός από τον αχθοφόρο Μαρκοβάλντο που κάθε πρωί έπαιρνε αποκεί το τραμ.

Τα μάτια αυτού του Μαρκοβάλντο ήταν άμαθα στη ζωή της πόλης: πινακίδες, σηματοδότες, βιτρίνες, φωτεινές επιγραφές, αφίσες, όσο κι αν ήταν μελετημένες να τραβήξουν την προσοχή, ποτέ δεν προσείλκυαν το βλέμμα του που γλιστρούσε πάνω τους, όπως στην άμμο της ερήμου. Κι από την άλλη, ένα φύλλο που κιτρίνιζε σ' ένα κλαδί, ένα φτερό που είχε μπλεχτεί στα κεραμίδια δεν του ξέφευγαν ποτέ: δεν υπήρχε αλογόμυγα σε άλογο, τρύπα από σαράκι σε τραπέζι, φλούδα σύκου πατημένη στο πεζοδρόμιο, που να μην τραβήξει την προσοχή του Μαρκοβάλντο και να μη γίνει αντικείμενο στοχασμών, καθώς του αποκάλυπτε τις αλλαγές των εποχών, τους πόθους της ψυχής και τις αθλιότητες της ύπαρξής του.

Έτσι, ένα πρωί, ενώ περίμενε το τραμ που θα τον πήγαινε στην εταιρεία Svav, όπου εργαζόταν σαν αχθοφόρος, παρατήρησε κάτι ασυνήθιστο κοντά στη στάση, στο κομμάτι της άγονης και σκασμένης γης που περιέβαλλε τα δέντρα του δρόμου: σε μερικά σημεία, στα πόδια των δέντρων, ξεπρόβαλλαν καρούμπαλα που εδώ κι εκεί ανοίγονταν κι άφηναν να φαίνονται στρογγυλά υπόγεια σώματα.

Έσκυψε να δέσει τα κορδόνια του και κοίταξε καλύτερα: ήταν μανιτάρια, πραγματικά μανιτάρια που ξεμύτιζαν μες στην καρδιά της πόλης! Ο Μαρκοβάλντο ένιωσε λες και ο γκρίζος και άχαρος κόσμος που τον περιέβαλλε είχε μονομιάς γεμίσει κρυμμένους θησαυρούς, οπότε θα μπορούσε να περιμένει κάτι περισσότερο πέρα από την ωριαία αποζημίωση της συλλογικής σύμβασης, το επίδομα ακρίβειας, το οικογενειακό επίδομα και την αποζημίωση του ψωμιού.

Στη δουλειά του ήταν πιο αφηρημένος απ' ό,τι συνήθως· σκεφτόταν ότι όσο

αχθοφόρος: αυτός που μεταφέρει φορτία **συλλογική σύμβαση:** σύμβαση εργασίας

εκείνος καθόταν και ξεφόρτωνε δέματα και κιβώτια, τα μανιτάρια, που μόνο αυτός γνώριζε την ύπαρξή τους, μεγάλωναν αργά και σιωπηλά, η πορώδης σάρκα τους ωρίμαζε, απομυζούσαν τους υπόγειους χυμούς, έσπαζαν το φλοιό της γης. «Μια νύχτα να βρέξει», έλεγε μέσα του, «και θα είναι έτοιμα». Και δεν έβλεπε την ώρα ν' ανακοινώσει την ανακάλυψή του στη γυναίκα και στα παιδιά του.

– Ακούστε τι θα σας πω, είπε, καθώς έτρωγαν το φτωχικό τους γεύμα. Μες στη βδομάδα θα φάμε μανιτάρια! Μια ωραία τηγανιά! Όπως σας βλέπω και με βλέπετε!

Και περιέγραψε με θέρμη στα μικρότερα παιδιά, που δεν ήξεραν τι ήταν τα μανιτάρια, την ομορφιά των διαφόρων ειδών, τη λεπτή τους γεύση και το πώς έπρεπε να μαγειρευτούν· έτσι παρέσυρε στη συζήτηση και τη γυναίκα του, την Ντομιτίλα, που ως εκείνη τη στιγμή ήταν μάλλον δύσπιστη και αμέτοχη.

– Και πού είναι αυτά τα μανιτάρια;, ρώτησαν τα παιδιά. Πες μας πού φυτρώνουν!

Στην απορία αυτή μια καχύποπτη σκέψη συγκράτησε τον ενθουσιασμό του Μαρκοβάλντο: «Αν τους πω το μέρος, θα μαζέψουν μια συμμορία αλητάκια, θα παν να τα βρουν, θα μαθευτεί στη γειτονιά και τα μανιτάρια θα καταλήξουν σε ξένες κατσαρόλες!». Έτσι η ανακάλυψη εκείνη, που του είχε γεμίσει την καρδιά με αγάπη για όλο τον κόσμο, τώρα του δημιουργούσε τη μανία της ιδιοκτησίας, τον τύλιγε μέσα σ' ένα ζηλότυπο και δύσπιστο φόβο.

– Το μέρος των μανιταριών το ξέρω εγώ και μόνο εγώ, είπε στα παιδιά του, κι αλίμονό σας αν σας ξεφύγει κουβέντα.

Το άλλο πρωί ο Μαρκοβάλντο, καθώς πλησίαζε στη στάση του τραμ, ήταν γεμάτος ανησυχία. Έσκυψε στην πρασιά και με ανακούφιση είδε ότι τα μανιτάρια είχαν μεγαλώσει λίγο, μια σταλίτσα μόνο, το χώμα συνέχιζε να τα κρύβει σχεδόν ολότελα.

Εκεί που ήταν γονατισμένος, ένιωσε κάποιον πίσω του. Μονομιάς σηκώθηκε και προσπάθησε να παραστήσει τον αδιάφορο. Ένας οδοκαθαριστής τον κοίταζε στηριγμένος στη σκούπα του.

Αυτός ο οδοκαθαριστής, στου οποίου την επικράτεια βρίσκονταν τα μανιτάρια, ήταν ένας διοπτροφόρος και κρεμανταλάς νεαρός. Λεγόταν Αμάντιτζι και ο Μαρκοβάλντο τον αντιπαθούσε από καιρό, ίσως για εκείνα τα γυαλιά του που ξεψάχνιζαν την άσφαλτο των δρόμων, για να βρουν ίχνη της φύσης και να τα σβήσουν με τη σκούπα.

Ήταν Σάββατο· ο Μαρκοβάλντο πέρασε την ημιαργία του τριγυρίζοντας δήθεν άσκοπα κοντά στην πρασιά, παρακολουθώντας από μακριά τον οδοκαθαριστή και τα μανιτάρια και υπολογίζοντας πόσο καιρό ήθελαν να μεγαλώσουν.

Τη νύχτα έβρεξε: όπως οι αγρότες, που έπειτα από μήνες ξηρασίας ξυπνούν και χορεύουν από χαρά στον ήχο των πρώτων σταγόνων, έτσι κι ο Μαρκοβάλντο ήταν ο μόνος στην πόλη που ξύπνησε, ανακάθισε στο κρεβάτι και φώναξε τους δικούς

απομυζούσαν: ρουφούσαν **διοπτροφόρος:** αυτός που φορά γυαλιά

του: «Βρέχει, βρέχει» και ανέπνευσε τη μυρωδιά της βρεγμένης σκόνης και της δροσερής υγρασίας που ερχόταν απέξω.

Τα χαράματα –ήταν Κυριακή– έτρεξε γρήγορα στην πρασιά μαζί με τα παιδιά του και ένα δανεικό καλάδι. Και να τα μανιτάρια, στητά στους κορμούς τους, με τις κουκούλες τους να ξεπροβάλλουν από το μουσκεμένο ακόμα χώμα.

– Ζήτω!, και όρμησαν να τα μαζέψουν.

– Μπαμπά, κοίτα εκείνο τον κύριο πόσα έχει μαζέψει!, είπε ο Μικελίνο, και ο πατέρας του, σηκώνοντας το κεφάλι, είδε τον Αμάντιτζι να στέκεται δίπλα τους μ' ένα καλάδι γεμάτο μανιτάρια στο χέρι.

– Α, κι εσείς μαζεύετε;, είπε ο οδοκαθαριστής. Ώστε τρώγονται, ε; Μάζεψα λίγα, αλλά δεν ήξερα αν μπορούν να φαγωθούν... Πιο κάτω, στο δρόμο, έχει κι άλλα μεγαλύτερα... Εντάξει, τώρα που ξέρω, πάω να ειδοποιήσω τους δικούς μου που κάθονται εκεί και συζητάνε αν πρέπει να τα μαζέψουμε ή να τ' αφήσουμε... – και απομακρύνθηκε βιαστικά.

Ο Μαρκοβάλντο έμεινε άναυδος: να υπάρχουν μεγαλύτερα μανιτάρια και να μην τα έχει προσέξει, μια τέτοια ανέλπιστη σοδειά και να του την κλέψουν κάτω από τη μύτη; Για μια στιγμή σχεδόν κοκάλωσε από οργή, από λύσσα, έπειτα –όπως συχνά συμβαίνει– οι προσωπικές εμπάθειες μεταμορφώθηκαν σε μια παρόρμηση γενναιοδωρίας. Την ώρα εκείνη πολύς κόσμος περίμενε το τραμ, με τις ομπρέλες κρεμασμένες στο μπράτσο, διότι ο καιρός ήταν ακόμα υγρός και αβέβαιος.

– Έι, εσείς! Θέλετε να φάτε τηγανητά μανιτάρια απόψε;, φώναξε ο Μαρκοβάλντο στον κόσμο που ήταν μαζεμένος στη στάση. Έχουν βγει μανιτάρια εδώ, στο δρόμο! Ελάτε μαζί μου! Έχει για όλους! – και πήρε από πίσω τον Αμάντιτζι μ' ένα τσούρμο ανθρώπους να τον ακολουθεί.

Βρήκαν αρκετά μανιτάρια για όλους και, επειδή δεν είχαν καλάθια, τα έβαλαν στις ανοιχτές τους ομπρέλες. Κάποιος είπε:

– Ωραία θα ήταν να τρώγαμε όλοι μαζί!

Όμως ο καθένας πήρε τα μανιτάρια του και πήγε σπίτι του.

Ωστόσο σύντομα ξανασυναντήθηκαν, το ίδιο κιόλας βράδυ, στον ίδιο θάλαμο του νοσοκομείου, έπειτα από την πλύση στομάχου που τους έσωσε όλους από δηλητηρίαση: όχι σοβαρή, διότι κανείς τους δεν είχε φάει μεγάλη ποσότητα.

Ο Μαρκοβάλντο και ο Αμάντιτζι ήταν σε διπλανά κρεβάτια και αγριοκοίταζαν ο ένας τον άλλο.

Ί. Καλβίνο, *Μαρκοβάλντο ή Οι εποχές στην πόλη,* μτφρ. Έφη Καλλιφατίδη, Καστανιώτης

Ερωτήσεις

1. Προσπαθήστε να σκιαγραφήσετε την προσωπικότητα και την κοινωνική θέση του κεντρικού ήρωα, αντλώντας στοιχεία από το κείμενο.
2. Από ποιες φάσεις περνά η διάθεση του ήρωα, από τη στιγμή που ανακαλύπτει την ύπαρξη των μανιταριών;
3. Τι είδους προβλήματα αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι που ζουν στην πόλη; Βρείτε τα σχετικά σημεία στο κείμενο.

Διαθεματικές εργασίες

1. Μια ομάδα μαθητών να αναλάβει την παρουσίαση των υπόλοιπων 19 ιστοριών του βιβλίου *Μαρκοβάλντο ή Οι εποχές στην πόλη.*
2. Δοκιμάστε να αποδώσετε την ιστορία σε μορφή κόμικς.

Ι. Μπιλίμπιν, εικονογράφηση από το ρωσικό λαϊκό παραμύθι *Το πουλί της φωτιάς* (λεπτομέρεια)

Ίταλο Καλβίνο

Ο Ίταλο Καλβίνο (1923-1985) είναι πεζογράφος και δοκιμιογράφος ιταλικής καταγωγής. Σπούδασε γεωπονία και φιλολογία. Εμφανίστηκε στα ιταλικά γράμματα το 1947. Τα πρώτα έργα του είναι εμπνευσμένα από την αντίσταση των Ιταλών εναντίον του γερμανικού φασισμού. Στα επόμενα έργα του πραγματεύεται την πολυπλοκότητα της σύγχρονης ζωής, ενώ δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις επιπτώσεις που έχει η εκβιομηχάνιση στη ζωή των ανθρώπων. Κυριότερα βιβλία του: *Οι προγονοί μας: ο διχασμένος υποκόμης* (1952), *Ο αναρριχώμενος βαρόνος* (1957) και *Ο ανύπαρκτος ιππότης* (1959) (τριλογία μυθιστορημάτων). *Οι δύσκολοι έρωτες* (1958, διηγήματα), *Μαρκοβάλντο ή Οι εποχές στην πόλη* (1963), *Το κάστρο των διασταυρωμένων πεπρωμένων* (1969), *Οι αόρατες πόλεις* (1972), *Πάλομαρ* (1983).

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

Γιώργος Σικελιώτης, *Λατέρνα ζωγραφισμένη*

ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΕΙ συγκεντρώνονται κείμενα τα οποία επιχειρούν να καταγράψουν τις ποικίλες όψεις του λαϊκού πολιτισμού, τόσο μέσα από απανθίσματα αυθεντικού και γνήσιου λαϊκού λόγου (λαϊκό θέατρο/θέατρο σκιών, δημοτικά τραγούδια) όσο και μέσα από έργα γνωστών συγγραφέων που αποτυπώνουν τη λαϊκή νοοτροπία και συμπεριφορά. Στα κείμενα αυτά μπορεί να βρει κανείς χαρακτηριστικούς λαϊκούς τύπους, ποικίλα λαϊκά έθιμα, λαϊκές παραδόσεις, παγιωμένες λαϊκές αντιλήψεις και προλήψεις κ.ά. Είναι γνωστό ότι ένα μέρος της λαϊκής παράδοσης χάνεται και ένα άλλο κατορθώνει να επιβιώνει μέσα στον χρόνο. Με αυτό το δεδομένο, στα κείμενα που ακολουθούν καθρεφτίζονται όψεις της λαϊκής ζωής που σιγά σιγά σβήνουν ή έχουν ήδη χαθεί, αλλά και ισχυρές συνήθειες του λαού και αντιλήψεις που εξακολουθούν να υπάρχουν ακόμα και σήμερα.

Το πιο γλυκό ψωμί

Το παραμύθι που ακολουθεί είναι κεφαλονίτικη παραλλαγή μιας παλαιάς λαϊκής αφήγησης. Ανήκει στον ευρύ τύπο των διηγηματικών ή κοσμικών παραμυθιών, τα οποία αναφέρονται στις περιπέτειες των ανθρώπων χωρίς να χρησιμοποιούν υπερφυσικά στοιχεία. Ειδικότερα, το συγκεκριμένο παραμύθι κατατάσσεται στην κατηγορία των διδακτικών παραμυθιών που, όπως παρατηρεί ο Δ. Λουκάτος, «έχουν πάντα μέσα τους μια διάθεση για διδασκαλία».

Κάποτε ήταν ένας πλούσιος βασιλιάς, πολύ πλούσιος, που ό,τι επιθυμούσε η καρδιά του το 'χε. Όλα τα είχε, και τον έλεγαν ευτυχισμένο, ώσπου έπαθε μια παράξενη ανορεξιά και δεν είχε όρεξη να βάλει τίποτα στο στόμα του. Σιγά σιγά αδυνάτιζε, κι άρχισε να γίνεται γκρινιάρης και παράξενος. Πολλοί γιατροί επήγαιναν και τον έβλεπαν, μα τα γιατρικά τους τίποτα δεν μπορούσαν να του κάμουν. Η ανορεξιά του βασιλιά όλο και κρατούσε, κι εκείνος έρεβε μέρα με την ημέρα. Τίποτα δε λιμπιζόταν να φάει· ούτε «του πουλιού το γάλα», που λέει ο λόγος.

Οπού κάποια μέρα, έτυχε να περνάει από το παλάτι του ένας ασπρομάλλης γέροντας φτωχός, που ήτανε όμως σοφός κι ήξερε από γιατρικά. Του είπανε λοιπόν για το βασιλιά, κι ανέβηκε να τον δει. «Μήπως κουράζεσαι, βασιλιά μου;», τον ρώτησε. «Τι λες, γιατρέ μου», του λέει ο βασιλιάς. «Όλη μέρα ξαπλωμένος απάνου στο θρόνο μου, ούτε το μικρό μου δαχτυλάκι δεν κουνώ». «Μήπως έχεις έγνοιες και σκοτούρες για το λαό σου;» «Όχι, κάθε άλλο. Εγώ ζω ξέγνοιαστος, και καρφάκι δε μου καίεται για κανέναν!» «Μήπως επιθύμησες ποτέ σου κάτι και δεν μπόρεσες να το 'χεις;» «Ούτε κι αυτό! Βασιλιάς είμαι, κι ό,τι γυρέψω, το βλέπω μπροστά μου!...».

Σκέφτηκε, σκέφτηκε λίγο ο γέροντας, ύστερα γυρίζει και λέει του βασιλιά: «Άκουσε, βασιλιά μου: Καθώς βλέπω, δεν έχεις τίποτα σοβαρό. Εκείνο που φταίει και δεν έχεις όρεξη να τρως, είναι το ψωμί που σου δίνουν στο παλάτι! Να διατάξεις να σου φέρουν να φας το πιο γλυκό ψωμί του κόσμου. Αν μπορέσεις να το 'χεις αυτό, τότε θα γιατρευτείς!».

Από την ίδια μέρα ο βασιλιάς έδωσε διαταγή στους φουρναραίους του παλατιού να ζυμώσουν και να του ψήσουν «το πιο γλυκό ψωμί του κόσμου!». Έπεσαν με τα μούτρα στη δουλειά οι ψωμάδες σ' όλο το βασίλειο, ποιος θα

έρεβε (ρέβω): αδυνάτιζε **λιμπιζόταν:** λαχταρούσε

κάμει στο βασιλιά το πιο γλυκό ψωμί! Ζύμωσαν με ζάχαρη κι ανθόγαλα κάθε λογής ψωμιά και του τα 'φερναν στο παλάτι να τα δοκιμάσει. Μα κανένα απ' όλα εκείνα τα ψωμιά δεν άνοιγε την όρεξη στο βασιλιά. Ούτε κι ήθελε να τα φάει. Το 'να του μύριζε, τ' άλλο του βρομούσε. Ώσπου μια μέρα, έξω φρενών ο βασιλιάς, έστειλε ανθρώπους του να πάνε να βρούνε το γέροντα και να τον ξαναφέρουνε μπροστά του. Έτσι λοιπόν κι έγινε.

«Θα σε κρεμάσω, που με ξεγέλασες!», του φώναξε ο βασιλιάς μόλις τον είδε. «Γιατί, βασιλιά μου;», τον ρώτησε ο γέροντας. «Γιατί το γλυκό ψωμί, που είπες να μου φτιάξουνε να φάω, δε μου έκαμε τίποτα!» «Μπα;», έκαμε ο γέροντας. «Φαίνεται πως το ψωμί που σου ζύμωσαν, δεν ήταν τόσο γλυκό όσο έπρεπε!» Ο βασιλιάς ήταν πάλι έτοιμος ν' αγριέψει, μα είδε το γέρο που κάτι συλλογιζότανε, και περίμενε.

«Άκουσε, βασιλιά μου», του λέει ο γέροντας ύστερ' από λίγο. «Αν θέλεις να δοκιμάσεις στ' αληθινά το ψωμί που θα σε γιατρέψει, πρέπει να 'ρθεις μαζί μου για τρεις μέρες μονάχα και να κάνεις ό,τι σου λέω. Αν δε γίνεις καλά, είσαι ελεύτερος να μου πάρεις το κεφάλι!»

Κι ο βασιλιάς, παιδί μου, θέλοντας και μη, δέχτηκε να πάει μαζί με τον παράξενο γέροντα, εκεί που του 'λεγε. Φόρεσε κι αυτός φτωχικά ρούχα, ποδέθηκε παλιοπάπουτσα, πήρε κι ένα μπαστούνι στα χέρια του κι έφυγε κρυφά από το παλάτι, μακριά, κι επήγανε στον κάμπο, εκεί που καθόταν ο γέροντας, σε μια καλύβα, μέσα σ' ένα χωράφι σπαρμένο.

Ξημερώνοντας, έδωκε ο γέροντας στο βασιλιά ένα δρεπάνι και του λέει: «Έλα να θερίσουμε!». Έπιασε ο βασιλιάς και θέριζε μες στο λιοπύρι ολάκερη μέρα. Έκαμε καμιά σαρανταριά δεμάτια στάχυα. Ήρθε το βράδυ, πέσανε ξεροί να κοιμηθούνε. Ούτε φαΐ όλη μέρα, ούτε τίποτα. Έμενε, βλέπεις, κι ο γέροντας νηστικός.

Την άλλη μέρα, πρωί πρωί, ξύπνησε ο γέροντας το βασιλιά και του λέει: «Σήκω τώρα, να πάρουμε όλ' αυτά τα δεμάτια, να τα πάμε στ' αλώνι να τ' αλωνίσουμε!». Κουβάλησε στην πλάτη του ο βασιλιάς περσότερ' από τα μισά, κι ύστερα όλη μέρα, γκαπ γκουπ, τα κοπάνιζε με το δάρτη, ώσπου κάμανε το στάρι σωρό, τ' ανεμίσανε και το βάλανε στο σακί. Κι όλη μέρα την περάσανε πάλε έτσι, νηστικοί κι οι δυο τους, μόνο λίγο νερό ήπιανε από τη στέρνα, που ήτανε κοντά στην καλύβα. Πέσανε πάλι κουρασμένοι το βράδυ και κοιμηθήκανε.

Την τρίτη μέρα, το χάραμα, ο γέροντας σήκωσε το βασιλιά: «Ξύπνα», του λέει, «τώρα να πάμε το στάρι μας στο μύλο να τ' αλέσουμε! Πάρ' το εσύ στην πλάτη σου, γιατί εγώ δεν μπορώ, και πάμε εκεί στην κορφή του βουνού, που 'ναι ο μύλος».

ποδέθηκε: φόρεσε τα παπούτσια του **λιοπύρι:** καύσωνας **ολάκερη:** ολόκληρη **περσότερ':** περισσότερα **δάρτης:** ξύλο με το οποίο χτυπούν το στάρι **ανεμίσανε** [το στάρι]: διαδικασία με την οποία καθαρίζεται το στάρι από τα άχρηστα μέρη **πάλε:** πάλι

Τι να κάμει ο βασιλιάς, αφού έτσι ήτανε η συφωνία, φορτώνεται το σακί στην πλάτη, και κουρασμένος κι ελεεινός το κουβάλησε στην κορφή. Τώρα αρχίνησε και να πεινάει, μα δεν έλεγε ακόμα τίποτα.

Αλέσανε το στάρι τους, και για να μην τα πολυλογούμε, γυρίσανε κατά το μεσημέρι στην καλύβα, πάλι ο βασιλιάς φορτωμένος τ' αλεύρι. «Έλα τώρα να ζυμώσουμε», του λέει ο γέρος. Ξεχώρισε ως δέκα λίτρες αλεύρι, το 'ριξε στη σκάφη κι έβαλε το βασιλιά να ζυμώνει. Ύστερα τον έστειλε στο λόγγο να κόψει ξύλα, κι αργά κατά το βράδυ βάλανε κι εκάψανε το φούρνο, για να ψήσουνε 3-4 καρβέλια. Ο βασιλιάς τώρα πεινούσε κι επερίμενε πότε να ψηθούν τα ψωμιά, για να φάει! Μα πιο πολύ τα λιμπιζόταν, όταν άρχισε να βγαίνει από το φούρνο η μυρωδιά τους. «Πεινάω πολύ», λέει του γέρου. «Περίμενε και θα φας!», του απάντησε κείνος.

Σε λίγο βγήκανε τα καρβέλια, αχνιστά και ροδοψημένα. Σαν πεινασμένος λύκος τότε ο βασιλιάς άρπαξε το καρβέλι, το έκοψε με τα χέρια του κι άρχισε να τρώει. Μα με την πρώτη μπουκιά που κατάπιε, το πρόσωπό του έγινε κόκκινο από χαρά και φώναξε: «Μάλιστα! Αυτό είναι το πιο γλυκό ψωμί του κόσμου! Κι όμως ούτε μια κουταλιά ζάχαρη δεν έριξα στο ζυμάρι του!». Τότε ο γέροντας χαμογέλασε και του είπε: «Βασιλιά μου, πρέπει να ξέρεις πως η ζάχαρη του ψωμιού σου ήταν ο ιδρώτας που έχυσες για να το φτιάξεις. Τώρα είσ' ελεύτερος να ξαναπάς στο παλάτι σου. Κοίτα μονάχα να δουλεύεις αποδώ κι εμπρός, και θα δεις πως η όρεξη δε θα σου λείψει».

Ο βασιλιάς ακολούθησε την ορμήνεια του γέροντα, κι όταν γύρισε στο παλάτι του, δούλευε κάθε μέρα για το λαό του, εκατέβαινε και στον κήπο του γι' άλλες δουλειές, κι από τότε γιατρεύτηκε από την ανορεξιά κι έτρωε καλά, που μακάρι να τρώαμε κι εμείς έτσι!

Νεοελληνικά λαογραφικά κείμενα, επιμέλεια Δ. Λουκάτος, Βασική Βιβλιοθήκη, Ζαχαρόπουλος

συφωνία: συμφωνία **ορμήνεια:** συμβουλή

Ερωτήσεις

1 Απαντώντας στις παρακάτω ερωτήσεις, θα έχετε αποδώσει περιληπτικά το περιεχόμενο του παραμυθιού:

α. Ποιο πρόβλημα έχει ο ήρωας;

β. Ποιες λύσεις δοκιμάζει αρχικά;

γ. Ποιος έρχεται ως βοηθός του και τι τον συμβουλεύει;

δ. Ακολουθεί τη συμβουλή-δοκιμασία και πώς;

ε. Ποιο αποτέλεσμα είχε η δοκιμασία για τον ήρωα ως προς το αρχικό του πρόβλημα;

2 Ένα γνώρισμα της λαϊκής αφήγησης είναι ότι γίνεται μπροστά σε ακροατήριο το οποίο ο λαϊκός αφηγητής φροντίζει να συγκινήσει, να διδάξει και να ψυχαγωγήσει. Βρείτε μέσα στο παραμύθι σημεία που να επαληθεύουν αυτή την παρατήρηση.

3 Περιγράψτε τους δύο ανθρώπινους χαρακτήρες του παραμυθιού, τον βασιλιά και τον γέροντα. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές εντοπίζετε;

Διαθεματικές εργασίες

1 Με αφορμή το παραμύθι, ερευνήστε τα στάδια από τα οποία περνάει το ψωμί μέχρι να φτάσει στο τραπέζι μας. Αν ζείτε σε αγροτική περιοχή, επισκεφθείτε χώρους όπου καλλιεργείται, συγκεντρώνεται και αλέθεται το στάρι. Αν μένετε σε πόλη, ρωτήστε σε φούρνους να πληροφορηθείτε πώς ζυμώνεται και ψήνεται το ψωμί. Τέλος, οργανώστε σχολική εκδήλωση αφιερωμένη σε αυτό το βασικό είδος της ελληνικής διατροφής και παρουσιάστε το υλικό που θα έχετε συγκεντρώσει.

2 Ένα από τα πιο συνηθισμένα μοτίβα (θέματα) των λαϊκών παραμυθιών είναι οι δοκιμασίες που περνά ο ήρωας μέχρι την ικανοποίηση ή τη δικαίωσή του. Ανάλογους άθλους επιχειρούν και οι ήρωες της μυθολογίας μας, όπως ο Ηρακλής, ο Ιάσων κ.ά. Βρείτε και παρουσιάστε στην τάξη σας ανάλογους μύθους.

Βάλιας Σεμερτζίδης, *Το όργωμα*

Αντώνης Μόλλας

Η πείνα του Καραγκιόζη

Το κείμενο που ακολουθεί είναι η αρχή από το έργο του παλαιού και γνωστού καραγκιοζοπαίκτη Αντώνη Μόλλα Το χάνι του Μπαρμπαγιώργου, *που τυπώθηκε σε φυλλάδιο το 1925. Στο έργο αυτό ο Καραγκιόζης και ο Χατζηαβάτης πείθουν τον Μπαρμπαγιώργο να βάλει χρήματα για να μετατρέψουν ένα παλιό χάνι σε εξοχικό κέντρο. Οι δύο πρώτοι μαζί με τον γιο του Καραγκιόζη, τον Κολλητήρη, προσφέρονται να είναι το προσωπικό του μαγαζιού. Η επιχείρηση όμως δε μακροημερεύει, γιατί ο Καραγκιόζης και ο Κολλητήρης ως σερβιτόροι τα κάνουν θάλασσα, και τελικά το μόνο που καταφέρνουν είναι να ξυλοκοπηθούν, μαζί με τον Χατζηαβάτη, από τον Μπαρμπαγιώργο.*

Πράξη πρώτη

(Η σκηνή παριστά δεξιά το σαράι και αριστερά το καραγκιοζόσπιτο.
Ο Καραγκιόζης και ο Χατζηαβάτης ίστανται εις το μέσον της σκηνής και συζητούν.)

Σκηνή Α΄

Καραγκιόζης, Χατζηαβάτης

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Φτώχεια, Χατζατζάρη μου, φτώχεια καταραμένη.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Κι εγώ, Καραγκιόζη μου, έχω δέκα μέρες να σταυρώσω δεκάρα στην τσέπη μου. Εσύ όμως δεν πρέπει να παραπονείσαι και τόσο, γιατί έχεις το θείο σου, τον Μπαρμπαγιώργο, που έχει τόση περιουσία, και, δεν αμφιβάλλω, θα σε μπαλώνει.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Το γρουσούζη, μωρέ, μη μου τον μελετάς, Χατζατζάρη. Μόλις με δει, νομίζει πως βλέπει το χάρο του. Δεν προκάνω να του πω καλημέρα και με βάνει στο κυνήγι. Μου λέει: «Φεύγα γιατί θα μολήσω τα σκυλιά να σε φάνε».

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τόσο κακός είναι;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Αφού προχθές, Χατζατζάρη, είχα πάει στη στάνη, και είχα μια πείνα, και λογάριασε με τέτοια πείνα να πάω τόσο δρόμο, Χατζατζάρη, και στο δρόμο που πήγαινα βρίσκω ένα σύκο σε μια συκιά και καθώς το 'φαγα και πήγε στην κοιλιά μου ακούω έναν εσωτερικόν καβγά, ένα κακό…

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Και πού έγινε αυτός ο καβγάς, Καραγκιόζη μου;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Στην κοιλιακήν μου χώρα. Ήλθον τα άντερά μου εις έριδας συναμεταξύ των, ποιο θα πρωταρπάξει το σύκο.

παριστά: παριστάνει **ίστανται:** στέκονται **θα σε μπαλώνει:** θα σε βοηθάει **προκάνω:** προλαβαίνω
ήλθον εις έριδας: τσακώθηκαν

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – (Γελών) Να σε πάρει η ευχή, Καραγκιόζη μου, φαντάζουμαι με αυτή την πείνα σαν πήγες απάνω τι θα 'φαγες.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Στάσου, Χατζατζάρη, και θ' ακούσεις τι έπαθα. Μόλις πήγα, με είδε η θεια-Γιωργούλα και με λυπήθηκε, που είχα αλληθωρίσει από την πείνα, και μου γιόμισε μια τσανάκα στιφάδο, που μοσχοβόλαγε, Χατζατζάρη μου.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Μη μου το λες, Καραγκιόζη μου, γιατί μ' έπιασε λιγούρα· φαντάζουμαι πώς θα ρίχτηκες στην τσανάκα...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Μόλις λοιπόν κάθισα κι έκοψα κάτι κομμάτες ψωμί μέσα, γιατί μου 'χε φέρει ένα καρβέλι σπιτίσιο μπροστά μου, και μόλις ετοιμαζόμουνα να πάρω την πρώτη μπουκιά, και είχα βουτήξει με το πιρούνι ένα κομμάτι κρέας πενήντα δράμια και ένα κομμάτι ψωμί, ακούω ένα «γκαπ» στο σβέρκο μου, αφού η μούρη μου πήγε μέσα στην τσανάκα. Ενόμιζα πως έπεσε ένα βαρελάκι που είχαν κρεμάσει στο ταβάνι. Γυρίζω να ιδώ και τι να ιδώ, Χατζατζάρη μου· τον Μπαρμπαγιώργο να ξανασηκώνει την γκλίτσα και να με σημαδεύει. Τι να κάμω αυτή την στιγμήν, Χατζατζάρη; Εσκέφθηκα να κατεβάσω το τροπάριο της ψευτιάς κάτω να τον καταφέρω να με αφήσει τουλάχιστον να φάω και άρχισα τις μαλαγανιές. Αλλά πού; Όσο να γλιτώσει η μια γκλιτσιά, μου 'ρχότανε η άλλη.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Γιατί, Καραγκιόζη μου, σ' έδειρε ο κακούργος κατ' αυτό τον τρόπο;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Τον γκρέμισε ο γάιδαρος στο δρόμο, και μόλις είδε εμένα, ενόμισε πως εγώ έφερα τη γρουσουζιά και τον έριξε ο γάιδαρος. Τι να κάμω, Χατζατζάρη μου; Παρατάω το φαΐ και πηδάω από το παράθυρο να γλιτώσω. Είχα την πείνα, έφαγα και το ξύλο ή που με είδαν τα σκυλιά που έτρεχα και με βάλαν στο κυνήγι και με κάμανε και έφθασα για δέκα λεπτά στη χώρα σαν μοτοσικλέτα.

Μάνθος Αθηναίος, *Ο Καραγκιόζης*

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Αμ, Καραγκιόζη μου, δεν του τα 'χεις κάνει και λίγα του θείου σου. Λίγα μασκαραλίκια του 'χεις κάνει του φουκαρά;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Και ξέρεις γιατί πήγα, Χατζατζάρη; Πήγα να του υποδείξω το χάνι εκείνο που είναι κοντά στο μεγάλο δρόμο, που είναι κλειστό, να τον κατάφερνα να βάλει τίποτα παράδες, να το ανοίξουμε, να γλιτώσω κι εγώ ο φουκαράς. Εγώ τα καταφέρνω λιγάκι στη μαγειρική, επίσης κι ο μπάρμπας μου.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Αλήθεια, Καραγκιόζη, και το 'χουν παραμελήσει αυτό το μέρος και έχει και τόσο ωραίο νερό το πηγάδι. Κι εκείνα τα ωραία δένδρα κοντεύουν να ξεραθούν απεριποίητα. Θα κάνατε χρυσές δουλειές, που περνούν τόσοι ξένοι αποκεί καθημερινώς. Αυτό δεν είναι χάνι, Καραγκιόζη μου, αυτό μπορεί να γίνει ένα εξοχικόν κέντρον πρώτης τάξεως. Τι λες, Καραγκιόζη, πάμε μαζί να τον καταφέρω εγώ τον Μπαρμπαγιώργο;

γελών: γελώντας **τσανάκα:** βαθύ πήλινο πιάτο **μαλαγανιές:** καλοπιάσματα **να γλιτώσει:** να τελειώσει

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Τι λες, Χατζατζάρη; Τι θέλεις, να με γραπώσει και να με παραγουλήσει στο ξύλο;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Αστειεύεσαι που θα τον αφήσω εγώ να σε δείρει; Ξέρεις, σε μένα έχει κάποιαν υπόληψιν ο Μπαρμπαγιώργος.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Άμα σε δει μαζί μου, θα χάσει πάσαν υπόληψιν και για σένα και φόβος υπάρχει να μην τις φας κι εσύ.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Πάμε μαζί και μη φοβάσαι, Καραγκιόζη. Εμπρός, καρδιά, Καραγκιόζη!

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Εμπρός, καρδιά, Χατζατζάρη μου, αλλά ποδάρια πίσω.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Καραγκιόζη, έχεις το λόγο μου, θα προτιμήσω να φάω εγώ ξύλο, όχι εσύ. Άμα σου δώσει μία σφαλιάρα ο Μπαρμπαγιώργος, θα έχεις το δικαίωμα να μου δώσεις εκατό εμένα.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Άιντε, Χατζατζάρη, κι αν με δείρει ο Μπαρμπαγιώργος, αν δε σε ταράξω στο ξύλο να μη με πουν Καραγκιόζη. Αν δε σε κάνω να σε πιάσει παραμιλητό.

(Αναχωρούν)

Λευτέρης Κελαρινόπουλος,
Ο Χατζηαβάτης

Σκηνή Β΄

(Η σκηνή εις το καφενείον)

Μπαρμπαγιώργος, Χατζηαβάτης, Καραγκιόζης

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – (Πλησιάζων) Εδώ είσαι, Μπαρμπαγιώργο;

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Ναι, ωρέ Χατζαβιάτο, εδωνάς κάθουμ' όσο ν' ανοίξουν τα μαγαζά. Θέλω να ψουνίσω πετσώμ'τα για τα τσαρούχια μου. Ωρέ ο Καραγκιόζ' είν' κειος που ν' μαζί σου;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Ναι, Μπαρμπαγιώργο.

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Αμ' τι το θέλ'ς το έρμου μαζί σου; Δεν ντρέπεσαι, συ νοικοκύρης άνθρωπος, να σέρνεις μαζί σου κειον το λωμποδύτ';

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Δεν έχεις δίκιο, Μπαρμπαγιώργο, ο Καραγκιόζης δεν είναι όπως τον λες. Μπορεί να είναι φτωχός, αλλά είναι τίμιος.

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – (Γελών) Α! ωρέ σκουφιολόι, μωρέ πώς τα φέρν'ς γυροβουλιά. Μωρέ δεν πας κατά καπνού, συ και κειος, που θα μου πεις πως είν' τίμνιος. Όσο τίμνια είν' κι η αλ'πού.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Άκουσε, Μπαρμπαγιώργο. Εάν είναι σε αυτήν την κατάστασιν ο Καραγκιόζης, είναι, διότι είναι άτυχος. Επειδή ό,τι εργασίαν και αν επεχείρησε να κάμει είχε αποτυχίαν. Και ξέρεις· όταν σκοντάψει κανείς, του λένε και τύφλα.

να με παραγουλήσει στο ξύλο: να με χτυπήσει σαν χταπόδι **πετσώμ'τα (πετσώματα):** δέρματα **κειος:** εκείνος **σκουφιολόι:** αποκαλείται έτσι ο Χατζηαβάτης, επειδή φοράει πάντοτε σκούφο

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Ωρέ, π'δί μ', δεν είν' μονάχα κειο, αλλ' είν' και γρουσούζ'κο. Άμα θανά' ρθ' στην κ'λύβα, θα πάθου κακό.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Αυτά είναι προλήψεις, Μπαρμπαγιώργο. Τον καημένον· είναι ανιψιός σου και οφείλεις να του δώσεις καμιά εργασία να ζήσει. Έχει και το παιδί του να το σπουδάσει, να μη μείνει στραβό σαν κι αυτόν.

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Να το σπουδάξ', ωρέ, να μάθ' να κλέβ' ωγροπαϊκά. Αμ' τι λες, ωρέ Χατζαβιάτο; Εγώ λέω να του ρίξω, ωρέ, μια φόλα να πάει σα σκύλος.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – (Γελών) Α, Μπαρμπαγιώργο, εσύ δεν είσαι τόσο κακός να κάνεις τέτοια πράγματα. Τώρα, ας αφήσουμε τ' αστεία και ας ομιλήσουμε σοβαρά. Εγώ ερχόμουνα να σ' έβρω για να μιλήσουμε για κάποια σοβαρά δουλειά. Στάσου να φωνάξω και τον Καραγκιόζη.

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Κράχ' το να 'ρθ' δω, ωρέ Χατζαβιάτο. Ας πάει κατά καπνού το έρμου, π'δί τ'ς αδερφής μ' είν' και το λυπάμ'.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – (Φωνάζει) Καραγκιόζη! Καραγκιόζη, έλα εδώ.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Όστις από μακρόθεν παρακολουθούσε το Χατζηαβάτη και τον Μπαρμπαγιώργον.) Έρχομαι, Χατζατζάρη. (Ιδία) Το μαλαγάνα, πώς τα κατάφερε και τον τουμπάρησε τον Μπαρμπαγιώργο. Το αποφώλιον της κατεργαριάς άμα αρχίσει το πίτσι, πίτσι, πίτσι, δεν του γλιτώνεις. Είναι σαν τον γκραβαρίτικο ζητιάνο, που ενώ τον διώχνεις και τον βρίζεις, εκείνος σου κολλάει τσιμπούρι. Την πεντάρα θα σ' την πάρει. (Πλησιάζει)

Μάνθος Αθηναίος, *Ο Μπαρμπαγιώργος*

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – (Γελών) Έλα σιμά, ωρέ παλιοζάγαρο.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Ιδία) Το γρουσούζη το Χατζατζάρη, πώς τα κατάφερε! Ο μπάρμπας μου να με βλέπει και να γελάει· αυτό είναι θαύμα. (Δυνατά) Καλημέρα, μπαρμπούλη μου. (Κύπτει και φιλεί το χέρι του Μπαρμπαγιώργου.) Να φιλήσω το ευλογημένο σου χεράκι, μπαρμπούλη μου. (Ιδία) Που βαράει τες καλές γροθιές.

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Τήρα, τήρα το ποντίκ'. Α, ωρέ έρμου, κομπλιμενταρούδια κάν'ς. Έτσ', ουρέ ζ'λάπ', να φέρεσαι στους τρανότερούς σου, να δεις, ωρέ, σε π'ράζ' κ'νείς;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Ιδία) Αμ έτσι λέγε μου, μπαστουνόβλαχε, πως θέλεις μαλαγανιές. (Δυνατά) Εγώ, μπαρμπούλη μου, πάντοτε σε αγαπώ και σε σέβουμαι, αλλά συ άμα με ιδείς με αρχινάς στο ξύλο.

Ο Καραγκιόζης, τόμ. Α΄, επιμέλεια Γ. Ιωάννου, Ερμής

ωγροπαϊκά: ευρωπαϊκά **π'δί:** παιδί **όστις:** ο οποίος **ιδία** (καθαρεύουσα): προς τον εαυτό του, χαμηλόφωνα **το αποφώλιον της κατεργαριάς:** το φαινόμενο της κατεργαριάς **γκραβαρίτικο:** από τα Κράβαρα της Ναυπακτίας **παλιοζάγαρο:** παλιόσκυλο **τήρα:** κοίτα **π'ράζ' κ'νείς:** σε πειράζει κανείς

Ερωτήσεις

1. Ποιο είναι το μόνιμο πρόβλημα του Καραγκιόζη και πώς προσπαθεί να το αντιμετωπίσει;
2. Πώς φέρεται στον Καραγκιόζη ο θείος του ο Μπαρμπαγιώργος και γιατί; Προσπαθήστε να περιγράψετε τον χαρακτήρα του Μπαρμπαγιώργου.
3. Περιγράψτε τον χαρακτήρα του Χατζηαβάτη, έτσι όπως διαγράφεται στο συγκεκριμένο κείμενο.
4. Εντοπίστε σημεία όπου κορυφώνεται το χιούμορ και εξηγήστε πώς επιτυγχάνεται αυτό.

Διαθεματικές εργασίες

1. Όσοι από τους μαθητές έχετε τη δυνατότητα, δείτε μια παράσταση Καραγκιόζη (ζωντανά ή βιντεοσκοπημένη ή σε CD-ROM) και προσπαθήστε να περιγράψετε τους χαρακτήρες του έργου, παρουσιάζοντας τα βασικότερα γνωρίσματά τους.
2. Με τη βοήθεια του καθηγητή των Καλλιτεχνικών κατασκευάστε φιγούρες του θεάτρου σκιών για να διακοσμήσετε την τάξη ή το δωμάτιό σας.

Αντωνης Μολλας

Γνωστός καραγκιοζοπαίχτης. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1871 και πέθανε το 1949. Πρωτόπαιξε Καραγκιόζη το 1903 στον Πειραιά. Πλούτισε τον κόσμο του Καραγκιόζη με νέους τύπους (τον Σαναλέμε, τον Πεπόνια, τον Καικαί, τον Ομορφονιό κ.ά.). Υπήρξε ο πρώτος πρόεδρος του Σωματείου Ελλήνων Καραγκιοζοπαιχτών, θέση που κράτησε για πολλά χρόνια από το 1924 κ.ε.

Ύπνε μου κι έπαρέ μου το

Στην Κάρπαθο επιβιώνει από τα παλιά χρόνια μέχρι σήμερα το έθιμο των «Εφτά». Επτά μέρες μετά τη γέννηση του παιδιού μαζεύονται οι συγγενείς στο σπίτι του και παίρνουν μέρος στην τελετή. Βάζουν το βρέφος σε μεταξωτή κουβέρτα και κρατώντας τις τέσσερις άκρες της το κουνούν και του τραγουδούν τραγούδια (μαντινάδες) στον σκοπό του νανουρίσματος. Ένα τέτοιο τραγούδι είναι κι αυτό που ακολουθεί.

Ύπνε μου κι έπαρέ μου το, ύπνε νανούρισέ το
κι αν έχεις μήλα, κόψε του, κουλούρια τάισέ το
κι αν έχεις και ροδόσταμο, να το ροδοσταμνίσεις.
Κι αν μου το πάρεις, ύπνε μου, τρεις χώρες σου χαρίζω
τρεις χώρες και τα τρία χωριά και τρία μοναστήρια.
Την Κάρπαθο με τα νερά, τη Ρόδο με τα πλούτη
και την Κωσταντινούπολη με το πολύ λουάρι.
Κοιμήσου που παράγγειλα κάτω στην Αλεξάνδρα
για να σου φέρουν κόρη μου τσεμπέρι με τα χάντρα.
Νάνι τη την κορούλα μου, την ακριβή μου κόρη
που μου τη λουαριάζουσι γιατροί και δικηγόροι.
Κοιμήσου που να κάθεσαι κι η μοίρα σου να υφαίνει
και το καλό σου ριζικό να κουβαλεί να φέρνει.
Κι αν την επάρεις, ύπνε μου, πάρ' τη σε περιβόλια
σε κυπαρίσσια σε δεντριά σε μήλα σε κυδώνια.
Ύπνε που παίρεις τα παιδιά, έλα έπαρε και τούτο,
μικρό μικρό μου τώπαρε μεγάλο φέρε μού το.
Κοιμήσου με την Παναγιά και με τον Αϊ-Γιάννη
και τον Αφέντη το Χριστό κι όπου πονεί να γειάνει.
Κοιμήσου που να κοιμηθείς στο μέλι και στο γάλα
και να σε βάλει η μοίρα σου σ' αρχοντικά μεγάλα.

Γ. Μ. Γεωργίου, *Καρπαθιακά,* τόμ. Α'

Δημήτρης Δάβης, *Καρπαθιώτισσα*

έπαρε: πάρε **λουάρι:** αμύθητα πλούτη **Αλεξάνδρα:** Αλεξάνδρεια **τσεμπέρι:** πλουμιστό μαντίλι για το κεφάλι **τα χάντρα** (το χάντρο): οι χάντρες, το μάλαμα **λουαριάζουσι:** λογαριάζουνε, υπολογίζουν ως μελλοντική νύφη **παίρεις:** παίρνεις **τώπαρε:** πάρε το

Ερωτήσεις

1. Τι ζητά για χάρη του βρέφους από τον ύπνο ο/η τραγουδιστής/-στρια και τι τάζει ο ίδιος να του δώσει ως ανταπόδοση;
2. Πώς προβάλλεται μέσα στο νανούρισμα η αξία της νεογέννητης κόρης;
3. Ποια προϊόντα και τρόφιμα αναφέρονται στο τραγούδι; Σε ποιες παραγωγικές δραστηριότητες των κατοίκων αντιστοιχούν;
4. Σε ποια σημεία του τραγουδιού συναντάμε θέματα από την αρχαία μυθολογία (π.χ. για τη μοίρα) και σε ποια από τη χριστιανική θρησκεία; Προσπαθήστε να εξηγήσετε πώς συνδυάζονται αυτά τα δύο στοιχεία.

Διαθεματικές εργασίες

1. Στο τραγούδι γίνεται λόγος για τέσσερις περιοχές –την Κάρπαθο, τη Ρόδο, την Κωνσταντινούπολη και την Αλεξάνδρεια–, καθεμιά από τις οποίες, όπως αναφέρεται στο κείμενο, είναι φημισμένη για κάτι (νερά, πλούτη κ.λπ.). Αφού χωριστείτε σε τέσσερις ομάδες, κάθε ομάδα να αναζητήσει πληροφορίες και άλλου είδους υλικό (π.χ. φωτογραφίες) για να επιβεβαιώσει ή όχι τη φήμη κάθε περιοχής. Τα βιβλία της Ιστορίας, της Γεωγραφίας και της Οικιακής Οικονομίας θα σας φανούν χρήσιμα.
2. Βρείτε έθιμα της γέννησης και από άλλες περιοχές της Ελλάδας και παρουσιάστε τα στην τάξη με ανάλογη μουσική επένδυση. Μπορείτε επίσης να βρείτε και τραγούδια-νανουρίσματα σύγχρονων συνθετών (π.χ. το νανούρισμα από τον *Ματωμένο γάμο* του Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα μελοποιημένο από τον Μάνο Χατζιδάκι).

Φώτης Κόντογλου, *Η οικογένεια του ζωγράφου*

Μαρία Ιορδανίδου

Τα φαντάσματα

Το κείμενο αυτό αποτελεί ένα μικρό αυτοτελές επεισόδιο από το βιβλίο της Μαρίας Ιορδανίδου Η αυλή μας. *Η συγγραφέας με λεπτό χιούμορ παρουσιάζει τις αντιφάσεις της ανθρώπινης ψυχής και ταυτόχρονα την ευρηματικότητα του ανθρώπου στη συνάντηση ή και στη σύγκρουσή του με τα μυστήρια της φύσης, και κυρίως με το υπερφυσικό στοιχείο.*

Όταν σπάσεις, λέει, καθρέφτη, περίμενε εφτά χρόνια γρουσουζιάς. Τι πρέπει να κάνεις για να φέρεις εφτά χρόνια χαράς και ευδαιμονίας; Να σας το πω εγώ. Ν' ανοίξεις νηπιαγωγείο στην αυλή σου.

Κοντεύει χρόνος που εγκαινιάσαμε το νηπιαγωγείο στην αυλή μας και από κείνη την ημέρα άλλος αέρας, θαρρείς, φύσηξε μέσα στην αυλή μας. Έπαψαν τα κλάματα των παιδιών, η νευρικότητα των μανάδων. Σηκώνουνται τα πουλάκια μου το πρωί και τρέχουν χαρούμενα στο σχολειό τους. Πηγαίνουν ν' ανταμώσουν την Αννούλα, που τα περιμένει με ανοιχτή αγκαλιά. Εγώ από τώρα άρχισα να σκέφτουμαι τι πρέπει να κάνω όταν τελειώσουν αυτά τα ευτυχισμένα εφτά χρόνια, για να παρατείνω την ευτυχία μας.

Τώρα θα μου πεις, γιατί εφτά χρόνια; Μα εφτά ήταν τα χρόνια με τις ισχνές και τις παχιές αγελάδες στο όνειρο του Φαραώ. Εφτά ήταν τα χρόνια της πείνας και της αφθονίας που ακολούθησαν. Αυτοί οι σημαδιακοί αριθμοί δεν είναι τυχαίοι. Εγώ τώρα πάω να τα πιστέψω όλα. Άρχισα να πιστεύω και στις υπερφυσικές δυνάμεις και στα στοιχειά και να τα κάνω χάζι.

Θυμάμαι τι πάθαμε μια μέρα με το στοιχειό του νεκροταφείου έξω από το Άργος. Τι ήτανε εκείνο το κακό!

Είχαμε πάει εκδρομή με την «Περιηγητική» στην Πελοπόννησο. Ο Γιάννης, η Νέλλη και εγώ. Ήταν καλοκαίρι, ζέστη φοβερή. Φτάσαμε αργά στο Άργος, και, κουρασμένοι όλοι όπως ήμασταν, μετά το φαγητό πέσαμε να κοιμηθούμε. Πού να μας πιάσει όμως ύπνος. Η κάμαρα του ξενοδοχείου έβραζε. Ξαναντυθήκαμε και βγήκαμε έξω.

ισχνές: αδύνατες **«Περιηγητική»:** εκδρομικός σύλλογος

Πήραμε τη δημοσιά, και χωρίς να το καταλάβουμε βγήκαμε έξω από την πόλη, στον κάμπο. Συνεχίσαμε να περπατάμε στο χωματόδρομο ανάμεσα από τα ποτισμένα μποστάνια που ανάδιναν δροσιά μαζί με όλες τις μυρωδιές της βρεμένης γης και των όσων φύτρωναν εκεί πάνω. Το μόνο που ακούονταν ήταν τα τρι τρι των γρύλων και πού και πού γαβγίσματα σκύλων σαν προσπερνούσαμε κανένα κοιμισμένο χωριουδάκι. Πόση ώρα περπατούσαμε δεν ξέρω, μα κάποια στιγμή σταμάτησαν και οι γρύλοι, σταμάτησαν και τα σκυλιά, ακόμα και το ελάχιστο θρόισμα που έκανε το μικρό αεράκι ανάμεσα στις καλαμποκιές κι αυτό σταμάτησε. Το φεγγάρι έφεξε πιο δυνατά, και παρουσιάστηκε μπροστά μας, πνιγμένο μέσα στα κυπαρίσσια, ένα νεκροταφειάκι. Οι άσπροι του τάφοι φέγγανε, τα κυπαρίσσια κατάμαυρα. Και ξαφνικά, μέσα στην ησυχία, ακούστηκε μια βαριά ανάσα. Εισπνοή... εκπνοή... και πάλι εισπνοή... εκπνοή... βαριά βαριά και σχεδόν σφυριχτά.

Σάββας Χαρατσίδης,
Δύο γυναικείες μορφές

Δε μίλησα, δε λάλησα, δεν είπα κουβέντα. Κουβέντα δεν είπαν ούτε τα παιδιά. Προχωρήσαμε λίγο ακόμα και μετά κάναμε μεταβολή και πήραμε το δρόμο του γυρισμού. Μάταια τεντώνω τ' αυτιά μου να ξανακούσω την ανάσα. Τίποτα. Το νεκροταφείο στέκουνταν σιωπηλό. Τι διάολο, μήπως έκανα λάθος; Μα τ' άκουσα καλά. Να ρωτήσω τα παιδιά δεν ήθελα. Ντράπηκα να δείξω πως έδωσα σημασία ή πως φοβήθηκα. Ακούσανε κι αυτά, δεν ακούσανε; Σ' όλο το δρόμο ως το Άργος με τυραννούσε η σκέψη. Πολεμούσα να λογικευτώ και να δώσω μια εξήγηση. Τι μπορούσε να ανασαίνει έτσι; Να ήταν ο φύλακας του νεκροταφείου και θέλησε να μας τρομάξει; Τι φύλακας όμως. Έχουνε αυτά τα μικρά νεκροταφεία φύλακες; Μήπως κανένας οδοιπόρος είχε πέσει να κοιμηθεί εκεί, και αυτό ήτανε το ροχαλητό του; Μα μέρος ήταν πάλι αυτό για ύπνο;

Τα χρόνια πέρασαν και κάποτε αποχτήσαμε το σπιτάκι μας στο Βλυχό της Ύδρας. Αγριότοπος, σπαρμένος με πέτρα κι αγκάθι. Συντροφιά, εκτός από τους λιγοστούς και καλούς γείτονες, έχουμε την ημέρα τους γλάρους, από τη θάλασσα μεριά, και τα φιδάκια, τις σαύρες και τα γεράκια απ' το βουνό. Τη νύχτα μάς συντροφεύουν τα σκαντζοχοίρια και οι κουκουβάγιες. Πρώτη φορά στη ζωή μου είδα τόσο πολλές κουκουβάγιες σ' ένα μέρος. Αν πεις μάλιστα για τη ρεματιά που καταλήγει στο στοιχειωμένο γεφύρι του Βλυχού, εκεί τις βλέπεις να κάθουνται στα βράχια έξω από τις τρύπες τους ακόμα και μέρα μεσημέρι.

– Καλέ, τι φασαρία έχουνε σήμερα οι κουκουβάγιες, λέω ένα βράδυ στους

δημοσιά: κεντρικός δημόσιος δρόμος

γείτονές μας όπου είχαμε πάει για βεγγέρα. Γούτσου γούτσου, και κάτι αλλιώτικες φωνούλες και φτερουγίσματα.

– Θα ζευγαρώνουν, είπε η κυρία Μαρίκα. Έτσι κάνουν όταν είναι στην εποχή τους. Και πού να τις ακούσεις ν' ανασαίνουν. Σαν άνθρωποι κάνουν.

– Πώς κάνουν σαν ανασαίνουν;, πετάχτηκε αμέσως η Νέλλη.

Η κυρία Μαρίκα πήρε μια βαθιά ανάσα και αφού γέμισε τα πλεμόνια της αέρα, άρχισε σιγά σιγά να τον ξεφυσά.

– Αχχχχ... Χςςςςςς..., έκανε.

Και οι δυο μείναμε με το στόμα ανοιχτό.

– Κουκουβάγιες... στο νεκροταφείο... στο Άργος, ψέλλισε η Νέλλη και μετά ξέσπασε σε γέλια.

Τότε έμαθα πως κι εκείνη είχε ακούσει τη βαριά ανάσα μέσ' από το νεκροταφείο τη νύχτα στον κάμπο του Άργους, και πως όλ' αυτά τα χρόνια δεν ήξερε πώς να το εξηγήσει. Ντράπηκε, μου είπε, να το κουβεντιάσει, μήπως και ήταν της ιδέας της.

Το μυστήριο λύθηκε, όμως εγώ απογοητεύτηκα.

Μ. Ιορδανίδου, *Η αυλή μας*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας

Ερωτήσεις

1. Ποιες προλήψεις ή λαϊκές δοξασίες αναφέρονται στο απόσπασμα; Ποια από αυτές απομυθοποιείται (= χάνει τη βαρύτητα, τη σημασία της) στο τέλος και με ποιον τρόπο;
2. Περιγράψτε σε ένα μικρό κείμενο έναν προληπτικό άνθρωπο που γνωρίζετε προσωπικά ή για τον οποίο σας έχουν μιλήσει άλλοι.
3. «Το μυστήριο λύθηκε, όμως εγώ απογοητεύτηκα»: Μπορείτε να εξηγήσετε γιατί η αφηγήτρια νιώθει απογοήτευση, ενώ θα έπρεπε να νιώθει χαρά για τη διαλεύκανση του μυστηρίου;

Διαθεματική εργασία

Αναζητήστε σε βιβλία με λαογραφικό περιεχόμενο πληροφορίες για προλήψεις που σχετίζονται με στοιχειά ή υπερφυσικά φαινόμενα, ή ζητήστε από ηλικιωμένους συγγενείς και γνωστούς σας να σας μιλήσουν για το θέμα αυτό.

βεγγέρα: βραδινή συγκέντρωση σε σπίτι για συζήτηση και διασκέδαση

Κοσμάς Πολίτης

Τα τσερκένια

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από το μυθιστόρημα Στου Χατζηφράγκου *(1963). Στο έργο αυτό περιγράφονται με νοσταλγική διάθεση η ζωή και οι περιπέτειες μιας παρέας παιδιών σε μια γειτονιά (Στου Χατζηφράγκου) της Σμύρνης στις αρχές του 20ού αιώνα. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ένα από τα παιδιά, γέρος πρόσφυγας πια στην Αθήνα, περιγράφει το έθιμο του πετάγματος των χαρταετών, που εκείνα τα χρόνια στη Σμύρνη τούς έλεγαν τσερκένια.*

Θα σου μιλήσω για τα τσερκένια.

Είδες ποτέ σου πολιτεία να σηκώνεται ψηλά; Δεμένη από χιλιάδες σπάγγοι ν' ανεβαίνει στα ουράνια; Ε, λοιπόν, ούτε είδες ούτε θα μεταδείς ένα τέτοιο θάμα. Αρχινούσανε την Καθαρή Δευτέρα –ήτανε αντέτι – και συνέχεια την κάθε Κυριακή και σκόλη, ώσαμε των Βαγιών. Από του Χατζηφράγκου τ' Αλάνι κι από το κάθε δώμα κι από τον κάθε ταρλά του κάθε μαχαλά της πολιτείας, αμολάρανε τσερκένια. Πήχτρα ο ουρανός. Τόσο, που δε βρίσκανε θέση τα πουλιά. Για τούτο, τα χελιδόνια τα φέρνανε οι γερανοί μονάχα τη Μεγαλοβδομάδα, για να γιορτάσουνε την Πασχαλιά μαζί μας. Ολάκερη τη Μεγάλη Σαρακοστή, κάθε Κυριακή και σκόλη, η πολιτεία ταξίδευε στον ουρανό. Ανέβαινε στα ουράνια και τη βλόγαγε ο Θεός. Δε χώραγε το μυαλό σου πώς μπόραγε να μείνει κολλημένη χάμω στη γης, ύστερ' από τόσο τράβηγμα στα ύψη. Και όπως κοιτάγαμε όλο ψηλά, τα μάτια μας γεμίζανε ουρανό, ανασαίναμε ουρανό, φαρδαίνανε τα στέρνα μας και κάναμε παρέα με αγγέλοι. Ίδια αγγέλοι κι αρχαγγέλοι κορωνίζανε ψηλά. Θα μου πεις, κι εδώ, την Καθαρή Δευτέρα, βγαίνουνε κάπου εδώ γύρω κι αμολάρουνε τσερκένια. Είδες όμως ποτέ σου τούτη την πολιτεία ν' αρμενίζει στα ουράνια; Όχι. Εκεί, ούλα ήταν λογαριασμένα με νου και γνώση, το κάθε σοκάκι δεμένο με τον ουρανό. Και χρειαζότανε μεγάλη μαστοριά και τέχνη για ν' αμολάρεις το τσερκένι σου.

Ο Σταυράκης, ο Σταυράκης του Αμανατζή, θα γινότανε σπουδαίος τσερκενάς. Μα χαραμίστηκε η ζωή του. Ας είναι... Που λες, θα γινότανε σπουδαίος τσερκενάς. Παιδί ακόμα, ήτανε μάνα στις μυρωδιές. Να σου εξηγηθώ. Συμφωνούσες μ' έναν άλλον που αμόλαρε τσερκένι –όλα γίνονταν με συμφωνία, τίμια, δίχως χιανετιά – συμφωνούσες μαζί του να παίρνετε μυρωδιές. Δηλαδή ποιος θα ξούριζε την οριά

σπάγγοι: ιδιωματική αιτιατική· ο αφηγητής χρησιμοποιεί το τοπικό ιδίωμα. βλ. και παρακάτω «παρέα με αγγέλοι» **αντέτι:** έθιμο **σκόλη:** σχόλη, αργία **ταρλά** (ταρλάς): οικόπεδο **κορωνίζανε:** αιωρούνταν **χιανετιά:** μπαμπεσιά, απάτη **οριά:** ουρά

του αλλουνού. Ο Σταυράκης άφηνε σπάγγο, έφερνε το τσερκένι του πιο πέρα και λίγο πιο κάτω από το τσερκένι τ' αλλουνού, τράβαγε τότε σπάγγο με δυνατές χεριές, και χραπ! του ξούριζε την οριά. Ήξερε κι άλλα κόλπα ο Σταυράκης. Και τα τσιγαροχαρτάκια της οριάς γινόντουσαν άσπρα πουλάκια, πεταρίζανε στα ουράνια, ώσπου τα 'χανες από τα μάτια σου. Το κολοβό τσερκένι αρχίναγε να παίρνει τάκλες –να, όπως γράφουνε τώρα κάποιες φορές οι εφημερίδες για τ' αεροπλάνα– και σαν ήπεφτε με το κεφάλι, δεν είχε γλιτωμό: χτύπαγε κάπου, ήσπαζε ο γιαρμάς στη μέση, και το τσερκένι σωριαζότανε ίδιο κορμί με τσακισμένη ραχοκοκαλιά. Ήτανε μάνα ο Σταυράκης.

Μα εξόν από τις μυρωδιές, ήτανε και τα παρσίματα. Μπλέκανε τα δυο τσερκένια, τράβαγες σπάγγο, τεζάρανε, κι όποιος ήσπαζε το σπάγγο τ' αλλουνού του 'παιρνε το τσερκένι. Κι αυτό με τίμια συμφωνία. Φώναζες, να τα παίρνομε; Ναι, σου αποκρινότανε ο άλλος, μα τι σπάγγο έχεις; Γιατί, αν είχες σπάγγο σιτζίμι ή διμισκί, κι ο άλλος είχε σπάγγο τσουβαλίσιο, σίγουρα τον έκοβες. Έπρεπε να 'ναι ισοπαλία, που λένε. Βέβαια, γινόντουσαν και χιανετιές καμιά φορά. Σπάνια όμως.

Τα τσερκένια δεν ήτανε σαν τα εδώ, τετράγωνα ή με πολλές γωνίες. Να σου εξηγηθώ. Φαντάσου ένα καλαμένιο τόξο –μισό τσέρκι, δηλαδή– με την κόρδα και με τη σαΐτα του. Η σαΐτα του –αυτός είναι ο γιαρμάς του τσερκενιού– ήτανε μια ξύλινη βέργα. Ο γιαρμάς, λοιπόν, περίσσευε κάτω από την κόρδα, δυο φορές πιο μακρύς παρά από την κόρδα ώσαμε τη μέση του τσερκιού. Αυτό, για την ισορροπία. Ήτανε δεμένος στην κορφή του τσερκιού, το ίδιο και καταμεσής στην κόρδα. Κάτω, η μύτη του είχε μια χαρακιά. Ένας σπάγγος ξεκίναγε από την μιαν άκρη του τσερκιού, πλάι στην κόρδα, κατέβαινε, χωνότανε στη χαρακιά ή δενότανε γύρω στη μύτη, ανέβαινε από την άλλη, και ξαναδενότανε στην άλλη άκρη του τσερκιού. Το τσερκένι, λοιπόν, ήτανε ένα τόξο, που τέλειωνε κάτω μυτερό, σε σφήνα. Αυτός ήτανε ο σκελετός. Τον ντύνανε ύστερα με χαρτί, χοντρό ή πιο λιανό, ανάλογα με το μπόι του τσερκενιού. Βέβαια, το καλό τσερκένι, ήπρεπε να 'ναι καλοζυγιασμένο, να μη γέρνει ούτε από τη μια μπάντα ούτε από την άλλη. Μα, να σου πω την αμαρτία μου, εμένα μ' άρεσε να γέρνει λιγάκι από τη μια. Του κρέμαγα σκουλαρίκι από την άλλη, και σαν κορώνιζε ψηλά, καμάρωνε ίδια κοπέλα.

Το πιο φτηνό τσερκένι ήτανε ο Τούρκος: ένα μονοκόμματο κόκκινο χαρτί, με κολλημένα πάνω το μεσοφέγγαρο και τ' άστρο. Ύστερα ερχότανε ο Φραντσέζος, μπλου, άσπρο, κόκκινο, κολλημένα πλάι πλάι με τσιρίσι. Ακόμα πιο ακριβός ήτανε ο Έλληνας. Βλέπεις για την ελληνικιά παντιέρα, χρειάζονται πολλές λουρίδες, άσπρες και γαλάζιες, χώρια ο σταυρός στη μια γωνιά, και ήθελε δουλειά το κόλλημα. Στο κόστος τού παράβγαινε ο Αμερικάνος, κόκκινες και άσπρες λουρίδες, και τ' άστρα στη γωνιά. Μα πιο ακριβό απ' ούλα τα τσερκένια, πανάκριβο,

τάκλες: τούμπες **γιαρμάς:** η κεντρική ξύλινη βέργα του χαρταετού **τεζάρανε** (τεζάρω): τεντώνανε **σιτζίμι:** χοντρός σπάγγος **διμισκί:** χοντρός σπάγγος **τσέρκι:** μεταλλικό στεφάνι με το οποίο στερεώνουν τις κυρτές σανίδες του βαρελιού· ξύλινο ή μεταλλικό στεφάνι που το χρησιμοποιούσαν ως παιχνίδι **κόρδα:** χορδή **μπλου:** μπλε **τσιρίσι:** είδος κόλλας **παντιέρα:** σημαία

ώσαμε οχταράκι, μπορεί και δέκα μεταλλίκια –σου μιλάω για τρεχούμενο μπόι, κοντά ένα μέτρο– ήτανε το μπακλαβουδωτό. Ούλο μικρά μικρά τρίγωνα και μπακλαβουδάκια, χρώματα χρώματα. Εξόν από τον κόπο για το κόλλημα, χρειαζότανε και μεγάλη τέχνη, για να 'ναι ούλα τα κομματάκια ταιριαστά στο σχέδιο και στο χρώμα. Πήγαινε και πολύ τσιρίσι... Ακριβούτσικο ήτανε κι ο ουρανός με τ' άστρα, σκούρο μαβί, με κολλημένα πάνω του, από χρυσόχαρτο, ούλα τ' άστρα και οι κομήτες τ' ουρανού. Και πού να δεις κάτι θεόρατα τσερκένια, πάνω από μπόι ανθρώπου. Αυτά, τ' αμολάρανε οι μεγάλοι, όχι με σπάγγο, με σκοινάκι. Τα κουμαντάρανε δυο δυο νομάτοι, γεροί άντροι, με χέρια ροζιασμένα στη δουλειά, γιατί το τράβηγμα του αέρα σού χαράκιαζε τα δάχτυλα. Τα μάτωνε. Αμόλαρα κι εγώ ένα τέτοιο τσερκένι μια βολά.

Αυτά είχα να σου πω. Ήτανε θάμα να βλέπεις ολάκερη την πολιτεία ν' ανεβαίνει στα ουράνια. Να, για να καταλάβεις, ξέρεις το εικόνισμα, που ο άγγελος σηκώνει την ταφόπετρα, κι ο Χριστός βγαίνει από τον τάφο κι αναλήφτεται στον ουρανό, κρατώντας μια πασχαλιάτικια κόκκινη παντιέρα; Κάτι τέτοιο ήτανε.

Αυτά είχα να σου πω. Έλα, πήγαινε τώρα. Στο καλό.

Κ. Πολίτης, *Στου Χατζηφράγκου,* Ερμής

Ερωτήσεις

1. Ο αφηγητής, που βρίσκεται σε ώριμη ηλικία, περιγράφει σε κάποιο συνομιλητή του σκηνές από την παιδική του ζωή στη Σμύρνη. Ποια συναισθήματά του αποκαλύπτονται; Μπορείτε να εντοπίσετε στο κείμενο σημεία που να επιβεβαιώνουν τις παρατηρήσεις σας;
2. Ποια παιχνίδια έπαιζαν ο αφηγητής και η παρέα του με το πέταγμα των χαρταετών;
3. Το έθιμο του πετάγματος των χαρταετών διατηρείται και στην εποχή μας. Ποιες διαφορές εντοπίζετε σε σύγκριση με όσα περιγράφει ο αφηγητής;
4. Ο αφηγητής συνδέει το πέταγμα των «τσερκενιών» με διάφορες θρησκευτικές εικόνες. Βρείτε τα σχετικά χωρία και σχολιάστε τα.
5. «Εκεί, ούλα ήταν λογαριασμένα με νου και γνώση, το κάθε σοκάκι δεμένο με τον ουρανό»: Αναλύστε τη φράση αυτή. Τι θέλει να δείξει με τη μεταφορά ο αφηγητής;

Διαθεματικές εργασίες

1. Με τη βοήθεια του καθηγητή των Καλλιτεχνικών προσπαθήστε να κατασκευάσετε έναν χαρταετό, σύμφωνα με τις οδηγίες που υπάρχουν στην τέταρτη παράγραφο.
2. Συγκεντρώστε πληροφορίες για έθιμα της Καθαράς Δευτέρας σε διάφορα μέρη της χώρας και παρουσιάστε τες στην τάξη.

οχταράκι: οχτώ μεταλλίκια **μεταλλίκια:** νομίσματα **μια βολά:** μια φορά

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Πάμπλο Πικάσο, *Η οικογένεια του ακροβάτη*

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΑΥΤΗΣ επιχειρούν να αποδώσουν την πολυπλοκότητα των σχέσεων, όπως αυτές διαμορφώνονται στο εσωτερικό της οικογένειας. Παρουσιάζονται ποικίλες εκδοχές των οικογενειακών σχέσεων, όπως γονιών και παιδιών, παιδιών και ηλικιωμένων ατόμων (παππούς – γιαγιά), μητέρας και κόρης. Μέσα από τα κείμενα, τα οποία ανήκουν σε διαφορετικές περιόδους της νεοελληνικής και της ξένης λογοτεχνίας, αναδεικνύονται η διαχρονικότητα και η οικουμενικότητα της οικογένειας ως δεσμού, αλλά και οι εξελίξεις της στο πέρασμα των χρόνων.

Άγγελος Σικελιανός

Της μάνας μου

Το παρακάτω ποίημα είναι απόσπασμα από το συνθετικό και πολύστιχο ποίημα του Άγγελου Σικελιανού Αλαφροΐσκιωτος *(1909). Στο έργο αυτό, που αποτελεί την πρώτη επίσημη εμφάνιση του ποιητή στα νεοελληνικά γράμματα, υμνεί το φυσικό τοπίο της ιδιαίτερης πατρίδας του, της Λευκάδας, τις λαϊκές παραδόσεις, αλλά και ό,τι σχετίζεται με τη διαμόρφωση της δικής του χαρισματικής προσωπικότητας. Ένα από τα πρόσωπα που συνέβαλαν στη διαμόρφωση αυτή είναι και η μάνα του, τη σημαντική συμβολή της οποίας αναγνωρίζει ο ποιητής γεμάτος αυτοπεποίθηση.*

Γεώργιος Ιακωβίδης, *Μητρική στοργή*

Ω μάνα μου, εφταπάρθενη
βαθιά αγκαλιά
που ως ουρανός ανοίγει!
Ανοίγει, ανοίγει –
μα από πού μπορεί η καρδιά να φύγει;

Πάντα θα 'ρτω να χαϊδευτώ
στα γόνατά σου από τ' αχνό
της ευλογίας το χέρι·
να πω το λόγο τον παλιό:
«Μάνα, φωτιά με βύζαξες
κι είναι η καρδιά μου αστέρι;»

Ά. Σικελιανός, *Λυρικός Βίος*,
τόμ. 1, Οι φίλοι του βιβλίου

εφταπάρθενη: πάναγνη **αχνό:** τρυφερό, απαλό

Ερωτήσεις

1 Στη συνείδηση του ποιητή η μητέρα του αποτελεί μια καθαγιασμένη παρουσία. Βρείτε σε ποια σημεία και με ποιες λέξεις ή φράσεις πετυχαίνει να δώσει αυτή τη διάσταση στη μητρική μορφή.

2 Ποιο ρόλο αναγνωρίζει ο ποιητής, στους δύο τελευταίους στίχους του κειμένου, ότι έχει παίξει η μητέρα του στη διαμόρφωση της ποιητικής προσωπικότητάς του; Ποιο είναι κατά τη γνώμη σας το νόημα της μεταφορικής έκφρασης «φωτιά με βύζαξες»;

3 Μελετήστε την ακόλουθη επιστολή του Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ προς τη μητέρα του και προσπαθήστε να βρείτε τα συναισθήματα που νιώθει ο συγγραφέας και τον ρόλο που παίζει η παρουσία της μάνας:

Μανούλα μου,

Ξαναδιάβασα το χτεσινό σου γράμμα, γεμάτο τρυφερότητα. Μανούλα μου, πώς ήθελα να 'μουν κοντά σου! Αν ήξερες πόσο μαθαίνω κάθε μέρα να σ' αγαπώ περισσότερο! Δεν έγραψα τις τελευταίες μέρες, γιατί έχουμε τόση δουλειά τούτο τον καιρό. Είναι ήσυχα και γλυκά απόψε –όμως είμαι λυπημένος– δεν ξέρω γιατί.

[...] Γράψε μου, τα γράμματά σου μου κάνουν καλό. Τα δέχομαι σα μια δροσιά. Μανούλα μου, πώς τα καταφέρνεις να βρίσκεις αυτές τις γλυκές κουβέντες που μου γράφεις; Μένω συγκινημένος όλη τη μέρα... Σ' έχω τόσο ανάγκη, όσο τον καιρό που ήμουνα μικρός. Οι επικεφαλής, η στρατιωτική πειθαρχία, οι ασκήσεις, τι στεγνά και στυφά πράματα! Σε συλλογιέμαι να ταχτοποιείς τα λουλούδια μέσα στο σαλόνι, και με πιάνει μια αντιπάθεια για τους «επικεφαλής».

Πώς άντεξα και σ' έκαμα μερικές φορές να κλάψεις; Όταν το σκέφτομαι, είμαι τόσο δυστυχισμένος. Σ' έκαμα ν' αμφιβάλεις για την αγάπη μου. Και όμως αν την ήξερες, μανούλα μου!...

Είσαι ό,τι καλύτερο υπάρχει στη ζωή μου. Νιώθω απόψε τη νοσταλγία της πατρίδας, σαν ένα παιδάκι. Να σκέφτομαι πως εκεί κάτω περπατάς και μιλάς και πως θα μπορούσαμε να είμαστε μαζί, κι όμως ούτε χαίρομαι την τρυφεράδα σου ούτε μπορώ να 'μαι για σένα ένα στήριγμα.

Στ' αλήθεια είμαι βαθύτατα λυπημένος απόψε. Στ' αλήθεια είσαι η μόνη παρηγοριά όταν είμαι λυπημένος. Σαν ήμουνα παιδί, γύριζα με τη βαριά μου τσάντα στη ράχη, κλαίοντας μ' αναφιλητά γιατί με τιμώρησαν –θυμάσαι τότε στο Μανς;– και μόνο που μ' αγκάλιαζες, όλα τα ξεχνούσα. Ήσουν ένα στήριγμα δυνατό που με γλίτωνε από τους επιμελητές και τους παπάδες. Ένιωθε κανείς σιγουριά μες στο σπίτι σου –ήμαστε δικοί σου μονάχα– τι ωραία που νιώθαμε!

Ε, λοιπόν, πάντα είναι το ίδιο. Εσύ είσαι και τώρα το καταφύγιο, εσύ μονάχα τα ξέρεις όλα – εσύ μπορείς να με κάνεις να λησμονάω και να νιώθω πάλι σαν ένα μικρό, μικρό αγόρι.

Μανούλα μου, σ' αφήνω. Έχω πολλή δουλειά. Θα σταθώ λίγο στο παράθυρο ν' αναπνεύσω. Έξω τραγουδάνε τα βατράχια όπως στο Saint Maurice, όμως ετούτα τραγουδάνε τόσο πιο άσχημα!

Σε φιλώ πολύ τρυφερά
ο μεγάλος σου γιος Αντουάν

(Από το βιβλίο του Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ *Γράμματα στη μητέρα του.* Η επιστολή αυτή περιλαμβάνεται στην ανθολογία *Για τη μάνα,* Μαρής.)

4 Περιγράψτε σε δύο παραγράφους τη σημασία που έχει και τον ρόλο που παίζει στη ζωή σας η δική σας μητέρα, ανεξάρτητα αν ζει κοντά σας ή όχι.

Διαθεματική εργασία

Αναζητήστε σε ζωγραφικούς πίνακες εικαστικές αποδόσεις της μητρικής μορφής. Δοκιμάστε και οι ίδιοι να αποδώσετε εικαστικά τη μητέρα σας ή γενικά τη μητρότητα ως έννοια.

Εμμανουήλ Ροΐδης

Η εορτή του πατρός μου

Στο διήγημα αυτό, το οποίο δημοσιεύτηκε το 1895, ο Ροΐδης ειρωνεύεται την τυπικότητα που επικρατούσε στις σχέσεις ανάμεσα στα μέλη μιας μεγαλοαστικής οικογένειας. Η αγάπη και ο σεβασμός του γιου προς τον πατέρα εκβιάζονται ως υποχρέωση στο όνομα της καλής ανατροφής και γι' αυτό καταλήγουν σε κωμική φάρσα.

Την ερχομένην Πέμπτην είναι η εορτή του Αγ. Ιωάννου και του πατρός μου. Δεν υπάρχει κίνδυνος να το λησμονήσω, αφού η μητέρα μου μού το ενθυμίζει δέκα φορές τουλάχιστον την ημέραν, με κάποιον μάλιστα θυμόν, ευρίσκουσα ότι δεν με συγκινεί όσον έπρεπε η αγγελία ότι ο πατήρ μου λέγεται Ιωάννης.

Η αλήθεια είναι ότι τον πατέρα μου τον σέβομαι και κάπως τον φοβούμαι, διότι είναι άνθρωπος σοβαρός, ολιγόλογος και δεν μου δίνει πολύ θάρρος, δύσκολον όμως μου είναι να θεωρήσω ως μέγα κατόρθωμά του και το ότι ονομάζεται Γιάννης.

Οκτώ ημέρες προ της εορτής, με είπεν η μητέρα μου ότι ήτο καιρός να ετοιμάσω την προσφώνησίν μου. Η διαταγή αυτή ηύξησε την στενοχωρίαν μου. Εύρισκα ότι ήτο όλως περιττόν και κάπως άνοστον να προσφωνήσω τον πατέρα μου, ενώ δεν είχα τίποτε νεότερον να του είπω. Έπειτα δεν ήξευρα και καλά πώς φέρονται οι προσφωνούντες. Έπρεπεν άρα να σταθώ εις δύο βημάτων απόστασιν, να υποκλιθώ και έπειτα ν' αρχίσω την ανάγνωσιν της προσφωνήσεως, ή πρώτα να χώσω την μύτη μου, καλοσφουγγισμένην, εις τα κόκκινα γένια του πατρός μου; Εφοβούμην μήπως φανώ γελοίος και ακόμη περισσότερον μήπως εννοήσει πόσον γελοίαν εύρισκα την τελετήν.

Διά να γίνουν τα πράγματα με τάξιν, ηθέλησεν η μητέρα μου να κάμομεν προγυμνάσεις και δοκιμάς, απαράλλακτα καθώς εις το θέατρον. Η απαγγελία μου δεν την ευχαρίστησε διόλου, διά τον λόγον ότι έλειπεν από αυτήν η απαιτουμένη δόσις συγκινήσεως. Απεφάσισε λοιπόν ότι καλύτερο θα ήτο να προσφέρω την προσφώνησίν μου έγγραφον και μαζί με αυτήν μίαν γάστραν ανθέων.

Την επομένην ημέραν ηρχίσαμεν από το πρωί την σύνταξιν της προσφωνήσεως. Η μητέρα μου ήτο παλαιά μαθήτρια του Αρσακείου και επροσπάθει, ξύουσα την κεφαλήν της με την βελόνην του πλεξίματος, να ενθυμηθεί όσα έμαθεν από τον Ράνταν αρχαία ελληνικά. Η προσφώνησις άρχιζε:

«Πάνσεπτε και Αγαπητέ μοι Πάτερ,

Έμπλεως συναισθημάτων ευφροσύνης παρίσταμαι κατά τήνδε χαρμόσυ-

γάστραν: γλάστρα **μοι:** μου **έμπλεως:** γεμάτος **τήνδε:** αυτήν εδώ

νον ημέραν, ίνα υποβάλω υμίν ...» και ηκολούθουν άλλαι δέκα αράδες απελέκητες ελληνικούρες, τας οποίας έπρεπε ν' αντιγράψω επάνω εις χαρτί με χρυσάς σειράς και ένα περιστέρι εις την αριστεράν γωνίαν. Δεν ηξιώθην ποτέ να λάβω βραβείον καλλιγραφίας, έπειτα έτρεμαν ολίγον και τα δάκτυλά μου, διότι ήτο Γενάρης και δεν ανάπταμεν φωτιάν παρά μόνον εις το μαγειρείον. Με όλην μου λοιπόν την καλήν θέλησιν εγέμιζα μελάνι τα ο, τα ρ, και τας ουράς του ζ, και διά κάθε μουντζούραν ελάμβανα από την μητέρα μου έναν μπάτσον. Με έκαμε ν' αντιγράψω την προσφώνησιν επτά φορές και θα την αντέγραφα βεβαίως πολύ περισσότερες, αν το χαρτί με τας χρυσάς γραμμάς και το περιστέρι δεν εκόστιζεν δεκαπέντε λεπτά το φύλλον.

Αριστείδης Βαρούχας,
Κύριος που διαβάζει εφημερίδα

Το απόγευμα υπήγαμεν εις την Αγίαν Ειρήνην να προμηθευθώμεν την γάστραν και εκάμαμεν τα δύο ανθοπωλεία άνω κάτω. Η μητέρα μου εμυρίζετο το εν μετά το άλλο όλα τα φυτά, με κάποιαν δυσπιστίαν, ως να ήσαν ψάρια, και όσα δεν εύρισκε βρόμικα τα εύρισκεν ακριβά. Έτυχε και να πατήσει επάνω εις ένα νεκρικόν στέφανον, όπου ευρίσκετο καταγής. Ο ανθοπώλης ήτο άνθρωπος με ολίγην υπομονήν και ακόμη ολιγοτέραν ανατροφήν. Την ονόμασε «Μάγισσαν» και εμένα «έκτρωμα». Η αλήθεια είναι ότι είχα μίαν κάποιαν ομοιότητα με τον πατέρα μου. Μετά πολλά παζάρια εδέχθη, διά να μας ξεφορτωθεί, να μας αφήσει ένα αρρωστημένον γεράνιον διά μίαν και εξήντα πέντε.

Την παραμονήν της εορτής εκάμαμεν γενικάς δοκιμάς. Η μητέρα μου με είχε διδάξει πώς έπρεπε να παρουσιασθώ, κρατών το χειρόγραφον εις την μίαν χείρα και το άνθος εις την άλλην, πώς έπρεπε να το προσφέρω και να προβώ έπειτα εις τον ασπασμόν της πατρικής δεξιάς. Κατ' εκείνην ακριβώς την στιγμήν ηκούσαμεν το βήμα του πατρός μου και έσπευσα να κρύψω την γάστραν υποκάτω από την κλίνην. Είμαι όμως βέβαιος ότι ο πατήρ μου την παρετήρησεν, αλλ' εθεώρησε πρέπον να υποκριθεί ότι δεν είδε τίποτε, διά να μη στερηθεί αύριον την ευχαρίστησιν της εκπλήξεως.

Τέλος πάντων ανέτειλεν η επίσημος ημέρα, σκοτεινή, βροχερή και παγωμένη. Η μητέρα μου ήλθε να μ' εξυπνήσει πριν φέξει. Είχε βάλει το μεταξωτόν της φουστάνι και μ' έκαμε να φορέσω τα καλά μου. Ενύσταζα ακόμη, εκρύωνα, έσταζεν η μύτη μου και μ' εβασάνιζαν αι χιονίστραι. Τον πατέρα μου ευρήκαμεν εις το κρεβάτι,

υμίν: σε σας, σε σένα **έναν μπάτσον:** ένα χαστούκι **το εν:** το ένα

φέροντα όμως επί της φαλάκρας του, αντί του καθημερινού άσπρου του σκούφου, το βελούδινον κεντητόν φεσάκι του των επισήμων ημερών. Τούτο όμως δεν τον εμπόδισε να υποκριθεί έκπληξιν, όταν επαρουσιάσθημεν ενώπιόν του, η μητέρα μου με το μεταξωτόν της φόρεμα και εγώ με την προσφώνησιν και με την γάστραν.

Πώς!, ανέκραξεν, είναι σήμερον η εορτή μου! Εγήρασα ακόμη έναν χρόνον. Έλα γυναίκα, να σε φιλήσω.

Όταν ήλθεν η σειρά μου, ευρέθην κάπως συγχυσμένος, διότι κατά το πρόγραμμα επροηγείτο η προφώνησις, έπειτα ήρχετο η προσφορά της γάστρας και το φίλημα τελευταίον. Οπωσδήποτε επροσπάθησα ν' αναρριχηθώ επί της κλίνης, αλλά μ' εδυσκόλευε πολύ το γεράνιον. Είχα κατορθώσει να θέσω το εν γόνατον επ' αυτής, όταν μου εξέφυγεν από τας χείρας η γάστρα και εχύθη το βρεγμένον καστανόχωμα επάνω εις τα σινδόνια και το υποκάμισον του πατρός μου. Το τοιούτο περίχυμα ήτο βεβαίως δυσάρεστον μ' εκείνο το κρύον. Άδικον λοιπόν θα ήτο να παραπονεθώ αν, αντί φιλήματος, έλαβα από τον πατέρα μου μίαν μούντζαν, η δε μήτηρ μου μ' εσυνόδευσεν ως την θύραν διά να με φιλοδωρήσει έναν τελευταίον μπάτσον. Η μόνη μου μετά τα τόσα βάσανα παρηγορία είναι ότι η προσεχής εορτή του πατρός μου απέχει ακόμη τριακοσίας εξήντα πέντε ημέρας.

Ε. Ροΐδης, *Άπαντα*, τόμ. 5, Ερμής

Ερωτήσεις

1. Πώς αντιμετωπίζει ο αφηγητής όλη την τελετή της γιορτής του πατέρα του;
2. Ποια σχέση φαίνεται να υπάρχει ανάμεσα στον αφηγητή και τους γονείς του; Απαντήστε με αναφορές στο κείμενο.
3. Υπάρχει στο διήγημα ειρωνεία και αυτοσαρκασμός; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.
4. Υπάρχουν σημεία μέσα στο κείμενο που σας έκαναν να γελάσετε; Ποια είναι αυτά; Πώς πέτυχε ο συγγραφέας να δώσει αστείο τόνο στην αφήγηση;
5. Όπως φαίνεται στο διήγημα, η τυπικότητα και η υποχρέωση χαρακτήριζαν σε παλαιότερες εποχές τη σχέση παιδιών-γονέων. Σχολιάστε τες, συγκρίνοντάς τες με τη σημερινή πραγματικότητα.

Διαθεματική εργασία

Χωριστείτε σε δύο ομάδες. Η μία να γράψει μια φανταστική ιστορία γύρω από μια οικογενειακή γιορτή η οποία κατέληξε σε κωμική φάρσα, και να τη διαβάσει στην τάξη με θεατρικό τρόπο. Η άλλη ομάδα να παρουσιάσει με τη γλώσσα του σώματος (παντομίμα, μιμήσεις, χειρονομίες) την ίδια ιστορία, προσπαθώντας με κατάλληλες γκριμάτσες ή κινήσεις να κάνει κατανοητή την υπόθεση.

Λάμπρος Πορφύρας

Το στερνό παραμύθι

Ο Λάμπρος Πορφύρας παρουσιάζει με παραμυθικό τρόπο το τέλος του πιο συμπαθητικού και πιο γλυκού προσώπου της οικογένειας, της γιαγιάς. Έτσι, η τόσο συνδυασμένη με τα παραμύθια και τα εγγονάκια γιαγιά συναντά τον Αρχάγγελο και τον ακολουθεί στους ουρανούς μέσα σε ένα πραγματικό παραμύθι-ποίημα, που αυτήν τη φορά δεν το διηγείται η ίδια, αλλά το εγγονάκι της. Το ποίημα ανήκει στη συλλογή που φέρει τον τίτλο Σκιές.

Πήραν στρατί στρατί το μονοπάτι
βασιλοπούλες και καλοκυράδες,
από τις ξένες χώρες βασιλιάδες
και καβαλάρηδες απάνω στ' άτι.

Και γύρω στης γιαγιάς μου το κρεβάτι,
ανάμεσα από δυο χλωμές λαμπάδες
περνούσανε και σαν τραγουδιστάδες
τής τραγουδούσαν –ποιος το ξέρει– κάτι.

Κανείς για της γιαγιάς μου την αγάπη,
δε σκότωσε το Δράκο ή τον Αράπη,
και να της φέρει αθάνατο νερό.

Η μάνα μου είχε γονατίσει κάτου·
μ' απάνω –μια φορά κι έναν καιρό–
ο Αρχάγγελος χτυπούσε τα φτερά του.

Λ. Πορφύρας, *Άπαντα*, Ι.Γ. Βασιλείου

άτι: άλογο **ο Αρχάγγελος:** Αρχάγγελοι στη χριστιανική θρησκεία είναι ο Γαβριήλ και ο Μιχαήλ. Ο Μιχαήλ είναι ο άγγελος του θανάτου, ο ψυχοπομπός, αυτός δηλαδή που οδηγεί τις ψυχές στους ουρανούς **χτυπούσε τα φτερά του:** η φράση απηχεί τη λαϊκή δοξασία ότι ο άγγελος χτυπά τα φτερά του την ώρα που βγαίνει η ψυχή (βλ. τις εκφραστικές λέξεις του λαού *αγγελόσκιασμα, αγγελόκρουσμα, αγγελοχτύπημα* ή και απλώς *αγγελικό,* που αποδίδουν το ψυχορράγημα, το ξεψύχισμα)

Ερωτήσεις

1. Ο ποιητής παρουσιάζει τον θάνατο της γιαγιάς μέσα σε ατμόσφαιρα λυπητερού παραμυθιού. Με ποιους τρόπους επιτυγχάνεται η ατμόσφαιρα αυτή;
2. Ποιο παράπονο εκφράζει ο ποιητής στην τρίτη στροφή;
3. Στο ποίημα συνυπάρχουν εικόνες από την πραγματική ζωή, την εξωπραγματική (παραμυθική) ατμόσφαιρα και τη θρησκευτική πίστη. Εντοπίστε τους σχετικούς στίχους.

Διαθεματική εργασία

Αφού αναζητήσετε σε λεξικά και εγκυκλοπαίδειες την ετυμολογία της λέξης «παραμύθι», που υπάρχει στον τίτλο του ποιήματος του Πορφύρα, βρείτε αν το περιεχόμενο του ποιήματος ανταποκρίνεται σε αυτές τις σημασίες.

Ράλλης Κοψίδης, *Χωρίς τίτλο*

Λέων Τολστόι

Ο παππούς και το εγγονάκι

Στο μικρό αυτό αφήγημα ο μεγάλος Ρώσος στοχαστής και συγγραφέας Λέων Τολστόι σκιαγραφεί με λιτότητα το θέμα της συμβίωσης του γέροντα γονιού με την οικογένεια του παιδιού του. Η στοιχειώδης πλοκή οδηγεί στη λύση-μήνυμα που είναι η αγάπη και η κατανόηση προς τους ανθρώπους της τρίτης ηλικίας.

Ο παππούς είχε γεράσει πολύ. Τα πόδια του δεν τον πήγαιναν, τα μάτια του δεν έβλεπαν, τ' αυτιά του δεν άκουγαν. Δόντια δεν είχε. Κι όταν έτρωγε, του χυνόταν το φαγητό. Ο γιος του και η νύφη του δεν τον έβαζαν πια μαζί τους στο τραπέζι, αλλά του 'διναν να φάει πάνω στη μεγάλη χτιστή χωριάτικη θερμάστρα όπου πλάγιαζε.

Ι. Μπιλίμπιν, από την εικονογράφηση του ρωσικού λαϊκού παραμυθιού *Το φτερό του σταυραϊτού*

Κάποτε που του βάλανε να φάει στο πήλινο πιάτο, του ξέφυγε από τα χέρια, έπεσε κι έσπασε. Η νύφη του άρχισε τότε να τον μαλώνει πως όλα τα χαλάει στο σπίτι και σπάει τα πιάτα. Τέλος του είπε πως αποδώ και πέρα θα του 'διναν να τρώει στην ξύλινη γαβάθα. Ο παππούς αναστέναξε μόνο και δεν είπε τίποτα.

Μια μέρα ο άντρας με τη γυναίκα του παρακολουθούσαν που ο γιος τους μαστόρευε κάτι σκαλίζοντας ένα μικρό κούτσουρο. Ο πατέρας λοιπόν τον ρώτησε:

«Τι φτιάχνεις εκεί, Μίσα;».

Κι ο Μίσα απαντά:

«Φτιάχνω μια μεγάλη γαβάθα, πατερούλη. Όταν εσύ κι η μάνα μου γεράσετε, θα σας ταΐζω σ' αυτήν τη γαβάθα».

Ο άντρας κι η γυναίκα του κοιτάχτηκαν και δάκρυσαν. Νιώσανε ντροπή που είχαν προσβάλει τον παππού. Κι από τότε τον βάλανε να τρώει μαζί τους στο τραπέζι και τον πρόσεχαν όπως πρέπει.

Λ. Τολστόι, *Διηγήματα, μύθοι και παραμύθια,* μτφρ. Π. Ανταίος, Ωκεανίδα

θερμάστρα: στη Ρωσία οι άνθρωποι κάθονταν και κοιμούνταν σε μεγάλες χτιστές θερμάστρες-τζάκια

Ερωτήσεις

1. Πώς φέρονται οι γονείς του Μίσα στον γέρο παππού του και πώς αντιδρά εκείνος;
2. Ποιο γεγονός έκανε τους γονείς του Μίσα να αλλάξουν τη στάση τους απέναντι στον παππού και πώς εξηγείτε αυτή την αλλαγή;
3. Στο διήγημα παρουσιάζεται ο κύκλος της ανθρώπινης ζωής μέσα από τις τρεις ηλικιακές φάσεις της. Ποια χαρακτηριστικά κάθε φάσης διακρίνετε;
4. «Ο παππούς και το εγγονάκι» έχει ορισμένα χαρακτηριστικά λαϊκού παραμυθιού. Μπορείτε να τα επισημάνετε;

Λεων Νικολαγιεβιτς Τολστοϊ

Ο μεγάλος Ρώσος συγγραφέας Λέων Νικολάγιεβιτς Τολστόι γεννήθηκε το 1828 στη Γιάσναγια Πολιάνα και πέθανε το 1910 στο Αστάποβο. Καταγόταν από πλούσια οικογένεια ευγενών γαιοκτημόνων, αλλά μικρός έχασε τους γονείς του και μεγάλωσε κοντά σε συγγενείς οι οποίοι φρόντισαν να του δώσουν μεγάλη μόρφωση. Σπούδασε και μιλούσε πολλές γλώσσες, ταξίδεψε στην Ευρώπη και επηρεάστηκε από τα έργα του Μοντεσκιέ και του Ρουσό. Νέος εντάχτηκε στον ρωσικό στρατό και πολέμησε με ανδρεία στον Κριμαϊκό πόλεμο. Επιστρέφοντας εγκαταστάθηκε στην πατρική γη, παντρεύτηκε, απόκτησε 13 παιδιά και αφοσιώθηκε στη συγγραφή και στους κοινωνικούς αγώνες. Ο Τολστόι ως συγγραφέας και στοχαστής οραματίζεται μια κοινωνία ισότητας και δικαιοσύνης, απορρίπτει τη βία, υποστηρίζει την πειθώ ως μέσο πάλης και προτείνει την επιστροφή στον αγροτικό τρόπο ζωής. Κορυφαία μυθιστορήματά του είναι ο *Πόλεμος και Ειρήνη*, η *Άννα Καρένινα* και η *Ανάσταση*· έγραψε και πολλά διηγήματα, θεατρικά έργα, μύθους, παραμύθια και δοκίμια.

Ζωρζ Σαρή

Νινέτ

Στο απόσπασμα αυτό από το ομότιτλο βραβευμένο βιβλίο της Ζωρζ Σαρή δίγονται δύο κρίσιμα προβλήματα που αφορούν τον σύγχρονο τρόπο ζωής και την αδυναμία του σημερινού ανθρώπου να επικοινωνήσει, να πλησιάσει τον συνάνθρωπό του. Το ένα έχει σχέση με την αδυναμία επαφής των γονιών με τα παιδιά τους και με τις ενοχές που συχνά αισθάνονται αυτοί· το άλλο με την κρίση της ταυτότητας, την αγωνία δηλαδή του παιδιού για την καταγωγή του, τους γονείς, τις ρίζες του.

Ξημέρωνε. Το τρένο πλησίαζε στο Παρίσι. Τα περίχωρά του διαγράφονταν όλο και πιο καθαρά. Εικόνες μιας γρήγορης βουβής ταινίας. Σπίτια ομοιόμορφα με κεραμιδένιες δίριχτες σκεπές, καμινάδες να καπνίζουν κι ο ψηλόλιγνος καπνός τους να σμίγει με την πρωινή ομίχλη. Μικροί ασθενικοί κήποι φραγμένοι, δέντρα απογυμνωμένα από τα φύλλα τους και στην άκρια του δρόμου, στη φυλασσόμενη διάβαση, πίσω από την μπάρα, ακίνητοι, άντρες, γυναίκες, με τα ρούχα της δουλειάς, αγουροξυπνημένοι, να κοιτούν την ταχεία να περνά και να ονειρεύονται χώρες, πολιτείες, κάποιο άλλο περίχωρο που ποτέ δε θα γνωρίσουν στη σύντομη ζωή τους.

Ο Προσπέρ χτύπησε διακριτικά την πόρτα του βαγκόν λι και μπήκε. Η Έμμα είχε κιόλας σηκωθεί, ήταν ντυμένη και χτένιζε τα μαλλιά της.

– Πώς κοιμηθήκατε;, τη ρώτησε φιλώντας την τρυφερά.

Η αδελφή του ακούμπησε το δείχτη του χεριού της πάνω στα χείλη της:

– Σσσς..., του ψιθύρισε. Κοιμάται ακόμη η καημενούλα, ήταν τόσο κουρασμένη. Εγώ ήμουν πολύ ταραγμένη, κάθε τόσο ξυπνούσα, σκεφτόμουν το κοριτσάκι μου, εξόριστο στις καλόγριες...

– Έλα καλή μου, μη στενοχωριέσαι. Κι εσύ στα δώδεκα χρόνια σου ήσουν οικότροφος στο ίδιο κολέγιο, και δεν έπαθες τίποτε...

– Όχι, Προσπέρ, δεν είναι το ίδιο. Εμένα κανένας δε με ξεφορτώθηκε. Η μητέρα, ο Πολ μ' έστειλαν στο Παρίσι, γιατί στο Σαιν Λουί δεν υπήρχε λύκειο... Αναγκαστικά, όπως όλα τα παιδιά των αποίκων, έπρεπε να πάω στη Γαλλία. Όμως το Νινετάκι μου μπορούσε να συνεχίσει στην Αθήνα το σχολείο του. Η απόφασή μου να την διώξω –δική μου ήταν η απόφαση– βαραίνει την καρδιά μου, με απελπίζει...

μπάρα: το ξύλινο ή σιδερένιο προφυλακτικό χώρισμα στις διαβάσεις των σιδηροδρομικών γραμμών **βαγκόν λι:** κλινάμαξα (βαγόνι τρένου με κρεβάτια)

– Έμμα, τι υπερβολές είναι αυτές;

– Μην υψώνεις τη φωνή, Προς, θα την ξυπνήσεις. Τώρα που πλησιάζει το τέλος της διαδρομής, τολμώ να πω την αλήθεια: διώχνω το παιδί μου. Αχ, αγαπημένε μου αδερφέ, όλη τη νύχτα ξαναζούσα την ευλογημένη μέρα της γέννησής της, στην Κωνσταντινούπολη. Θυμόμουν με νοσταλγία τους πόνους της γέννας πάνω στο μεγάλο κρεβάτι κι ύστερα την ευτυχία που με πλημμύρισε όταν έσφιξα στην αγκαλιά μου το μωρό μου, το θαύμα της ζωής. Η Νινέτ μού χάρισε μια αίσθηση μοναδικότητας: ήμουν η εκλεκτή του Θεού, η πρώτη γυναίκα στον κόσμο που γεννούσε... Θυμάμαι πώς την είχαν φασκιώσει κι εγώ φώναξα να την ξεφασκιώσουν. Ήθελα από την πρώτη της ανάσα να νιώσει ελεύθερα, να κουνάει χέρια και ποδαράκια. Ο Σωκράτης τρόμαζε που η κόρη του έκλαιγε, για μένα το κλάμα της ήταν τραγούδι. Αδερφέ μου, θα σου ανοίξω την καρδιά μου: όταν γέννησα την Ειρήνη κι ύστερα τη Ζωή, ήμουν ευτυχισμένη και με την ίδια λαχτάρα τις έσφιξα στην αγκαλιά μου, όμως κρυφή μου αδυναμία είναι η Νινέτ. Την αγαπώ όσο κανέναν άλλο στον κόσμο.

Σ. Παπαλουκάς, *Βάρκα στον Σηκουάνα*

Η Έμμα έκλαιγε στην αγκαλιά του αδερφού της.

– Μην κλαις, μην κλαις, θα ξυπνήσεις τη μικρή...

Η μικρή δεν κοιμόταν. Είχε ξυπνήσει πριν ακόμη σηκωθεί η μητέρα της. Ένα κακό όνειρο την τρόμαξε και της έδιωξε τον ύπνο. Ήταν, λέει, σε μια απέραντη θάλασσα και γύρω της κόσμος πολύς, η κυρία Λίνα, ο Τουλουμπής και η Τουλουμπίνα, η Μαλβίνα, η κυρία Περσεφόνη και πολλά μωράκια ίδια με την Ειρήνη, μα πουθενά η μαμά· κι ο καπετάνιος κολυμπούσε στο πλάι της και της είπε: μην ψάχνεις, η μαμά σου πνίγνηκε· και η κυρία Περσεφόνη γελούσε, κι εκείνη έκανε να φωνάξει «βοήθεια» και το στόμα της ήταν μπουκωμένο νερό. Άνοιξε τρομαγμένη τα μάτια και ξανατρόμαξε: τι ήταν αυτό το ντάκα ντούκου; Είχε ξεχάσει πως βρισκόταν στο τρένο. Πού ήταν η μαμά της; Η μαμά ξεπρόβαλε από την κάτω κουκέτα με το μεσοφούστανο να της σφίγγει τη μέση και με τους απαλούς της ώμους γυμνούς να φέγγουν στο γκριζωπό πρωινό.

την είχαν φασκιώσει: την είχαν τυλίξει με φασκιά, δηλαδή υφασμάτινες λουρίδες, με τις οποίες τύλιγαν τα νεογέννητα **με το μεσοφούστανο:** με το μεσοφόρι, το κομπινεζόν

Αργά, περπάτησε ως το παράθυρο, κοίταξε έξω και δάκρυα έτρεξαν στα χλωμά μάγουλά της. Η Νινέτ μέσα από τις χαραμάδες των κλειστών ματιών της, με την καρδιά της να φτερουγάει ακόμα, άρχισε να παραφυλάει την Έμμα, σαν να περίμενε να ανακαλύψει ένα μυστικό πίσω από τους κρυφούς στεναγμούς της. Κι ύστερα την είδε να ντύνεται αργά, χαμένη στις σκέψεις της, να χτενίζει με τα δάχτυλα τα ξανθά της μαλλιά και τότε χτύπησε η πόρτα και μπήκε ο θείος. Άρχισαν να μιλούν ψιθυριστά, γιατί «η καημενούλα κοιμάται», και η «καημενούλα» σφάλισε δυνατά τα μάτια να μην καταλάβουν πως ήταν ξύπνια και άκουγε τις κουβέντες τους. Η μαμά έκλαιγε πάλι: «Διώχνω το παιδί μου», κι ύστερα να θυμάται τη μέρα που το γέννησε πάνω στο μεγάλο κρεβάτι με τ' αστραφτερά πόμολα, στην Κωνσταντινούπολη... Το κρατούσε στην αγκαλιά της, του έλυνε τη φασκιά κι εκείνο έκλαιγε, το κλάμα του ήταν τραγούδι... Και να που τώρα ορκίζεται πως αγαπάει εκείνη, την κόρη της, τη Νινέτ, πιο πολύ κι απ' τη Ζωή και την Ειρήνη, πως την αγαπάει όσο κανέναν άλλο στον κόσμο. «Η Νινέτ είναι το θαύμα της ζωής μου...»

Οι λέξεις ελαφριές, πουπουλένιες, στροβιλίζονται, χαϊδεύουν τα μάγουλα της Νινέτ, τρυπώνουν βαθιά στο μυαλό της, στις σπηλιές όπου τα παιδιά καταχωνιάζουν της ζωής τα καμώματα, τα χαρούμενα ή τα λυπητερά, να τα θυμούνται αργότερα, σαν μεγαλώσουν.

Η Νινέτ όμως δε θα περιμένει για να θυμηθεί. Οι μαγικές λέξεις της μαμάς μπαίνουν πλάι και μετριούνται με το χτες: ποιο είναι το φασκιωμένο μωρό στην αγκαλιά της Έμμα; Η Νινέτ! Ποιο είναι το θαύμα της ζωής; Η Νινέτ! Ποιος χάρισε την πιο μεγάλη ευτυχία στην κυρία Έμμα; Η Νινέτ! Τρεις φορές, χίλιες φορές η Νινέτ! Και ξαφνικά το σκοτεινό πέπλο του θυμού και της πίκρας της σκίζεται. Ναι, εκεί στη Μοτοβίλοφσκα, ο παλιο-Κόλιας την έδειρε, γιατί του έσκισε ένα βιβλίο του πιάνου, κι εκείνη τον δάγκωσε και του έριξε πέτρες. «Μαυροτσούκαλο, δεν αξίζεις ούτε το μουχλιασμένο καρβέλι...», της φώναξε, κι εκείνη ξαφνιάστηκε: «Ποιο καρβέλι;». Ήταν μικρή και κουτούλα, πίστεψε όλες τις λέξεις που ο χαζο-Κόλιας τής έμπηξε σαν καρφιά στην καρδιά της: «Μπα, δεν το ξέρεις; Είσαι παιδί μιας Τσιγγάνας. Η μαμά σου, αυτή που νομίζεις μαμά σου, σ' αγόρασε για ένα καρβέλι ψωμί – κι αυτό το 'χε για πέταμα, γιατί ήταν μουχλιασμένο». Τόσα χρόνια παιδί μιας Τσιγγάνας, και η μαμά της, η όμορφη Έμμα, να μην είναι η αληθινή της μαμά! Και ξαφνικά, εκεί ψηλά, στην κουκέτα του βαγκόν λι ο κόμπος λύθηκε, τα κακά μάγια σκορπίστηκαν και η Νινέτ νιώθει να γεννιέται ξανά μέσα στο τρένο που πλησιάζει στο Παρίσι. Ανοίγει τα μάτια κι αντικρίζει το φως ενός κόσμου καινούριου και όμορφου.

– Ξύπνησες, κόρη μου;

– Καλημέρα, μανούλα...

Ζ. Σαρή, *Νινέτ*, Πατάκης

Ερωτήσεις

1. Ποιος εφιάλτης βασάνιζε τη Νινέτ από τα παιδικά της χρόνια και από ποιο περιστατικό ξεκίνησε;
2. Με ποιο τέχνασμα η συγγραφέας απαλλάσσει οριστικά την ηρωίδα από τη λαθεμένη πεποίθηση που είχε για την καταγωγή της;
3. Με ποιες λέξεις, εικόνες και εκφραστικά μέσα περιγράφεται η χαρά της Νινέτ την ώρα που ακούει τον διάλογο της μητέρας με τον θείο της;
4. Σε ποια σημεία του αποσπάσματος φαίνεται η αγάπη της μητέρας για τη Νινέτ;
5. Στο απόσπασμα υπάρχει ατμόσφαιρα κοσμοπολιτισμού, που συνδέεται με τις διάφορες χώρες και πόλεις, τα ξένα ονόματα, τα κολέγια, τα τρένα κ.λπ. Βρείτε τα σχετικά χωρία στο κείμενο και συζητήστε στην τάξη σας αυτή την παλαιά μορφή ζωής που αναδύεται μέσα από την αφήγηση.

Διαθεματική εργασία

Αναζητήστε πληροφορίες για τα ευρωπαϊκά κολέγια, στα οποία φοιτούσαν εσώκλειστα αγόρια και κορίτσια στις αρχές του 20ού αι. Μπορείτε να δείτε και ταινίες με αυτό το θέμα.

Ζωρζ Σαρη

Η Ζωρζ Σαρή γεννήθηκε στην Αθήνα το 1925. Έκανε θεατρικές σπουδές και εργάστηκε ως ηθοποιός στο θέατρο και στον κινηματογράφο. Το συγγραφικό έργο της απευθύνεται κυρίως σε παιδιά και αντλεί τα θέματά του από τα προβλήματα των νέων και από την ελληνική ιστορία. Το 1994, το βιβλίο της Νινέτ τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Παιδικής Λογοτεχνίας. Από τα έργα της ξεχωρίζουν: *Τα γενέθλια, Τα Χέγια, Ο θησαυρός της Βαγίας, Το ψέμα, Τα στενά παπούτσια, Το παραράδιασμα, Ο χορός της ζωής, Το γαϊτανάκι.*

Τούλα Τίγκα

Τα πράγματα στρώνουν περισσότερο

Το κείμενο που ακολουθεί είναι ομότιτλο κεφάλαιο του μυθιστορήματος Η εποχή των υακίνθων, *που εκδόθηκε το 1993. Η κεντρική ηρωίδα, η Ελένη, ένα νεαρό κορίτσι, καταγράφει στο ημερολόγιό της τις σημαντικές περιόδους της ζωής της, στις οποίες δίνει το όνομα λουλουδιών. Στην «εποχή των υακίνθων» περιγράφει τα γεγονότα που ζει, όταν η μητέρα της χωρίζει από τον πατέρα της και ξαναπαντρεύεται.*

Η μαμά και ο Λάμπρος μάς παρακολουθούσαν από μακριά, ήρεμα, όπως έδειχναν, αλλά, όπως μου είπε αργότερα η μαμά, όλο αγωνία για το πώς θα τα πηγαίναμε οι δυο μας. Δεν ήταν και τόσο εύκολο πράγμα, όπως καταλαβαίνετε, δυο κορίτσια στην πιο δύσκολη ηλικία να βρεθούν να ζουν μαζί, σε συνθήκες, βέβαια, αρκετά ευνοϊκές αλλά όχι και τόσο συνηθισμένες. Πώς έγινε και τα καταφέραμε χωρίς μεγάλες δυσκολίες; Πιστεύω πως όλοι βοηθήσαμε, ακόμα κι εγώ, παρ' όλη την γκρίνια μου και τις ιδιοτροπίες μου. Ο Λάμπρος ήταν ίσως λιγότερο ανήσυχος απ' τη μαμά. Πρώτα πρώτα, είχε πια την κόρη του μαζί του. Ύστερα, ήξερε το χαρακτήρα της Αγγελικής και της είχε εμπιστοσύνη πως θα φερθεί σωστά στην κάθε περίσταση. Για τη μαμά βέβαια ήταν πολύ πιο πολύπλοκα τα πράγματα και αρκετές φορές έπιανα στο ύφος της την αγωνία της – μήπως ζηλεύω εγώ; μήπως νιώθει ξένη η Αγγελική; μήπως κακοκαρδίσει το Λάμπρο; κι ένα σωρό άλλα απλά, καθημερινά πράγματα, που ευτυχώς, όμως, μπορούσε να τα συζητάει με το Λάμπρο και να βρίσκει κάποιο τρόπο για να τ' αντιμετωπίσει. Πολλές φορές μάλιστα, κάτι απογεύματα στην κουζίνα ή την ώρα που ανέβαιναν για ύπνο στο δωμάτιό τους, τους έβλεπα να κουβεντιάζουν τρυφερά – όχι σαλιαρίσματα και γλύκες της κακιάς ώρας, αλλά μ' εκείνη τη δυνατή, ωραία φυσική τρυφερότητα που δείχνουν οι άνθρωποι όταν βρίσκουν ο ένας στήριγμα στον άλλον. Είμαι σίγουρη πως κάτι τέτοιες ώρες μιλούσαν για μένα και την Αγγελική.

Σιγά σιγά μας κέρδισε όλους η Αγγελική. Και πιο πολύ εμένα. Τα κατάφερε να γεμίσει τη μέρα μου, όπως είχε γεμίσει και το διπλανό δωμάτιο με όμορφα και παράξενα πράγματα ή το σπίτι μας με τα γέλια της, τα τραγούδια της και την κιθάρα της. Ξέρετε πόσο ωραία ένιωθα που έμπαινα πολλές φορές στο σπίτι και άκουγα κιθάρα; Είχε αποκτήσει μια ακόμα καινούρια φωνή το σπίτι μας.

Ύστερα, είχαμε να φροντίζουμε τα ζωντανά μας τώρα πια. Βγάζαμε βόλτα το Μάρκο και είχα μάθει να το αγαπώ κι εγώ αυτό το ζωάκι και να το πονάω όσο και η Αγγελική, που το είχε μεγαλώσει. Πρώτη φορά ένιωθα έτσι για ένα ζώο. Μέχρι τότε, μόνο από την κυρία Μερόπη άκουγα πόσο μπορεί να δεθεί κανείς με ένα ζώο, και πολύ με συγκινούσε η ιστορία του σκύλου της, που ήταν σαν άνθρωπος του σπιτιού και τους περίμενε όλους, έναν έναν, να γυρίσουν το βράδυ στη γωνία του δρόμου, για να πάει κι εκείνος να κοιμηθεί, μέχρι που ψόφησε από την πολλή αγάπη που της είχε, τότε που εκείνη αρρώστησε. Και πάντα ήθελα να αισθάνομαι κι εγώ έτσι για ένα ζώο, αλλά η μαμά δεν αποφάσιζε να αποκτήσουμε σκύλο. Έτσι, ο Μάρκος της Αγγελικής μού ήρθε σαν ένα ωραίο δώρο. Μόνο που ήταν πολύ σαματατζής. Του σκύλου του περιπτερά μας, απέναντι, του έκανε πόλεμο νεύρων. Όταν τον άκουγε να γαβγίζει, έτρεχε και ο Μάρκος στα κάγκελα και ξεσήκωναν τη γειτονιά. Μόνο η Αγγελική τον ησύχαζε.

Το θέμα είναι πως έπρεπε να είναι ήσυχη και η Αγγελική, για να ησυχάζει ο Μάρκος. Αλλά η Αγγελική σπάνια ήταν ήσυχη. Συνήθως όταν έκανε σχέδια: για τη στέρνα που θα την κάναμε πισίνα, για το δώμα που θα το κάναμε αίθουσα συνεδριάσεων, για να μη μας ακούει και να μη μας ενοχλεί κανένας όταν συνεδριάζαμε, και πως θ' αρχίζαμε αλληλογραφία με παιδιά από τις πέντε ηπείρους, για να γνωρίσουμε τον κόσμο και να εξασκηθούμε και στις ξένες γλώσσες, κι ότι θα μ' έστρωνε στη δίαιτα για τα καλά, μέχρι να χάσω δέκα κιλά· πως θα μου μάθαινε κιθάρα ή πως θα έπρεπε ν' αγοράσουμε κομπιούτερ και να κάνουμε και μαθήματα κιόλας, μια και δεν είχαμε στο σχολείο, κι ένα σωρό σχέδια, που έβαζε και ημερομηνίες πότε θα τ' αρχίζαμε και πότε θα τα τελειώναμε.

Αλλά, να σας πω την αλήθεια, εγώ μπερδευόμουν να κάνω πολλά πράγματα μαζί, για να μη σας πω ότι βαριόμουν και λίγο καλοκαιριάτικα με τη ζέστη. Η Αγγελική όμως με κατσάδιαζε: «Τολμάς να λες ότι βαριέσαι στη σημερινή εποχή; Αυτό είναι κάτι σαν άχρηστη πολυτέλεια. Ξέρεις σε τι σημαντική εποχή ζούμε;». Φαίνεται, λοιπόν, ότι δεν ήξερα, γιατί εγώ κάπως αλλιώς τις υπολόγιζα τις εποχές. Για μένα, η εποχή που ζούσαμε ήταν μόνο η «εποχή των υακίνθων», η εποχή δηλαδή που η μαμά μου αποφάσισε να ξαναπαντρευτεί και μου ήρθανε τα πάνω κάτω. Ήμουν σίγουρη πως εγώ ήμουν το κέντρο του κόσμου κι ότι αυτά που συνέβαιναν σ' εμένα και στη ζωή μου ήταν τα πιο σημαντικά απ' όσα συνέβαιναν στον κόσμο ολόκληρο.

Πόσο άδικο είχα όμως και πόσο πιο σωστά έβλεπε τα πράγματα η Αγγελική! Εγώ έβλεπα μόνο τα δικά μου, τα κοντινά μου, και τα έβλεπα περισσότερο συναισθηματικά και περισσότερο καθημερινά. Η Αγγελική τα έβλεπε με τη λογική περισσότερο και, κυρίως, όχι με το σήμερα που ζούσαμε ή με το χτες που είχαμε ζήσει, αλλά με το αύριο που ερχόταν τρέχοντας όλο καινούρια καταπληκτικά πράγματα. Κι έπρεπε να την ακούγατε τι ωραία που τα έλεγε ή τι ωραία που συζητούσε με την Ελευθερία, που είχε κι εκείνη τα ίδια μυαλά και τις ίδιες από-

ψεις, ή με το Λάμπρο, που έβρισκε ευκαιρία να της μαθαίνει χίλια δυο, από το τι είναι οι σοσιαλδημοκράτες μέχρι τι είναι μια ακάλυπτη επιταγή.

Ξέρετε πόσα πράγματα έμαθα κι εγώ από την Αγγελική, και κυρίως πόσα πράγματα κατάλαβα καλύτερα με τον τρόπο που μου τα έλεγε; Γιατί πολλές φορές ανακάλυπτα πως τα ίδια πράγματα είχα ακούσει κι εγώ από τον μπαμπά μου ή τη μαμά μου, αλλά δεν μπορούσα ή δεν ήθελα να τα καταλάβω και να τα παραδεχτώ. Μήπως και ο μπαμπάς μου δε μου έλεγε πως στην εποχή μας ζούμε όλοι καθημερινά μια επανάσταση ή κάποιο μικρό ή μεγάλο θαύμα της τεχνολογίας, της επιστήμης, και ότι συντελούνται σημαντικές αλλαγές γύρω μας, που αλλάζουν τελείως τον κόσμο, και πως οι νέοι άνθρωποι είναι αυτοί που θα παίξουν τον κύριο ρόλο, αρκεί να τους δημιουργήσουμε πρότυπα και προϋποθέσεις... Μου τα έλεγε και τα σημείωνα και στο ημερολόγιό μου, αλλά ακούγονταν κάπως επίσημα και λίγο ακαταλαβίστικα, ενώ η Αγγελική μιλούσε τη δική μου γλώσσα και την καταλάβαινα καλύτερα.

Βασίλης Σπεράντζας, *Στο μπαλκόνι*

Έτσι, πήγαιναν όλα καλά μέσα στο σπίτι μας. Ησύχασε και ο θείος Απόστολος, πως δεν είχε φτάσει η συντέλεια του κόσμου με το δεύτερο γάμο της μαμάς, πλησίαζε και ο καιρός για τις διακοπές κι εγώ είχα ψοφήσει στη δίαιτα και είχα χάσει κιόλας τέσσερα ολόκληρα κιλά. Είχα αλλάξει και χτένισμα και αισθανόμουν έτοιμη να απογειωθώ. Όλα μου φαίνονταν ακόμα πιο όμορφα: η γειτονιά, η πόλη, το ποτάμι με τις πρασινάδες του. Ακόμα και τον Άλκη τον έβλεπα διαφορετικά· δηλαδή, θέλω να πω, έλεγα μέσα μου: «Πού θα μου πάει; Θα τον κάνω να με προσέξει».

Στον μπαμπά δεν πήγαινα πια τόσο συχνά, με τόσα πράγματα που είχα να κάνω όλη μέρα και με τόσα καινούρια που είχα στο μυαλό μου. Του τηλεφωνούσα όμως και του έλεγα: «Όλα απίθανα! Θα έρθω να τα πούμε». Μου φαινόταν κι εκείνος τελευταία διαφορετικός, σαν να είχε αποκτήσει η φωνή του στο τηλέφωνο περισσότερη ένταση, περισσότερο χρώμα, κάτι τέτοιο, και πολλές φορές δεν τον έβρισκα στο σπίτι όταν του τηλεφωνούσα, πράγμα περίεργο για τον μπαμπά, που περνούσε όλο του το απόγευμα με τα καραβάκια του. Και αποφάσισα τελικά να πάω να τον δω, να του πω και τα νέα και να με καμαρώσει κιόλας που είχα αδυνατίσει και είχα βγάλει και τα σιδεράκια.

Τ. Τίγκα, *Η εποχή των υακίνθων*, Πατάκης

Ερωτήσεις

1. Με ποιο κοινωνικό φαινόμενο της εποχής μας ασχολείται το κείμενο; Αποτελεί κατά τη γνώμη σας ιδιαίτερη περίπτωση ή είναι συνηθισμένο στις μέρες μας;
2. Προσπαθήστε, στηριζόμενοι στα στοιχεία που προσφέρει το κείμενο, να περιγράψετε την εμφάνιση και τον χαρακτήρα των δύο κοριτσιών.
3. Ποια άλλα πρόσωπα εμφανίζονται στο κείμενο και τι ρόλο παίζουν;
4. Τι φοβάται στην αρχή η μητέρα της Ελένης;
5. Ποιες αλλαγές σημειώνονται στον τρόπο με τον οποίο βλέπει τα πράγματα η Ελένη ύστερα από την εγκατάσταση της Αγγελικής στο σπίτι;
6. Υποθέστε ότι κρατάτε κι εσείς ημερολόγιο, όπως η ηρωίδα του αποσπάσματος. Καταγράψτε στο τετράδιό σας μια ημέρα σας (π.χ. τη σημερινή).

Διαθεματική εργασία

Χωριστείτε σε δύο ομάδες. Η μία να διαβάσει ολόκληρο το μυθιστόρημα *Η εποχή των υακίνθων* της Τούλας Τίγκα και η άλλη το γνωστό βιβλίο *Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*. Παρουσιάστε στην τάξη τα δύο βιβλία, που είναι γραμμένα στο είδος του ημερολογίου, και συζητήστε γι' αυτά.

Τουλα Τιγκα

Η Τούλα Τίγκα γεννήθηκε στα Τρίκαλα το 1944. Σπούδασε Αγγλική Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης και ασχολήθηκε με τη λογοτεχνία, δημοσιεύοντας κείμενά της σε περιοδικά και εκδίδοντας διηγήματα και μυθιστορήματα. Το πεζογραφικό έργο της απευθύνεται σε κοινό ενηλίκων [*Ιστορία για μελάνι και πένα* (1986), *Η άλλη όχθη του καλοκαιριού* (1989), *Η τριπλή νύχτα* (1991)], αλλά και σε εφήβους [τα μυθιστορήματα *Οδός Γραβιάς* (1984), *Η εποχή των υακίνθων* (1993), *Η βοή των υδάτων* (1996), *Τα χρόνια τρέχοντας* (1999)]. Η συγγραφέας αντλεί τα θέματά της από τη σύγχρονη πραγματικότητα και τα προβλήματά της· η γραφή της χαρακτηρίζεται από εκφραστική λιτότητα και ικανότητα διαγραφής των χαρακτήρων. Για τα εφηβικά της μυθιστορήματα έχει τιμηθεί με διάφορα βραβεία και διακρίσεις.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

Απόστολος Κρεζίας, *Γέννηση του Χριστού*

ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΑΥΤΗΣ παρουσιάζονται οι ποικίλοι τρόποι (ατομική ή ομαδική προσευχή, υλικά αφιερώματα, τάματα), με τους οποίους εκδηλώνεται η πίστη σε ανθρώπους διαφορετικής τοπικής, κοινωνικής και οικονομικής προέλευσης. Η πίστη αποτελεί για τον άνθρωπο καταφύγιο και παρηγοριά στις δύσκολες ώρες του, του δίνει χαρά και εσωτερική πληρότητα όταν αισθάνεται ότι προσφέρει στον συνάνθρωπο, γεννά μέσα του αγάπη και ευαισθησία για όλα τα πλάσματα του Θεού. Αυτό που προβάλλεται, επίσης, μέσα από τα κείμενα είναι ότι η σχέση που αναπτύσσει ο άνθρωπος με τον Θεό επηρεάζει τον τρόπο της σκέψης και των ενεργειών του.

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

Στην Παναγία τη Σαλονικιά

Το ποίημα γράφτηκε στα τελευταία χρόνια της ζωής του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη και αναφέρεται σε μια εκκλησία της Σκιάθου. Βρισκόταν για πολλές δεκαετίες στο αρχείο του φίλου του Κώστα Φαλτάιτς και δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά από τον Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλο το 1983. Διαπνέεται από θρησκευτική γαλήνη και ηρεμία.

Θωμάς Θωμόπουλος, *Γύψινη προτομή του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη*

Στο κέντρον της επάνω πόλεως
με το καμπαναριό της, που είν' ένα στολίδι
του λιμένος και της προσόψεως,
στέκει ο ναός της Παναγίας.

Ωραίος ο ναός, το τέμπλο ωραίο,
ωραία τα λαμπρά τα εικονίσματα,
ωραίες κι οι νορίτισσες που εκκλησιάζονται,
όλα ωραία.

Στολισμένο το τέμπλο με χρυσές ποδιές,
στολισμένος ο χορός και τα στασίδια με μυρτιές και δάφνες,
στολισμένες κι οι κόρες που πηγαίνουν
να εκκλησιασθούν στην Παναγία.

Αριστερά στο τέμπλο στέκεται
η εικόνα σου η μεγάλη θεόρατη
όλη ασημένια όλη, Παναγία μου,
με τ' ασημοκάντηλά της.

Απάνω στην εικόν' αφιερώματα
κρέμονται, καραβάκια, γολετίτσες,
καΐκια, βάρκες, μπάρκα τριοκάταρτα,
όλ' αφιερώματα των πλοιάρχων.

νορίτισσες: ενορίτισσες **χρυσές ποδιές:** χρυσοκέντητα διακοσμητικά υφάσματα, που σαν ποδιά τοποθετούνται στη βάση των εικόνων του τέμπλου **χορός:** το μέρος των ψαλτών **γολετίτσες:** μικρά σκάφη **μπάρκα τριοκάταρτα:** ιστιοφόρα πλοία με τρία κατάρτια

Κι οι καπεταναίοι οι παλαιοί
καθένας έχει στο ναό βαλμένο
από ένα λίθο· και καθένας έχει
ένα στασίδι γύρω γύρω στο δεσποτικό
και γύρω γύρω στο παγκάρι όλοι τους.

Τάζουν στην Παναγία και τους δίνει
καλά ταξίδια, γαληνιάζ' η θάλασσα
όταν στο πέλαγο την επικαλεσθούν
την Παναγία την Σαλονικιά.

Άμποτε να 'σαι βοηθός, Παρθένα μου,
κι εις τους χειμαζομένους εις του βίου
τα βάσανα και τας ανάγκας, άμποτε
να είσαι βοηθός και σωτηρία.

Α. Παπαδιαμάντης, *Άπαντα,* τόμ. 5, Δόμος

Δημήτρης Κοντός, *Πόδια,* από τη σειρά *Λατρευτικά*

Ερωτήσεις

1. Περιγράψτε την πορεία που ακολουθεί η περιγραφή της εκκλησίας στις πέντε πρώτες στροφές.
2. Πώς συνδέεται η ζωή των ναυτικών με τον ναό και τα αφιερώματά του;
3. Προσπαθήστε να εξηγήσετε το νόημα της έκτης στροφής.
4. Διαβάστε το ποίημα «Δέησις» του Κ.Π. Καβάφη (σ. 56) και βρείτε ομοιότητες ανάμεσα στα δύο ποιήματα όσον αφορά τη στάση των πιστών απέναντι στην Παναγία.
5. Ποια εξήγηση δίνετε στο γεγονός ότι μια εκκλησία στη Σκιάθο είναι αφιερωμένη στην «Παναγία τη Σαλονικιά»; Γνωρίζετε άλλα επίθετα της Παναγίας, που να δηλώνουν τόπο ή κάτι άλλο; [Δείτε παρακάτω (σ. 57) και *την Παναγιά τη Γοργόνα* του Στράτη Μυριβήλη].

Διαθεματικές εργασίες

1. Συγκεντρώστε στοιχεία σχετικά με την αγιογράφηση των εκκλησιών. Μπορείτε να στηριχτείτε στις γνώσεις σας από το μάθημα των Θρησκευτικών ή να παρατηρήσετε την εκκλησία της ενορίας σας ή, ακόμα, να ζητήσετε βοήθεια από ανθρώπους της εκκλησίας (π.χ. ιερείς).
2. Σύμφωνα με τα στοιχεία που υπάρχουν στο ποίημα, προσπαθήστε να φανταστείτε και να ζωγραφίσετε από την εκκλησία της Παναγίας της Σαλονικιάς είτε την εξωτερική όψη είτε ένα τμήμα από την εσωτερική της διακόσμηση που σας έκανε εντύπωση.

δεσποτικό: στον θρόνο του αρχιερέα, στο δεξιό μέρος της εκκλησίας **παγκάρι:** το ξύλινο έπιπλο με τα κεριά κοντά στην είσοδο της εκκλησίας **γαληνιάζ' (γαληνιάζει):** ηρεμεί **άμποτε:** μακάρι **εις τους χειμαζομένους:** στους ταλαιπωρημένους

Δέησις

Η «Δέησις» δημοσιεύτηκε το 1898 και είναι ένα από τα 154 ποιήματα του Κ.Π. Καβάφη (1863-1933), που ο ίδιος ο ποιητής θεώρησε ότι τον ικανοποιούν απόλυτα και τα συμπεριέλαβε στο επίσημο σώμα της ποίησής του· γι' αυτό τον λόγο τα αποκαλούμε «αναγνωρισμένα».

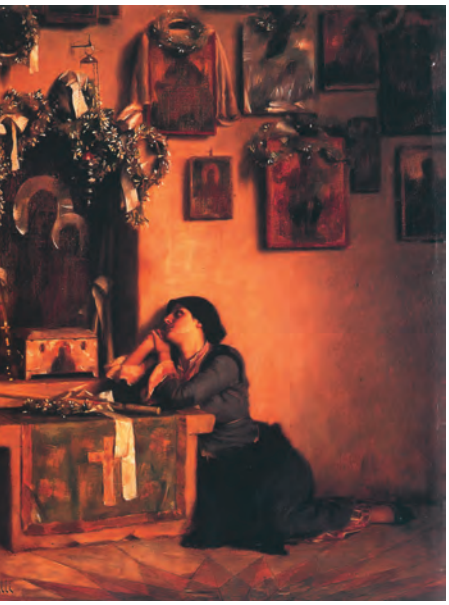

Θεόδωρος Ράλλης, *Η ικεσία*

Η θάλασσα στα βάθη της πήρ' έναν ναύτη.–
Η μάνα του, ανήξερη, πηαίνει κι ανάφτει

στην Παναγία μπροστά ένα υψηλό κερί
για να επιστρέψει γρήγορα και να 'ν' καλοί καιροί–

και όλο προς τον άνεμο στήνει τ' αυτί.
Αλλά ενώ προσεύχεται και δέεται αυτή,

η εικών ακούει, σοβαρή και λυπημένη,
ξεύροντας πως δεν θα 'λθει πια ο υιός που περιμένει.

Κ.Π. Καβάφης, *Τα ποιήματα Α΄ (1897-1918)*, Ίκαρος

Ερωτήσεις

1. Περιγράψτε τις φάσεις από τις οποίες διέρχεται η αγωνία της μάνας για την τύχη του γιου της.
2. Τι παρατηρείτε ως προς τη γλώσσα του ποιήματος; Εντοπίστε σ' αυτό λέξεις που αποκλίνουν από την κοινή νεοελληνική και προσπαθήστε, με τη βοήθεια του καθηγητή σας, να καταλήξετε σε κάποια συμπεράσματα για την ιδιοτυπία της γλώσσας των καβαφικών ποιημάτων.

Διαθεματικές εργασίες

1. Στο ποίημα η μητέρα ανάβει στην Παναγία ένα «υψηλό» κερί, για να προστατέψει τον γιο της. Από την εμπειρία σας και από αφηγήσεις γνωστών σας συγκεντρώστε στοιχεία σχετικά με τα ποικίλα τάματα, τα «αναθήματα», που οι πιστοί αφιερώνουν στις εκκλησίες και τα μοναστήρια για τη σωτηρία της ψυχής τους, για την ανάρρωση ασθενών κ.λπ.
2. Στο ποίημα περιγράφεται μια σκηνή τραγικής ειρωνείας, εφόσον το ένα πρόσωπο γνωρίζει την πραγματικότητα και το άλλο όχι. Εντοπίστε πώς εκδηλώνεται στο συγκεκριμένο ποίημα η τραγική ειρωνεία. Προσπαθήστε, με τη βοήθεια του καθηγητή σας, να αναζητήσετε την καταγωγή του όρου και να βρείτε παραδείγματα τραγικής ειρωνείας από την αρχαία ελληνική λογοτεχνία.

Στράτης Μυριβήλης

Η λιτανεία

Το κείμενο αυτό είναι απόσπασμα από το 44ο κεφάλαιο του μυθιστορήματος Η Παναγιά η Γοργόνα, *που εκδόθηκε ολοκληρωμένο το 1949. Η υπόθεσή του διαδραματίζεται σε έναν παραλιακό χώρο, στη Μουριά και στη Σκάλα Συκαμιάς, κοντά στη Μυτιλήνη, και παρακολουθεί την απλή ζωή των κατοίκων της περιοχής λίγο μετά τη Μικρασιατική καταστροφή. Ο τίτλος του αναφέρεται στην εκκλησία της περιοχής, την Παναγιά τη Γοργόνα, που σύμφωνα με τον μύθο του έργου πήρε το όνομά της από μια εικόνα της Παναγίας ζωγραφισμένης ως γοργόνας. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο τόπος αντιμετωπίζει έντονο πρόβλημα λειψυδρίας, επειδή έχει καιρό να βρέξει. Το γεγονός απειλεί με καταστροφή τους ελαιώνες του χωριού, οι οποίοι αποτελούν το κύριο έσοδο των κατοίκων. Για να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο οι κάτοικοι αποφασίζουν να κάνουν λιτανεία και να παρακαλέσουν τον Θεό να βρέξει.*

Έτσι οι άνθρωποι του ελιώνα αποφάσισαν να προσπέσουν στο Θεό. Οι δεσποτάδες του νησιού έστειλαν χαρτί σ' όλες τις επαρχίες, να γίνουν λιτανείες σ' όλα τα χωριά, παράκλησες για τη βροχή, που την κρατούσε ο Θεός μακριά από τα χώματα των αμαρτωλών.

Βγήκε ντελάλης στο χωριό, βγήκε και στη Σκάλα και το φώναξε, πως την Κυριακή ν' ανέβουν όλοι στη Μουριά, να βγουν στα χωράφια να παρακαλέσουν.

Ξημέρωσε η Κυριακή και χτύπησαν οι δυο οι καμπάνες της Αγια-Φωτεινής πάνω στο βουνό, χτύπησε και το σιδερένιο σήμαντρο της Αγια-Σωτήρας του νεκροταφείου. Σα να παρακαλούσαν μαζί με τους ζωντανούς κι όλες οι χιλιάδες οι παλιοί ζευγάδες και ξοχαραίοι που ξεκουράζονταν εκεί από τη δούλεψη του ελιώνα. Ύστερα χτύπησε και το καμπανάκι από τα Ράχτα, της Παναγιάς της Γοργόνας το καμπανάκι, να σηκωθούν κι οι αλειτούργητοι οι ψαράδες ν' ανέβουν στη λιτανεία.

Σηκώθηκαν λοιπόν και τούτοι, βάλαν τις καλές τους τις βράκες, βάλαν τις μαύρες μαλλένιες κάλτσες και τα γιορτερά παπούτσια, κι ανέβηκαν.

Από την εκκλησιά της Αγια-Φωτεινής, τ' απολείτουργα, ξεκίνησε η συνοδειά. Μπροστά οι παπάδες, ο ένας με το χρυσό Βαγγέλιο, ο άλλος με τ' ασημένιο. Στις τέσσερις γωνιές οι τέσσερις Ευαγγελιστάδες στο σμάλτο, δεμένο ένα γύρω με ρουμπίνια σα ροδοπαπούδες. Τα παλικάρια βαστούσαν τα κονίσματα,

ελιώνα: ελαιώνα **ζευγάδες:** γεωργοί **ξοχαραίοι:** αγρότες **μαλλένιες:** μάλλινες **τ' απολείτουργα:** μετά τη λειτουργία

το μεγάλο το κόνισμα της Σαμαρίτιδας με το νερό στο σταμνί της. Και το άλλο με τη βρύση την εφτάκρουνη, που έχει τις γούρνες άσπρες, μαρμαροπελεκητές, και τα νερά τρέχουν από τη μία γούρνα στην άλλη. Στην πάνω πάνω γούρνα είναι η Παναγία με τα χέρια σηκωμένα για παρακάλεση.

Βγήκαν και τα λάβαρα με μαύρο κρέπι στον ασημένιο σταυρό, να δει ο Θεός τη θλίψη του κόσμου, και άστραφταν οι χρυσές φούντες στον ήλιο. Ήταν μαζί και τ' αγόρια με τα φανάρια και τα ξεφτέρια, ντυμένα με τ' άσπρα άμφια, ζωσμένα σταυρωτά με το κόκκινο ωμοφόρι.

Ξεκίνησε η πομπή για τα χωράφια, έβγαινε κι έβγαινε ο κόσμος από το πρόκλιτο και σωσμό δεν είχε. Άντρες, γυναίκες, παιδιά και γέροι, όλοι τ' ακλούθησαν, να πάνε στον ελιώνα να παρακαλέσουν τον Κύριο, που κρέμασε τη γη πάνω στα νερά, να στείλει στα δέντρα τα πνέματα της βροχής.

Όσο βγαίναν από το χωριό, τα παπούτσια ακουγόντανε, χιλιάδες, στο καλντερίμι. Ύστερα άρχισε ο χωραφόδρομος, μονοπάτι, και δε χωρούσαν παρά ο ένας πίσ' από τον άλλο. Η συνοδειά έγινε μακριά σαν ένα ατέλειωτο μαύρο φίδι, που κλωθογύριζε ανάμεσα στα δέντρα τις κουλούρες του. Σιγά σιγά χανόταν πίσω από μια πύκνα από καρυδιές, κι έλεγες πάει, καταχωνιάστηκε μέσα στη λαγκαδιά του Ορυάκα, και ξαφνικά πάλι, να κι έβγαινε το κεφάλι του στο ξάγναντο. Αυτό το κεφάλι άστραφτε από λέπια χρυσά και αργυρά, λαμποκοπούσαν στον ήλιο τα ξεφτέρια και τα φανάρια με τα κρύσταλλα. Όλο γλυκά χρώματα, ροδί και θαλασσί, πορτοκαλί και βυσσινί. Κατόπι ξετυλιγόταν, αργά αργά, η μαύρη ουρά, και σ' όλο το δρόμο ο μπουχός σηκωνότανε σύννεφο ξανθό πάνω από την ανθρωπομάζωξη.

Πήγαν και σταμάτησαν στα Ομαλά, που είναι η μοναδική ισάδα μέσα στον ανηφορικόν ελιώνα. Εκεί σταμάτησε το κεφάλι της λιτανείας και το φίδι άρχισε να κουλουριάζεται, να συμμαζεύει τη μαυρίλα του, ώσπου σταμάτησε να τυλίγεται ως κι η άκρα της ουράς.

Τότες έκανε ο παπάς τον αγιασμό και ράντισε με βρεγμένο βασιλικό τον ελιώνα στα τέσσερα σημεία, σταυρωτά. Πήραν κι οι νοικοκυραίοι, κι οι γυναίκες, μέσα σε μπουκαλάκια, να ραντίσει καθένας το χτήμα του. Κατόπι οι παπάδες είπαν την παράκληση για τη βροχή, και σε κάθε φράση χίλιες φωνές έλεγαν «αμήν!».

Ανέβαινε πυκνό το μοσκολίβανο μαζί με την προσευκή, και τ' ασημοκούδουνα από τα θεμιατά των παπάδων ακούγονταν παράξενα ανάμεσα στα δέντρα,

εφτάκρουνη: με εφτά κρουνούς, κάνουλες **κρέπι:** είδος λεπτού υφάσματος **ξεφτέρια:** εξαπτέρυγα **ωμοφόρι:** οι πλατιές υφασμάτινες ταινίες που φορούν πάνω από τα άμφια οι ιερείς, αλλά και οι βοηθοί τους **από το πρόκλιτο:** από τον νάρθηκα, δηλαδή το μπροστινό τμήμα, όπου και η είσοδος των πιστών **σωσμό δεν είχε:** τελειωμό δεν είχε **καλντερίμι:** λιθόστρωτο δρομάκι **μια πύκνα:** ένα πυκνό τμήμα **στο ξάγναντο:** στο ανοιχτό μέρος **ο μπουχός:** η πυκνή σκόνη **ισάδα:** ίσιωμα **θεμιατά:** θυμιατά

μαζί με τα κυπροκούδουνα των ζωντανών που γύρευαν άδικα ένα χλωρό φύλλο. Στέκουνταν με κολλημένα πλευρά και μουκάνιζαν διψασμένα, βέλαζαν λυπητερά και ξεψυχούσαν από την πείνα και τη δίψα, γιατί η γης δεν έβγαζε νερό να δροσιστούν και χορτάρι να φάνε. Τα 'βλεπαν οι άντρες κι ανεστέναζαν. Τα 'βλεπαν οι γυναίκες κι έκλαιγαν.

– Του Κυρίου δεηθώμεν!

Η ευκή σηκωνόταν μονότονη, παρακαλεστική, κλαψιάρικη, σηκωνόταν με τη σκόνη και με τους καπνούς προς τον ουρανό:

– ...Και σπλαγχνίσθητι ημίν, Κύριε, τοις χειμαζομένοις σφοδρώς, και τη των αναγκαίων ενδεία πιεζομένοις!

– Κύριε 'λέησον!, φώναζαν με πόνο οι χριστιανοί.

Κι ο παπάς ξέσερνε πάλι ψαλμουδιστά τη φωνή:

– Όμβρους ειρηνικούς εξαπόστειλον τη γη προς καρποφορίαν!

– Κύριε 'λέησον!

– Μέθυσον, Κύριε, τους αύλακας ταύτης ύδατος καθαρού, εις τροφήν ημών τε και των αλόγων ζώων!

Όλος ο κόσμος γονάτισε στα χώματα, έκανε το σταυρό του, κοίταζε παρακαλεστικά το Θεό μέσα στα γαλάζια μάτια τ' ουρανού. Άντρες, γυναίκες, παιδιά, είπαν με δύναμη «αμήην!». Να βουίξουν οι στεγνές λαγκαδιές, να πάει η φωνή τους ως τα πόδια του Κυρίου, να τους ακούσει.

Οι γυναίκες, εκνευρισμένες, με τα πρόσωπα κόκκινα από το περπάτημα και τη ζεστή σκόνη, σιγόκλαιγαν με θρησκευτικό υστερισμό. Οι γριές χτυπούσαν τον κόρφο και έκαιγαν μέσα στα κεραμιδάκια πηχτό «ελιόδακρυ» που μοσκοβολούσε γλυκά.

– Ελέησέ μας, Κύριε!

Έτσι τέλειωσε η λιτανεία κάτω από έναν ουρανό πυρωμένο και παστρικό.

Σ. Μυριβήλης, *Η Παναγιά η Γοργόνα,* Βιβλιοπωλείον της Εστίας

σπλαγχνίσθητι… πιεζομένοις: ευσπλαγχνίσου μας, Κύριε, για την ασήκωτη ταλαιπωρία μας και για τη μεγάλη έλλειψη των αναγκαίων για τη ζωή μας **όμβρους… καρποφορίαν:** στείλε την ευλογημένη βροχή στη γη για να καρποφορήσει **μέθυσον… ζώων:** χόρτασε τα αυλάκια της με καθαρό νερό, για να εξασφαλίσουμε τροφή και για μας και για τα ζώα μας **υστερισμός:** υστερία **ελιόδακρυ:** πηχτό υγρό που βγαίνει από τον κορμό της ελιάς και χρησιμεύει σαν θυμίαμα

Ερωτήσεις

1. Πού απέδιδαν οι εκκλησιαστικοί άρχοντες το φαινόμενο της λειψυδρίας;
2. Ποια παγανιστικά στοιχεία εμφανίζονται στην τελετουργία της λιτανείας; Εντοπίστε τα σχετικά σημεία του κειμένου.
3. Ποιο τελετουργικό τηρήθηκε από την ώρα που ξεκίνησε η πομπή των πιστών από την Αγία Φωτεινή μέχρι που έφτασε στην περιοχή Ομαλά;
4. Μια ομάδα μαθητών να αναλάβει να παρουσιάσει ολόκληρο το μυθιστόρημα του Στράτη Μυριβήλη, και ειδικότερα την εξέλιξη του 44ου κεφαλαίου.

Διαθεματικές εργασίες

1. Με τις γνώσεις που έχετε αποκομίσει από τα μαθήματα της Ιστορίας και των Θρησκευτικών, συγκεντρώστε στοιχεία για παγανιστικά έθιμα που επιβίωσαν στη χριστιανική λατρεία.
2. Ζητήστε τη βοήθεια του καθηγητή των Θρησκευτικών ή απευθυνθείτε στον ιερέα της ενορίας σας για να βρείτε και να παρουσιάσετε στην τάξη την προσευχή που, σύμφωνα με τους κανόνες της Εκκλησίας, διαβάζεται όταν γίνεται λιτανεία για τη λειψυδρία.

Σπύρος Βασιλείου, *Χωριό*

Κάρολος Ντίκενς

Παραμονή Χριστουγέννων

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από το πολύ γνωστό έργο Χριστουγεννιάτικη ιστορία, *που γράφτηκε το 1843 και από τότε μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες του κόσμου· διασκευάστηκε, μάλιστα, πολλές φορές για τον κινηματογράφο και έκανε διάσημη τη μορφή του τσιγκούνη Σκρουτζ. Στο απόσπασμα του βιβλίου μας βλέπουμε μερικά γνωρίσματα του χαρακτήρα του Σκρουτζ, με αφορμή τη στάση του απέναντι στη γιορτή των Χριστουγέννων.*

Μια φορά κι έναν καιρό, κάποια παραμονή Χριστουγέννων, ο γερο-Σκρουτζ βρισκόταν απασχολημένος στο λογιστήριό του. Έκανε κρύο τσουχτερό και ήταν σκοτεινά από την καταχνιά. Άκουγε τον κόσμο που πήγαινε κι ερχόταν έξω στο δρομάκι ξεφυσώντας, τρίβοντας τα χέρια και χτυπώντας τα πόδια στο λιθόστρωτο για να ζεσταθούν. Το ρολόι της πόλης έδειχνε μόλις τρεις τ' απόγευμα, μα είχε κιόλα σκοτεινιάσει. Ο καιρός ήταν μουντός οληmερίς και τα κεριά τρεμόλαμπαν στα παράθυρα από τα γειτονικά γραφεία σαν κόκκινες κηλίδες στην καφετιά, βαριά ατμόσφαιρα. Η ομίχλη ξεχυνόταν και τρύπωνε σε κάθε χαραμάδα και κλειδαρότρυπα κι ήτανε τόσο πυκνή που, αν και το σοκάκι ήταν στενό, τα σπίτια αντικρύ μόλις και αχνοφαίνονταν. Βλέποντας το σκούρο σύννεφο να χαμηλώνει κατά τη γη σκοτεινιάζοντας το καθετί, θα 'λεγε κανείς πως η φύση ανάσαινε εκεί κοντά και σκαρφιζόταν κάτι τρομερό.

Η πόρτα στο λογιστήριο του Σκρουτζ έμενε ανοιχτή για να 'χει το νου του στον υπάλληλο που, καθισμένος σ' ένα θλιβερό καμαράκι σαν κουτί, αντέγραφε κάτι γράμματα. Ο Σκρουτζ είχε αναμμένη μια πολύ μικρή φωτίτσα, μα η φωτιά του υπάλληλου ήταν τόσο μικροσκοπική, που 'λεγες πως ήταν ένα μόνο κάρβουνο. Όμως δεν μπορούσε να τη δυναμώσει κι άλλο, γιατί ο Σκρουτζ κρατούσε το κασόνι με τα κάρβουνα στη δική του κάμαρη. Κι όταν ο υπάλληλος μπήκε κρατώντας το φαράσι, το αφεντικό του θεώρησε πως είχε φτάσει πια η ώρα για να φύγουν. Φόρεσε, λοιπόν, κι εκείνος το άσπρο του κασκόλ και δοκίμασε να ζεσταθεί στη φλόγα του κεριού. Όντας όμως άνθρωπος με λίγη φαντασία, δεν τα κατάφερε.

– Καλά Χριστούγεννα, θείε! Να 'σαι καλά!, ακούστηκε μια χαρούμενη φωνή.

Ήταν ο ανιψιός του Σκρουτζ, που βρέθηκε τόσο άξαφνα και γρήγορα μπροστά του, ώστε η μορφή του πρόλαβε το άκουσμα της φωνής του.

– Μπα!, έκανε ο Σκρουτζ. Σαχλαμάρες!

Είχε τόσο ζεσταθεί περπατώντας γοργά μες στην ομίχλη και στην παγωνιά τούτος εδώ ο ανιψιός του Σκρουτζ, που ήταν αναψοκοκκινισμένος. Το πρόσωπό

του ήταν ροδοκόκκινο κι όμορφο, τα μάτια του σπίθιζαν κι η ανάσα του άχνιζε και πάλι.

– Σαχλαμάρες τα Χριστούγεννα, θείε! Είπε ο ανιψιός του Σκρουτζ. Δε θα το λες βέβαια στα σοβαρά, ελπίζω.

– Και βέβαια το λέω στα σοβαρά, είπε ο Σκρουτζ. Άκου κει «Καλά Χριστούγεννα!». Και τι λόγο έχεις να 'σαι χαρούμενος; Ποιο δικαίωμα να 'σαι ευτυχισμένος; Είσαι δα αρκετά φτωχός!

Εικονογράφηση του Α. Ράκχαμ από το βιβλίο *Ύμνος των Χριστουγέννων* του Κ. Ντίκενς

– Έλα τώρα, αποκρίθηκε εύθυμα ο ανιψιός. Εσύ με ποιο δικαίωμα είσαι σκυθρωπός; Τι λόγο έχεις να 'σαι στις κακές σου; Είσαι δα αρκετά πλούσιος!

Ο Σκρουτζ, μην έχοντας καμιά καλύτερη απάντηση πρόχειρη, έκανε ξερά «Μπα!» και το συνόδεψε μ' ένα «Σαχλαμάρες!».

– Μη θυμώνεις, θείε, είπε ο ανιψιός.

– Και τι άλλο μπορώ να κάνω, αποκρίθηκε εκείνος, όταν ζω σ' έναν κόσμο με τόσους χαζούς; Καλά Χριστούγεννα! Ξορκισμένα να 'ναι τα Χριστούγεννα! Και σάμπως δεν είναι για σένα τα Χριστούγεννα μια εποχή που πρέπει να πληρώνεις λογαριασμούς δίχως να 'χεις λεφτά; Μια εποχή που σε βρίσκει ένα χρόνο μεγαλύτερο κι ούτε μια στάλα πλουσιότερο; Μια εποχή που κάνεις τους ισολογισμούς σου και βρίσκεις ότι ζημιώνεις; Αν ήταν στο χέρι μου, συνέχισε αγανακτισμένος, τον κάθε ηλίθιο που τριγυρίζει λέγοντας με το παραμικρό «Καλά Χριστούγεννα» θα τον έβαζα να βράσει μέσα στην ίδια του την πουτίγκα και να θαφτεί μ' ένα παλούκι από λιόπρινο χωμένο στην καρδιά του. Έτσι θα 'πρεπε!

– Θείε!, παρακάλεσε ο ανιψιός.

– Ανιψιέ, αποκρίθηκε ο θείος αυστηρά, γιόρταζε τα Χριστούγεννα με το δικό σου τρόπο κι άσε με εμένα να τα γιορτάζω με το δικό μου.

– Γιόρταζέ τα, λοιπόν!, είπε εκείνος. Όμως, δεν το κάνεις.

– Άφησέ με τότε να τα περάσω μονάχος μου. Μωρέ, πολύ καλό θα σου κάνουν! Πολύ καλό σου έκαναν ως τα τώρα!

– Υπάρχουν, υποθέτω, πολλά πράγματα που θα μπορούσα να 'χα δει καλό, μα δεν επωφελήθηκα, απάντησε ο ανιψιός. Κι ανάμεσα στ' άλλα, είναι και τα Χριστούγεννα. Όμως, είμαι βέβαιος πως πάντα τα συλλογιζόμουν, χώρια από το σεβασμό που τους έπρεπε για το ιερό τους όνομα και την προέλευση –αν είναι, βέβαια, δυνατόν κάτι που ανήκει σ' αυτά να το βλέπεις ξεχωριστά– σαν μια εποχή καλή, ευχάριστη. Μια εποχή όλο καλοσύνη και συμπόνια, φιλευσπλαχνία

πουτίγκα: παραδοσιακό αγγλικό γλυκό, που είτε το ψήνουν στο φούρνο είτε τοποθετούν τη φόρμα του σε νερό που βράζει **λιόπρινο:** το φυτό ελαιόπρινος, είδος πουρναριού

και χαρά. Η μόνη απ' όσες ξέρω μέσα στο μακρύ ημερολόγιο του χρόνου όπου άντρες και γυναίκες, σαν μια ψυχή, ανοίγουν λεύτερα τις καρδιές τους και αναλογίζονται τους άλλους σαν πραγματικούς συνταξιδιώτες προς τον τάφο, κι όχι σαν μια άλλη ράτσα πλασμάτων που έχουν διαφορετικό προορισμό. Γι' αυτό, θείε, μ' όλο που ποτέ δεν έβαλα μήτε ένα κομματάκι χρυσό ή ασήμι στην τσέπη μου, πιστεύω πως μου έκαναν καλό και πως θα μου κάνουν. Για τούτο λέω: ας είναι ευλογημένα!

Κ. Ντίκενς, *Χριστουγεννιάτικη ιστορία,* μτφρ. Μαίρη Κιτσικοπούλου, Καστανιώτης

Ερωτήσεις

1. Σκιαγραφήστε τον χαρακτήρα του Σκρουτζ, όπως παρουσιάζεται μέσα στο κείμενο.
2. Τι σημαίνουν για τον Σκρουτζ τα Χριστούγεννα και τι για τον ανιψιό του;
3. Ποια στάση κρατά απέναντι στον Σκρουτζ ο υπάλληλός του και γιατί;
4. Διαβάστε ολόκληρη τη *Χριστουγεννιάτικη ιστορία* και συζητήστε την εξέλιξη του κεντρικού χαρακτήρα, του Σκρουτζ.
5. Διαβάστε στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο το εδάφιο β΄, 8-14, όπου αναγγέλλεται η χαρμόσυνη είδηση της Γέννησης, και συζητήστε σχετικά μέσα στην τάξη.

Διαθεματική εργασία

Ζητήστε από τον καθηγητή των Θρησκευτικών να σας μιλήσει για τις απόψεις των Πατέρων της Εκκλησίας σχετικά με το μήνυμα της Γέννησης και το νόημα του εορτασμού των Χριστουγέννων· συγκρίνετέ τες με τις απόψεις του Σκρουτζ.

Κάρολος Ντίκενς

Ο Κάρολος Ντίκενς είναι ένας από τους μεγαλύτερους Άγγλους συγγραφείς. Γεννήθηκε το 1812 και πέθανε το 1870. Λόγω πτώχευσης του πατέρα του πέρασε για ένα διάστημα δύσκολα παιδικά χρόνια, αναγκαζόμενος να εργάζεται σκληρά. Η κύρια εργασία του ήταν η δημοσιογραφία. Στα μυθιστορήματα και τα διηγήματά του θίγει κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα της εποχής του (οικονομική ανισότητα, εκμετάλλευση της παιδικής εργασίας κ.ά.) και οραματίζεται έναν καλύτερο και δικαιότερο κόσμο. Πολλοί από τους χαρακτήρες που δημιούργησε (ο κύριος Πίκουικ, ο Ντέιβιντ Κόπερφιλντ, ο Όλιβερ Τουίστ, ο Σκρουτζ) έγιναν διάσημοι. Κυριότερα έργα του: *Όλιβερ Τουίστ, Νίκολας Νίκλμπυ, Ντέιβιντ Κόπερφιλντ, Μεγάλες προσδοκίες.*

Παντελής Καλιότσος

Πασχαλινή ιστορία

Η «Πασχαλινή ιστορία» είναι ένα από τα πέντε διηγήματα της συλλογής Η μύγα, *στα οποία ο συγγραφέας σχολιάζει καθημερινά κοινωνικά θέματα. Στο συγκεκριμένο διήγημα παρουσιάζει τον διχασμό του ήρωά του· τα φιλοζωικά του αισθήματα νικούν το πασχαλινό έθιμο, και έτσι το αθώο αρνάκι γλιτώνει τη σφαγή.*

Ακριβώς ένα μήνα πριν απ' το Πάσχα, ο κυρ Διονυσάκης απόχτησε ένα αρνί. Αυτό έγινε κυριολεχτικά στην τύχη.

Μια μέρα, δηλαδή, ο Τάκης ο Μπίμπας, ο φίλος του ο κουρέας και άσπονδος αντίπαλός του στο τάβλι, έβγαλε αυτό τ' αρνί στον κλήρο για ένα χιλιάρικο. Είδε κι έπαθε να τον πείσει.

Από το Εργαστήρι Τέχνης Χαλκίδας, έργο οκτάχρονου παιδιού

– Βρε, άσε με κάτω, χριστιανέ μου, έλεγε ο κυρ Διονυσάκης. Πρώτο και κύριο, εγώ είμαι άτυχος άνθρωπος.

– Έλα δω. Βάλε το δεκαεφτά και, αν δε σου πέσει, να μου πεις «φτου σου, ρε Μπίμπα!».

– Πρώτο και κύριο, τι να το κάνω εγώ ένα ολόκληρο πρόβατο;

– Αστειεύεσαι; Το Πάσχα έρχεται. Έχεις παιδιά, οικογένεια. Μ' ένα αρνί έντεκα κιλά θα τρως μια βδομάδα κρέας.

– Άκου δω, φίλε μου, είπε τότε σοβαρά ο κυρ Διονυσάκης. Πρέπει να ξέρεις ότι εγώ ποτέ στη ζωή μου δεν έχω σηκώσει μαχαίρι σε ζωντανό.

Ο κουρέας γέλασε την ώρα που τσέπωνε το χιλιάρικο.

– Ακόμα δεν τον είδαμε, Γιάννη τόνε βγάλαμε! Άσε να σου πέσει πρώτα, και το σφάξιμο τ' αναλαμβάνω εγώ.

Και σκύβοντας πάνω στον κατάλογό του καταχώρισε φωναχτά: «Νούμερο 17, Διονυσάκης Γκολφινόπουλος. Άντε, καλή τύχη».

Και τα 'φερε έτσι ο Θεός.

Ο μικρός του κουρείου έχωσε το χέρι του στην πλατιά τσέπη του Τάκη Μπίμπα και τραβά αυτό το νούμερο ανάμεσα σ' άλλα διακόσια, που έκανε τον κυρ Διονυσάκη να μην πιστεύει στ' αυτιά του. Και, την ώρα που φώναξε πάλι

ο κουρέας «νούμερο 17, Διονυσάκης Γκολφινό-», άρπαξε ένα φιλικό χτύπημα στην πλάτη, δυνατό.

Έτσι έγινε με τ' αρνί. Ο κυρ Διονυσάκης, ζαλισμένος ακόμα κι έχοντας την πεποίθηση ότι αποδώ και πέρα η τύχη του άλλαξε, το τράβηξε απ' το σχοινί και το πήγε σπίτι. Τα δυο μικρά παιδιά έκαναν μεγάλες χαρές κι όλοι μες στην αυλή το δέχτηκαν έτσι, ακόμα και ο σκύλος, χωρίς να ζηλέψει, γιατί ήταν ένα αρνί πολύ όμορφο πραγματικά, σαν αυτά που ζωγραφίζονται: με τόσο κάτασπρο μαλλί, με τόση υπομονή... Δεν υπάρχει άλλο ζώο χωρίς άμυνα.

Ήταν ένα λιβαδάκι με φουντωμένες ελιές μπροστά στη γραμμή. Αυτοί που ταξιδεύανε το πρωί με το τρένο και κάθονταν στο δεξί παράθυρο βλέπανε μια στράτα από λεύκες, ένα κόκκινο αγρόχτημα, ένα πηγάδι με κληματαριές. Η κυρα-Μαρία ερχότανε στην αυλή κρατώντας ανασηκωμένες τις άκρες της ποδιάς της. Το πρωί φώναζε τις κότες. Υπήρχε κι ένας περιστερώνας και μια κατσίκα με τα παιδιά της, αλλά μόνο τ' αρνί είχε προορισμό να σφαχτεί το Πάσχα.

Το τρένο περνά μπροστά γρήγορα, με τα παράθυρά του γεμάτα εικόνες εξοχής. Αμέσως μετά ερχόταν η πόλη, με μια εντύπωση στενόχωρη, σκούρα ή εκτυφλωτική. Ο ταξιδιώτης νομίζει πως η πόλη ορμά όλο και πιο γρήγορα κατά πάνω στην εξοχή και μόνο οι λεύκες αντιστέκονται στους τοίχους. Και τα «σπαθιά» των αθάνατων γύρω στ' αγρόχτημα. Καθώς περνά πρωί μεσημέρι, έχει την εντύπωση πολιορκίας, που στενεύει όσο γρήγορα φεύγει το τρένο και μπαίνει στους δρόμους της πόλης. Κάπου εκεί είναι το κουρείο του Τάκη Μπίμπα, είκοσι λεπτά με τα πόδια. Και πριν φύγει με τ' αρνί του, ο κυρ Διονυσάκης δεν ξέχασε να ζητήσει κατηγορηματική διαβεβαίωση.

– Εντάξει, του είπε ο κουρέας. Τη Μεγάλη Παρασκευή πρωί πρωί θα 'ρθω να το σφάξω εγώ. Να μένεις ήσυχος.

Ήταν ήσυχος.

Η άνοιξη ερχόταν εδώ πολύ όμορφη μες στον αυλόγυρο. Ο κυρ Διονυσάκης τ' απογεύματα ασχολούνταν με τα ζώα και τα ποτιστικά. Η γυναίκα του με τα λουλούδια.

Φέτος έχουμε Πάσχα στις 3 Μαΐου κι οι πασχαλιές μερικές φορές δεν είν' εντάξει στο ραντεβού. Κάποτε βιάζονται, κάποτε βαριούνται και μαραίνονται. Η κυρα-Μαρία κόβει βιολέτες και γαρίφαλα για τον επιτάφιο, που γίνεται άσπρος και μοβ.

Μια βδομάδα πιο πριν, ο κυρ Διονυσάκης τράβηξε ένα κόκκινο σημάδι πάνω στο ασπρόμαλλο αρνάκι. Έτσι κάνουν τη Μεγάλη Βδομάδα όσοι έχουν ένα «μόσχο σιτευτό». Κουβέντιασε με τη γυναίκα του:

– Για πότε λες;

– Την Κυριακή του Πάσχα.

– Λες δηλαδή να το βάλουμε στη σούβλα;

– Ναι. Θα 'ναι πολύ όμορφα στην αυλή, αν έχει λιακάδα. Να καλέσουμε και τους κουμπάρους με τα παιδιά.

– Μ' αρέσει η ιδέα σου, είπε ο κυρ Διονυσάκης. Θα πάρω κληματόβεργες για τη θράκα.

Το ίδιο απόγευμα ετοίμασε το μέρος κοντά στο πηγάδι, έφερε ένα φόρτωμα κληματόβεργες και μια σούβλα.

– Θα σκάψω το λάκκο κοντά στο πηγάδι, έλεγε. Θα βάλω τα δυο τραπέζια κοντά κοντά. Μπορεί να 'ρθουν κι αποβραδίς την Ανάσταση. Να κάνουμε λίγη γαρδούμπα και μαγειρίτσα. Θα περάσουμε θαύμα, ε;

– Μόνο που πρέπει να το σφάξουμε δίχως άλλο τη Μεγάλη Παρασκευή, είπε η κυρα-Μαρία.

– Δίχως άλλο.

Το μεσημέρι της Μεγάλης Πέμπτης έπαιξε ένα ταβλάκι με τον κουρέα κι έχασε. Είχε όμως μια ευχαρίστηση ήσυχη. Αύριο οληέρα χτυπούν οι καμπάνες λυπητερά, τίποτ' άλλο δε γίνεται στον κόσμο. Τη μέρα αυτή την αγαπά πιο πολύ απ' όλες, δεν είναι ανθρώπινη. Και την παράλλη νύχτα, τα μεσάνυχτα, θα χτυπήσουν ξαφνικά όλες οι καμπάνες μαζί. Δεν υπάρχει πιο σπουδαίο γεγονός απ' την Ανάσταση. Θυμήθηκε λοιπόν το αρνάκι. Εξάλλου νήστευε κιόλας. Και του λέει:

– Τάκη, λοιπόν δεν πιστεύω να με ξέχασες, ε;

– Για τι πράμα μιλάς;

– Για τ' αρνάκι.

– Δεν είπαμε; Άσ' το σ' εμένα.

– Αύριο πρωί πρωί θα σε περιμένω. Κοίτα μην τυχόν και...

– Καλά, βρε αδερφέ!

– Όχι «καλά!». Πρέπει να ξέρεις ότι εγώ ποτέ στη ζωή μου δεν έχω σηκώσει μαχαίρι σε ζωντανό.

Την άλλη μέρα ήτανε η Μεγάλη Παρασκευή, που χτυπούσαν οι καμπάνες λυπητερά. Τα περισσότερα προβατάκια είχανε μια κόκκινη βούλα στη ράχη, σημάδι θανάτου. Μερικά το είχανε καταλάβει.

Ο κουρέας όμως δεν ήρθε στο ραντεβού. Ο κυρ Διονυσάκης σηκώθηκε μία ώρα πιο πριν και τον περίμενε. Βγήκε στην αυλόπορτα και κοίταξε το δρόμο. Η ώρα περνούσε κι όλο μουρμούριζε κι ανησυχούσε. Ήταν βέβαιος πως η κυρα-Μαρία θα του 'λεγε σε λίγο: «Δεν μπορούμε να περιμένουμε το φίλο σου. Πρέπει να το σφάξουμε μόνοι μας».

Πήγε ως το σταθμό και περίμενε τέσσερα τρένα. Τίποτα...

Άμα ξαναγύρισε, η κυρα-Μαρία τού λέει:

– Δεν μπορούμε να περιμένουμε το φίλο σου. Πρέπει να το σφάξουμε μόνοι μας.

Νευρίασε:

– Καλά, βρε αδερφέ! Πώς κάνεις έτσι;

Ξυπνήσανε και τα παιδιά, βγήκαν έξω και τα περιστέρια. Όλα όμως κρατούσαν μια παράξενη σιωπή. Ακούγανε τις μακρινές καμπάνες.

Ο κυρ Διονυσάκης τράβηξε μακριά απ' τη γυναίκα του γεμάτος σκέψεις.

«Αχ! τι μου 'κανες, Τάκη Μπίμπα! Το 'ξερα γω. Το 'ξερα γω!»

Φυσικά ποτέ, ποτέ δε θα το 'σφαξε μόνος του. Θεός φυλάξοι! Μια φορά είχε κόψει το δάχτυλό του με το μαχαίρι, λίγο αίμα και λιποθύμησε. Και μερικές φορές, καθώς περπατούσε στο μονοπάτι, λοξοδρομούσε απότομα, κοντεύοντας να χάσει την ισορροπία του, επειδή βρέθηκε μπροστά του ένας αμέριμνος μπάμπουρας. «Γιατί τα σφάζουνε τ' αρνάκια;»

Ωστόσο κόντευε μεσημέρι και ο Τάκης Μπίμπας δε φαινότανε. Τότε, λέει στη γυναίκα του:

– Θα πάω σπίτι του να τον βρω.

Άμα μπήκε στο τρένο ξεφυσώντας στενοχωρημένος, κατά σύμπτωση κάθισε πλάι σ' ένα γνωστό του.

– Διονυσάκη, για πού το 'βαλες; Σεκλετισμένο σε βλέπω.

– Ναι, δεν είμαι καθόλου καλά.

– Τι έχεις;

– Έχω ένα αρνάκι. Κάποιος μου υποσχέθηκε να 'ρθει να το σφάξει. Ούτε φάνηκε. Γι' αυτό πάω τώρα να τον βρω.

– Δεν μπορείς να το σφάξεις μόνος σου;

– Εγώ; Πρέπει να ξέρεις ότι εγώ δεν έχω σηκώσει ποτέ μου μαχαίρι σε ζωντανό. Καλώς ή κακώς, δεν μπορώ να το κάνω αυτό.

Ο κουρέας καθότανε αρκετά μακριά απ' το σταθμό. Ο κυρ Διονυσάκης λοξοδρόμησε και περπατούσε. Οι καμπάνες γέμιζαν τον αέρα με πένθιμο ήχο, πότε σιγά, πότε πιο δυνατά, πότε κοντά, πότε μακριά. Τι κρίμα να 'ναι τώρα γεμάτη ανησυχία η θλίψη της Μεγάλης Παρασκευής! Του 'τυχε μια δυσκολία στη ζωή κι είναι ταραγμένος.

Και το σπίτι όμως του Μπίμπα ήταν άδειο. Τα παντζούρια κλειστά. Ένα σκυλί ήταν δεμένο κοντά στη βρύση και ούρλιαζε όλη την ώρα με παράπονο. Βέβαια, του κυρ Διονυσάκη του κακοφάνηκε πολύ ο μάταιος δρόμος και θύμωσε με τον κουρέα όσο ποτέ.

Κι ένα άλλο ήθελε να ήξερε:

«Όσο καιρό θ' απουσιάζεις στην εκδρομή σου, ελεεινέ άνθρωπε, τι θα τρώει το σκυλί σου;».

Έτσι δύσκολα πέρασε η μέρα της Μεγάλης Παρασκευής. Το βράδυ ήρθε

σεκλετισμένο: στενοχωρημένο

ήσυχο, δίχως ελαφρό αεράκι που να σβήνει τα κεράκια των επιταφίων. Η οικογένεια γύρισε σπίτι. Νηστεύανε. Αύριο τη νύχτα, μετά την Ανάσταση, θα γυρίσουνε σπίτι με άσπρα κεριά και τότε θα φάνε. Η μαγειρίτσα γίνεται με ψιλοκομμένα συκωτάκια κι αυγολέμονο. Ύστερα θα τσουγκρίζανε τ' αυγά. Τα παιδιά τη Λαμπρή θα μπορούν να έρχονται να γυρίζουν από λίγο τη σούβλα. Κι ο ουρανός θα είναι πεντακάθαρος την ημέρα της Λαμπρής, δίχως τα σγουρόμαλλα κοπάδια του. Ο κυρ Διονυσάκης όμως βλέπει τ' αρνάκι να 'ναι ακόμα δεμένο πλάι στην κορομηλιά και να βόσκει αμέριμνο.

«Αχ, σκοτούρα μου!», αναστέναξε. Και σκέφτεται τη νηστεία, που τελειώνει τα μεσάνυχτα του Μεγάλου Σαββάτου.

Το πρωί του Μεγάλου Σαββάτου όλα σωπαίνουν. Κανείς δε μιλάει. Τα παιδιά ξέρουν ότι κάτι σοβαρό γίνεται, κάτι πολύ σοβαρό θα γίνει σήμερα. Δεν παίζουν. Έχουν καθίσει σταυροπόδι στη χλόη, κάτω απ' την κορομηλιά, κοντά στ' αρνί, και το παρακολουθούν με τα τρομαγμένα μάτια τους. Ο κυρ Διονυσάκης προσπαθεί να βρει μια σοβαρή δουλειά εκεί γύρω, πάει κι έρχεται ολόγυρα στην κορομηλιά.

Η ώρα του μεσημεριού έρχεται σιγά σιγά με στεναγμούς. Η κυρα-Μαρία άσπρισε το πηγάδι, τον κορμό της κληματαριάς, τα πεζούλια. Τότε για μια στιγμή στυλώθηκε στα πόδια της και γυρίζοντας του λέει:

– Ήθελα να 'ξερα τι περιμένεις;

– Ποιος; Εγώ;

– Όχι, εγώ!

– Καλά, ντε!

Ένιωθε όλα τα βλέμματα στυλωμένα πάνω του. Αναγκαστικά λοιπόν πήγε ως την κουζίνα και είδε τα οικιακά σκεύη. Είδε τις κατσαρόλες όλες στη θέση τους, να και μια σούβλα όρθια στον τοίχο! Να κι ένα μεγάλο μαχαίρι! «Έχουμε δυο μαχαίρια τέτοια».

Ξανακατέβηκε γρήγορα και βγήκε στο δρόμο. Ένιωσε τα μάτια της γυναίκας του να του βαραίνουν την πλάτη και ντράπηκε. Η αλήθεια είναι ότι στο Εσκί Σεχίρ δεν είχε πολεμήσει, δεν έπιασε ούτε μαχαίρι ούτε τουφέκι. Συνόδευε ένα φορτηγό αυτοκίνητο, που τις περισσότερες μέρες έμενε κολλημένο στη λάσπη. Τέλος πάντων, δεν είναι ντροπή να μην ξέρεις να σφάζεις! Αποφάσισε να πάει να παρακαλέσει ένα γείτονα. Αποκεί άρχιζε η πόλη.

Ο πρώτος γείτονας ήταν ακόμα με τις πιτζάμες.

– Καλημέρα, γείτονα, Καλή Ανάσταση.

– Καλημέρα, γείτονα.

– Θα μπορούσες να μου κάνεις μια πολύ μεγάλη χάρη, γείτονα;

– Ευχαρίστως, αν περνά από το χέρι μου.

– Έχω ένα προβατάκι και δεν μπορώ να το σφάξω. Όχι τίποτ' άλλο, είναι θηλυκό και το λυπάμαι, δε βαστώ. Μήπως θα μπορούσες, αγαπητέ μου γείτονα;

– Τι δηλαδή; Να το σφάξω;

– Ναι, αν σου είναι εύκολο.

– Αχ, γείτονά μου, θα το πιστέψεις; Εγώ δεν μπορώ να σκοτώσω ούτε κουνούπι. Πρέπει να σου πω ότι ποτέ στη ζωή μου δεν έχω σηκώσει μαχαίρι σε ζωντανό.

Ο κυρ Διονυσάκης στάθηκε κατάπληχτος. Για λίγη ώρα κοίταξε το γείτονα με γουρλωμένα μάτια, ώσπου τον πήρανε τέτοια γέλια, ώστε κι ο γείτονας άρχισε να γελάει, κι οι δυο γελούσανε σαν να κατρακυλούσανε νερά.

– Ώστε κι εσύ λοιπόν δεν μπορείς;, είπε ο κυρ Διονυσάκης. Τι μου λες, φίλε μου! Κι όμως, δεν είναι τίποτα ξέρεις! Μια χραπ! κι όλα πάνε στο καλό.

– Το ξέρω, κι όμως δεν μπορώ. Να, όπως κι εσύ...

– Χα χα! Καλό Πάσχα, φίλε μου, ό,τι επιθυμείς.

– Καλό Πάσχα, γείτονά μου, και με συγχωρείς.

Τότε ο κυρ Διονυσάκης γύρισε πίσω και με γρήγορο βήμα ανέβηκε στην κουζίνα. Η γυναίκα του τον έβλεπε, καθώς και τα παιδιά. Απορημένοι. Ύστερα από λίγο το κεφάλι του φάνηκε στο παράθυρο και της φώναξε θυμωμένος:

– Δε μου λες, κυρα-Μαρία, πού διάβολο το 'χεις το μεγάλο μαχαίρι;

– Δεν το βλέπεις; Εκεί...

– Καλά, καλά. Δεν είν' ανάγκη, το βρήκα.

Μια κατσαρόλα ακούστηκε να πέφτει κι αμέσως ύστερα ένα μαχαίρι να τροχίζεται στο μάρμαρο. Όλοι σήκωσαν το κεφάλι τους ν' αφουγκραστούνε.

Αυτό κράτησε ασυνήθιστη ώρα. Ήταν φανερό πως ο άνθρωπος τρόχιζε το μαχαίρι ταραγμένος, το μυαλό του δεν ήταν εδώ.

Επιτέλους ο κυρ Διονυσάκης φάνηκε στην πόρτα. Ήτανε λιγάκι χλωμός. Κρατούσε στ' αριστερό του ένα μεγάλο μαχαίρι.

Στο κατώφλι στάθηκε δυο λεπτά. Σήκωσε το κεφάλι του και κοίταξε μακριά. Ορισμένως σκεφτότανε τον Αττίλα. Έχει διαβάσει γι' αυτόν. Αμέσως κατεβαίνει βλοσυρός τις σκάλες και, περνώντας δίπλα απ' τη γυναίκα του, προστάζει αυστηρά:

– Πάρε μέσα τα παιδιά.

Η κυρα-Μαρία, τρομαγμένη, έκανε γρήγορα ό,τι της είπε. Το ένα παιδάκι όμως είχε καταλάβει εδώ και τρεις μέρες:

– Τι θα κάνει, μαμά;

– Σιωπή... Σιωπή!

Απ' το παράθυρο της τραπεζαρίας βγήκε ένα παιδικό κλάμα. Αμέσως ο κυρ Διονυσάκης νιώθει τα γόνατά του να λυγίζουν. Βάζει δύναμη να προχωρήσει κατά την κορομηλιά. Δε θέλει να 'χει τίποτα στο μυαλό του εξόν από τ' αρ-

εξόν: εκτός

νάκι στη σούβλα, κι όμως τ' αυτιά του γεμίζουν απ' τις φωνές της λιακάδας: τα περιστέρια γουργουρίζουν στον ήλιο. Βλέπει τα πουλιά. Βλέπει τις κότες. Βλέπει το σκύλο ξαπλωμένο, ευτυχισμένο. Να κι η γάτα, που τρίβεται κατευχαριστημένη στα κάγκελα. Κι όσο για τ' αρνάκι, εκεί κοντά στο πηγάδι, καθώς βόσκει αμέριμνο, του φαίνεται εξαιρετικά απασχολημένο.

Τι ωραία που είναι η ζωή!

Έκανε μεταβολή και μπήκε αποφασιστικά στο σπίτι. Η κυρα-Μαρία και τα παιδιά, τρομαγμένα στην ποδιά της, τον περίμεναν και τον κοιτάζανε κατάματα, σαν να μπήκε μέσα ένας φονιάς.

– Άκου δω, γυναίκα, της λέει. Κάτι θα βρεθεί να φάμε κι εμείς. Πάντως, πρέπει να σου πω ένα πράμα: εγώ ποτέ στη ζωή μου δε σήκωσα μαχαίρι σε ζωντανό! Αυτός είμαι, αν σ' αρέσω!

Κι εκεί που ήτανε αποφασιστικά στυλωμένος σαν δέντρο, τα δυο μικρά ορμάνε πάνω του με χαρούμενες φωνές. Αυτός ένιωθε να ξελαφρώνει.

Η κυρα-Μαρία χώθηκε ολόκληρη μες στο κελάρι κι εκεί την πήρανε τα γέλια.

Π. Καλιότσος, *Η μύγα*, Πατάκης

Ερωτήσεις

1. Εντοπίστε τα χωρία του κειμένου στα οποία φαίνονται τα φιλοζωικά αισθήματα του κυρ Διονυσάκη.
2. Ποια έθιμα που σχετίζονται με τον εορτασμό του Πάσχα εντοπίζετε στο διήγημα;
3. Γιατί ειδικά τη Μεγάλη Παρασκευή ο κυρ Διονυσάκης δεν μπορεί να «σηκώσει μαχαίρι σε ζωντανό»;
4. Ποια είναι η αντίδραση των άλλων μελών της οικογένειας του κυρ Διονυσάκη στην απόπειρά του να σφάξει το αρνί;
5. Ποιες σκέψεις ανάγκασαν τον ήρωα να εγκαταλείψει την προσπάθεια να σφάξει ο ίδιος το αρνί και τι χαρακτήρα φανερώνουν αυτές οι σκέψεις;

Διαθεματικές εργασίες

1. Με τη βοήθεια του καθηγητή των Θρησκευτικών, αναζητήστε πληροφορίες για το έθιμο της σφαγής του αρνιού το Πάσχα. Πότε και από ποιους έγινε για πρώτη φορά και πώς εξελίχτηκε στη συνέχεια;
2. Ζητήστε από τους γονείς σας, τους παππούδες σας, τους γνωστούς σας να σας διηγηθούν έθιμα της ιδιαίτερης πατρίδας τους που σχετίζονται με το πασχαλινό φαγητό. Πώς μαγειρεύουν το αρνί; Ποια άλλα φαγητά ή γλυκά περιλαμβάνει το πασχαλινό τραπέζι; Πώς συμπεριφέρονται οι συνδαιτυμόνες τη μέρα της Λαμπρής; Ζητήστε και τη βοήθεια της καθηγήτριας της Οικιακής Οικονομίας.

ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

Θεόδωρος Βρυζάκης, *Υπέρ πατρίδος το Παν*

ΤΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ της «εθνικής ζωής» αναφέρονται σε γεγονότα και πράξεις που σχετίζονται με την ιστορία της νεότερης Ελλάδας και τους αγώνες του ελληνισμού για την ανεξαρτησία του. Αρχίζουν από τα χρόνια των κλεφτών, εστιάζουν στον Αγώνα του 1821, του κορυφαίου γεγονότος του σύγχρονου ελληνισμού, και αφού σταθούν στον Ελευθέριο Βενιζέλο και την Κατοχή, φτάνουν στο έπος του Πολυτεχνείου, την τελευταία αγωνιστική εκδήλωση του ελληνικού λαού για την υπεράσπιση των ελευθεριών του. Η ποικιλία των κειμένων (κλέφτικο τραγούδι, μυθιστορηματική βιογραφία, χρονικό, αφήγημα, σύγχρονη ποίηση) δείχνει το συνεχές και πολύμορφο ενδιαφέρον της λογοτεχνίας για τους εθνικούς και τους απελευθερωτικούς αγώνες.

Κλέφτικο τραγούδι

Ένας αϊτός περήφανος

Το παρακάτω δημοτικό τραγούδι ανήκει –σύμφωνα με τον μεγάλο λαογράφο Ν.Γ. Πολίτη, από τη συλλογή του οποίου προέρχεται– στα κλέφτικα, και μάλιστα στα αλληγορικά. Στο τραγούδι ο περήφανος και λεβέντης αϊτός ταυτίζεται με τον γενναίο κλέφτη της περιόδου της τουρκοκρατίας, που επιμένει να συνεχίζει τον αγώνα του ακόμα και μέσα στις αντίξοες καιρικές συνθήκες του χειμώνα.

Ένας αϊτός περήφανος, ένας αϊτός λεβέντης
από την περηφάνια του κι από τη λεβεντιά του,
δεν πάει τα κατώμερα να καλοξεχειμάσει,
μόν' μένει απάνω στα βουνά, ψηλά στα κορφοβούνια.
Κι έριξε χιόνια στα βουνά και κρούσταλλα στους κάμπους,
εμάργωσαν τα νύχια του κι επέσαν τα φτερά του.
Κι αγνάντιο βγήκε κι έκατσε, σ' ένα ψηλό λιθάρι,
και με τον ήλιο μάλωνε και με τον ήλιο λέει:
«Ήλιε, για δε βαρείς κι εδώ σ' τούτη την αποσκιούρα,
να λιώσουνε τα κρούσταλλα, να λιώσουνε τα χιόνια,
να γίνει μια άνοιξη καλή, να γίνει καλοκαίρι,
να ξεσταθούν τα νύχια μου, να γιάνουν τα φτερά μου,
να 'ρθούνε τ' άλλα τα πουλιά και τ' άλλα μου τ' αδέρφια».

Ν.Γ. Πολίτη, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*

Θεόφιλος, *Ποιμενικό*

κατώμερα: πεδινά μέρη **μόν':** μόνο, αλλά **εμάργωσαν** (μαργώνω): ξεπάγιασαν **αγνάντιο:** αγνάντια, απέναντι **αποσκιούρα:** σκιερός, ανήλιος τόπος

Ερωτήσεις

1. Με τη βοήθεια των πληροφοριών που δίνονται στο εισαγωγικό σημείωμα και των στοιχείων που περιέχονται στο τραγούδι, προσπαθήστε να αποδώσετε τον χαρακτήρα του κλέφτη ο οποίος ταυτίζεται με αϊτό.
2. Περιγράψτε τον ρόλο που παίζει η φύση στη ζωή και τη δράση του αϊτού-κλέφτη.
3. Τι έχετε να παρατηρήσετε ως προς τη γλώσσα του δημοτικού τραγουδιού; Ποια μέρη του λόγου κυριαρχούν και ποια λείπουν; Τι νομίζετε ότι επιτυγχάνεται με αυτό;

Διαθεματική εργασία

Συγκεντρώστε στοιχεία από το εγχειρίδιο του μαθήματος της Ιστορίας, αλλά και από άλλα βιβλία (εγκυκλοπαίδειες, ιστορικές μελέτες κ.λπ.), σχετικά με τη ζωή των κλεφτών και τον ρόλο που διαδραμάτισαν κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας.

Γεώργιος Μαργαρίτης, *Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης ορμά έφιππος προς την Ακρόπολη*

Γιάννης Βλαχογιάννης

Η Έξοδο

Το συντομότατο αυτό διήγημα του Γιάννη Βλαχογιάννη, με χαρακτηριστικά που παραπέμπουν στο πεζοτράγουδο, γράφτηκε το 1911 και ανήκει στην ενότητα «Το Μεσολόγγι», από το βιβλίο Μεγάλα χρόνια, *τα χρόνια δηλαδή του Αγώνα για την ανεξαρτησία. Αναφέρεται στην Έξοδο του Μεσολογγίου, που χάρη στην αυτοθυσία των πολιορκημένων καθιερώθηκε ως σύμβολο της ελευθερίας.*

Το Μεσολόγγι τώρα τοιμάζεται να βγει, με το σπαδί. Τοιμάζεται κι η χήρα Μάνθα, η Μεσολογγίτισσα, να βγει κι αυτή. Ο Τούρκος α' νικήθηκε χίλιες φορές, της πείνας το θεριό είν' ανίκητο. Έτσι ο λαός, μαζί με τη Φρουρά, πήρανε την απόφαση. Κι απόψε...

Νύχτα, σκοτάδι. Η χήρα στα τυφλά ψηλαφώντας ηύρε το δέμα με τα ρούχα τ' άχαρα του μακαρίτη ανδρός της. Η μπόμπα η τούρκικη τον έκοψε στα δυο, μόλις άρχιζε η πολιορκία. Κι αυτό μονάχα; Το βόλι, το σπαδί, της αρρώστιας η οργή, της πείνας η κατάρα θέρισαν κάθε δικό της, γύρω της.

Θεόδωρος Βρυζάκης, *Παραμυθία* (λεπτομέρεια)

Έρημη η χήρα, έρημη με την Ανθή την κόρη της, εφτά χρονώ μικρούλα κι άρρωστη, στα βάσανα μπασμένη, από την πείνα αγνώριστη, φάντασμα ζωντανό, κι ήμερο κι ιλαρό σαν άλλου κόσμου πλάσμα.

Η χήρα ντυμένη βρίσκεται με τη στολή, τη λεβέντικη και τη ματόβαφη τ' αντρός της. Τη φύλαγε σαν άγιο λείψανο, τόσον καιρό. Και τώρα πόσα γέλια θ' άκουγε, μέρα έτσι να την έβλεπε κανείς. Τόσο είν' άχαρη και τόσο κωμική. Κι έχει στη μέση της ζωσμένο το σπαδί. Και πρέπει να 'ναι τόσο τρομερή κι η όψη κι η ματιά της, που θα 'διωχνε ακόμα και του χωρατού τον ίσκιο από μπροστά της. Κι είναι τόσες άλλες, χήρες είτε ανύπαντρες, νιες και γριές, αντροντυμένες, έτοιμες να βγουν απόψε...

Την κόρη της σηκώνει από το στρώμα. Το χάδι της καρδιάς τραχύ της βγαίνει απ' το λαιμό. Μοιάζει σαν προσταγή και σα φοβέρισμα. Τη σέρνει από το χέρι, της κρυφομιλεί, μα στην αγκαλιά να τη σηκώσει δεν μπορεί. Τέτοια δύναμη κι η μάνα δεν την έχει.

Τραβούν αργά το δρόμο κατά τα προχώματα, μαζί με τ' άλλο ρέμα του κόσμου που τραβά. Ζυγώνει η ώρα. Κανένας δε φωνάζει, κι όμως μια σύσμιχτη

α': αν **ιλαρό:** χαρωπό **ματόβαφη:** αιματοβαμμένη **πρόχωμα:** οχυρό, κατασκευασμένο από χώμα
ζυγώνει: πλησιάζει **σύσμιχτη:** ανακατωμένη

βοή ακολουθεί τον ίδιο δρόμο. Η χήρα σκύβει για στερνή φορά, κι άγρια και βραχνερά την άμοιρη μικρούλα θέλει να ορμηνέψει.

– Ανδή μου, Ανδή, Ανδίτσα μου, εδώ που θα κινήσουμε, σφιχτά να μου κρατείς τη φουστανέλα. Τίποτ' άλλο να μη βλέπεις και να μην ακούς: Τη φουστανέλα να μη χάσεις απ' τα χέρια σου! Ανδή μου, Ανδίτσα μου... Εδώ που πάμε, για να σε γλιτώσω πρέπει να χτυπώ με το σπαθί, μ' ό,τι μπορώ. Δε θα 'χω όλο το νου μου απάνου σου. Βαστάξου εσύ με τα χεράκια σου, με την καρδιά σου! Πιάσου...

Και κινήσανε. Μες στη θεοποντή, που ανοίγαν και περνούσανε, χωρίς να γύρει πίσω, κάποτε ρωτούσε η χήρα:

– Πού είσαι, Ανδή;

– Εδώ είμαι, μάνα.

Μα κάποτε, κι εκεί που πλάκωσε το κύμα το τρανό, και σάρωσε και σαρώθηκε, η χήρα ξέχασε την Ανδή, για μόνη μια στιγμή· ξέχασε και να τη ρωτήσει. Κι άμα βρέθηκε σε μια βρουλιά κρυμμένη και πήρε αναπνοή, τότε είδε πως έλειπε η Ανδή της.

Δεν άργησε ύστερα στη ράχη απάνου να βρεθεί. Τότε γύρισε στον εαυτό της. Τότε ξύπνησε της δυγατέρας ο καημός μες στην καρδιά της.

– Ανδή!, φώναξε και πάλι φώναξε.

– Ανδή! Ανδίτσα!

Του κάκου! Η Ανδίτσα πάει πια! Πάει και το Μεσολόγγι.

Γ. Βλαχογιάννης, *Μεγάλα χρόνια,* Βιβλιοπωλείον της Εστίας

Ερωτήσεις

1. Η ζωή των ανθρώπων εξαρτάται άμεσα από τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα. Σε ποια σημεία του κειμένου φαίνεται αυτό;
2. Τι νόημα έχει η φράση «της πείνας το θεριό είν' ανίκητο»;
3. Περιγράψτε σε μία παράγραφο την ψυχολογική κατάσταση της μάνας, καθώς ετοιμάζεται για τη μεγάλη Έξοδο.

Διαθεματική εργασία

Επισκεφθείτε το έργο «Οδυσσέας» στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού (http: www.culture.gr), όπου περιέχονται συνδέσεις με όλα τα ελληνικά μουσεία και τα πιο σημαντικά εκθέματά τους. Βρείτε και παρουσιάστε στην τάξη σας εικόνες και πληροφορίες για την ενδυμασία και τον οπλισμό των επαναστατημένων Ελλήνων. Αν έχετε τη δυνατότητα, επισκεφθείτε και τη Βουλή των Ελλήνων, όπου υπάρχουν σχετικά εκθέματα.

βραχνερά: με βραχνή φωνή **να ορμηνέψει:** να συμβουλέψει **θα κινήσουμε:** θα πάμε **θεοποντή:** θεομηνία **τρανό:** δυνατό **σάρωσε:** ισοπέδωσε τα πάντα **βρουλιά:** το φυτό βούρλο **γύρισε στον εαυτό της:** συνήλθε

Παντελής Πρεβελάκης

Ο Κρητικός – Η Πολιτεία

Το μικρό αυτό απόσπασμα προέρχεται από το τρίτο βιβλίο της μυθιστορηματικής τριλογίας του Παντελή Πρεβελάκη Ο Κρητικός *(αποτελείται από τα μέρη:* Το δέντρο, Η πρώτη λευτεριά *και* Η Πολιτεία*). Μας μεταφέρει στα κρίσιμα ιστορικά γεγονότα της Κρητικής Πολιτείας και στους αγώνες του Ελευθέριου Βενιζέλου και των Κρητικών για την απελευθέρωση του νησιού τους. Στο συγκεκριμένο τμήμα παρακολουθούμε τον μεγάλο Κρητικό πολιτικό να απευθύνεται στους συντρόφους του, λίγο πριν αναχωρήσει για την Αθήνα. Μέσα από τα λόγια του αποκαλύπτεται το μεγαλόπνοο και φιλελεύθερο πολιτικό πρόγραμμά του καθώς και οι οραματισμοί του για τον ελληνικό λαό.*

Στην υγειά σου, αδερφέ μας κι αρχηγέ μας! Και καλό σου κατευόδιο! [...]
Ο Βενιζέλος σηκώθηκε απ' την καρέκλα του, κι αυτοί σκουπίζαν ακόμα τα μουστάκια τους.

– Υγεία να 'χετε, αδερφοί μου και συντρόφοι!... Αύριο βράδυ, σε μια πλατεία της Αθήνας, θα μιλώ στον ελληνικό λαό για τις αφορμές που αδικοπάσχει και για την αρχή της σωτηρίας του. Η Επανάσταση του περασμένου Αυγούστου έδωσε κιόλας στους πολίτες το δικαίωμα να κρίνουν άφοβα τους κυβερνήτες και να γυρεύουν εκείνους που θα σώσουνε τον τόπο. Οι καινούριοι άντρες που θα πάρουνε στα χέρια τους την εξουσία έχουν μπροστά τους έργο δύσκολο και πολύμορφο. Ποιο είναι το πρόγραμμά τους και τι ευαγγελίζουνται, θα το μάθετε καταλεπτώς αύριο μεθαύριο, μαζί με τους άλλους Έλληνες. Αλλά σήμερα σας ανήκει να 'κούσετε από το στόμα μου, σε τούτη την αγάπη, ποιες είναι οι αρχές μου και ποιος ο τελικός σκοπός μου.

Οι αρχές που ορίζουνε την πολιτεία μου είναι πως ο πολιτικός πρέπει να 'χει το δημόσιο συμφέρο κριτή για την κάθε πράξη του, και πως σ' αυτό οφείλει να υποτάξει πρόθυμα και το κομματικό και το προσωπικό του το συμφέρο. Ο πολιτικός έχει χρέος να λέει πάντα αδείλιαστα τη γνώμη του, και ποτέ να μην τήνε νοθεύει για να γίνει αρεστός στους πάνω ή στους κάτω. Την εξουσία πρέπει να τη βλέπει όχι σαν σκοπό, παρά σαν μέσο για να πετύχει άλλο υψηλότερο σκοπό, και ποτέ να μην τήνε ξετρέχει, ανίσως χρειάζεται για τούτο ν' απαρνηθεί καμιά από τις γνώμες του. Οφείλει συνάμα να 'ναι έτοιμος να την αποχωριστεί την εξουσία, ανίσως, για να τη διατηρήσει, βρίσκεται στενεμένος να ψευτίσει το πρόγραμμα που ψήφισε ο λαός.

η Επανάσταση του περασμένου Αυγούστου: εννοεί την επανάσταση στο Γουδί, τον Αύγουστο του 1909 **ευαγγελίζουνται** (ευαγγελίζομαι): υπόσχονται **καταλεπτώς:** πολύ λεπτομερώς **πολιτεία:** πολίτευμα, ο τρόπος που πολιτεύεται κανείς **ξετρέχει** (ξετρέχω): επιδιώκει επίμονα

Ο πολιτικός όπως τόνε θέλω είναι ο στύλος και η σκεπή της πολιτείας. Χωρίς τους καλούς πολιτικούς, το πολίτευμα, όποιο να 'ναι, δε φτάνει για να ευτυχήσει η πολιτεία. Πριν από είκοσι τρεις αιώνες, ο Αριστοτέλης ο φιλόσοφος το 'πε με λίγα λόγια πότε ένα πολίτευμα είναι σωστό και πότε αστοχημένο. Όταν ο ένας, είπε, ο μονάρχης δηλαδή στο μοναρχικό πολίτευμα, ή οι λίγοι, στο αριστοκρατικό, ή οι πολλοί, στο δημοκρατικό πολίτευμα, άρχουν για το κοινό συμφέρο, τότες οι πολιτείες προκόβουν. Μα όταν ο ένας ή οι λίγοι ή οι πολλοί άρχουν για το δικό τους το συμφέρο, τότες οι πολιτείες παραστρατούνε. [...]

Οι αποφασιστικοί άντρες που θα προσφέρουν αποδώ και μπρος στο Έθνος τη ζωή τους είναι τέκνα του λαού. Λαό λέγω όποιον ζει από τον κόπο του –πραματευτή, καραβοκύρη, τεχνίτη, ξωμάχο, μεροκαματιάρη– κι όποιον δεν έχει βάρος στην ψυχή του από πείνα, από δυστυχία κι απ' αρρώστια των αδερφών του. Ο λαός στενάζει κάτω από την κοινωνική αδικία και την τυραννία της φατρίας, που παντοτεινεύουνε την τυραννία του Τούρκου, έναν αιώνα αφόντας οι Έλληνες ειπωθήκανε λευτερωμένοι. Ο λαός πεινά για λευτεριά και δικαιοσύνη, κι όταν τις χορτάσει η ψυχή του, τότε μονάχα θα δείξει ποια είναι η δύναμή του. Η καινούρια πολιτεία πρέπει να του τις προσφέρει δίχως χασομέρι, για να βάλει τη δύναμή του στην υπηρεσία ψηλότερου σκοπού.

Γιώργος Ρόρρης, *Προσωπογραφία του Ελευθέριου Βενιζέλου*

Ο σκοπός μας δεν είναι μονάχα ν' αναμορφώσουμε την Πολιτεία. Ο τελικός σκοπός μας είναι να κάμουμε κείνην την Ελλάδα που οι πατεράδες μας ονειρευτήκαν μέσα στη νύχτα της σκλαβιάς. Η μνήμη του Έλληνα πρέπει ν' αλαφρώσει από την ντροπή του Ενενηνταεφτά και να γεμίσει μ' ένα καινούριο Εικοσιένα! Η αναμόρφωση της Πολιτείας είναι το πρώτο που 'χομε να κάμουμε. Ο συναγερμός του λαού είναι το δεύτερο. Άμα ο λαός πιστέψει στον εαυτό του κι οδηγηθεί από άξιο κυβερνήτη, τότε θα δει να ζωντανεύουν τα πιο απότολμα όνειρά του. Κι αυτό, όχι από τη σπλαχνοσύνη των Κραταιών της Γης, παρά από τη δική του δύναμη... [...]

– Και τώρα, ξακολούθησε ο Βενιζέλος, με ραγισμένη φωνή τούτη τη φορά, δώσετέ μου την ευκή σας και πέστε μου καλή δύναμη εκεί που μ' έριξε η Μοίρα μου!

αστοχημένο: αποτυχημένο **άρχουν** (άρχω): κυβερνούν **πραματευτής:** έμπορος **ξωμάχος:** γεωργός **αφόντας:** αφότου **του Ενενηνταεφτά:** εννοεί τον ατυχή πόλεμο του 1897, με τους Τούρκους **τη σπλαχνοσύνη:** την ευσπλαγχνία **των Κραταιών της Γης:** των ισχυρών του κόσμου, των Μεγάλων Δυνάμεων

Χρυσό στεφάνι που πρόσφεραν οι δημοτικοί άρχοντες της χώρας στον Ελευθέριο Βενιζέλο μετά τη Συνθήκη των Σεβρών (1920)

– Στην ευκή του Θεού και τη δική μας! Ο Θεός να σου δίνει δύναμη!, του ευκηθήκαν οι συντρόφοι του, σκουπίζοντας τα μάτια τους.

Ο Βενιζέλος σηκώθηκε απ' το τραπέζι, έριξε μια γοργή ματιά κι αποχαιρέτησε τον τόπο, και πήρε το δρομάκο που 'βγανε όξω απ' το περβόλι. Ο λαός, που 'χε τρέξει μελίσσι να τόνε δει ύστερη φορά, του άνοιγε πέρασμα ανάμεσα στα δέντρα και τόνε φήμιζε σειώντας τα μαντίλια. Αυτός χαιρετούσε δεξά ζερβά, με το χαμόγελο στα χείλη, και το γοργό του πάτημα έκανε να τρίζει το λιανοχάλικο κάτω από τα πόδια του. Οι παλιοί του συντρόφοι, οι συνανάθροφοι κι οι φίλοι του είχανε τον πόδο να του ανοίξουν τις αγκάλες τους για να του πουν το κατευόδιο.

Π. Πρεβελάκης, *Ο Κρητικός – Η Πολιτεία,* Βιβλιοπωλείον της Εστίας

Ερωτήσεις

1. Περιγράψτε σε δέκα περίπου σειρές την προσωπικότητα και την ψυχοσύνθεση του Ελευθέριου Βενιζέλου, αντλώντας υλικό μόνο μέσα από το κείμενο.
2. Ποια είναι τα γνωρίσματα που πρέπει να έχει ο σωστός πολιτικός, σύμφωνα με τις αρχές του Βενιζέλου;
3. «Άμα ο λαός πιστέψει στον εαυτό του κι οδηγηθεί από άξιο κυβερνήτη, τότε θα δει να ζωντανεύουν τα πιο απότολμα όνειρά του»: Ποια είναι η γνώμη σας για την άποψη αυτή που διατυπώνει ο Ελ. Βενιζέλος; Αιτιολογήστε την απάντησή σας και με παραδείγματα.

Διαθεματικές εργασίες

1. Επισκεφθείτε στη Βουλή των Ελλήνων την αίθουσα Ελευθέριου Βενιζέλου και δείτε μερικά από τα μόνιμα εκθέματα που τον αφορούν.
2. Οι Έλληνες έχουν εκφράσει με πολλούς τρόπους την εκτίμησή τους προς τον πολιτικό Ελευθέριο Βενιζέλο. Την πιο πρόσφατη εκδήλωση τιμής στο πρόσωπό του αποτελεί το γεγονός ότι το όνομά του δόθηκε στο νέο αεροδρόμιο της Αθήνας. Με ποιες άλλες πράξεις τον έχουν τιμήσει (π.χ. υπάρχουν δρόμοι που φέρουν το όνομά του, αγάλματά του κ.λπ.);

ύστερη φορά: για τελευταία φορά **τόνε φήμιζε:** τον επευφημούσε **λιανοχάλικο:** ψιλό χαλίκι **οι συνανάθροφοι:** αυτοί με τους οποίους ανατράφηκε μαζί, οι παιδικοί του φίλοι

Γιώργος Θεοτοκάς

Ανήμερα της 28ης Οκτωβρίου 1940

Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από το προσωπικό ημερολόγιο του Γιώργου Θεοτοκά. Είναι μια αυθεντική μαρτυρία, γραμμένη εν θερμώ την ίδια μέρα που ξέσπασε ο Ελληνοϊταλικός πόλεμος. Ο συγγραφέας καταγράφει τα προσωπικά του αισθήματα αλλά και τις πρώτες αντιδράσεις των κατοίκων της Αθήνας όταν μαθαίνουν το νέο.

Κηφισιά, 28 Οκτωβρίου 1940

Ξυπνώ με τις καμπάνες που σημαίνουν την κήρυξη του πολέμου και τον πρώτο συναγερμό. Επιτέλους είμαστε μέσα! Ο ωραιότατος καιρός, οι καμπανοκρουσίες, κάποια κίνηση ιδιαίτερη, κάποια έξαψη που αισθάνουμαι αμέσως τριγύρω μου, στο σπίτι, στο δρόμο, στα άλλα σπίτια και στους κήπους, όλα αυτά προσδίδουν, από την πρώτη στιγμή, στην ημέρα που αρχίζει, μια όψη εορτάσιμη, πανηγυρική. Η πρώτη μου σκέψη είναι: «Το μεσημέρι το αργότερο θα έρθουν τα αεροπλάνα να μας βομβαρδίσουν».

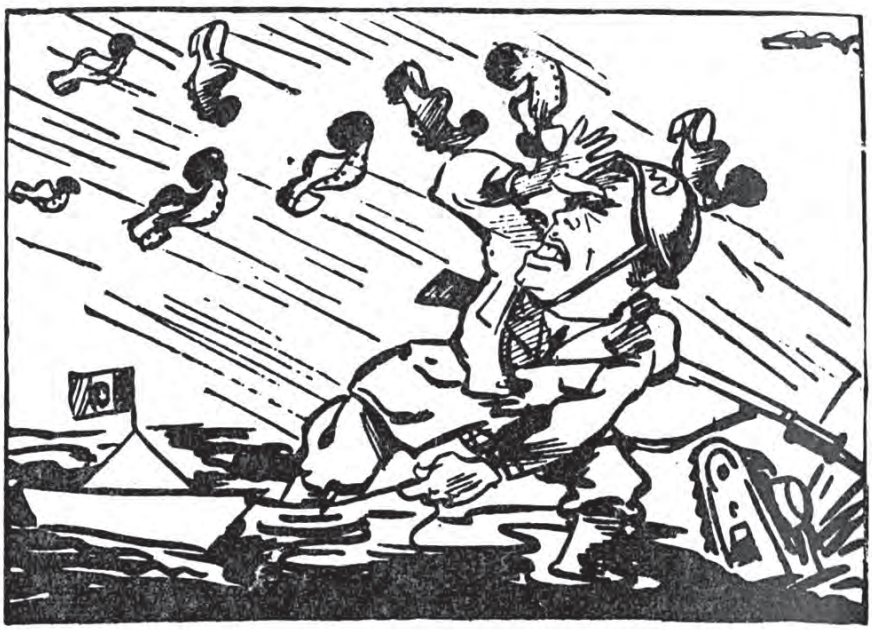

«Ιταλικόν ανακοινωθέν. Η βροχή και η κακοκαιρία μάς ημπόδισε την προέλασιν». (Γελοιογραφία Ν. Καστανάκη)

Ξεκινώ για την Αθήνα νωρίτερα από τη συνηθισμένη μου ώρα. Στο δρόμο, ενώ πηγαίνω προς τον Πλάτανο να πάρω το λεωφορείο, με συνοδεύει μια γριά προσφυγίνα, μαγείρισσα σε κάποιο σπίτι όπως μου λέει, που τρέχει να πάει στον Πειραιά να δει τι γίνουνται τα παιδιά της. Είναι πανικόβλητη, μου μιλά για την καταστροφή της Σμύρνης, για τα πτώματα στους δρόμους.

Στο λεωφορείο διαβάζω την εφημερίδα μου και ξεχνιούμαι. Απάθειά μου. Οι επιβάτες μιλούν για τον πόλεμο με πολλή ψυχραιμία και κάποτε με ευθυμία.

Αθήνα, 28 Οκτωβρίου 1940: Πολίτες σπεύδουν να καταταγούν στις στρατιωτικές μονάδες (φωτογραφία)

Μετά τους Αμπελοκήπους, μπαίνοντας στην Αθήνα, αντικρίζω την πρώτη πολεμική εικόνα και αισθάνουμαι την πρώτη συγκίνηση της ημέρας. Μια στρατιωτική μονάδα φεύγει από τα Παραπήγματα. Οι στρατιώτες είναι άοπλοι. Είναι πολύ νέοι και καλά ντυμένοι. Τραγουδούν, γελούν και παίζουν φάπες, κάνουν σαν παιδιά που ξεκινούν για μια ευχάριστη εκδρομή. Μες στο λεωφορείο μου μια γυναίκα ξαφνικά αρχίζει και κλαίει με λυγμούς, μια άλλη κλαίει κρυφά, στρέφει το πρόσωπό της προς τα έξω για να μην τη δουν.

Φτάνω στο γραφείο, συζητώ με τον Αλέκο για τις εκκρεμείς υποθέσεις, ύστερα βγαίνω στην οδό Βουκουρεστίου. Παντού υπάρχει μια κίνηση ασυνήθιστη, αλλά τίποτα που να μοιάζει με φόβο. Ο κόσμος είναι γενναίος και εύθυμος, πηγαινοέρχεται στους δρόμους, συζητεί με θέρμη, αλλά χωρίς υπερβολική νευρικότητα.

Ξαναβρίσκω όλη την απάθειά μου που είχε θαρρείς κλονιστεί για μια στιγμή στο λεωφορείο. Αισθάνουμαι ότι ανήκω σ' ένα σύνολο που δεν έχασε την αυτοπειθαρχία του. Το αίσθημα αυτό μου δίνει κάποια περηφάνια.

με τον Αλέκο: εννοεί τον δικηγόρο, στενό φίλο και συνεργάτη του, Αλέκο Καλοβιδούρη

Στη γωνία Βουκουρεστίου και Σταδίου μια αρκετά μεγάλη διαδήλωση νέων έχει επιτεθεί στα γραφεία της Ala Litoria. Σπάζουν τις πόρτες, μπαίνουν μέσα και τα σπάνουν όλα, γεμίζουν το δρόμο με συντρίμμια και χαρτιά. Το νεανικό πλήθος φωνάζει και γελά. Αισθάνουμαι ότι μου μεταδίδει τον ενθουσιασμό του, φωνάζω και εγώ και γελώ.

Σιγά σιγά η Αθήνα παίρνει το ύφος των μεγάλων εθνικών εορτών, κάτι που θυμίζει λ.χ. τα Εκατόχρονα της Ελληνικής Επανάστασης, αλλά πιο αυθόρμητα και πιο νεανικά. Καιρός θαυμάσιος, καταγάλανος ουρανός. Πλήθη νέων [...] έχουν χυθεί στους κεντρικούς δρόμους, με λάβαρα, σημαίες, δάφνες, μουσικές. [...] Ο κόσμος συμμετέχει σ' αυτές τις εκδηλώσεις, χειροκροτεί, ζητωκραυγάζει. Είχα πολλά, πάρα πολλά χρόνια να δω τέτοιον ενθουσιασμό στην Αθήνα. Αισθάνεται κανείς ένα πάθος μες στον αέρα, ένα φανατισμό, μια λεβεντιά. Ξύπνησε το ελληνικό φιλότιμο, είναι κάτι ωραίο. Και μια τέλεια εθνική ενότητα. Είναι η πρώτη φορά στη ζωή μου που αισθάνουμαι τέτοιαν ομόνοια να βασιλεύει στον τόπο.

Γ. Θεοτοκάς, *Τετράδια Ημερολογίου 1939-1953,* Βιβλιοπωλείον της Εστίας

Ερωτήσεις

1. Περιγράψτε τα αισθήματα που νιώθει ο αφηγητής καθώς κατεβαίνει με το λεωφορείο από την Κηφισιά και όταν περπατά στο κέντρο της Αθήνας. Απαντήστε επισημαίνοντας συγκεκριμένα χωρία μέσα στο κείμενο.
2. Ποιες είναι οι διαφορετικές αντιδράσεις των ανθρώπων στο άκουσμα του πολέμου; Αιτιολογήστε τες.
3. Ποια γνωρίσματα του ελληνικού λαού, που προβάλλουν μέσα από τις αντιδράσεις του πλήθους, δημιουργούν αίσθημα χαράς και υπερηφάνειας στον αφηγητή;

Διαθεματική εργασία

Οργανώστε εορταστική εκδήλωση στην τάξη με αφορμή την επέτειο της 28ης Οκτωβρίου 1940, η οποία μπορεί να περιλάβει: φωτογραφικά και ακουστικά ντοκουμέντα του πολέμου (π.χ. πολεμικά ανακοινωθέντα), τραγούδια (π.χ. της Σοφίας Βέμπο), προβολή ταινιών, έκθεση εντύπων και αφισών, πρόσκληση ανθρώπων που έζησαν κάποιον πόλεμο κ.ά. Πλαισιώστε την εκδήλωση με εικαστικό υλικό δικής σας έμπνευσης. Μπορείτε να αναζητήσετε υλικό στον κόμβο του Μακεδονικού Πρακτορείου Ειδήσεων.

Ala Litoria: Ιταλική αεροπορική εταιρεία **σπάνουν:** σπάζουν

Δημήτρης Ψαθάς

Οι πιτσιρίκοι

«Οι πιτσιρίκοι» είναι αυτοτελές τμήμα από το μεγάλο ομότιτλο σπονδυλωτό αφήγημα του Δημήτρη Ψαθά, το οποίο αναφέρεται στην Εθνική αντίσταση, και ιδιαίτερα στη συμμετοχή των παιδιών σ' αυτή. Στο απόσπασμα μια παρέα παιδιών κάνει σαμποτάζ σε γερμανικό φορτηγό.

Γενάρης του '42. Σκελετωμένοι οι άνθρωποι γυρίζουνε στους δρόμους. Νομίζεις πως το κρύο, η πείνα και ο φόβος αγωνίζονται ποιο απ' τα τρία αυτά κακά θα καταφέρει να γονατίσει μια ώρ' αρχύτερα τον αναιδέστατον αυτό λαό, που σε πείσμα κάθε λογικής εξακολουθεί να ζει και να υπάρχει. Κι όχι μονάχα αυτό, παρά και ν' αστειεύεται.

Ο πιτσιρίκος προπάντων έχει κέφι. Γελά. Φλυαρεί. Πειράζει. Κλείνει το μάτι και χαιρετά φασιστικά τους Ιταλούς, ξεροβήχει όταν περνάνε Γερμανοί, κορδώνεται και κάνει την περπατησιά τους. Ο φόβος τού είναι πράγμα άγνωστο, το αστείο η ζωή του.

...Βραδάκι. Στο Ζάππειο. Ένα τεράστιο γερμανικό φορτηγό είναι σταματημένο κι έχει τα φώτα του αναμμένα. Ο γερμανός σκοπός έχει οργανώσει την άμυνά του για την περίπτωση επιδρομής των σαλταδόρων. Έχει τα μάτια δεκατέσσερα. Γιατί εκείνοι χυμούν σαν αετοί ακριβώς τη στιγμή που δεν τους περιμένεις και οι ρεζέρβες κάνουν φτερά. Μια αδιάκοπη απειλή είναι το τραγούδι τους:

Να σαλτάρω, να σαλτάρω,
τη ρεζέρβα να του πάρω!

Τα ξέρει αυτά ο κάθε Γερμανός που του εμπιστεύθηκαν αυτοκίνητο, γιατί πολλά είδαν και πάθαν όλοι τους από τους σαλταδόρους. Αλλά κι ο κίνδυνος των πιτσιρίκων δεν είναι μικρός. Ένας ακήρυκτος πόλεμος υπάρχει ανάμεσα στα θηρία και τα πεινασμένα αλητάκια της Αθήνας. Η πονηριά είναι το όπλο τους. Όταν δε βάζουν σ' ενέργεια αυτή και κάνουν τον πόλεμο ανοιχτά, πάνε χαμένα. Οι Γερμανοί δε χωρατεύουν. Στις αρχές που πρωτομπήκαν, παιδιά πετροβόλησαν ένα αυτοκίνητο. Λυσσασμένος φρενάρισε και κατέβηκε ο Γερμανός. Έπιασε ένα. Άδραξε το χέρι του παιδιού, το 'φερε στο γόνατό του και το 'σπασε, όπως σπάζεις ένα ξύλο. Ούρλιαξε το παιδί κι έπεσε λιπόθυμο. Κι ο Γερμανός το παράτησε εκεί, ξανανέβηκε στο αυτοκίνητό του κι έφυγε. Η ανθρωπιά είναι πο-

κάνει: μιμείται, κοροϊδεύει **σαλταδόροι:** οι νέοι που πηδούσαν πάνω στα γερμανικά αυτοκίνητα και άρπαζαν τρόφιμα ή άλλα χρήσιμα αντικείμενα

λυτέλεια περιττή, είπε ο χιτλερισμός, και πήραν σκληρή πείρα ως και τα μωρά.

Να το βάλουν κάτω;

Όχι δα! Είδαν ότι άνισος πόλεμος δίχως πονηριά δε γίνεται. Κι από τότε το μυαλουδάκι της μαρίδας δεν ασχολείται μονάχα πώς θα εξοικονομήσει ένα ξερόκομματο, αλλά και πώς θα στραβώσει αυτόν το φοβερό Κύκλωπα, που τρέμει όλος ο κόσμος.

Παίρνει τα μέτρα του ο Πολύφημος. Κοιτά γύρω. Κι ακριβώς για ν' αποφύγει κανένα αναπάντεχο, έχει ανάψει και τα φώτα του αυτοκινήτου. Κι ακόμα, για να 'ναι σίγουρος εκατό τα εκατό, δε στέκεται σ' ένα μέρος, παρά φέρνει βόλτες γύρω γύρω το φορτηγό. Αν κοτάς, Οδυσσέα, έλα! Κι έρχεται ο Οδυσσέας. Πατρίδα του είναι το χώμα που πατά ο Κύκλωπας, κι αν ζωντάνεψε αυτός σε τούτα τα χώματα, δεν πέθανε όμως ποτέ το πολυμήχανο πνεύμα του πολύμητι. Μόνο που ο ομηρικός ήρωας τούτη τη φορά είναι ένα παιδάκι δέκα χρόνων. Πεινασμένο. Κουρελίδικο. Εύθυμο ωστόσο και παμπόνηρο. Κρατά ένα τσιγάρο και πλησιάζει στο παλιό φανάρι του αυτοκινήτου. Σταματά ο Γερμανός και το κοιτά. Τι θέλει να κάνει; Σκύβει ο μικρός ν' ανάψει το τσιγάρο του απ' το ηλεκτρικό. Κι ο Κύκλωπας απορεί.

– Τι κάνει;

– Καμαράτ, ανάψει σιγαρέτ.

– Ηλεκτρικός;

– Για!

Ξεκαρδίζεται ο Κύκλωπας. Τι κουτοί που είναι οι πιτσιρίκοι στην Ελλάδα! Αν είναι δυνατόν ν' ανάψει το τσιγάρο του απ' το ηλεκτρικό φανάρι! Και τον κάνει χάζι.

– Ανάψει.

– Ανάψει, καμαράτ.

– Νιχτς ανάψει.

– Για, για. Εγώ σου λέω ανάψει σιγαρέτ. Βάζουμε στοίχημα;

– Στοίκημα;

Δε νιώθει.

– Νιχτς καταλαβαίνει.

– Το λοιπόν, άκου να δεις, μάγκα. Αν εγώ νιξ ανάψει το τσιγάρο απ' το φανάρι, εσύ εμένα καρπαζά. Κλαπ! Αν εγώ ανάψει το τσιγάρο απ' το φανάρι, εγώ εσένα καρπαζά. Κλαπ!

Εξώφυλλα του περιοδικού *Ο Μικρός Ήρως*

αν κοτάς: αν τολμάς **πολύμητις:** έξυπνος **καμαράτ:** συνάδελφος **για:** ναι **νιχτς:** όχι

Με παραστατικές χειρονομίες εξηγεί ο πιτσιρίκος την πρότασή του στον Κύκλωπα. Κι εκείνος τον κοιτά και διασκεδάζει.

Αλέξανδρος Αλεξανδράκης, *Η Πείνα του '41*

– Ντεν καταλαβαίνει.

– Νιξ;

– Νιξ.

– Είσαι μάπας.

Ο Γερμανός βγάζει τον αναπτήρα. Τον ανάβει και δίνει φωτιά στον πιτσιρίκο. Αλλά ο πιτσιρίκος του κάνει χωρατά. Φου και σβήνει τον αναπτήρα. Γελά ο Κύκλωπας. Τι παιχνιδιάρηδες που είναι οι πιτσιρίκοι στην Ελλάδα! Ξανανάβει τον αναπτήρα. Τον απλώνει. Πλησιάζει το μούτρο του ο πιτσιρίκος, φέρνει κοντά το τσιγάρο του, κάνει τάχα πως ανάβει, ύστερα απότομα πάλι φου και ξανασβήνει τον αναπτήρα. Ξεκαρδίζεται ο Γερμανός:

– Χο-χο-χο!

Κουτοί και πεισματάρηδες που είναι οι πιτσιρίκοι στην Ελλάδα! Ένας πελώριος Γερμανός νιώθει την απέραντη υπεροχή του απέναντι σ' αυτό το μικροσκοπικό χαζόπραμα και καθώς το βλέπει να τραβάει πάλι στο φανάρι για ν' ανάψει, βρίσκει πως έχει δίκιο ο Χίτλερ να βραχνιάζει πως οι Γερμανοί είναι έξυπνος και περιούσιος λαός, που προορίστηκε από τη Θεία Πρόνοια να καβαλήσει όλους τους λαούς που είναι κουτοί. Αλλά το αστείο παρακρατά κι ο μικρός ανάβει επιτέλους απ' τον αναπτήρα:

– Τάκενσεν!

– Εν-τά-ξει!

– Μπράβο, ρε Χιτλερία. Τα 'μαθες το ρωμέικα. Αφίτερζεν.

– Αφίτερζεν.

Κι ο Κύκλωπας με το χαμόγελο στο κρύο του πρόσωπο κοιτά τον πιτσιρίκο που χάνεται μες στο σκοτάδι. Ύστερα ετοιμάζεται πάλι να ξαναρχίσει τις βόλτες του γύρω απ' το αυτοκίνητο.

Αλλά όταν φτάνει στο πίσω μέρος, γουρλώνει τα μάτια. Κομμάτια ξεβιδωμένα, λάστιχα κατατρυπημένα, κομμάτια που λείπουν, σωστή καταστροφή. Και τότε μόνο καταλαβαίνει:

– Αχ ζοοοοο!...

Λυσσά. Γαβγίζει. Τραβά το πιστόλι. Αλλά οι πιτσιρίκοι –γιατί ήταν ολόκληρη παρέα που μοίρασε τη δουλειά του σαμποτάζ– έγιναν άφαντοι.

Χ. Σακελλαρίου, *Ανθολογία ελληνικού παιδικού διηγήματος*, Άγκυρα

Τάκενσεν: ευχαριστώ **Αφίτερζεν:** γεια σου, στο επανιδείν **Αχ ζοοοοο!:** ώστε έτσι!

Ερωτήσεις

1. Με ποιες μυθικές μορφές παρομοιάζονται τα πρόσωπα του διηγήματος και γιατί;
2. Πώς παρουσιάζονται οι Γερμανοί στο διήγημα; Απαντήστε με αναφορά σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου.
3. «Ένας ακήρυκτος πόλεμος υπάρχει ανάμεσα στα θηρία και τα πεινασμένα αλητάκια της Αθήνας»: Σχολιάστε αυτή τη φράση. Ποιες νοηματικές αντιθέσεις διακρίνετε;
4. Ένα χαρακτηριστικό του συγγραφέα Δημήτρη Ψαθά είναι το χιούμορ του. Βρείτε χωρία στο κείμενο που να επαληθεύουν αυτή την παρατήρηση.
5. «Ήταν ολόκληρη παρέα που μοίρασε τη δουλειά του σαμποτάζ»: Αφηγηθείτε με δικά σας λόγια πώς φαντάζεστε ότι πραγματοποίησαν οι πιτσιρίκοι το σαμποτάζ.

Διαθεματικές εργασίες

1. Στο διήγημα υπάρχει ένα δίστιχο από τραγουδάκι της εποχής, το οποίο διασκευάστηκε για να αποδώσει τις προσπάθειες για σαμποτάζ κατά των Γερμανών. Συγκεντρώστε τραγούδια από την εποχή του πολέμου και της Κατοχής, με τα οποία οι Έλληνες σατίριζαν τους Ιταλούς και Γερμανούς κατακτητές ή διακωμωδούσαν τη δική τους πείνα: π.χ. «Βάζει ο Ντούτσε τη στολή του» ή «Πατάω ένα κουμπί και βγαίνει μια χοντρή που λέει στα παιδάκια νιχτς φαϊ!».
2. Διασκευάστε το διήγημα σε θεατρικό μονόπρακτο και ανεβάστε το στη γιορτή της 28ης Οκτωβρίου.

Δημήτρης Ψαθας

Γεννήθηκε το 1907 στην Τραπεζούντα του Πόντου και εγκαταστάθηκε στην Αθήνα μετά τη μικρασιατική καταστροφή. Εργάστηκε ως δημοσιογράφος και χρονικογράφος σε αθηναϊκές εφημερίδες. Πολλά ευθυμογραφήματά του εκδόθηκαν σε συλλογές όπως: *Στο καρφί και στο πέταλο* (1959), *Πέρα βρέχει* (1960), *Η Θέμις έχει κέφια* (1967) κ.ά. Ο Ψαθάς έγραψε και πολλές κωμωδίες για το θέατρο όπως: *Μαντάμ Σουσού* (1940), *Το στραβόξυλο* (1940), *Φον Δημητράκης* (1941), *Ζητείται ψεύτης* (1953). Έγραψε επίσης και τις εμπειρίες του από τον πόλεμο του 1941 και την Αντίσταση καθώς και το βιβλίο *Γη του Πόντου* (1968) για την ιδιαίτερη πατρίδα του. Πέθανε το 1979.

Κύπρος Χρυσάνθης

17 του Νοέμβρη 1973
(Χαράματα)

Το ποίημα δημοσιεύτηκε στον τόμο Αντιφασιστικά *'67-'74 (1984) και αναφέρεται στην εξέγερση των φοιτητών στο Πολυτεχνείο, στις 17 Νοεμβρίου 1973, και στην καταστολή της από το δικτατορικό καθεστώς. Μεταφέρει την εικόνα που εμφανίζει ο χώρος γύρω από το Πολυτεχνείο λίγες ώρες ύστερα από την είσοδο των τανκς και την καταστολή της εξέγερσης, αλλά και τα συναισθήματα που γέννησε στους πολίτες η θυσία των νέων παιδιών.*

Αφίσα του Γιώργου Βακιρτζή

Πέρα στην πλατιά λεωφόρο
με τα γυμνά δέντρα,
τα φυλλώματα,
προβάλλουν τώρα οι χώροι αδειανοί.
Λιγοστά είναι τα βήματα,
ξέπνοοι οι λογής ήχοι,
αραιοί.

Στάζει τ' αγιάζι μέσα μας.
Συχάζει η τυραγνοπατημένη πόλη,
η βουερή.

Πέρα απ' τη μακρινή λεωφόρο
με τα γυμνά δέντρα,
τα φυλλώματα,
πεθαίνει η νύχτα, η φονική.
Αλυχτούνε οι θεριεμένοι σκύλοι
στα περάσματα, όξω απ' τις κλειστές πόρτες,
καθώς στους τοίχους πληθαίνουν οι σκιές
κι απλώνονται τα γράμματα,
αιμάτινα, δαμπωτικά:
«για τον αγώνα και τη λευτεριά»
«για την πολύπαθη πατρίδα»!
Πίσω απ' τις μανταλωμένες πόρτες,
βαριανασαίνουν οι καρδιές
π' ανασηκώσαν τη μεγάλη μέρα!
Ω, Θε μου, κάμε πριν χαράξει

αγιάζι: υγρασία που συνοδεύεται από διαπεραστικό κρύο **τυραγνοπατημένη:** καταπιεσμένη από την τυραννία
αλυχτούνε: γαβγίζουν

ν' αστράψουν οι ουρανοί,
χρυσό φως ολούθε ν' απλωθεί
κάμε, Μεγαλοδύναμε, να ξεχυθεί
ποτάμι ξέφρενο η πνοή,
να λυτρωθεί, η τυραγνοπατημένη πόλη!

Το μελάνι φωνάζει. Η 17η Νοέμβρη 1973 στη λογοτεχνία,
εισαγωγή-ανθολόγηση Η. Γκρης, Μεταίχμιο

Ερωτήσεις

1. Εντοπίστε στην περιγραφή του τοπίου και του φυσικού περιβάλλοντος τα σημεία εκείνα που δείχνουν έμμεσα τα αισθήματα του αφηγητή.
2. Ποια ευχή εκφράζεται στην τελευταία στροφή; Πώς σχετίζεται αυτή με τη θυσία των φοιτητών;
3. Ερμηνεύστε τους χαρακτηρισμούς «η νύχτα, η φονική» και «μεγάλη μέρα».
4. Αφού λάβετε υπόψη τα ιστορικά γεγονότα της εποχής, αναπτύξτε σε μια παράγραφο το νόημα της φράσης «τυραγνοπατημένη πόλη».

Διαθεματικές εργασίες

1. Συγκεντρώστε και παρουσιάστε στην τάξη συνθήματα που ακούγονταν και γράφονταν στους τοίχους κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του Πολυτεχνείου, αλλά και γενικότερα, κατά τη διάρκεια της επτάχρονης δικτατορίας των συνταγματαρχών.
2. Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα http://philippos.mpa.gr/gr/other/17-11/index.html, όπου μπορείτε να βρείτε πληροφορίες, εικόνες και ηχητικά ντοκουμέντα για τη χούντα, την κατάληψη και εξέγερση του Πολυτεχνείου, καθώς και για τη δίκη των υπευθύνων.

Κύπρος Χρυσάνθης

Κύπριος συγγραφέας. Γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1915 και πέθανε το 1998. Σπούδασε στην Αθήνα Ιατρική και εργάστηκε ως παιδίατρος στη Λευκωσία, ενώ παράλληλα δίδασκε το μάθημα της Υγιεινής στην Παιδαγωγική Ακαδημία και στο Παγκύπριο Γυμνάσιο. Ίδρυσε και διηύθυνε πολλά ιατρικά και λογοτεχνικά περιοδικά (γνωστότερο είναι το λογοτεχνικό περιοδικό *Πνευματική Κύπρος* (1960-1998), που τιμήθηκε από την Ακαδημία Αθηνών). Έγραψε ποίηση, πεζογραφήματα, θέατρο και φιλολογικά δοκίμια, και μετέφρασε Ισπανούς ποιητές. Ποίηση: *Λυρικός λόγος 1934-1967* (1968), *Αροδαφνούσα* (1980), *Λυρικός λόγος*, τόμ. Α΄-Β΄ (1985). Πεζογραφία: *Πεζός λόγος της γλυκείας χώρας Κύπρου* (1971), *Πεζός λόγος ΙΙ. Από το ημερολόγιο ενός γιατρού* (1972, μυθιστόρημα), *Πεζός λόγος ΙΙΙ. Ιστορίες από την Κύπρο την αγέρινη* (1973, διηγήματα), *Το «Φυλάκιο Χ» γραμμή θανάτου* (1979, διηγήματα).

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΖΩΗΣ

Γιάννης Μόραλης, *Στον υπαίθριο φωτογράφο*

ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ, εκτός από την ευχαρίστηση και την ψυχική ανάταση που προσφέρουν, συχνά λειτουργούν και ως ντοκουμέντα, όπου καταγράφονται και διασώζονται στοιχεία του πολιτισμικού και του ανθρωπογεωγραφικού περιβάλλοντος της εποχής και του τόπου στον οποίο αναφέρονται. Ο κόσμος δεν ήταν πάντα όπως είναι σήμερα. Οι κοινωνίες, οι άνθρωποι, οι αντιλήψεις, οι νοοτροπίες, οι ανάγκες, το περιβάλλον αλλάζουν συνεχώς. Πολύ συχνά επομένως τα κείμενα λειτουργούν ως καθρέφτες αυτών των παλαιότερων μορφών ζωής. Στην ενότητα που ακολουθεί έχουν συγκεντρωθεί κείμενα που καταγράφουν και διασώζουν αυτές τις μορφές ζωής, άλλες από τις οποίες έχουν παρέλθει οριστικά (π.χ. η σκληρή αντιμετώπιση των μαθητών σε παλαιότερες εποχές ή η παραδοσιακή αγροτική ζωή), ενώ άλλες επιβιώνουν μέχρι σήμερα (π.χ. ο θερινός κινηματογράφος).

Κώστας Κρυστάλλης

Ηλιοβασίλεμα

Το ποίημα που ακολουθεί είναι το πρώτο μέρος του ομότιτλου ποιήματος του Κώστα Κρυστάλλη, το οποίο περιλαμβάνεται στη συλλογή Ο τραγουδιστής του χωριού και της στάνης *(1893). Ο Κ. Κρυστάλλης, στηριζόμενος στην παράδοση των δημοτικών μας τραγουδιών και χρησιμοποιώντας τη γλώσσα και τον ρυθμό τους, τραγουδά την άδολη ομορφιά της ελληνικής υπαίθρου και την αγνότητα των ανθρώπων του αγροτικού μόχθου.*

Πίσω από μακρινές κορφές ο ήλιος βασιλεύει,
και τ' ουρανού τα σύνορα χίλιες βαφές αλλάζουν,
πράσινες, κόκκινες, ξανθές, ολόχρυσες, γαλάζες,
κι ανάμεσά τους σκάει λαμπρός λαμπρός ο Αποσπερίτης.
Την πύρη του καλοκαιριού την σβηεί γλυκό αγεράκι
που κατεβάζουν τα βουνά, που φέρνουν τ' ακρογιάλια.
Ανάρια τα κλωνάρια του κουνάει ο γερο-πεύκος,
και πίνει και ρουφάει δροσιά κι αχολογάει και τρίζει,
η βρύση η χορταρόστρωτη δροσίζει τα λουλούδια,
και μ' αλαφρό μουρμουρητό γλυκά τα νανουρίζει·
θολώνει πέρα η θάλασσα, τα ριζοβούνια ισκιώνουν,
τα ζάλογκα μαυρολογούν, σκύβουν τα φρύδια οι βράχοι,
κι οι κάμποι γύρου οι απλωτοί πράσινο πέλαο μοιάζουν.

Απ' όξω, από τα οργώματα, γυρνούνε οι ζευγολάτες,
ηλιοκαμένοι, ξέκοποι, βουβοί, αποκαρωμένοι,
με τους ζυγούς, με τα βαριά τ' αλέτρια φορτωμένοι,
και σαλαγούν από μπροστά τα δυο καματερά τους,
τρανά, στεφανοκέρατα, κοιλάτα, τραχηλάτα,
«Οώ! φωνάζοντας, οώ! Μελισσηνέ, Λαμπίρη»·
κι αργά τα βόδια περπατούν και πού και πού μουγκρίζουν.

πύρη: πύρωμα, καύσωνας **ανάρια:** αραιά **αχολογάει:** βουίζει, παράγει ήχο **ριζοβούνια:** πρόποδες βουνού **ζάλογκα:** πυκνά δάση **ζευγολάτες:** γεωργοί (που οργώνουν) **ξέκοποι:** κατάκοποι **αποκαρωμένοι:** νυσταγμένοι από τη ζέστη **καματερά:** βόδια που χρησιμοποιούνται στο όργωμα **τραχηλάτα:** με μακριά τραχηλιά

Γυρνούνε από τα έργα τους οι λυγερές, γυρνούνε
με τα ζαλίκια αχ τη λογγιά, με τα σκουτιά αχ το πλύμα,
με τες πλατιές των τες ποδιές σφογγίζοντας τον ίδρω·
και σ' όποιο δέντρο κι αν σταθούν, σ' όποιο κοντρί ακουμπήσουν,
εις το μουρμούρι του κλαριού, εις τη θωριά του βράχου
γλυκόν γλυκό και πρόσχαρον χαιρετισμό ξανοίγουν:
«Γεια και χαρά στον κόσμο μας, στον όμορφό μας κόσμο!»

Λ. Πολίτη, *Ποιητική Ανθολογία,* τόμ. 6, Δωδώνη

Ερωτήσεις

1. Στις δύο στροφικές ενότητες η πρώτη αναφέρεται στο φυσικό και η δεύτερη στο ανθρώπινο περιβάλλον της ελληνικής υπαίθρου. Βρείτε τις οπτικές και τις ακουστικές εικόνες με τις οποίες επιτυγχάνεται η περιγραφή κάθε περιβάλλοντος.
2. Στο ποίημα κυριαρχούν τα επίθετα, τα οποία συχνά παρατίθενται με ασύνδετο σχήμα ή σχήμα επανάληψης. Βρείτε χαρακτηριστικά παραδείγματα και σχολιάστε τη λειτουργία τους.
3. Με ποιες λέξεις ή φράσεις ο ποιητής προβάλλει την εργατικότητα και τον μόχθο των ανθρώπων της υπαίθρου;
4. Ποια συναισθήματα γεννά στα πρόσωπα, και κατ' επέκταση στον ίδιο τον ποιητή, η ομορφιά της ελληνικής φύσης;

Διαθεματική εργασία

Οργανώστε στην τάξη σας μια ωριαία εκδήλωση με αφορμή το ποίημα του Κρυστάλλη: ζωγραφίστε ένα ηλιοβασίλεμα ή εικόνες γεωργών, με χρώματα και λεπτομέρειες που σας ενέπνευσε το ποίημα· διαλέξτε μουσική που να ταιριάζει με την ελληνική ύπαιθρο και τις ασχολίες των ανθρώπων της (π.χ., με φλογέρα, κλαρίνο) και διαβάστε και άλλα ποιήματα ή πεζά που να έχουν το ίδιο θέμα με το ποίημά μας.

Επαμεινώνδας Θωμόπουλος, *Οι θερίστριες*

ζαλίκια: δεμάτια ξύλα που τα κουβαλούν στον ώμο **λογγιά:** πυκνό δάσος **σκουτιά:** ρούχα **κοντρί:** μεγάλη πέτρα, κοτρόνι

Νίκος Καζαντζάκης

Η Νέα Παιδαγωγική

Το κείμενο αυτό είναι απόσπασμα από το πέμπτο κεφάλαιο του πεζογραφήματος Αναφορά στον Γκρέκο *(1961), που δημοσιεύτηκε ύστερα από τον θάνατο του Νίκου Καζαντζάκη. Στην πραγματικότητα είναι η αυτοβιογραφία του συγγραφέα, πολύ χρήσιμη για να κατανοήσουμε την προσωπικότητα και το λογοτεχνικό έργο του. Ολόκληρο το πέμπτο κεφάλαιο αναφέρεται στις συχνά επώδυνες εμπειρίες του νεαρού Ν. Καζαντζάκη από το δημοτικό σχολείο, σε εποχές (τέλη του 19ου αιώνα) που οι εφαρμοζόμενες παιδαγωγικές μέθοδοι ήταν ιδιαίτερα αυταρχικές. Ειδικότερα, στο απόσπασμα παρακολουθούμε την πρώτη του μέρα στο δημοτικό σχολείο αλλά και τις αναμνήσεις του από τον δάσκαλο της τετάρτης τάξης, που τότε ήταν και η τελευταία, αφού το δημοτικό ήταν τετρατάξιο.*

Με τα μαγικά πάντα μάτια, με το πολύβουο, γεμάτο μέλι και μέλισσες μυαλό, μ' ένα κόκκινο μάλλινο σκούφο στο κεφάλι και τσαρουχάκια με κόκκινες φούντες στα πόδια, ένα πρωί κίνησα, μισό χαρούμενος, μισό αλαφιασμένος, και με κρατούσε ο πατέρας μου από το χέρι. Η μητέρα μού είχε δώσει ένα κλωνί βασιλικό να τον μυρίζουμαι, λέει, να παίρνω κουράγιο, και μου κρέμασε το χρυσό σταυρουλάκι της βάφτισής μου στο λαιμό.

– Με την ευκή του Θεού και με την ευκή μου..., μουρμούρισε και με κοίταξε με καμάρι.

Ήμουν σαν ένα μικρό καταστολισμένο σφαγάρι κι ένιωθα μέσα μου περφάνια και φόβο· μα το χέρι μου ήταν σφηνωμένο βαθιά μέσα στη φούχτα του πατέρα μου κι αντρειευούμουν. Πηγαίναμε, πηγαίναμε, περάσαμε τα στενά σοκάκια, φτάσαμε στην εκκλησιά του Αϊ-Μηνά, στρίψαμε, μπήκαμε σ' ένα παλιό χτίρι, με μια φαρδιάν αυλή, με τέσσερις μεγάλες κάμαρες στις γωνιές κι ένα κατασκονισμένο πλατάνι στη μέση. Κοντοστάθηκα, δείλιασα· το χέρι μου άρχισε να τρέμει μέσα στη μεγάλη ζεστή φούχτα.

Ο πατέρας μου έσκυψε, άγγιξε τα μαλλιά μου, με χάδεψε· τινάχτηκα· ποτέ δε θυμόμουν να μ' έχει χαδέψει· σήκωσα τα μάτια και τον κοίταξα τρομαγμένος. Είδε πως τρόμαξα, τράβηξε πίσω το χέρι του:

– Εδώ θα μάθεις γράμματα, είπε, να γίνεις άνθρωπος· κάμε το σταυρό σου.

Ο δάσκαλος πρόβαλε στο κατώφλι· κρατούσε μια μακριά βίτσα και μου φά-

---

αλαφιασμένος: ταραγμένος, τρομαγμένος **σφαγάρι:** ζώο που προορίζεται για σφαγή, σφάγιο **αντρειευόμουν:** έκανα τον γενναίο **εκκλησιά του Αϊ-Μηνά:** η εκκλησία του Αγίου Μηνά στο Ηράκλειο, όπου γεννήθηκε και μεγάλωσε ο Ν. Καζαντζάκης **χτίρι:** κτίριο

νηκε άγριος, με μεγάλα δόντια, και κάρφωσα τα μάτια μου στην κορφή του κεφαλιού του να δω αν έχει κέρατα· μα δεν είδα, γιατί φορούσε καπέλο.

– Ετούτος είναι ο γιος μου, του 'πε ο πατέρας μου.

Ξέμπλεξε το χέρι μου από τη φούχτα του και με παρέδωκε στο δάσκαλο.

– Το κρέας δικό σου, του 'πε, τα κόκαλα δικά μου· μην τον λυπάσαι, δέρνε τον, κάμε τον άνθρωπο.

– Έγνοια σου, καπετάν Μιχάλη· έχω εδώ το εργαλείο που κάνει τους ανθρώπους, είπε ο δάσκαλος κι έδειξε τη βίτσα.

Από το Δημοτικό Σκολειό απομένει ακόμα στη θύμησή μου ένας σωρός παιδικά κεφάλια, κολλητά το ένα πλάι στο άλλο, σαν κρανία· τα πιο πολλά θα 'χουν γίνει κρανία. Μα απάνω από τα κεφάλια αυτά απομένουν μέσα μου αθάνατοι οι τέσσερις δασκάλοι.

[...]

Στην Τετάρτη Τάξη βασίλευε και κυβερνούσε ο Διευθυντής του Δημοτικού. Κοντοπίθαρος, μ' ένα γενάκι σφηνωτό, με γκρίζα πάντα θυμωμένα μάτια, στραβοπόδης. «Δε θωράς, μωρέ, τα πόδια του», λέγαμε ο ένας στον άλλο σιγά να μη μας ακούσει, «δε θωράς, μωρέ, πώς τυλιγαδίζουν τα πόδια του; και πώς βήχει; Δεν είναι Κρητικός». Μας είχε έρθει σπουδασμένος από την Αθήνα κι είχε φέρει, λέει, μαζί του τη Νέα Παιδαγωγική. Θαρρούσαμε πως θα 'ταν καμιά νέα γυναίκα και την έλεγαν Παιδαγωγική· μα όταν τον αντικρίσαμε για πρώτη φορά ήταν ολομόναχος· η Παιδαγωγική έλειπε, θα 'ταν σπίτι. Κρατούσε ένα μικρό στριφτό βούρδουλα, μας έβαλε στη γραμμή κι άρχισε να βγάζει λόγο. Έπρεπε, λέει, ό,τι μαθαίναμε να το βλέπαμε και να το αγγίζαμε ή να το ζωγραφίζαμε σ' ένα χαρτί γεμάτο κουκκίδες. Και τα μάτια μας τέσσερα· αταξίες δε θέλει, μήτε γέλια, μήτε φωνές στο διάλειμμα· και σταυρό τα χέρια. Και στο δρόμο, όταν δούμε παπά, να του φιλούμε το χέρι. «Τα μάτια σας τέσσερα, κακομοίρηδες, γιατί αλλιώς, κοιτάχτε εδώ!», είπε και μας έδειξε το βούρδουλα. «Δε λέω λόγια, θα δείτε έργα!» Κι αλήθεια είδαμε· όταν κάναμε καμιά αταξία ή όταν δεν ήταν στα κέφια του, μας ξεκούμπωνε, μας κατέβαζε τα πανταλονάκια και μας έδερνε κατάσαρκα με το βούρδουλα· κι όταν βαριόταν να ξεκουμπώσει, μας έδινε βουρδουλιές στ' αυτιά, ωσότου έβγαινε αίμα.

Αριθ 108
ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΝ
Η "ΠΑΛΛΑΣ"
32-ΟΔΟΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ-32
Κυρι
Δραχ. Λ.
ἐπλήρωσε διὰ δίδακτρα
διὰ μῆνα
διὰ
12
Τὸ ὅλον
12
Ἐν Ἀθήναις τῇ 5 Ιαν 1912
Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

Απόδειξη διδάκτρων του Παρθεναγωγείου Η «Παλλάς»

Μια μέρα έδεσα κόμπο την καρδιά μου, σήκωσα το δάχτυλο:

– Πού είναι, κυρ δάσκαλε, ρώτησα, η Νέα Παιδαγωγική; γιατί δεν έρχεται στο σκολειό;

σφηνωτό: τριγωνικό, μυτερό **θωράς:** βλέπεις **τυλιγαδίζουν:** τυλίγονται σαν νήμα, στραβώνουν

Μαθητές Δημοτικού Σχολείου (αρχές 20ού αι.)

Τινάχτηκε από την έδρα, ξεκρέμασε από τον τοίχο το βούρδουλα.

– Έλα εδώ, αυθάδη, φώναξε, ξεκούμπωσε το πανταλόνι σου.

Βαριόταν να το ξεκουμπώσει μόνος του.

– Να, να, να, άρχισε να βαράει και να μουγκρίζει.

Είχε ιδρώσει, σταμάτησε.

– Να η Νέα Παιδαγωγική, είπε, κι άλλη φορά σκασμός!

Ήταν όμως και πονηρούτσικος ο σύζυγος της Νέας Παιδαγωγικής. Μια μέρα μας λέει: «Αύριο θα σας μιλήσω για το Χριστόφορο Κολόμβο, πώς ανακάλυψε την Αμερική. Μα για να καταλάβετε καλύτερα, να κρατάει καθένας σας κι από ένα αυγό· όποιος δεν έχει αυγό, ας φέρει βούτυρο!».

Ν. Καζαντζάκης, *Αναφορά στον Γκρέκο,* Εκδόσεις Ελένης Ν. Καζαντζάκη

Ερωτήσεις

1. Ποια συναισθήματα νιώθει ο μικρός Ν. Καζαντζάκης πριν φτάσει στο σχολείο και γιατί; Από ποιους αντλεί θάρρος και με ποιον τρόπο;
2. Με αφορμή κυρίως τη στάση του πατέρα, σε ποια συμπεράσματα καταλήγετε για τις σχέσεις μεταξύ γονιών και παιδιών εκείνη την εποχή; Απαντήστε με αναφορά σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου.
3. Ο δάσκαλος της τετάρτης δημοτικού είχε θεωρητικά ασπαστεί τις αρχές της Νέας Παιδαγωγικής. Τι νομίζετε ότι πρέσβευε η Νέα Παιδαγωγική και τι εφάρμοζε στην πράξη ο δάσκαλος;
4. Αναζητήστε και διαβάστε το διήγημα της Κατίνας Παπά «Η εκδρομή του Δημητρού» (από τη συλλογή διηγημάτων *Στη συκαμιά από κάτω*), και συγκρίνετε τη μορφή του δασκάλου που εμφανίζεται εκεί, με την αντίστοιχη στο κείμενο του Ν. Καζαντζάκη.
5. Επιχειρήστε να αφηγηθείτε σε γραπτό κείμενο τη δική σας εμπειρία από την πρώτη σας ημέρα στο δημοτικό σχολείο.

Διαθεματική εργασία

Απευθυνθείτε σε άτομα του οικείου περιβάλλοντός σας διαφορετικών ηλικιών (μεγαλύτερα αδέλφια, γονείς, παππούδες, γιαγιάδες) και ζητήστε να σας αφηγηθούν τις εμπειρίες τους από το σχολείο. Πάρτε επίσης συνεντεύξεις από συνταξιούχους και εργαζόμενους εκπαιδευτικούς και προσπαθήστε να επισημάνετε τις διαφορές της σύγχρονης παιδαγωγικής (όπως τη βιώνετε στο σχολείο) από την παλαιότερη.

Νίκος Θέμελης

Η αφήγηση του αρχιμάστορα

Το κείμενο αποτελεί απόσπασμα από το μυθιστόρημα Η αναζήτηση, *η υπόθεση του οποίου τοποθετείται στα τέλη του 19ου αιώνα. Έξι πρόσωπα αφηγούνται ισάριθμες ιστορίες και συνθέτουν την περιπετειώδη ζωή του κεντρικού ήρωα, αλλά και τις προσωπικές τους αναζητήσεις, εμπειρίες και στάσεις ζωής. Το παρακάτω αφήγημα είναι το πρώτο μέρος της διήγησης του αρχιμάστορα από την Ήπειρο για όσα έζησε, δουλεύοντας χτίστης στη Μυτιλήνη.*

Λίγο μετά τα Θεοφάνια του 1886, με το που πιάσανε οι πρώτες Αλκυονίδες, κινήσαμε ξανά όλοι μαζί από Ήπειρο για Μυτιλήνη. Μαζί με τον αδερφό μου ήμασταν επτά, εγώ έκανα κουμάντο. Ήταν μια καλή παραγγελιά από το καλοκαίρι, που 'χα υποσχεθεί πως μόλις ξαδειάζαμε θα την εβάζαμε μπροστά. Ούτε η απόσταση μας τρόμαζε ούτε το καταχείμωνο, ήμασταν συνηθισμένοι. Μ' ένοιαζε μόνο να προκάνουμε να εκμεταλλευτούμε τις Αλκυονίδες όλες, πράγμα σημαντικό για το ξεκίνημα, να θεμελιώσουμε και να σηκώσουμε στα δύο μέτρα. Αν και ποτέ δεν ξέραμε με ακρίβεια πότε θα ξεκινήσουνε και πόσο θα κρατήσουνε, πιανόμασταν κάθε χρονιά από τη γνώμη των παλιότερων και πορευόμασταν.

Τοιχογραφία από το αρχοντικό Κράλλη στο Μόλυβο

Χτίζαμε σπίτια όπου κι αν μας καλούσανε. Σπίτια αρχοντικά, σπίτια απλών ανθρώπων, μέχρι και εκκλησίες, αρκεί να εξασφαλίζαμε όσο καλά γινόταν μια δίκαιη αμοιβή και την αποπληρωμή της. Στη συμφωνία πάντα έμπαινε η εξασφάλιση τροφής και στέγης. Αγαπούσαμε τη δουλειά μας κι ας ήτανε σκληρή. Δουλεύαμε καλά την πέτρα, γιατί την ξέραμε. Γνωρίζαμε τα χούγια της, τη φύση της, πώς την πιάνεις, πώς τη χτυπάς και πού ν' ανοίγει, πώς τη λαξεύεις, πώς την τοποθετείς και πώς χαντρώνεις. Τα καντούνια τα 'ριχνα πάντα εγώ, το ίδιο και τις βόλτες, βόλτες μικρές, μεγάλες. Εγώ διάλεγα και έριχνα τις πλάκες πάνω από πόρτες, παράθυρα ή παραθούρες και φυσικά εγώ τα θυρώματα και τα σαχνισινιά, είτε από πέτρα είτε από δρένιο ξύλο. Άμα μας άρεσαν τα σχέδια, μας έβγαινε και το μεράκι και παιδευόμασταν χάρη της ομορφιάς, για πράγματα που δεν ήτανε στη συμφωνία. Σχέδια απλά μπορούσα και μόνος μου να φτιάξω, σχέδια ξένων όσο περίπλοκα

ξαδειάζαμε: ευκαιρούσαμε **χαντρώνεις** (χαντρώνω): διαπλέκω πέτρες στο χτίσιμο **καντούνια** (καντούνι): ακρογωνιαίος λίθος **βόλτες** (βόλτα): η καμάρα, το τόξο **σαχνισινιά** (σαχνισί): ο κλειστός εξώστης που προεξείχε στον πρώτο όροφο **δρένιο:** δρύινο, από βελανιδιά

και να 'ταν μπορούσα να διαβάσω. Τα σχέδια με συνεπαίρνανε, δικά μου ή ξένα. Τα θεωρούσα απαραίτητα και για τα απλά τα σπίτια των απλών ανθρώπων. Να είναι με ακρίβεια για να μπορείς από τα πριν να πλησιάσεις την ομορφιά του μόχθου σου πάνω στην πέτρα. Και σαν τελειώναμε κι εγκρίναμε πρώτα εμείς οι ίδιοι μόνοι μας και μέσα μας τους κόπους μας και τ' αποτέλεσμά τους, τότε ήταν που νιώθαμε περήφανοι σαν να 'τανε δικό μας σπίτι.

Φτάσαμε Σαλονίκη, και αποκεί μ' ένα τσερνίκι συνέχεια για τη Λήμνο και τη Μυτιλήνη. Με το που πιάσαμε στο Κάστρο, βρήκαμε εύκολα αμέσως τα γραφεία του νέου νοικοκύρη στην πρόσοψη του λιμανιού, ανάμεσα σ' άλλα εμπορικά ναυτιλιακά και ασφαλιστικά γραφεία. Ήτανε έμπορος, μια επιγραφή, φαρδιά πλατιά, με τ' όνομά του και δίπλα «Εισαγωγαί – Εξαγωγαί». Τον πρόλαβα την ώρα ακριβώς που έκλεινε για βράδυ. Μ' αναγνώρισε αμέσως και έκανε χαρές μεγάλες για τον ερχομό μας.

Το ίδιο βράδυ ήμουνα κιόλας πάνω από τα σχέδια ενός αρχοντόσπιτου. Σχέδια φτιαγμένα από ξένα χέρια, με πένα λεπτή και ακρίβεια που όμοιά τους είχα δει ακόμη μια φορά στα σχέδια ενός αρχοντικού που είχαμε φτιάξει πριν από τα τρία χρόνια στην Αθήνα. Μα τούτα δω είχανε μια ομορφιά από έναν άλλο κόσμο. Τα μελέτησα μέχρι αργά, πλησίασα σχεδόν χαράματα. Αποκοιμήθηκα κουτσά στραβά πάνω στον καναπέ εκείνου του γραφείου, οι υπόλοιποι είχανε μείνει στο τσερνίκι και ξύπνησα στο άκουσμα του πρώτου σαλεπιτζή που πέρναγε απέξω. Λίγο μετά κατέφτασε κεφάτος ο νέος νοικοκύρης και φύγαμε αμέσως να επισκεφτούμε τη γη που θα χτιζότανε το νέο αρχοντικό του. Με μια μικρή ολοκαίνουρια καρότσα διασχίσαμε την πόλη που ξύπναγε από το φως της Ανατολής και φώτιζε από το πλάι την ομορφιά της. Μέτραγα κτίσματα, γραφεία, μαγαζιά και άλλα τόσα που χτιζόντουσαν ή που δεν είχανε ακόμη τελειώσει. Όπου κι αν κοίταζες φτιαχνόταν κάτι καινούριο, ετοιμαζόταν κάτι μεγαλύτερο. Αφήσαμε την πόλη και φτάσαμε λίγο πιο έξω, στ' Ακλειδιού, κοντά σε άλλα αρχοντικά, δυο απ' αυτά ακόμα με τις σκαλωσιές. Κοιτάζανε στη θάλασσα και στα βουνά της Μικρασίας. «Κι ο απέναντι γιαλός είναι δικός μας, Μυτιληνιός, κι ό,τι βλέπει το μάτι σου κι ακόμη παραπέρα. Από το Αϊβαλί μέχρι την Πόλη και τη Σμύρνη τα τσιφλίκια και η αγορά μας, από τη Μαύρη Θάλασσα μέχρι το Κάιρο οι δουλειές μας», παινεύτηκε ο νέος νοικοκύρης φχαριστημένος για όσα υπήρχανε κι ακόμη πιο πολύ για όσα περίμεναν. Όμως δεν ήταν μόνο το εμπόριο που ευλογούσε. Κάθε τόσο κάποιους δεν τους χώραγε η Μυτιλήνη, περνάγανε απέναντι, βάζανε πόδι σ' ολόκληρο το σαντζάκι τ' Αϊβαλιού, παίρναν σιγά σιγά στα χέρια τους τη γη και το εμπόριο. Αυτοί και τόσοι άλλοι Ρωμιοί απ' όλο το Αιγαίο αλλά και από την Ήπειρο και τη Μάνη χρόνια τώρα τραβούσαν ανατολικά, στήνανε νέο σπιτικό και οικογένεια, προκόβανε παντού

τσερνίκι: είδος πλοίου **Κάστρο:** η τότε ονομασία της Μυτιλήνης **σαντζάκι:** διοικητική περιφέρεια ισοδύναμη με μεγάλο νομό

και γρήγορα και τα φιρμάνια πότε έτσι, πότε αλλιώς, τους εγγυόντουσαν την προκοπή τους. Και όσο για τους Τούρκους, σιγά σιγά τραβιόντουσαν κατά μέσα, χάνοντας ασταμάτητα δύναμη, επιρροή και έτσι ειρηνικά την εξουσία. Είδα το κτήμα και του υποσχέθηκα ότι το νέο του σπιτικό θα είναι αντάξιό του.

Στο γυρισμό περάσαμε από την αγορά. Σ' όλο το δρόμο δε σταμάτησε να μου λέει για τη ζωή της Μυτιλήνης. Τις φασαρίες που είχανε με τον Κεμάλ-μπέη, Μουτεσαρίφη όλου του νησιού, που όμως κατάφεραν έπειτα από κόπους να τον διώξουνε σε συνεννόηση με την Πύλη και όλους τους Πρόξενους των δυτικών. Τους οικονομικούς ορίζοντες που όλο και μεγάλωναν, τα σχέδια τα δικά του κι όσων γνωστών του ήξερε, τις πόρτες που ανοίγονταν με το θαλασσινό εμπόριο, τα κέρδη εκείνων που στήσανε τα πρώτα εργοστάσια μα και τις έγνοιες που 'χε σαν πατέρας. Πως είχε ακόμη κόρη της παντρειάς, μπελάς και αυτός, κι η προίκα που θα 'πρεπε να της μετρήσει ακόμη πιο μεγάλος. Πως γαμπροί υπήρχαν και τη θέλανε, μα πως αυτή ήθελε έναν Άγγλο από τα Πάμφιλα, που όμως αυτός δεν είχε μάτια να τη δει. Πως η γυναίκα του ήταν γκρινιάρα, αλλά δε θα 'πρεπε να δίνω σημασία. Αυτός αποφάσιζε για όλα. Πάλι καλά!

Καφενείο στη Μυτιλήνη (φωτογραφία)

Στην αγορά από το βουητό δεν άκουγες τι έλεγε ο διπλανός σου. Τα καφενεία μακρόστενα, είχανε πρόσωπο και στους δύο δρόμους και αυτό τα ζωντάνευε ακόμη πιο πολύ. Τα διέσχιζες καλημερίζοντας κι έκοβες δρόμο. Στο καφενείο που σταματήσαμε για έναν καφέ, όλοι μιλούσαν μ' όλους, καλημερίζαν κι αντικαλημέριζαν, δύο ειδήσεις πέταγε κάποιος μεγαλόφωνα για όποιον ενδιαφερότανε, κάποιος άλλος έδινε χρωστούμενες απαντήσεις σε κάποιον περαστικό που έμπαινε, στο πόδι κλεινόντουσαν συναντήσεις για πιο ύστερα, η μια πίσω από την άλλη, φιστικοπώλες και γιαουρτζήδες πλανόδιοι με γάλα και γιαούρτι σούρτα φέρτα από μαγαζί σε μαγαζί, παραγγελίες προφορικές δεν ήξερες από ποιον σε ποιον, αλλά πως φαίνεται όλοι συνεννογιόνταν, κι οι καφετζήδες να μπαινοβγάζουνε στη χόβολη τα μπρίκια πιο σβέλτα από τους βιαστικούς πελάτες τους. Ο χρόνος έτρεχε γι' αυτούς και αυτοί τρέχαν μαζί του. Ντυμένοι με ρούχα ευρωπαϊκά, ξεχώριζαν αμέσως απ' τους Τούρκους. Γι' αυτούς δεν υπήρχε χρόνος, δεν υπήρχε ενδιαφέρον, μπορεί και να μην καταλαβαίναν. Οι πιο πολλοί από την κακοδιαχείριση χρώσταγαν δάνεια στους δι-

φιρμάνι: νόμος **Μουτεσαρίφης:** ο διοικητής του σαντζακίου

κούς μας. Μα μέσα στον ίδιο καφενέ, φιλικά κι ειρηνικά, μαζί μ' αυτούς παίζανε τάβλι ή ντάμα και βούλιαζαν στο ραχάτι τους, στο καφεδάκι τους και στους καπνούς του ναργιλέ τους.

Σαν τέλειωσε ο νοικοκύρης με όλα όσα θεωρούσε αναγκαία να μου πει εκείνο το πρωί, χωρίσαμε, αυτός για τις δουλειές του κι εγώ για να 'βρω τους συντρόφους μου και να φροντίσω πού θα μείνουνε και πώς θα πορευτούμε.

Αρχοντικό στη Λέσβο (φωτογραφία)

[...]

Από τις πρώτες μέρες φάνηκε ότι ο κόσμος της Μυτιλήνης, η αγορά, οι μορφωμένοι κι οι επιχειρηματίες, η Λέσχη και οι καφενέδες, γύρναγαν όλοι γύρω από μια λέξη και πως σιγά σιγά άρχιζε επάνω της και γύρω της να χτίζεται ένας καινούριος κόσμος. Την έφερνε και την πήγαινε, την αγόραζε ή την πουλούσε, τη σχεδίαζε ή την πολεμούσε. «Ατμός». Όλοι μιλούσανε για τον ατμό και τις ατμομηχανές. Πως μπήκανε ή πως θα 'πρεπε να μπούνε στη ζωή τους, πως θ' άλλαζαν τα πράγματα, οι δουλειές, ο τζίρος, τα έσοδα. Πως θα 'φερνε ο ατμός τα πάνω κάτω στα λιοτρίβια, στα σαπουνάδικα, στους μύλους και στις θαλασσινές μεταφορές. Πως μίκραιναν οι αποστάσεις, πως άνοιγαν οι αγορές, πως θα μπορούσαν να αλλάξουν όψη τα κάθε είδους εργαστήρια της πόλης που φτάσανε τα τρακόσια τότε. Πως οι τραπεζικές και ασφαλιστικές δουλειές θα παίρναν κι άλλο επάνω τους, πως κάποιοι Λόιντς απ' το Τριέστι συζήταγαν την ίδρυση της πρώτης Τράπεζας στη Μυτιλήνη, πως νέα προϊόντα θα μπορούσαν πια να πέσουνε στην ντόπια αγορά απ' τα δικά τους χέρια. Ακόμη, πως στα σχολεία θα 'πρεπε να μπουν νέα μαθήματα να δείχνουνε πού πάει ο κόσμος και να ετοιμάσουνε σωστά τους κανακάρηδές τους. Φτάναν να λεν πως ο ατμός θα έκανε να γονατίσει το Οθωμανικό κράτος μια ώρα αρχύτερα, πράγμα που θα 'φερνε το εθνικό ζήτημα πιο γρήγορα στη λύση που όλοι ποθούσαν. Και το Στρατή τον απασχολούσε ο ατμός και οι ατμομηχανές, πως άκουγε στην αγορά ότι θα άλλαζε τη ζωή πλούσιων και φτωχών. Στο τέλος πήγα κι εγώ και βρήκα έναν μηχανικό να τον ρωτήσω πώς θα μπορούσα να χρησιμοποιήσω τον ατμό και στη δική μας τέχνη, μα σύντομα φάνηκε πως δύσκολα θα μπορούσε να σκεφτεί την όποια χρήση. «Στη γνώση και στη μαστοριά της τέχνης σου ο ατμός δεν έχει θέση», κατέληξε ο Αχιλλέας που είχε γυρίσει μηχανικός από την Αγγλία. «Αλλά να ξέρεις αυτός θα γυρίσει τη ρόδα της ζωής μας, της προκοπής του τόπου μας και των παιδιών μας». Με καθησύχασε από τη μια, μα και με στενοχώρησε από την άλλη που οι δύο τέχνες δεν μπορούσαν να ταιριάξουν.

Τριέστι: η Τεργέστη

Ο νοικοκύρης του σπιτιού, ο Αχιλλέας ο μηχανικός, ο πρωτομάστορας ο Στρατής, μου γνώρισαν στη Μυτιλήνη έναν κόσμο, παλιό και νέο, που ξύπναγε, που συγκρουόταν, που 'χε ιδέες, που μίλαγε για δικαιώματα. Υπήρχανε πράγματα γνωστά από τα μέρη μας, συγκρούσεις για τις ιδιοκτησίες, τοκογλυφίες, καταχρήσεις από τους δημογέροντες, αλλά και νέα. Ότι παντού ανοίγονταν καινούριες ευκαιρίες. Ότι ο κόσμος μπορεί να ξεσηκώνεται απέναντι στις καταχρήσεις ή για να ζητά λεφτά για τα σχολεία. Κι ακόμα ότι ο κόσμος μπορούσε να χωρίζεται όχι μόνο σε χριστιανούς και μουσουλμάνους, αλλά σ' αυτούς που λεγόντουσαν «αστοί» και σ' αυτούς που δεν είχαν εξόν από τη δουλειά τους. Τα λέγανε έτσι, τα λέγανε αλλιώς. Μα όποιος κι αν μίλαγε για τούτα τελευταίος, φαινόταν πάντα πως εκείνος είχε δίκιο.

Ν. Θέμελης, *Η αναζήτηση*, Κέδρος

Ερωτήσεις

1. Σε ποια σημεία του κειμένου διακρίνετε την αγάπη του αρχιμάστορα για το επάγγελμά του;
2. Η πολυεθνική κοινωνία της Μυτιλήνης στα τέλη του 19ου αιώνα είναι οικονομικά εύρωστη και κοινωνικά ειρηνική. Μπορείτε να επαληθεύσετε αυτή την παρατήρηση μέσα στο κείμενο;
3. Ποιες πληροφορίες μας δίνει το κείμενο σχετικά με τις αλλαγές που συντελούνται στη ζωή και τις αντιλήψεις των ανθρώπων στα τέλη του 19ου αιώνα;
4. Σχολιάστε την τελευταία πρόταση του αποσπάσματος. Πώς αντιλαμβάνεστε την άποψη που διατυπώνεται;

Διαθεματική εργασία

Το παραδοσιακό επάγγελμα του χτίστη (τεχνίτη της πέτρας) που μετακινείται με την ομάδα του από τόπο σε τόπο έχει σχεδόν εξαφανιστεί στις μέρες μας. Ετοιμάστε, σε συνεργασία μεταξύ σας, ένα σχέδιο εργασίας, στο οποίο θα περιλάβετε: α) πληροφορίες για τη συντεχνία (σινάφι) των χτιστάδων της Ηπείρου ή της Πελοποννήσου (χωριό Λαγκάδια) στον 19ο αιώνα, β) έρευνα για παραδοσιακά επαγγέλματα που χάνονται στις μέρες μας, και για τους λόγους που οδηγούν στην εξαφάνισή τους.

Νικος Θεμελης

Γεννήθηκε το 1947 στην Αθήνα. Σπούδασε νομικά στην Ελλάδα και τη Γερμανία. Στα γράμματα εμφανίστηκε το 1998 με το μυθιστόρημα *Η αναζήτηση*. Ακολούθησαν τα μυθιστορήματα *Η ανατροπή* (2000), *Η αναλαμπή* (2003) και *Για μια συντροφιά ανάμεσά μας* (2005). Τα βιβλία του έχουν αποσπάσει βραβεία και διακρίσεις και έχουν πραγματοποιήσει πολλές επανεκδόσεις.

Ευγενία Φακίνου

Η ζωή στη Σύμη

Το κείμενο αυτό είναι απόσπασμα από το πρώτο μυθιστόρημα της Ευγενίας Φακίνου Αστραδενή, *το οποίο κυκλοφόρησε το 1982. Ηρωίδα του μυθιστορήματος είναι η μικρή Αστραδενή από τη Σύμη των Δωδεκανήσων, μαθήτρια στην Ε΄ Δημοτικού, που έρχεται με τους γονείς της στην Αθήνα για να βρει καλύτερη δουλειά ο πατέρας της. Όπως είναι φυσικό, έκπληκτη η Αστραδενή βιώνει πολλές καινούριες εμπειρίες στην Αθήνα. Η ζωή στην πρωτεύουσα διαφέρει πολύ από τη ζωή όπως την ήξερε στο μικρό νησί της. Στην πατρίδα της άλλες ήταν οι ασχολίες των ανθρώπων, οι ρυθμοί της ζωής ήταν πιο χαλαροί και οι ανθρώπινες σχέσεις πιο στενές. Μια εικόνα από την παραδοσιακή αυτή ζωή περιγράφεται στο παρακάτω απόσπασμα.*

Στη Σύμη, τ' απογεύματα πότε ερχότανε η Αλεμίνα στο δικό μας, πότε πηγαίναμε εμείς στης Ελένης, πότε όλες πηγαίναμε στο Ζωπιάκι. Οι μανάδες κάνανε τις δουλειές τους τις απογευματινές. Άλλη έπλεκε, άλλες κόβανε κουρέλια για κουρελούδες, άλλη έπλεκε νταντέλα. Εκτός κι αν είχανε δουλειά συντροφική. Της εποχής. Κι έπρεπε να δουλέψουν όλες μαζί. Να, να καθαρίσουν τ' αμύγδαλα, να ξεσποριάσουν τη φακή ή τα φασόλια, να ετοιμάσουν κουλουράκια ή ν' ανοίξουν χυλοπίτες.

Πάρις Πρέκας, *Σύμη*

Εμείς, τα παιδιά, παίζαμε στην αυλή, αν ήταν καλοσύνη. Αλλιώς, καθόμαστε πάνω στον αποκρέβατο, στην κουζίνα που 'χει ζέστη, δίπλα τους. Και τα δυο μ' αρέσανε. Στις αυλές παίζαμε το κουτσό ή τ' αγάλματα ή τις κυρίες. Στην κουζίνα παίζαμε μαμά και παιδιά ή σχολείο. Είχε κι αυτό το γούστο του, γιατί, ενώ έπαιζες, άκουγες και τις μανάδες να κουβεντιάζουνε καθώς δουλεύανε. Σ' εμάς, στη Σύμη, οι κουζίνες δεν είναι έτσι κουτσουλές, όπως είναι εδώ. Είναι ένα μεγάλο

ξεσποριάσουν (ξεσποριάζω, για όσπρια): βγάζω τον σπόρο από το κέλυφος **αν ήταν καλοσύνη:** αν είχε καλό καιρό **κουτσουλές:** πολύ μικρές

δωμάτιο, πολύ μεγάλο, που κάνουμε όλες μας τις δουλειές. Κοιμόμαστε κιόλας, το χειμώνα που 'χει κρύο. Στη μια του άκρη έχει τον αποκρέβατο –ένα πατάρι, πες– μεγάλο και ψηλό ένα μέτρο. Ανεβαίνεις με τρία σκαλάκια. Έχει κι ένα κάγκελο στην άκρη. Αυτό βολεύει πολύ για να μην πέφτουν τα παιδιά που κοιμούνται όλα εκεί. Το στρώνουμε με ωραίες κουρελούδες και παίζουμε –ξυπόλητες για να μη λερώνουμε– μαμάδες και παιδιά. Από κάτω ο αποκρέβατος είναι αποθήκη. Φυλάμε διάφορα πράγματα. Εκεί λέμε στα μικρά ότι θα τα κλειδώσουμε αν δεν είναι φρόνιμα. Κι αυτά φοβούνται τον αράπη ή τη γριά και κάθονται φρόνιμα.

Ο πατέρας και η μάνα μου κοιμούνται ψηλά ψηλά, σ' ένα κρεβάτι που ανεβαίνεις με δεκαπέντε σκαλιά. Στην άλλη άκρη του δωμάτιου είναι η τσιμιά, το τζάκι δηλαδή, και δίπλα η βρύση της στέρνας. Το τζάκι δεν το ανάβουμε συχνά. Άλλωστε τι κρύο κάνει στη Σύμη... Ψιλοπράγματα. Έτσι και ρουφήξεις ένα φασκόμηλο... ζεστάθηκες στο πι και φι!... Μόνο τα Χριστούγεννα το ανάβουμε, έτσι για το καλό. Για να καπνίσει, να διώξει το κακό απ' το σπίτι, να τρομάξει τους καλικαντζάρους. Τον άλλο καιρό έχουμε ακουμπισμένο εκεί το πετρογκάζ και μαγειρεύουμε. Δίπλα είναι το παράθυρο. Σ' εμάς, στη Σύμη, τα παράθυρα είναι αλλιώτικα. Το είδα αυτό μόλις μπήκα και μου 'κανε εντύπωση. Εδώ τα παράθυρα είναι, πώς να το πω, αδύνατα. Σ' εμάς έχουνε ένα πολύ φαρδύ πρεβάζι απ' τη μέσα μεριά. Εκεί ακουμπάμε διάφορα πράγματα. Μάλιστα, το ένα παράθυρο της κουζίνας έχει το πρεβάζι του φτιαγμένο νεροχύτη. Γέρνει, δηλαδή, λίγο προς τα έξω κι έχει μια τρύπα φαρδιά που διώχνει τα σαπουνόνερα έξω.

Κάτω απ' το παράθυρο φυτεύουμε μελιτζανιές, δυόσμο, βασιλικά, κατιφέδες. Το σαπουνόνερο είναι σπουδαίο για τα λουλούδια και τα λαχανικά. Λίπασμα, που λέει κι ο πατέρας. Και τα κάνει θρεφτάρια, να, μέχρι εκεί πάνω. Κι ούτε που πάει χαμένο, όπως εδώ. Εδώ, καλέ, πού το πετάνε τόσο νερό;... Δεν το λυπούνται;... Αλλά τι λέω, η χαζή, τι να λυπηθούνε!... Εδώ ανοίγουν τη βρύση, και φρρρρτ! τρέχει το νερό... Δεν έχουν στέρνα, να φοβούνται μην πατώσει και μείνουν χωρίς νερό. Πάντως το στερνίσιο το νερό είναι το καλύτερο. Είναι θεοβρεχάμενο, που λένε οι παλαιοί. Είναι ωραίο, γλυκό νερό. Κάνει ωραία σαπουνάδα. Και στο λούσιμο είναι σπουδαίο. Τούτο της Αθήνας... κάπως μυρίζει... αλλιώτικο στο στόμα... σα φάρμακο...

Βέβαια, το νερό της στέρνας πρέπει να το προσέχεις. Θέλει καλό κουμάντο για να περάσεις το καλοκαίρι σου και να σου μείνει και λίγο να πλύνεις τις κουβέρτες και τις κουρελούδες...

Ε. Φακίνου, *Αστραδενή*, Κέδρος

στέρνα: τεχνητή δεξαμενή για τη συγκέντρωση νερού **κατιφές:** είδος καλλωπιστικού φυτού με μικρά βαθυκόκκινα λουλούδια **θρεφτάρια:** καλοθρεμμένα

Ερωτήσεις

1. Σε ποια σημεία του κειμένου η Αστραδενή συγκρίνει τη ζωή στην Αθήνα με τη ζωή στο νησί της και ποιες διαφορές βρίσκει;
2. Ποιες από τις συνήθειες των κατοίκων της Σύμης και τις αντιλήψεις τους, που περιγράφονται στο κείμενο, διασώζονται ακόμη στον τόπο σας;
3. Τι είδους παιχνίδια έπαιζαν τα παιδιά στη Σύμη;
4. Τι έχετε να παρατηρήσετε για τις σχέσεις των ανθρώπων στη μικρή νησιωτική κοινωνία;
5. Παρακολουθήστε την πορεία που ακολουθεί η νοσταλγική αναπόληση της Αστραδενής.

Διαθεματικές εργασίες

1. Συγκεντρώστε στοιχεία για παιχνίδια που έπαιζαν τα παιδιά σε παλαιότερες εποχές. Συγκροτήστε ομάδες και πάρτε συνεντεύξεις από ενήλικες σχετικά με τα παιχνίδια που έπαιζαν οι ίδιοι όταν ήταν παιδιά.
2. Προσπαθήστε να ζωγραφίσετε τον χώρο της νησιωτικής κουζίνας, έτσι όπως περιγράφεται στο κείμενο.

Γεώργιος Άβλιχος, *Κοπέλα στο παράθυρο*

Ντίνος Δημόπουλος

Ο Σαρλό και το αθάνατο νερό

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από το μυθιστόρημα Τα δελφινάκια του Αμβρακικού *(1988). Κεντρικοί ήρωες του έργου είναι ο οκτάχρονος Πέτρος και η εξάχρονη Ανθούλα που ζουν στο Κοχύλι, ένα μικρό παραθαλάσσιο χωριουδάκι στον Αμβρακικό κόλπο, στη δεκαετία 1920-1930. Τα δυο παιδιά γίνονται αχώριστοι φίλοι και μαζί περνούν ξένοιαστα ώρες ατέλειωτες. Όταν όμως γνωρίζουν τον Πάνο, ένα συνομήλικο αγόρι που πάσχει από φυματίωση, η ζωή τους αλλάζει ολοκληρωτικά, καθώς προσπαθούν να τον βοηθήσουν, δίνοντάς του αγάπη, ελπίδα και κουράγιο. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα παρακολουθούμε την πρώτη επίσκεψη του Πέτρου σ' έναν θερινό κινηματογράφο της Άρτας.*

Ο Πέτρος δεν κοιμήθηκε καθόλου τη νύχτα από την αγωνία του. Το 'πε αποβραδίς στη μάνα του πως αύριο, Δευτέρα, είναι καλεσμένος του κυρίου τελώνη να πάνε στην Άρτα, στον κινηματόγραφο, να δούνε τον Μπουκ-Τζόνες κι η μάνα του όλο το πρωί τον ετοίμαζε. Του σιδέρωνε τα ναυτικά του, του γυάλισε τα παπούτσια, του μαντάρισε τις ριγέ του τις κάλτσες και να τονε τώρα θρονιασμένος, καμαρωτός, στο πίσω κάθισμα της «Σεβρολέτ» δίπλα στην Ανθούλα και στη μητέρα της κι η καρδιά του να χτυπάει από ανυπομονησία και να ξεροκαταπίνει και να μπερδεύει τα λόγια του, τόση ήταν η λαχτάρα του που θα 'μπαινε σε κινηματόγραφο για πρώτη φορά στη ζωή του.

Η Ανθούλα είχε κουβαλήσει μαζί της και τα δυο της παιδιά, τον Νίνο και τη Ντόλυ, θα 'κλαιγαν αν τ' άφηνε μονάχα τους στο σπίτι, κι ο Πέτρος από δίπλα την κρυφοκοίταζε και την καμάρωνε, γιατί ήταν ντυμένη σαν μεγάλη κυρία κι όμορφη, πολύ όμορφη σήμερα. Ήθελε να της το πει, μα ντρεπόταν την κυρία τελώνη, τη μητέρα της, που καθόταν ποζάτη δίπλα στο παράθυρο και δεν έπαιρνε τα μάτια της από πάνω τους.

Η Ανθούλα φορούσε λουλουδάτο φουστάνι με βολανάκια και τιράντες που σταυρώνανε πίσω στην πλάτη, παπούτσια μαύρα, λουστρίνια, με λουράκι και κουμπί κι άσπρα καλτσάκια. Μα εκείνο που ήταν μεγαλείο ήταν το καπέλο της. Καπελίνα την έλεγε η κυρία τελώνη κι ήταν ψάθινο με κορδέλα σιέλ και εφτά κατακόκκινα κεράσια στο πλάι. Άσε πια εκείνη η τσάντα της. Την είχε κρεμασμένη από το λαιμό της κι ήταν από χιλιάδες μικρές πολύχρωμες χάντρες καμωμένη, που σχημάτιζαν όμορφα σχέδια από κύκλους, τον ένα μέσα στον άλλο.

Τσάρλι Τσάπλιν: *Σαρλό* (φωτογραφία)

τα ναυτικά του: τα ναυτικά ρούχα που φορούσαν τα αγόρια
με βολανάκια: με γιρλάντες, με φραμπαλάδες
τον Νίνο και τη Ντόλυ: τις κούκλες της Ανθούλας

Ήθελε να τις μετρήσει τις χάντρες ο Πέτρος, μα, άμα κοίταξε από κοντά την τσάντα, ζαλιζόταν, γιατί ο Ντούλα-Καρανάσος έτρεχε πολύ κι η «Σεβρολέτ» σκαμπανέβαζε στις λακκούβες του χωματόδρομου. Ίδρωσε, μάλιστα, για μια στιγμή κι έβγαλε το ναυτικό του καπέλο κι έκανε αέρα κι αυτός, όπως κι η κυρία τελώνη δίπλα με τη βεντάλια της. Το καπέλο του έγραφε στη μαύρη κορδέλα: «ΝΑΥΚΡΑΤΟΥΣΑ» με χρυσά γράμματα, κεφαλαία.

– Ποτέ δε σ' έχω δει με καπέλο, του είπε η Ανθούλα και του χαμογέλασε.

Ο Πέτρος κοκκίνισε. Ντρεπόταν. Όχι την Ανθούλα, μα τη μάνα της.

– Ούτε και με παπούτσια, ξανάπε η Ανθούλα.

– Τα κεράσια είναι σαν αληθινά, της είπε αυτός με χαμηλωμένα τα μάτια.

– Ποια κεράσια;, απόρησε εκείνη και γύρισε το κεφάλι της όξω, κατά τους μπαξέδες, να δει.

– Της καπελίνας σου!

Η Ανθούλα γέλασε, έβγαλε το καπέλο της και τα κοίταξε σαν να τα 'βλεπε για πρώτη φορά.

– Ψεύτικα είναι, είπε.

Έμπαιναν τώρα στην πόλη. Το κατάλαβε ο Πέτρος πως φτάνανε από τη μυρουδιά της γαλατόπιτας που του χτύπησε τη μύτη. Είχε ξανάρθει στην Άρτα με τον πατέρα του κι άλλες φορές και τη θυμόταν τούτη τη μοσκοβολιά που 'βγαινε από τα ταψιά τ' απλωμένα μπροστά στους ανοιχτούς φούρνους. Να κι οι γκέκηδες! Τώρα η «Σεβρολέτ» του Ντούλα-Καρανάσου πήγαινε πιο σιγά κι ακουγόταν συνέχεια η καραμούζα της, να κάνουν στην πάντα οι πεζοί μην τους πατήσει.

Κι αν είσαι κι αν δεν είσαι
του δήμαρχου παιδί
εγώ θα σε φιλήσω
κι ας μπω και φυλακή.

Τραγουδούσε τώρα ο Ντούλα-Καρανάσος πάνω στο ρυθμό της καραμούζας. Μα ο Πέτρος δεν άκουγε, ο νους του ήταν στους γκέκηδες. Τους έκανε χάζι απ' την άλλη φορά που τους πρωτόειδε μπροστά στον ταβλά τους, στητούς και περήφανους με τις κεντητές βράκες και τ' άσπρα φεσάκια τους ολοκάθαρα, να πουλάνε το μαύρο και τον άσπρο χαλβά τους που τον έκοβαν με το σκεπαρνάκι τους. Του είχε αγοράσει και τις δυο φορές ο πατέρας του τότε. Κι ύστερα, για να φύγει η πολλή γλύκα, τον κέρασε και μπούζι μέσα από κείνο το χάλκινο λαγήνι το τυλιγμένο με άσπρο πανί για να 'ναι δροσερό. Να τονε ο Οσμάν, απ' αυτόν το είχαν αγοράσει τότε.

οι γκέκηδες: άντρες αλβανικής καταγωγής **ταβλάς (και ταμπλάς):** μεγάλος ξύλινος δίσκος **λαγήνι:** πήλινο σταμνί

Κρύο κρύο μπούζι
γλυκό σαν το καρπούζι.

Φώναξε ο Οσμάν κάτω απ' τον πλάτανο του Αϊ-Δημήτρη.

– Θέλετε να σας κεράσω;, ρώτησε ο κύριος τελώνης.

– Όχι, όχι..., βιάστηκε ν' απαντήσει ο Πέτρος απ' τη λαχτάρα του να μην καθυστερήσουν και δεν προλάβουν το έργο.

Φτάσανε κάποτε στην πλατεία Σκουφά. Σταμάτησαν μπροστά στον κινηματόγραφο. Ο Πέτρος πετάχτηκε όξω ξαναμμένος και στήθηκε μπροστά στη βιτρίνα κι έβλεπε με μάτια αχόρταγα τις φωτογραφίες που ήταν καρφωμένες πάνω στην ταμπέλα με πινέζες. Η Ανθούλα πλησίασε.

– Να τος!, του είπε η Ανθούλα.

– Ο Μπουκ-Τζόνες;, ρώτησε ο Πέτρος.

– Ναι. Κι αυτός είναι ο σερίφης.

– Δε βλέπω τ' αστέρι του, είπε ανήσυχος ο Πέτρος.

– Είναι στην αριστερή μεριά. Δεν το δείχνει η φωτογραφία.

Ο Πέτρος κατάπινε με δυσκολία. Άνοιγε τα μάτια του διάπλατα να χωρέσουν όλο ετούτο τον καινούριο κόσμο, μη χάσει τίποτε απ' όλα τούτα τα θάματα που τα 'βλεπε έτσι απότομα μπροστά του κι αναπάντεχα.

– Και τούτος εδώ με το μπαστουνάκι;

– Αυτός είναι ο Σαρλός. Αυτόν θα δούμε σήμερα.

– Είναι εδώ; Ήρθε στην Άρτα;

– Όχι, μωρέ...

– Τότε πώς θα τον δούμε;

– Περίμενε, ντε...

– Στη φωτογραφία θα 'ναι;

– Ναι. Αλλά θα κουνιέται, θα περπατάει, θα τρέχει.

– Με κοροϊδεύεις;

– Δε σε κοροϊδεύω.

– Αφού δεν είναι εδώ, πώς θα περπατάει; Πώς θα τρέχει; Τρέχουν οι φωτογραφίες;

– Ε, αυτό είναι ο κινηματόγραφος. Θα δεις...

Ο Πέτρος τα 'χε χαμένα. Το μυαλό του δεν μπορούσε να καταλάβει τι του έλεγε η Ανθούλα. Αυτός είχε δει Καραγκιόζη, ήξερε πως ήταν φιγούρες που τις κουνούσε πίσω από το πανί ο Μιχάλαρος, ο καραγκιοζοπαίχτης, είχε ακούσει και για το θέατρο που εκεί έπαιζαν αληθινοί άνθρωποι, τον είχε πάει ο πατέρας του στις 25 Μαρτίου κι είδαν μια παράσταση στο σχολείο του αδερφού του, του Γιωργή· ο Γιωργής φορούσε φουστανέλα και τσαρούχια κι έλεγε ένα ποίημα:

μπούζι: πολύ κρύο (νερό)

Από κρότον οργάνων βουίζει
της Γραβιάς το βουνόν αντηχεί...

Ναι, αυτό ήταν θέατρο, το 'ξερε, αλλά ετούτος εδώ ο κινηματόγραφος –τι σόι πράμα μπορούσε να 'ταν...

Ύστερα μάντεψε πως ο κύριος τελώνης κι η κυρία τελώνη στάθηκαν μπροστά στο ταμείο, «Τιμή μας, κύριε τελώνη», άκουσε μια φωνή κι ύστερα τη μαμά της Ανθούλας που έλεγε:

– Ελάτε, παιδιά...

Ξύπνησε απ' το βύθισμά του αλλά τώρα μια άλλη δύναμη, πιο ισχυρή, φάνηκε να τον τραβάει απ' την ανοιχτή πόρτα του κινηματόγραφου σαν να τον ρουφούσε. Ήταν το άσπρο πανί στον απέναντι τοίχο, δέκα φορές πιο μεγάλο από το δικό του πανί, του Καραγκιόζη του, στο πλυσταριό του σπιτιού του. Η καρδιά του χτύπησε.

Δεν κατάλαβε πότε βρέθηκε καθιστός στην καρέκλα του. Κατάλαβε μονάχα έναν πόνο εδώ, στις χούφτες του. Είχε μπλέξει τα δάχτυλα των δυο του χεριών και τα 'σφιγγε δυνατά απ' την αγωνία του. Δεν τον ένοιαζε τίποτ' άλλο, εκτός απ' αυτό το άσπρο πανί.

Ύστερα άκουσε τη φωνή της Ανθούλας:

– Σ' αρέσει;

Απάντησε υπόκωφα:

– Πότε θ' αρχίσει;

– Περίμενε, ντε...

Πέρασε ο πασατεμπάς με την άσπρη καθαρή ποδιά του, τον άσπρο σκούφο του, τ' άσπρο καλαθάκι του και το άσπρο φλιντζανάκι με το χαρτί το πατικωμένο στον πάτο για να παίρνει λιγότερο πασατέμπο. Κάθε φλιντζανάκι κι ένα πενηνταράκι. Ο κύριος τελώνης τους αγόρασε από ένα. Ο Πέτρος άρχισε να μασουλάει αφηρημένος.

– Ε, με τα φλούδια τον τρως;, τον σκούντησε η Ανθούλα.

Τώρα ο κινηματόγραφος άρχισε να γιομίζει. Άντρες, γυναίκες και παιδιά όρμαγαν βιαστικοί και έτρεχαν ποιος να πρωτοκάτσει στην καρέκλα που διάλεξε και φώναζε και τους δικούς του να κάτσουν δίπλα, ο πασατεμπάς διαλαλούσε τον πασατέμπο του: «Εδώ ο ζεστός κι ο φρέσκος», ο κύριος τελώνης φώναξε «Δυο τσιτσιμπίρες, παρακαλώ», γινόταν οχλοβοή κι από το γραμμόφωνο ακουγόταν δυνατά το τραγούδι:

Ψάρια τηγανίζω
μες στο μαγερειό
ασ' τα να καούνε
κι έβγα να σε δω.

τσιτσιμπίρες (τσιτσιμπίρα): αναψυκτικό κερκυραϊκής προέλευσης

Κι άξαφνα το τραγούδι κόπηκε και τα φώτα σβήσανε. Ο κόσμος σώπασε.

– Οχ!..., τινάχτηκε ο Πέτρος ανήσυχος. Γιατί σβήσανε τα φώτα;

– Θ' αρχίσει το έργο, του ψιθύρισε η Ανθούλα.

– Και πώς θα το βλέπουμε, στα σκοτάδια;, έκανε με αγωνία ο Πέτρος.

– Έτσι είναι στον κινηματόγραφο, του είπε περήφανα η Ανθούλα.

– Άντε, μωρέ!, της είπε πεισμωμένος αυτός.

Βρήκε την ώρα να τον κοροϊδέψει και γύρισε το κεφάλι του πίσω να δει αν θα διορθώσουν τη ζημιά στο ηλεκτρικό, μα τότε άκουσε ένα «κρρρρρρρ» κι αμέσως, από μια τρυπούλα απ' την απέναντι ταράτσα, πετάχτηκε μια λουριδίτσα από φως. Γύρισε ανήσυχος να δει πού πάει αυτό το φως και τότε θαμπώθηκε. Απέναντί του είδε ένα αυτοκίνητο, σαν κι αυτό του Ντούλα-Καρανάσου, πιο όμορφο και πιο καινούριο, όμως, και μια γυναίκα να βγαίνει και να 'χει παρατήσει μέσα στ' αυτοκίνητο ένα μωράκι μοναχούλι του.

Τσάρλι Τσάπλιν: *Ο Σαρλό στρατιώτης* (φωτογραφία)

«Οχ!», είπε ο Πέτρος μέσα του κι η καρδιά του χτύπησε.

Κι ώσπου ν' ανασάνει, έρχονται κάτι κλέφτες και κλέβουνε τ' αυτοκίνητο. Κι όταν βλέπουνε μέσα το μωρό, σταματάνε και το πετάνε όξω, δίπλα στα σκουπίδια. Και φεύγουν.

– «Οχ!», ξανάπε ο Πέτρος έτοιμος να βάλει φωνή.

Τον άκουσε η Ανθούλα και τον σκούντησε.

– Σσστ..., του είπε σιγανά.

– Το μωράκι..., είπε αυτός και τα χείλια του τρέμανε.

Μα τότε φάνηκε ένας φτωχούλης αστείος.

– Ο Σαρλός είναι, του ψιθύρισε η Ανθούλα.

Κι όλοι στον κινηματόγραφο βάλαν τα γέλια μόλις τον είδαν. Μόνο ο Πέτρος δε γελούσε. Σκεφτόταν το μωράκι. Τότε ο Σαρλός πήγε κατά τα σκουπίδια. Ο Πέτρος τον έβλεπε να περπατάει έτσι παρτσακλά, με το καπελάκι του το στρογγυλό, το στενό του το σακάκι, το αστείο του το μουστάκι, τα φαρδιά του τα παντελόνια, τα χοντρά του τρύπια παπούτσια και το μπαστουνάκι του κι ένιωσε την καρδιά του να ξαλαφρώνει λίγο. Κι όταν είδε το Σαρλό να σκύβει πάνω στο μωράκι, να το παίρνει στην αγκαλιά του και να του γελάει με κείνα τα όμορφα μάτια του και να του κάνει χίλια δυο χαρούμενα καμώματα, ο Πέτρος δε βαστήχτηκε, γέλασε κι αυτός. Ήταν τόσο γλυκούλης και τόσο καλός ετούτος ο παράξενος αλητάκος.

Και ξαναγέλασε ο Πέτρος εκεί που ο Σαρλός έφτιαξε μια κούνια από παλιά σακιά να κουνάει το μωράκι και ξεκαρδίστηκε στα γέλια όταν το τάιζε με μια τσαγιέρα που της είχε κολλήσει στην άκρη ένα μπιμπερό και σκούνταγε, χωρίς να το καταλαβαίνει, την Ανθούλα δίπλα του από χαρά, όταν είδε το Σαρλό να

παρτσακλά: αλλόκοτα, παλαβά

τρυπάει μια παλιά καρέκλα και να βάζει από κάτω ένα γκιογκιό να κάνει τα κακάκια του το μωρό και τότε, απότομα, σταμάτησε να βλέπει, χάθηκαν όλα, κι ο Σαρλός και το παιδάκι, και γίνηκε σκοτάδι. Κι ύστερα ανάψανε τα φώτα και φώναξε ο πασατεμπάς «Εδώ ο ζεστός κι ο φρέσκος!» κι απάντησε ο καφετζής «Κρύες παγωμένες!» και κοιτάχτηκαν άγρια οι δυο τους και ρώτησε η Ανθούλα τον Πέτρο:

– Σου αρέσει;

Κι ο Πέτρος μήτε μίλησε μήτε γύρισε μήτε σάλεψε, περίμενε μονάχα να ξανασβήσουν τα φώτα, τώρα το 'μαθε πως στον κινηματόγραφο βλέπεις μονάχα άμα είναι σκοτάδι, και τον ρώτησε η κυρία τελώνη:

– Σου αρέσει;

Κι αυτός μήτε μίλησε μήτε γύρισε μήτε σάλεψε κι είπε ο κύριος τελώνης «Τι τον ρωτάτε, δεν το βλέπετε το παιδί που είναι μαγεμένο», ναι, μαγεμένος ήταν ο Πέτρος και ξανασβήσανε τα φώτα κι όλο ανάσαινε και πιο δύσκολα ο Πέτρος και δεν μπορούσε να πάρει τα μάτια αποκεί πάνω που τώρα εκείνο το μωράκι είχε μεγαλώσει κι άρχισε να κάνει σκανταλιές κι ο Σαρλός το 'χε σαν να 'τανε δικό του και τ' αγαπούσε και το πρόσεχε και το φρόντιζε και του 'κανε του κόσμου τα παιχνίδια και περνούσανε τόσο όμορφα και τόσο αστεία οι δυο τους, μια χαρά ήταν όλα – κι ήταν ευτυχισμένος ο Πέτρος ώσπου, άξαφνα, ήρθαν κάτι κακοί άνθρωποι να του το πάρουν, μα ο Σαρλός με διάφορα κόλπα το γλιτώνει το παιδάκι και στο τέλος βρίσκουν τη μητέρα του που δεν ήθελε να το παρατήσει, αυτό δεν το κατάλαβε καλά ο Πέτρος, μα δεν έχει σημασία, η μητέρα χάρηκε που ξαναβρήκε το παιδί της και λίγο πριν τελειώσει η ταινία, μόλις που πρόλαβε ο Πέτρος να τιναχτεί από την καρέκλα του και να τρέξει να τον προλάβει το Σαρλό που έφευγε και να του πει βιαστικά, μα χαμηλόφωνα, μην τον ακούσουν οι άλλοι:

– Τ' αδάνατο νερό...

Και επειδή είδε πως ο Σαρλός δεν του απάντησε, φαίνεται δεν κατάλαβε καλά, ο Πέτρος αναγκάστηκε να του εξηγήσει:

– Τ' αδάνατο νερό, λέω, εσύ, που αγαπάς τα παιδιά, δε θα μπορούσες να μας έφερνες την άλλη φορά που θα 'ρθεις στην Άρτα κάνα σκουτελάκι μ' αδάνατο νερό... Ξέρεις, για το φθισικό παιδί...

Ντ. Δημόπουλος, *Τα δελφινάκια του Αμβρακικού,* Καστανιώτης

σκουτελάκι: μικρή γαβάθα, μπολάκι **φθισικό:** φυματικό, που πάσχει από φυματίωση

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι τα συναισθήματα του Πέτρου στις διάφορες φάσεις της ιστορίας (πριν ξεκινήσουν για τον κινηματογράφο, κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, κατά τη διάρκεια της προβολής);
2. Εντοπίστε στο κείμενο συνήθειες και σκηνές του παρελθόντος που έχουν εκλείψει στις μέρες μας.
3. Συγκρίνετε μια δική σας έξοδο για κινηματογράφο με την προετοιμασία του Πέτρου.

Διαθεματικές εργασίες

1. Δείτε την ταινία του Ντίνου Δημόπουλου *Τα δελφινάκια του Αμβρακικού* και προσέξτε πώς αποδίδονται οι σκηνές του κειμένου.
2. Δείτε την ταινία του Τζουζέπε Τορνατόρε *Σινεμά ο Παράδεισος* και συζητήστε πώς αισθάνονταν οι θεατές, και ειδικά τα παιδιά της εποχής εκείνης, όταν παρακολουθούσαν κινηματογραφικές ταινίες.
3. Περιγράψτε την ατμόσφαιρα των καλοκαιρινών κινηματογράφων, αντλώντας υλικό από το κείμενο και εμπλουτίζοντάς το με πληροφορίες από διηγήσεις ανθρώπων που τους έζησαν τον καιρό της ακμής τους.

Ντινος Δημοπουλος (1921)

Σκηνοθέτης και συγγραφέας. Γύρισε πενήντα περίπου ταινίες μεγάλου μήκους, πολλές από τις οποίες βασίστηκαν σε δικά του σενάρια. Ανάμεσά τους είναι μεγάλες εμπορικές επιτυχίες, όπως το *Κοινωνία ώρα μηδέν* (1965), *Κοντσέρτο για Πολυβόλα* (1966), *Πυρετός στην Άσφαλτο* (1967) κ.ά. Για το ντοκιμαντέρ *Η Ελλάδα και η θάλασσα* τιμήθηκε με το πρώτο βραβείο του Πανευρωπαϊκού Φεστιβάλ του Τορίνο (1976). Παράλληλα έγραψε πολλά μυθιστορήματα για παιδιά [*Αν όλα τα πιτσιρίκια του κόσμου* (1987), *Τα δελφινάκια του Αμβρακικού* (1988), *Ο Βάνκα και τ' αδέσποτα* (2000), *Γράμμα στο Θεό* (2001) κ.ά.] και για μεγάλους [*Η μεσαία όχθη* (1989), *Ένας σκηνοθέτης θυμάται* (1998), *Τζο ο τρομερός* (2002)] καθώς και θέατρο [*Ο επόμενος* (1974), *Βασίλειος πρώτος ο δούλος* (1981), *Υάκινθος και Ιουλιέτα* (1988)]. Η Ακαδημία Αθηνών τον βράβευσε για το μυθιστόρημά του *Αν όλα τα πιτσιρίκια του κόσμου* (1987), ενώ το 1989, το βιβλίο του *Τα δελφινάκια του Αμβρακικού* εγγράφηκε από τη Διεθνή Κριτική Επιτροπή του Πανεπιστημίου της Πάντοβα στην τιμητική λίστα των καλύτερων παιδικών βιβλίων της χρονιάς. Στο παραπάνω μυθιστόρημα βασίστηκε και η ομώνυμη, μεγάλου μήκους ταινία του, που γυρίστηκε το 1993.

ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Κωνσταντίνος Μαλέας, *Σαντορίνη*

ΤΑ ΤΑΞΙΔΙΑ ΣΕ ΞΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ είναι συνδεδεμένα με το πρωτόγνωρο, με το άγνωστο και το μυστηριώδες. Αποτελούν καλή ευκαιρία για να γνωρίσουμε τις ξένες χώρες, τους κατοίκους και τις συνήθειές τους. Είναι όμως και αφορμή για περιπέτεια και φυγή από την καθημερινότητα. Στην ενότητα αυτή ανθολογούνται κείμενα που αναφέρονται στον τόπο μας, όπως τον βλέπουμε και τον ζούμε εμείς οι Έλληνες, αλλά και όπως τον βιώνουν οι ξένοι επισκέπτες του. Υπάρχουν επίσης ταξιδιωτικά κείμενα που μας μεταφέρουν σε ξένους τόπους και άλλους τρόπους ζωής. Ζούμε σε μια εποχή που οι διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στα κράτη και τους λαούς σιγά σιγά καταργούνται και η παγκόσμια κοινότητα αναζητεί τρόπους προσέγγισης και συνύπαρξης των λαών. Τα λογοτεχνικά έργα, τα οποία συμβάλλουν στη γνωριμία, την επικοινωνία και την ευαισθητοποίησή μας γύρω από τον κόσμο και τους ανθρώπους, είναι ένα καλό μέσο για την καλλιέργεια ενός οικουμενικού πνεύματος που θα οδηγήσει στην αποδοχή του διαφορετικού.

Νάνος Βαλαωρίτης

Με πλοίο

Στο ποίημα αυτό αναδεικνύεται η χαρούμενη διάθεση του ταξιδιώτη-ποιητή, την ώρα που ξεκινά για ένα θαλασσινό ταξίδι. Οι οραματισμοί του για τις εμπειρίες και τις συγκινήσεις που περιμένει να ζήσει εν πλω δημιουργούν ατμόσφαιρα γοητευτικής αναμονής τόσο για τον ίδιο όσο και για τον αναγνώστη.

Βαν Γκογκ, *Βάρκες στο Aux Saintes-Maries*

Εκ πρώτης όψεως τα μακρινά θαλασσινά
ταξίδια δε μου πάνε. Κι όμως κι όμως
να που αισθάνομαι κιόλας πολύ καλύτερα
από την ώρα που βρέθηκα στη γέφυρα
του πλοίου άλλαξε ριζικά η διάθεσή μου
και τώρα έχω μεγάλη όρεξη να παίξω
ξερή με κάποιον ή με κάποιαν να μιλήσω
να τρέξω απ' την καμπίνα στο κατάστρωμα
ή να χορέψω στο σαλόνι με γυναίκες
να κρεμαστώ σαν πίθηκος απ' τα κατάρτια
να ξαπλώσω σε μια σεζ λογκ να βγάλω
φωτογραφίες – να κοιταχτώ στον καθρέφτη
να παρατηρήσω αν στη θάλασσα που διασχίζουμε
υπάρχουν διάσελα ή κοιλάδες φάλαινες ή δελφίνια
να εξετάσω με πόσες νόστιμες συνταξιδιώτισσες
συνυπάρχω εν πλω να πιω μπύρα κόκα-κόλα
και να φάω ένα βραστό αυγό με σαλάτα
να πιω έναν καφέ ελληνικό στο μπαρ
και μια μακαρονάδα στην τραπεζαρία
να 'χω το νου μου για καρχαρίες και σκυλόψαρα
όταν θα μπαίνουμε στα επικίνδυνα νερά
σε περιοχή με θαλασσοταραχή και ανεμοστρόβιλους
κι άλλα πολλά που πάνε με μια ανοιχτόκαρδη
διάθεση –ν' ακούσω το τρανζιστοράκι μου
να δω κάτι στην τηλεόραση– να παραστώ
σε καμιά ταινία, αν παίζουνε, να συμμε-
τάσχω σε λοταρία ή παιχνίδι ομαδικό

σεζ λογκ: καλοκαιρινή πολυθρόνα, στην οποία μπορείς να ξαπλώσεις **διάσελο:** μονοπάτι-δίοδος μεταξύ βουνών

να παίξω πιγκ πογκ μπιλιάρδο ή σκουός
μα πάνω απ' όλα να κρατήσω ημερολόγιο
των μικροσυμβάντων στο ταξίδι
συναντήσεων ερωτικών και συζητήσεων
με ξένους και συμπατριώτες – ώστε
να δημοσιευτούν οι εντυπώσεις μου
σε περιοδικό ή εφημερίδα ή βιβλίο
μόλις πατήσω στην ξηρά κι έρθω
σ' επαφή μ' έναν εκδότη.

Ν. Βαλαωρίτης, «Με πλοίο», *Το Δέντρο,* τχ. 31-32
(καλοκαίρι 1987, αφιέρωμα «Γραφές της περιπλάνησης»)

Ερωτήσεις

1. Με ποια διάθεση ξεκινά το ταξίδι του ο ποιητής; Σε ποιους λόγους νομίζετε ότι οφείλεται η αλλαγή της διάθεσής του, από τη στιγμή που βρίσκεται πάνω στο πλοίο;
2. Ποια από αυτά που περιμένει να ζήσει ο ταξιδιώτης-ποιητής είναι ρεαλιστικά και ποια υπερβαίνουν, κατά τη γνώμη σας, την πραγματικότητα;
3. Τι πρόκειται να κάνει «πάνω απ' όλα» ο ποιητής όσο θα βρίσκεται στο πλοίο και για ποιο σκοπό; Σχολιάστε το ύφος στο σημείο αυτό του ποιήματος.
4. Εξετάστε το περιεχόμενο και τη μορφή του ποιήματος για να δείτε σε τι διαφοροποιείται από την παραδοσιακή ποίηση. Προσέξτε αν υπάρχει στιχουργική, μέτρο, ομοιοκαταληξία, στίξη, σύζευξη πραγματικού στοιχείου με φανταστικό, ανοίκειες εικόνες και σύμβολα.

Διαθεματικές εργασίες

1. Το ταξίδι που περιγράφει ο ποιητής γίνεται προφανώς με κρουαζιερόπλοιο, πλοίο που προσφέρει στους επιβάτες του ποικίλες δυνατότητες διασκέδασης. Δείτε σε προβολή μέσα στην τάξη ταινίες με θαλασσινά ταξίδια και κρουαζιέρες (*Τιτανικός* κ.ά.) και γράψτε στη συνέχεια κι εσείς ένα ποίημα ή αφήγημα με θέμα ένα φανταστικό ταξίδι σας με υπερωκεάνιο.
2. Συγκρίνετε τα μέσα και τους τρόπους με τους οποίους πραγματοποιούσαν τα ταξίδια τους οι άνθρωποι στο παρελθόν, με τα αντίστοιχα της σύγχρονης εποχής.

σκουός: παιχνίδι εσωτερικού χώρου, που παίζεται με ρακέτες και μπάλα

Κώστας Ουράνης

Το θέλγητρο της Ανδαλουσίας

Οι σύγχρονοι λογοτέχνες μας, παρακινημένοι από τη φιλομάθεια και τη διάθεση για περιπέτεια που διακρίνει τους θαλασσινούς λαούς, επιχείρησαν πολλά ταξίδια στην Ευρώπη, στις Ινδίες, στην Αμερική, στα βάθη της Ασίας και αλλού. Ο Κ. Ουράνης, ειδικότερα, φύση φιλοπερίεργη και μελαγχολική, έκανε πολλά τέτοια ταξίδια και μας έχει διασώσει στα ταξιδιωτικά βιβλία του τις εμπειρίες του, αποτυπώνοντας την ψυχή των περιοχών που επισκέφτηκε.

Αν η Καστίλλια είναι μια καθολική αρχόντισσα που ζει σ' ένα μελαγχολικό πύργο μια ζωή μονότονη, αυστηρή κι αποτραβηγμένη, όλη περηφάνια για τα περασμένα της και περιφρόνηση για τα τωρινά, η Ανδαλουσία είναι μια νέα γυναίκα του λαού, κρουστή και μελαψή, με κόκκινα χείλια και φλογερό βλέμμα, που αγαπάει τη ζωή, το χορό και το τραγούδι· μια γυναίκα όλη χυμούς και ζωτικότητα, αγράμματη μα γεμάτη θέλγητρα, που έχει προλήψεις, πιστεύει στη χαρτομαντεία, στολίζει τα μαλλιά της μ' ένα τριαντάφυλλο, περνάει τις περισσότερες ώρες της στο κατώφλι του σπιτιού της παρά στην κουζίνα της, δίνει ερωτικές συνεντεύξεις μέσα στις εκκλησίες, έχει ένα θερμό και γλυκό αίμα, αγαπάει τα χτυπητά φορέματα και τα φανταχτερά κοσμήματα, έστω και ψεύτικα, και περνάει μέσα από τη ζωή μ' ένα λικνιστικό, χορευτικό περπάτημα.

Αρχιτεκτονικό σύνολο από το ανάκτορο της Αλάμπρας (Γρανάδας) (φωτογραφία)

[...]

Στην αρχή, σαν την πρωτογνωρίσετε, σας φαίνεται πληβεία. Χαμογελάτε με κάποια ειρωνεία για τη διαχυτικότητά της, για τα χτυπητά της χρώματα που προδίνουν κοινό γούστο, για τη γραφικότητα της ζωής της που περνάει ολόκληρη στο κατώφλι της. Σας κάνουν εντύπωση τα μισόγυμνα βρόμικα παιδάκια που σας παρακολουθούν, οχληρά κι επίμονα σαν μύγες, τα στενοσόκακα που ένα φορτωμένο γαϊδουράκι αρκεί να τα φράξει, η μυρουδιά του ταγγού λα-

κρουστή: με σφιχτό σώμα **λικνιστικό:** κουνιστό **πληβεία:** ταπεινής καταγωγής, γυναίκα του λαού **διαχυτικότητα:** θερμή και εκδηλωτική συμπεριφορά **ταγγού:** αλλοιωμένου

διού που ξεχύνεται από τα σπίτια, οι άνθρωποι που κατοικούν μέσα σε σπηλιές βράχων σαν τρωγλοδύτες, η ζωτικότητα που ξοδεύεται ολόκληρη σε κουβέντες και χειρονομίες, η σκόνη κι η ακαθαρσία των χωριών.

Σιγά σιγά όμως το θέλγητρό της ενεργεί στην ψυχή σας σαν φίλτρο. Όσο περισσότερο τη γνωρίζετε, τόσο λιγότερη δύναμη νιώθετε ν' αποτραβηχτείτε απ' αυτήν. Η κρίση σας καταργείται σ' ένα μεγάλο ηδονικό λάγγεμα της ψυχής σας. Τα χέρια της τυλίγονται ελαστικά, μα και δυνατά, σαν φίδια, γύρω απ' το λαιμό σας. Δεν μπορείτε –μα ούτε και θέλετε– ν' απολυτρωθείτε. [...]

Η κόμισσα ντε Νουάγι είπε πως απατάει κανείς με την Ανδαλουσία κι αυτό ακόμα το πρόσωπο που αγαπάει. Όπως και να 'ναι, όποιος τη γνωρίσει δε ζει πια παρά με την ανάμνηση της γοητείας της. Υπάρχουν χώρες στον κόσμο που τις νοσταλγούμε, χώρες που θα θέλαμε να τις σφίξουμε στην αγκαλιά μας, χώρες που θαυμάζουμε. Δεν υπάρχει όμως άλλη από την Ανδαλουσία που η ανάμνησή της να τραγουδάει μέσα μας σαν πίδακας νερού –έτσι ζωντανά κι αδιάκοπα...

Ανδαλουσία! Ανδαλουσία! ... Ανθισμένα πάτιος γεμάτα αρωματισμένη σιγή· στενοί δρόμοι με δροσιά πηγαδιών· κρυσταλλιστικές καστανιέτες που ρυθμίζουν τους ηδονικούς χορούς των τσιγγάνων του Αλμπαϊσίν· γεράνια στους τοίχους των σπιτιών, γαλάζιες ορτανσίες στις αυλές και καταρράχτες τριαντάφυλλων στα παράθυρα· κιθάρες με ρόδινες κορδέλες και μελωδίες που το πάθος τους λείχει την ψυχή μας σαν φλόγα· θρησκευτικές λιτανείες που περιφέρουν γλυκερές Παναγίες, ντυμένες σαν κούκλες και γεμάτες δαντέλες και μαργαριτάρια, ακολουθούμενες από μετανοούντες που κρύβουν το πρόσωπό τους μέσα σε κουκούλες μοναχών και που, όταν περνάν κάτω από τα παράθυρα της αγαπημένης τους γυναίκας, χτυπάν το κορμί τους με βίτσες· μουσικά νερά αναβρυτήριων μέσα σε πάρκα μαγεμένης σιγής· γυναίκες με δαντελωτές μαντίλες πάνω από τις τεράστιες χτένες τους, που παίζουν, στο δρόμο, με τον πόθο του διαβάτη όπως με το πορφυρό ρόδο που κρατάν στα δόντια τους· έρωτες που μοιάζουν με το σκληρό, και κάποτε θανάσιμο, παιχνίδι των ταυρομαχιών· πλατιά σομπρέρο των αντρών και κόκκινα ζουνάρια στις δαχτυλιδένιες μέσες τους, που κρύβουν στιλέτα. [...]

Ανδαλουσία! Ανδαλουσία!... Εσύ που μετέδωσες στους Ισπανούς το αίμα και το πάθος των Αράβων· χώρα όπου η ζωή έχει το χρώμα, τη γραφικότητα και το ρυθμό λαϊκού πανηγυριού· γη των απέραντων ανθισμένων περιβολιών· πράσινο σερμπέτι που πάνω του επιπλέει, σαν ένα κομμάτι πάγος, η Σιέρρα Νεβάδα· χώρα όπου οι άνθρωποι αγαπάν τη γυναίκα σαν Παναγία και την Παναγία σαν

τρωγλοδύτες: κάτοικοι σπηλαίων, γενικά υποβαθμισμένων περιοχών **λάγγεμα:** ερωτικός πόθος **πάτιος:** εσωτερικές αυλές **καστανιέτες:** μικρά ξύλινα κρόταλα, που με τον χτύπο τους δίνουν ρυθμό στον χορό **λείχει:** γλείφει **βίτσες:** βέργες **αναβρυτήριων:** σιντριβανιών **σομπρέρο:** ψάθινο, πλατύγυρο καπέλο **σερμπέτι:** ποτό με γλυκιά γεύση

γυναίκα· όπου τα εσωτερικά των σπιτιών είναι μεταφερμένα στα κατώφλια των εξώθυρων κι οι κήποι κλεισμένοι μέσα στα σπίτια· όπου οι έξι μέρες της βδομάδας είναι αφιερωμένες στη σχόλη και μία μόνο στην εργασία· όπου η ψυχή των Αράβων επιδρομέων είναι σα στον τόπο της κι η ψυχή της Ισπανίας σαν ξένη· όπου ο ήλιος είναι πιο φλογερός από παντού αλλού κι η σκιά πιο ηδονική· όπου, σαν τέντες λησμονημένες στην έρημο, οι Άραβες, φεύγοντας, άφησαν μέσα στην αθλιότητα των συνοικισμών σου τα ονειρώδη παλάτια τους – γεμάτα από θρύλους αιμάτων και ερώτων, από μια ποίηση πιο μεθυστική κι από το άρωμα του νάρδου, από αραβουργήματα λεπτά, πολύπλοκα και διάφανα σαν υπομονητικές δαντέλες κι από κήπους βαθιούς σαν την αγκαλιά οδαλίσκης. [...]

Σ' ένα ύψωμα της Γρενάδας υπάρχει ένας βράχος που τον ονομάζουν «Suspiro del Moro». Σ' αυτό το βράχο κάθισε, λένε, κι έκλαψε ο τελευταίος βασιλιάς των Αράβων Βοαβδίλ όταν άφηνε για πάντα τη Γρενάδα και την Ανδαλουσία. «Κλάψε τώρα σαν γυναίκα, του είπε σκληρά η μητέρα του, αφού δεν μπόρεσες να τη διαφεντέψεις σαν άντρας!»

Το κλάμα αυτό του Άραβα βασιλιά, που το επαναλαμβάνουν στο πέρασμα των αιώνων οι Άραβες του Φεζ στις προσευχές τους, έχει την παθητικότητα του εβραϊκού θρήνου «επί των ποταμών Βαβυλώνος» για τη χαμένη Ιερουσαλήμ. Το αναφέρω γιατί δίνει να καταλάβει, σ' όποιον δεν είδε την Ανδαλουσία, το παραδείσιο θέλγητρό της. Το αναφέρω γιατί κάθε ταξιδιώτης όταν την εγκαταλείπει είναι σαν ένας Βοαβδίλ στο βράχο του. Αφήνει να πλανηθεί το βλέμμα του σ' ό,τι στη ζωή του υπήρξε ομορφιά, μουσική των νερών, αρώματα λουλουδιών – κι αναστενάζει.

Εγκαταλείποντας την Ανδαλουσία νιώθει κανείς την απέραντη κι απαρηγόρητη λύπη ενός εκθρονισμένου.

Κ. Ουράνης, *Ταξίδια: Ισπανία,* Βιβλιοπωλείον της Εστίας

νάρδου: φυτού, γνωστού και με το όνομα βαλεριάνα **οδαλίσκης:** σκλάβας σε χαρέμι **να τη διαφεντέψεις:** να την προστατέψεις, να την υπερασπίσεις, να την εξουσιάσεις **εκθρονισμένου:** διωγμένου από τον θρόνο του

Ερωτήσεις

1. Ποια ανθρώπινα χαρακτηριστικά, εξωτερικά και ψυχικά, δίνει στην πόλη της Ανδαλουσίας ο συγγραφέας και τι θέλει να τονίσει με την προσωποποίησή της σε γυναίκα;
2. Εντοπίστε τα τμήματα που υμνούν τις φυσικές καλλονές της Ανδαλουσίας και τις καλλιτεχνικές επιδόσεις των κατοίκων της.
3. Ποια είναι η αλληγορική σημασία του μύθου για τον τελευταίο βασιλιά των Αράβων στο τέλος του κειμένου;
4. Ποια είναι τα συναισθήματα του Κ. Ουράνη, όταν φεύγει από την Ανδαλουσία;

Διαθεματικές εργασίες

1. Αναζητήστε σε βιβλία τέχνης εικόνες πινάκων (π.χ. από Ισπανούς ζωγράφους, όπως ο Γκόγια) ή σε περιοδικά και άλλα έντυπα φωτογραφίες της Ανδαλουσίας και δώστε δικούς σας τίτλους σ' αυτές με λέξεις ή φράσεις από το κείμενο του Κ. Ουράνη.
2. Εμπνεόμενοι από την πρώτη παράγραφο του κειμένου, αποδώστε εικαστικά μια καθημερινή σκηνή στην Ανδαλουσία.
3. Βρείτε μελοποιημένα από Έλληνες συνθέτες ποιήματα του Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα για την Ανδαλουσία ή για άλλες περιοχές της Ισπανίας. Ακούστε, για παράδειγμα, μουσικούς δίσκους του Μάνου Χατζιδάκι (*Ματωμένος γάμος*), του Σταύρου Ξαρχάκου (*Θρήνος για τον Ιγνάθιο Σάντσιεθ Μεχίας*), του Γιάννη Γλέζου (*Δώδεκα τραγούδια του F.G. Lorca*) κ.ά., και συζητήστε για τα συναισθήματα που σας προκάλεσε η μουσική τους σε συνδυασμό με τους στίχους του Ισπανού ποιητή, αλλά και με όσα γράφει ο Κ. Ουράνης στο κείμενό του.

Ο οχυρωματικός περίβολος, οι πύργοι και το ανάκτορο της Αλάμπρας (Γρανάδας) (φωτογραφία)

Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ

Οδοιπορικό στην Ινδία

Πολλοί μεγάλοι ξένοι και Έλληνες συγγραφείς, παράλληλα με τα καθαρά λογοτεχνικά έργα τους, έγραψαν και ταξιδιωτική λογοτεχνία, με τη μορφή οδοιπορικών, ταξιδιωτικών ημερολογίων και εντυπώσεων. Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από τις εντυπώσεις της πεζογράφου Τατιάνας Γκρίτση-Μιλλιέξ από το ταξίδι της στην Ινδία το 1982. Οι εντυπώσεις αυτές παρουσιάστηκαν πρώτα σε πέντε ραδιοφωνικές εκπομπές στην ΕΡΤ και κυκλοφόρησαν σε βιβλίο το 1996.

Όποιος έχει ταξιδέψει στη Μέση Ανατολή δεν ξαφνιάζεται από το πλήθος των χειρών που προσπαθούν να σου πάρουν τη βαλίτσα. Ούτε από τις ανοιγμένες φούχτες που είναι σαν ράμφη πουλιών και γεμάτες ικεσία. Προχωρώ προς την αίθουσα αναμονής. Θα έρθουν να με παραλάβουν δύο φίλοι αποκεί. Όπως και στην Ευρώπη όπου τις συναντούσαμε πολύ συχνά, έτσι κι εδώ οι γυναίκες με το μακρύ, πολύχρωμο ή μονόχρωμο μεταξωτό σαρί με εντυπωσιάζουν. Κάθε τους κίνηση έχει αρμονία, που καθώς θα μου εξηγήσουν οι φίλες μου Ινδές, οφείλεται στον τρόπο που φοράνε το πατροπαράδοτο σαρί και για να μην τους φύγει από τον ώμο, να μην τους λυθεί από τη μέση, από μικρές μαθαίνουν το σώμα τους να βαστάει το ένδυμα μέσα από τις κινήσεις που κάνουν. Επειδή είναι η πρώτη φορά που βλέπω τόσες Ινδές μαζί, παρατηρώ στην αρχή με πόσο γούστο είναι όλες τους ντυμένες. Δηλαδή σε μία από τις αποχρώσεις του σαρί είναι και το κοντό μπλουζάκι που φοράνε από μέσα και αφήνει τη μέση τους γυμνή και σε μια άλλη απόχρωση ή αντίθετη, η εσάρπα που πέφτει πτυχωτή μπροστά τους. Με το να τις ξομπλιάζω παρατηρώ πως ούτε μία δε φοράει ίδιο σαρί με την άλλη και μπορώ να ορκιστώ πως μέσα σ' ένα μήνα ανάμεσα σε χιλιάδες γυναίκες δεν είδα δύο ίδια υφάσματα, σαν να μην υπάρχουν σ' όλη την Ινδία έστω και από σύμπτωση δύο ίδια σαρί. Αυτήν τη λεπτομέρεια που μου χτύπησε από την πρώτη στιγμή, δηλαδή τον ατελείωτο χρωματικό πλούτο και φαντασία, θα τον ξαναβρώ μέσα σε όλη τη χειροτεχνία που ακόμα και όταν βιομηχανοποιείται βρίσκει ένα τρόπο να... διαφοροποιείται.

Βέβαια πρέπει να πω αμέσως πως τούτη η πρώτη μου επαφή με την ινδική πραγματικότητα αφορούσε μια ψεύτικη πραγματικότητα. Γιατί όλες αυτές οι γυναίκες που ξόμπλιαζα με την κόκκινη βούλα ανάμεσα στα φρύδια που πια δε σημαίνει ότι η γυναίκα είναι παντρεμένη γιατί έγινε η βούλα διακοσμητική

σαρί (ή **σάρι**): ινδικό γυναικείο φόρεμα **ξομπλιάζω:** μελετώ

σαν και τη μικρή πολύτιμη ή απλώς λαμπερή πετρίτσα που φυτεύουνε στο πτερύγιο της μύτης. Λοιπόν, όλες αυτές οι γυναίκες ανήκαν στις προνομιούχες τάξεις που μπορούν και ταξιδεύουν και οι μελαψοί, καθαρομελάχρινοι άντρες με το κομψό ένδυμα και μερικοί με το σαρίκι που νομίζουμε οι Ευρωπαίοι πως το φορούν όλοι οι Ινδοί, ενώ στην πραγματικότητα ελάχιστοι, μου έδωσαν την εικόνα που είχα σχηματίσει από τον αμερικάνικο κινηματογράφο, με τους σεΐχηδες και τις γοητευτικές χορεύτριες ή πριγκίπισσες. Μόλις όμως βγήκαμε από την αίθουσα αναμονής δε μας περίμενε ο αμερικάνικος κινηματογράφος αλλά εικόνες από επίκαιρα που είχαμε δει στις μικρές οθόνες και μας δείχναν ένα λαό φτωχό και ταλαιπωρημένο.

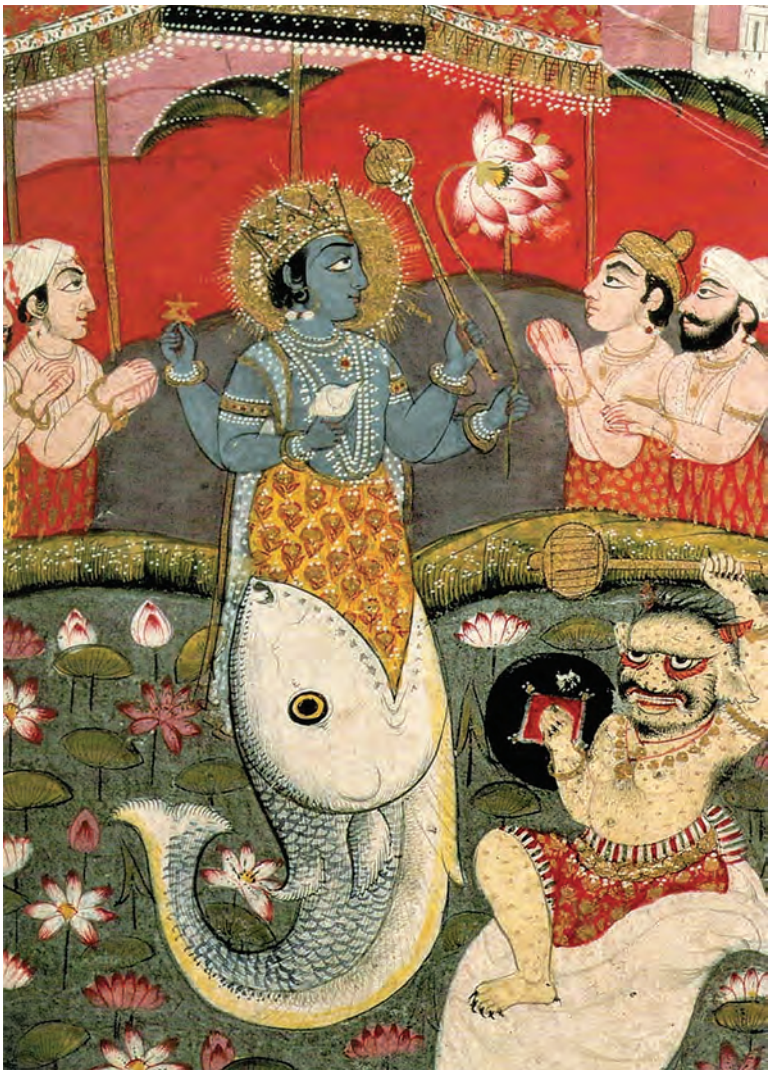

Ο θεός Βισνού, ο ύψιστος θεός του ινδικού πανθέου, προσωποποίηση του ήλιου

Στην έξοδο βλέπω σκόνη κίτρινη και μια σκελετωμένη αγελάδα να τρώει ήρεμα τ' ανθισμένα γεράνια που κοσμούσαν ένα μικρό περιβολάκι του αεροδρομίου. Φυσικά κανείς δεν έδιωξε αποκεί το ιερό ζώο που ροκάνιζε τον κηπάκο του αεροδρομίου και πρέπει να πω ότι σε όλο το διάστημα της παραμονής μου στην Ινδία συνάντησα τον ίδιο σεβασμό προς τις ιερές αυτές αγελάδες με τη χαρακτηριστική τους καμπουρίτσα που τις ξεχωρίζει από τις... ευρωπαϊκές αγελάδες και κυκλοφορούν ελεύθερα παντού. Είδα μια να μπαίνει σ' ένα μουσείο και να μουγκανίζει απειλητικά μάλιστα· μου εξηγήσανε πως όλες αυτές οι πραγματικά «ισχνές αγελάδες» ήταν πολύ γέρικες πια, δεν κατεβάζανε γάλα, ήταν με δυο λόγια όχι άχρηστες μόνο αλλά και βάρος για τ' αφεντικά τους που μην μπορώντας να τις θρέψουν και μην έχοντας το δικαίωμα να τις σφάξουν τις αφήνουν να διαγουμίζουν δρόμους και περιβόλια, να κοιμούνται πάνω στις γραμμές των τρένων, πολλές φορές και να καθυστερούν τους συρμούς επί ώρες· να σταματάνε την κυκλοφορία σε κεντρικούς συγκοι-

σαρίκι: κάλυμμα της κεφαλής των Ινδών, από λεπτό ύφασμα **ισχνές:** αδύνατες (η έκφραση «ισχνές αγελάδες» χρησιμοποιείται για να δηλώσει περίοδο οικονομικής στενότητας, λιτότητας) **διαγουμίζουν:** αρπάζουν, λεηλατούν

νωνιακούς κόμβους ή και να προξενούν ανθρωποκτονίες, ατυχήματα ίσαμε τη στιγμή που θα ψοφήσουν. Η αγελάδα που τρώει τα λουλούδια, τα παραμορφωμένα χέρια από τη λέπρα που ζητάνε ελεημοσύνη, τα καταβρόμικα πρόσωπα των παιδιών με τα πιο ωραία, δραματικά μάτια που έχω δει ποτέ, οι γυναίκες που σκουπίζουν με σκούπες από αφάνες και σου πετάνε στα μούτρα σκόνες και σκουπίδια μαζί, τα τρίκυκλα ταξί, άλλα σαν ποδήλατα και άλλα σαν μοτοσικλέτες (εδώ θα πω την πολύ αστεία λέξη που μου είπαν: τα λένε χτυποκόλια) που αντικαταστήσανε τα «πους-πους», τα σαραβαλιασμένα παλιά ταξί, μου δίνουν την εντύπωση ενός παλιατζίδικου παλιοσιδερικών ή νεκροταφείου τροχοφόρων. Στην Ινδία που οι λιμοί έχουν εξοντώσει εκατομμύρια ανθρώπους είναι φυσικό να προσπαθούν πρώτα να υπάρχει ψωμί και έπειτα πετρελαιοειδή για την κίνησή τους. [...]

Πριν ξεκινήσω για το ταξίδι, αγαπητοί φίλοι με είχαν προειδοποιήσει: «Πάρε δεκάδες υγρά μαντίλια για να σκουπίζεις τα χέρια σου συνεχώς ό,τι και αν πιάσεις». «Μην πιεις και μη φας ποτέ τίποτα έξω από το ξενοδοχείο που θα μείνεις –πρώτης τάξεως ξενοδοχείο βέβαια– και κυρίως μη γελαστείς και δώσεις έστω και μια ρουπία σε ζητιάνους και παιδιά γιατί μετά θα σε... φάνε». Τήρησα φανατικά τις δύο πρώτες εντολές, όμως αλίμονο δεν άντεξα να τηρήσω και την τρίτη. Σ' ένα χωριό είχαμε πάει να δούμε κάποιο ναό· δυο τρία παιδάκια όλα κι όλα μας πλησιάσανε. Το κοριτσάκι είχε κάτι θαυμάσια πράσινα μάτια, λάμπανε. Φορούσε κουρέλια. Το χέρι ζητιάνευε, τα μάτια περήφανα μισούσαν. Είχα καραμέλες, έβγαλα μια χούφτα να τις δώσω· τότε έγινε κάτι τόσο ξαφνικά και αστραπιαία που ακόμα και τώρα που το διηγούμαι δεν μπορώ να συλλάβω το χρόνο που όλ' αυτά συμβήκανε. Το χέρι μου στραμπουλήχθηκε, ένιωσα στην πλάτη μου κάποιος να σκαρφαλώνει, κάποιος να περνάει ανάμεσα από τα πόδια μου, το φόρεμά μου να σχίζεται. Είχαν πέσει επάνω μου δεκάδες παιδιά κι όχι μόνο αυτά που πήγα να φιλέψω. Από πού βγήκαν, από πού εξόρμησαν; Τρέξανε οι φίλοι μου και με ελευθερώσανε. Μέρες και μέρες δεν τολμούσα να βάλω το χέρι μου στην τσέπη μπροστά σε παιδιά. Θυμάμαι πως όταν είχα δει το έργο του Τένεσυ Ουίλιαμς *Ξαφνικά πέρσι το καλοκαίρι*, είχα εξαγριωθεί με τα παιδιά που κυριολεκτικά κομματιάζουν τον άντρα με την άσπρη ατσαλάκωτη σατακρούτα. Βρήκα τότε τη φαντασία του Ουίλιαμς αρρωστημένη και οδυνηρή. Μετά το πάθημά μου σκέφθηκα πως ίσως μια τέτοια παράλληλη εμπειρία να του είχε εμπνεύσει εκείνη την άγρια σκηνή που φυσικά την είχε φορτίσει με τα δικά του σύμβολα. Συμπαθάτε με που με τις παρενθέσεις μου σας κρατάω ακόμα στο αεροδρόμιο αλλά αποκεί αρχίζει το οδοιπορικό μου και οι πρώτες εντυπώσεις μου.

αφάνες (αφάνα): αγκαθωτά φυτά **λιμοί** (λιμός): μεγάλες πείνες **ρουπία:** το νόμισμα της Ινδίας **σατακρούτα:** είδος υφάσματος

Όταν πήραμε το δρόμο για το Νέο Δελχί προειδοποιημένη για τη φτώχεια του τόπου, περίμενα να δω κάτι σαν τις τρώγλες της Ταϋλάνδης όπου επί χιλιόμετρα από το αεροδρόμιο του Μπαγκόγκ δεν έβλεπες παρά παραπήγματα από σάπιο ξύλο και τενεκέδες πάνω σε πιλοτή που κολυμπούσε στη λάσπη. Εδώ όχι μόνο δεν είδα κάτι τέτοιο, τουλάχιστο σ' αυτή την πρώτη διαδρομή, αλλά αντίθετα όσο πλησιάζαμε προς την πόλη τόσο γινόταν εμφανέστερη μια θαυμάσια μελετημένη πολεοδομία, με φαρδιούς δρόμους κάτι σαν τη δική μας Συγγρού, με μεγάλες πλατείες και πάρκα καταπράσινα. «Τι θαυμάσιο πράσινο που έχετε», είπα στις φίλες που με συνοδεύανε. «Ε! αυτό μας έλειπε, να μην έχουμε και πράσινο... Ξέρετε το Νέο Δελχί έχει οικοδομηθεί μέσα σ' ένα δάσος». Αυτό το κατάλαβα πιο καλά σε λίγες μέρες, όταν ξυπνούσα μέσα στην πόλη από χιλιάδες κελαηδισμούς και έβλεπα από κοκκινολαίμηδες και καρδερίνες μέχρι γεράκια καθισμένα πάνω στα δέντρα απέναντί μου και πάνω από το κεφάλι μου, ενώ εκατοντάδες γκριζόασπρα σκιουράκια έπαιζαν στα πόδια μου εξημερωμένα τελείως και δίχως κανένα φόβο για τους ανθρώπους. Γενικά στην Ινδία παρατήρησα πόσο σεβασμό και αγάπη νιώθουν οι άνθρωποι για τα ζώα. Πολλές φορές συλλογίστηκα, όταν έβλεπα τα κατσίκια να βοσκάνε ανενόχλητα στην πρασινάδα του ξενοδοχείου, τα σκυλιά να κουνάνε την ουρά τους στους περαστικούς και τα σκιουράκια να ανεβαίνουν σχεδόν στην ποδιά σου, πως ίσως ο φόβος της μετεμψύχωσης που την πιστεύουν ακλόνητα οι Ινδοί τούς κάνει τόσο ευγενικούς προς τα ζώα. Ποιος ξέρει ίσως αυτή η μαϊμού, η γάτα ή το καναρίνι να 'ταν η κατοικία κάποιου προσώπου αγαπητού ή και ακόμα η μελλοντική μορφή του μετά το θάνατό του.

Ινδός πωλητής τροφίμων (φωτογραφία)

Τ. Γκρίτση-Μιλλιέξ, «Οδοιπορικό στην Ινδία. Νέο Δελχί-Μπενάρες», *Το Δέντρο,* τχ. 31-32 (καλοκαίρι 1987, αφιέρωμα «Γραφές της περιπλάνησης»)

παραπήγματα: παράγκες **μετεμψύχωση:** δοξασία, σύμφωνα με την οποία η ψυχή του ανθρώπου μετά τον θάνατό του πηγαίνει σε νέο σώμα

Ερωτήσεις

1. Τι γνώριζε για την Ινδία η συγγραφέας πριν την επισκεφθεί;
2. Ποιες πληροφορίες αντλούμε από το κείμενο σχετικά με τις θρησκευτικές αντιλήψεις των Ινδών;
3. Ποια είναι η στάση της Τ. Γκρίτση-Μιλλιέξ απέναντι στους κατοίκους της Ινδίας;
4. Διαβάστε ολόκληρο το *Οδοιπορικό στην Ινδία* της Τ. Γκρίτση-Μιλλιέξ και παρουσιάστε το, ως σύνολο ή μέρη του, στην τάξη.

Διαθεματικές εργασίες

1. Βρείτε και μελετήστε έναν τουριστικό οδηγό για την Ινδία ή ειδικά για το Νέο Δελχί και σχολιάστε τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται η χώρα και οι άνθρωποί της. Ζητήστε και τη βοήθεια του καθηγητή της Γεωγραφίας.
2. Μπορείτε να δείτε την κινηματογραφική ταινία *Ο γάμος των μουσώνων,* στην οποία παρουσιάζεται η ζωή στη σύγχρονη Ινδία· επίσης, να ακούσετε παραδοσιακή και σύγχρονη ινδική μουσική (π.χ. τη μουσική του Ραβί Σανκάρ).

Τζων Φώουλς

Κοιτώντας την Αθήνα

Το κείμενο προέρχεται από το μυθιστόρημα Ο Μάγος *του διάσημου Άγγλου συγγραφέα Τζων Φώουλς. Η υπόθεσή του έχει βιογραφική αφετηρία και αναφέρεται στο πραγματικό γεγονός της εγκατάστασης του συγγραφέα στο νησί Σπέτσες (στο μυθιστόρημα αναφέρεται με το όνομα Φράξος), προκειμένου να εργαστεί ως καθηγητής της αγγλικής στην Αναργύρειο Σχολή (1951). Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο αφηγητής περιγράφει τις εντυπώσεις και τα συναισθήματα που του γέννησε η εικόνα της Αθήνας όταν την αντίκρισε για πρώτη φορά ψηλά από τον Υμηττό.*

Τέσσερις μέρες αργότερα στεκόμουν στον Υμηττό κοιτώντας κάτω το τεράστιο σύμπλεγμα Αθήνας και Πειραιά, πόλεις και προάστια, σπίτια πεταμένα σαν εκατομμύρια ζάρια πάνω στην αττική πεδιάδα. Στο νότο απλωνόταν το καθαρό γαλανό της θάλασσας στο τέλος του καλοκαιριού, χλωμά νησιά στο χρώμα της ελαφρόπετρας, και πέρα από αυτά, τα γαλήνια βουνά της Πελοποννήσου πάνω από τον ορίζοντα σε μια υπέροχη ακινητοποιημένη συνέχεια γης και νερού. Γαλήνια, υπέροχη, μεγαλειώδης, δοκίμασα επίθετα λιγότερο χρησιμοποιημένα, όμως καθετί άλλο έμοιαζε λιγότερο βαρυσήμαντο. Μπορούσα να δω ογδόντα μίλια μακριά και όλα ήταν αγνά, όλα ευγενικά, φωτεινά, απέραντα, όλα όπως ήταν πάντα.

Οδυσσέας Φωκάς, *Υμηττός*

Ήταν σαν ένα ταξίδι στο διάστημα. Στεκόμουν πάνω στον Άρη, βουτηγμένος ως τα γόνατα στο θυμάρι, κάτω από έναν ουρανό που έμοιαζε να μην έχει γνωρίσει ποτέ σκόνη ή σύννεφο. Κοίταξα τα χλωμά λονδρέζικα χέρια μου. Ακόμα κι αυτά έμοιαζαν αλλαγμένα, εμετικά ξένα, αντικείμενα που θα έπρεπε να είχα απορρίψει από καιρό.

Όταν αυτό το απόλυτο μεσογειακό φως έπεσε πάνω στον γύρω μου κόσμο, μπόρεσα να δω πως ήταν υπέροχα όμορφο· όταν όμως με άγγιξε, ένιωσα πως ήταν εχθρικό. Έμοιαζε να διαβρώνει, όχι να εξαγνίζει. Ήταν σαν να βρισκόμουν στην αρχή μιας ανάκρισης κάτω από προβολείς, ήδη μπορούσα να δω το τραπέζι με τα λουριά από το άνοιγμα της πόρτας, ήδη ο παλιός εαυτός μου ήξερε πως δε θα αντιστεκόταν. Λίγο ο τρόμος, το ξεγύμνωμα

έως την ουσία του έρωτα, γιατί ένιωθα ολοκληρωτικά και για πάντα ερωτευμένος με το ελληνικό τοπίο από τη στιγμή που έφτασα. Όμως με τον έρωτα ήρθε και ένα αντιφατικό, σχεδόν εκνευριστικό συναίσθημα, καθώς ένιωθα την ανικανότητα και την κατωτερότητα, σαν να ήταν η Ελλάδα μια γυναίκα τόσο προκλητική σεξουαλικά που έπρεπε να την ερωτευτώ σωματικά και απελπισμένα, και την ίδια στιγμή τόσο ήρεμα αριστοκρατική που θα ήμουν ανίκανος να την πλησιάσω.

Κανένα από τα βιβλία που είχα διαβάσει δεν εξηγούσε αυτή την καταχθόνια-μαγευτική, την ιδιότητα της Κίρκης που έχει η Ελλάδα, την ιδιότητα που την κάνει μοναδική. Στην Αγγλία ζούμε σε μια μουγγή, ήρεμη, εξοικειωμένη σχέση με ό,τι απομένει από το φυσικό μας τοπίο και το απαλό βόρειο φως του, στην Ελλάδα το φως και το τοπίο είναι τόσο ωραία, τόσο ζωντανά, τόσο έντονα, τόσο άγρια, που η σχέση είναι αμέσως αγάπη-μίσος, μια σχέση πάθους. Μου πήρε αρκετούς μήνες ώσπου να το καταλάβω και πολλά χρόνια ώσπου να το αποδεχτώ.

Γεώργιος Χατζόπουλος, *Τοπίο Αττικής*

Αργότερα εκείνη την ημέρα στεκόμουν στο παράθυρο του ξενοδοχείου όπου με είχε στείλει ο βαριεστημένος νέος που με παρέλαβε στο Βρετανικό Συμβούλιο. Είχα μόλις γράψει ένα γράμμα στην Άλισον, μα ήδη μου φαινόταν απόμακρη, όχι σε απόσταση, όχι σε χρόνο, αλλά σε μια διάσταση που δεν είχε όνομα. Πραγματικότητα, ίσως. Κοίταζα κάτω την πλατεία Συντάγματος, το κεντρικό σημείο συνάντησης της Αθήνας, πάνω από τους κόμπους από διαβάτες, λευκά πουκάμισα, σκούρα γυαλιά, γυμνά ηλιοκαμένα μπράτσα. Ένα συριστικό μουρμουρητό ανέβαινε από τα πλήθη που κάθονταν στα τραπεζάκια των καφενείων. Έκανε τόση ζέστη όση σε μια ζεστή εγγλέζικη μέρα του Ιουλίου, και ο ουρανός ήταν ακόμα τέλεια καθαρός. Σκύβοντας έξω και κοιτώντας ανατολικά μπορούσα να δω τον Υμηττό, όπου είχα σταθεί σήμερα το πρωί, με την πλαγιά του που έβλεπε τη δύση του ήλιου να έχει ένα έντονο ανοικτό ροζ-βιολετί, σαν κυκλάμινο.

Προς την άλλη κατεύθυνση, πάνω από τις ακατάστατες στέγες, απλωνόταν η μαύρη ογκώδης σιλουέτα της Ακρόπολης. Έμοιαζε πάρα πολύ με ό,τι είχα φανταστεί για να είναι αληθινή. Όμως ένιωθα εξίσου ικανοποιημένος και αναμενόμενα αποπροσανατολισμένος, τόσο χαρούμενα και άγρυπνα μόνος όσο η Αλίκη στη Χώρα των Θαυμάτων.

Τζ. Φώουλς, *Ο Μάγος*, μτφρ. Φαίδων Ταμβακάκης, Βιβλιοπωλείον της Εστίας

Ερωτήσεις

1. Διαβάστε προσεκτικά την πρώτη παράγραφο του αποσπάσματος. Από ποια σημεία της αττικής γης περνά η ματιά του αφηγητή, πού σταματά ιδιαίτερα και με ποια επίθετα περιγράφει αυτό που αντικρίζει;
2. Αν και το ελληνικό φως είναι αυτό που κυρίως εντυπωσιάζει τον αφηγητή, ωστόσο το ονομάζει «υπέροχα όμορφο» αλλά και «εχθρικό». Αιτιολογήστε αυτή την αντίφαση.
3. Σε ποια σημεία και με ποιες εκφράσεις συγκρίνεται η Ελλάδα και ο ελληνικός τρόπος ζωής με τον αντίστοιχο αγγλικό;
4. Ο αφηγητής έχει διαρκώς την αίσθηση ότι βρίσκεται έξω από τον χώρο της πραγματικότητας, σε μια υπερβατική κατάσταση. Μπορείτε να επιβεβαιώσετε αυτή την παρατήρηση αντλώντας στοιχεία από το κείμενο;

Διαθεματικές εργασίες

1. Αν ζείτε στην Αττική, οργανώστε μια εκδρομή στον Υμηττό, ώστε να δείτε κι εσείς από ψηλά την Αθήνα και να συγκρίνετε τις εντυπώσεις σας με αυτές του αφηγητή. Αν μένετε μακριά από την Αθήνα, συγκεντρώστε από χάρτες, αεροφωτογραφίες κ.ά. πληροφορίες για την Αττική στα μέσα του 20ού αιώνα και συγκρίνετε την εικόνα που θα σχηματίσετε με τις πληροφορίες που σας δίνει το κείμενο.
2. Υπάρχουν αρκετά τραγούδια που αναφέρονται στην ομορφιά της Αθήνας (π.χ. «Αθήνα, κόρη τ' ουρανού...») και πολλοί πίνακες που την απεικονίζουν. Βρείτε ανάλογο υλικό και ετοιμάστε ένα αφιέρωμα για την πρωτεύουσα της Ελλάδας. Μπορείτε να το εμπλουτίσετε και με μύθους και παραδόσεις που την αφορούν, από μυθολογίες και βιβλία ιστορικού περιεχομένου που έχουν γραφτεί γι' αυτήν (π.χ. τα βιβλία του Δημ. Καμπούρογλου, *Ιστορία των Αθηνών, Αι παλαιαί Αθήναι* κ.ά.).

Τζων Φωουλς

Είναι ένας από τους σημαντικότερους Ευρωπαίους συγγραφείς. Γεννήθηκε το 1926 σε ένα προάστιο του Λονδίνου. Σπούδασε Γερμανική και Γαλλική Φιλολογία, ταξίδεψε σε πολλές χώρες και κατά καιρούς δίδαξε σε σχολεία και πανεπιστήμια. Στο διάστημα 1951-1953 δίδαξε αγγλική γλώσσα στην Αναργύρειο Σχολή των Σπετσών. Έγινε διάσημος χάρη στα μυθιστορήματα *Ο συλλέκτης*, *Η ερωμένη του Γάλλου υποπλοιάρχου*, *Ο εβένινος πύργος*. Το 1954, μετά την επιστροφή του από τις Σπέτσες, άρχισε τη συγγραφή του *Μάγου*, που θα τον ολοκληρώσει δώδεκα χρόνια αργότερα. Μιλώντας το 1997 για την Ελλάδα είχε πει: «Αυτή παραμένει η γη και το τοπίο όπου γέροι και νέοι, άντρες και γυναίκες, μπορούν ακόμη να βρουν την ευκαιρία να ακολουθήσουν τη θεία επιταγή του Σωκράτη: γνώθι σαυτόν».

Μιχάλης Γκανάς

Γυάλινα Γιάννινα

Το ποίημα «Γυάλινα Γιάννινα» βρίσκεται πρώτο στην ομότιτλη συλλογή του Μιχάλη Γκανά. Τα ποιήματά της απηχούν βιώματα και εμπειρίες του ποιητή από τον γενέθλιο τόπο του, την Ήπειρο. Στο συγκεκριμένο ποίημα τα Γιάννενα, η πρωτεύουσα της Ηπείρου, προβάλλονται μέσα από την περιγραφή του φυσικού τοπίου και τις δραστηριότητες των κατοίκων τους.

Χάραξε ο τόπος με βουνά πολλά
κι ανάτελλε τα ζωντανά του,
καλούς ανθρώπους και κακούς, νυφίτσες,
αλεπούδες, μια λίμνη ως κόρην
οφθαλμού και κάστρα πατημένα.

Θα 'ναι τα Γιάννενα, ψιθύρισα,
στο χιόνι και στον άγριο καιρό
γυάλινα και μαλαματένια.
Κι όσο πήγαινε η μέρα,
σαν το βαπόρι σε καλά νερά,
είδα και μιναρέδες κι άκουσα
τα μπακίρια να βελάζουν.

Μ. Γκανάς, *Γυάλινα Γιάννινα,* Καστανιώτης

Νικόλαος Οθωναίος, *Ιωάννινα*

Ερωτήσεις

1. Ποια γνωρίσματα από το γιαννιώτικο φυσικό περιβάλλον προβάλλονται στο ποίημα;
2. Αναλύστε τις μεταφορές: «ανάτελλε τα ζωντανά του», «άκουσα τα μπακίρια να βελάζουν».
3. Ποιες πληροφορίες από την ιστορική και πολιτισμική πορεία του ηπειρώτικου τόπου ενσωματώνονται στο ποίημα;
4. Βρείτε και σχολιάστε τις παρομοιώσεις του ποιήματος.
5. Ανατρέξτε στο *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων* και συζητήστε με τον φιλόλογό σας για τα χαρακτηριστικά της νεωτερικής ποίησης. Στη συνέχεια ελέγξτε αν το ποίημά μας ανήκει στο είδος αυτό.

Διαθεματική εργασία

Στο ποίημα γίνεται αναφορά στη γιαννιώτικη τέχνη της αργυροχρυσοχοΐας και μεταλλοτεχνίας. Αναζητήστε πληροφορίες για την ενασχόληση αυτή των κατοίκων των Ιωαννίνων από την παλαιότερη ως τη σύγχρονη εποχή. Μπορείτε επίσης να επισκεφθείτε το Μουσείο Μπενάκη και να δείτε τη συλλογή με τις γιαννιώτικες δημιουργίες.

Δημήτρης Ανδρεαδάκης, *Από τη γη στον ουρανό*

Η ΑΠΟΔΗΜΙΑ • Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ • Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ • ΤΑ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ • ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Δημήτρης Μυταράς, *Κίτρινο τοπίο*

Η ΑΠΟΔΗΜΙΑ, Η ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗ ΔΗΛΑΔΗ των ανθρώπων από τον τόπο όπου γεννήθηκαν και μεγάλωσαν, είναι τόσο παλαιό φαινόμενο όσο και η οργάνωσή τους σε κοινωνίες. Οι άνθρωποι αναγκάζονται να ξενιτευτούν για πολλούς και διάφορους λόγους – ιστορικούς, πολιτικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς. Τα κείμενα στην ενότητα αυτή έχουν επιλεγεί για να δείξουν τις διαφορετικές μορφές της αποδημίας, τα συναισθήματα που νιώθουν όσοι ξενιτεύονται, αλλά και τον αγώνα επιβίωσης που δίνουν οι μετανάστες, οι εκπατρισμένοι και οι πρόσφυγες στις χώρες υποδοχής τους.

Ιωάννης Βηλαράς

Πουλάκι

Το ποίημα αναφέρεται σε ένα παλαιό πρόβλημα του ελληνικού κόσμου, τον ξενιτεμό, ιδιαίτερα συνηθισμένο σε μερικές περιοχές (π.χ. στην Ήπειρο), λόγω ιστορικών, οικονομικών κ.ά. συνθηκών. Ο Ιωάννης Βηλαράς έζησε στα Γιάννενα την εποχή του Αλή πασά και ήρθε σε επαφή με τους λαϊκούς ανθρώπους και τη δημοτική ποίηση όπου το θέμα της ξενιτιάς είναι κυρίαρχο.

Ειδυλλιακή εικόνα Έλληνα ταχυδρόμου σε ταχυδρομικό δελτάριο (Συλλογή Μ. Κωνσταντίνη)

Πουλάκι ξένο,
ξενιτεμένο,
πουλί χαμένο,
πού να σταθώ;
Πού να καθίσω
να ξενυχτήσω,
να μη χαθώ;

Βραδιάζ' η μέρα,
σκοτάδι παίρει,
και δίχως ταίρι
πού να σταθώ;
Πού να φωλιάσω,
σε ξένο δάσο
να μη χαθώ;

Η μέρα φεύγει.
Η νύχτα βιάζει
να ησυχάζει
κάθε πουλί.
Εγώ στενάζω,
το ταίρι κράζω,
ξένο πουλί.

Κοιτάζω τ' άλλα
πουλιά ζευγάρι
αυτήν τη χάρη
δεν έχω πλια.
Νύχτα με δέρει
με δίχως ταίρι,
χωρίς φωλιά.

Γυρίζω να 'βρω
πού να καθίσω
να ξενυχτήσω
καν μοναχό.
Κάθε κλαράκι
βαστάει πουλάκι
ζευγαρωτό.

Δεν με γρωνίζουν,
κι εδώ με διώχνουν
κι εκεί μ' αμπώχνουν.
Πού να σταθώ;
Αχ, πώς να γένω,
πού να πηγαίνω,
να μη χαθώ;

παίρει: παίρνει **βιάζει:** πιέζει **κράζω:** φωνάζω, καλώ **πλια:** πια, πλέον **δέρει:** δέρνει **γρωνίζουν:** γνωρίζουν **αμπώχνουν:** διώχνουν, απωθούν

Λυγάν οι κλάδοι,
τα φύλλα σειούνται,
γλυκοτσιμπιούνται
τ' άλλα πουλιά.
Κι εγώ το ξένο
το πικραμένο,
χωρίς φωλιά.

Από 'να σ' άλλο
πετάω δενδράκι,
να βρω κλαράκι
για να σταθώ,
για ν' ακουμπήσω,
να ξενυχτήσω,
να μη χαθώ.

Απορριμμένο
σε άγρι' αγκάθια
πικρά μου πάθια
και ξενιτιές,
θρηνώντας μένω,
κι εκεί διαβαίνω
κακές νυχτιές.

Λ. Πολίτη, *Ποιητική Ανθολογία,*
τόμ. 4, Δωδώνη

Ερωτήσεις

1. Αντί να εμφανίσει ο ποιητής έναν ξενιτεμένο να μιλά για τις δυσκολίες της ξενιτιάς, παρουσιάζει ένα πουλάκι να τις αφηγείται. Πώς λέγεται αυτή η τεχνική; Την έχετε συναντήσει σε άλλα κείμενα του *Ανθολογίου* σας ή άλλου βιβλίου;
2. Ποιο είναι το σοβαρότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει το ξενιτεμένο πουλί; Σε ποιες στροφές διατυπώνεται αυτό;
3. Εξηγήστε την επανάληψη του ρήματος «ξενυχτήσω». Πώς λειτουργεί μέσα στο ποίημα;

Διαθεματικές εργασίες

1. Η εμπειρία της ξενιτιάς για τον σύγχρονο Έλληνα είναι περιορισμένο φαινόμενο. Είναι όμως πολύ συνηθισμένο για τους κάθε λογής μετανάστες που έχουν εγκατασταθεί στην Ελλάδα. Οργανώστε μια μικρή έρευνα σε ανθρώπους του περίγυρού σας (συμμαθητές, φίλους, γείτονες κ.λπ.) και ζητήστε τους να σας μιλήσουν για το πώς αισθάνεται ένας ξενιτεμένος στη χώρα μας. Συζητήστε στην τάξη τα πορίσματα της έρευνας.
2. Ένα συνηθισμένο θεματικό μοτίβο στα δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς είναι ο γυρισμός του ξενιτεμένου, που έχει πανάρχαια καταγωγή. Το μοτίβο αυτό το συναντάμε ήδη στην ομηρική *Οδύσσεια.* Αναζητήστε δημοτικά τραγούδια που να αναφέρονται στον γυρισμό του ξενιτεμένου και συγκρίνετέ τα (προσπαθώντας να βρείτε ομοιότητες) με τη ραψωδία ψ της *Οδύσσειας* (ειδικότερα με τους στίχους 109-121 και 177-209).

οι κλάδοι: τα κλαδιά **απορριμμένο:** παρατημένο, πεταμένο **πάθια:** πάθη, συμφορές

Γιώργος Θεοτοκάς

Ο Δημοτικός Κήπος του Ταξιμιού

Το πεζό κείμενο που ακολουθεί αποτελεί την αρχή του Γ΄ κεφαλαίου του μυθιστορήματος Λεωνής (1940) του Γ. Θεοτοκά. Ο αφηγητής, πίσω από τον οποίο κρύβεται ο ίδιος ο συγγραφέας, μας μεταφέρει στις αρχές του 20ού αιώνα στην πολυεθνική Κωνσταντινούπολη απ' όπου αντλεί υλικό και μοιράζεται νοσταλγικά μαζί μας τις νεανικές αναμνήσεις του. Παράλληλα όμως αναπαριστάνει το κλίμα της πόλης και της εποχής αυτής, καθώς και τον ελληνικό χαρακτήρα της, μέσα από τα έθιμα, τις σχέσεις των ανθρώπων, τους κοινούς χώρους, τα αξιοθέατα και τα ιδρύματά της.

Ο Δημοτικός Κήπος του Ταξιμιού ήτανε κόσμος ολόκληρος. Για να μπεις πλήρωνες εισιτήριο, οι μεγάλοι ένα γρόσι, τα παιδιά μισό γρόσι, τα μωρά τίποτα. Τα όρια όμως ανάμεσα στις διάφορες ηλικίες δεν ήτανε χαραγμένα πολύ καθαρά και γινότανε, στην είσοδο, μεγάλες συζητήσεις με τους δημοτικούς υπαλλήλους για το τι έπρεπε να πληρώσει ο καθένας. Μόλις έμπαινες, αντίκριζες τους φύλακες που φορούσανε στολή και κρατούσανε μεγάλες βίτσες. Γυρνούσανε παντού και παραμονεύανε τα παιδιά. Αν περπατούσες στα φυτεμένα μέρη, αν έκοβες λουλούδια ή κλαδιά, σε κυνηγούσανε και σε δέρνανε με τη βίτσα. Το ζήτημα ήτανε να μη σε πιάσουν, αν σ' έπιαναν, κανείς δεν μπορούσε να γλιτώσει. Αριστερά καθώς έμπαινες, ήταν η μεγάλη χαβούζα με τα κόκκινα ψάρια. Είχε και μικρότερες χαβούζες, άλλες με ψάρια και άλλες χωρίς. Είχε και βατράχους πλήθος, φωνακλάδες και αστείους. Δεξιά ήτανε μια παράγκα που πουλούσε τσοκολάτες, κουφέτα, παστέλι, σιμίτια, φιστίκια, στραγάλια, κολοκυθόσπορους ψημένους και αλατισμένους και κορόμηλα πράσινα. Δέκα κορόμηλα μία δεκάρα, αν παζάρευες μπορεί να έπαιρνες και έντεκα, το βράδυ αρρωστούσες λιγάκι, μα άξιζε ο κόπος.

Βασίλειος Χατζής, *Κεράτιος κόλπος*

Δεξιά κι αριστερά ήταν οι επίσημοι περίπατοι του Κήπου, που έκαναν κύκλο και πήγαιναν προς τη μεγάλη πλατεία του κέντρου. Σ' αυτούς τους δρόμους ήταν όλο νταντάδες, γκουβερνάντες και παιδιά φρόνιμα. Εκεί συναντούσες και τις δυο Ιταλίδες αδελφές, την Ίντα και την Τζίλντα, πάντα ντυμένες με

Δημοτικός Κήπος του Ταξιμιού: κήπος στην Κωνσταντινούπολη. Το Ταξίμι είναι συνοικία, όπου και σήμερα ακόμη μένουν Έλληνες **γρόσι:** τουρκικό νόμισμα **βίτσα:** βέργα **χαβούζα:** δεξαμενή **σιμίτια:** κουλούρια **γκουβερνάντες:** νταντάδες

όμοια ρούχα. Ήτανε τόσο λεπτοκαμωμένες και μυγιάγγιχτες και τόσο γλυκιές! Ο Λεωνής χαιρότανε σαν τις έβλεπε, μα δεν ήξερε τι να πει μαζί τους. Στεκότανε και τις παρακολουθούσε που πηδούσαν σκοινί, ύστερα συλλογιζότανε: «Τώρα τι θα λένε για μένα που κάθομαι έτσι και τις βλέπω;». Ντρεπότανε κι έφευγε. Μα σε λίγο ξαναπερνούσε από το ίδιο μέρος, με ύφος αδιάφορο, προφασιζότανε πως κάποιον γύρευε ή πως κάτι είχε χάσει και ξανάφευγε βιαστικά και πάλι ξαναπερνούσε. Εκεί παρουσιαζότανε καμιά φορά κι η Λουίζα η Γαλλίδα, ντυμένη με άσπρα δαντελένια φουστάνια, με τις μακριές καστανές μπούκλες της χυμένες στους ώμους της. Αυτή έκανε τη μεγάλη, διάβαζε μοναχή της ή μιλούσε με τις δασκάλες. Ο Λεωνής την πείραζε, είχε θάρρος μαζί της.

Η Κωνσταντινούπολη: Το Πέραν και ο Γαλατάς (επιστολικό δελτάριο)

Ανάμεσα στους δυο περιπάτους, καθώς και στα πλάγια του Κήπου, ήτανε πυκνή πρασινάδα, μεγάλα δέντρα και στενά μονοπάτια. Εκεί βασίλευαν οι συμμορίες, τα αγόρια του Λυκείου με επί κεφαλής τον Πάρη, το Μένο και το Δήμη, τα αγόρια του Ζωγραφείου, τα αγόρια της Σχολής Γλωσσών και Εμπορίου, τα αγόρια των καθολικών φρέρηδων και διάφορα αδέσποτα αγόρια που δεν ανήκανε σε κανένα σχολειό και τα λέγανε: η μορταρία. Η κάθε συμμορία διάλεγε μια περιοχή που ήταν η έδρα της και δεν άφηνε κανένα αγόρι, έξω από τα μέλη της, να πλησιάσει εκεί. Τα σύνορα όμως δεν ήτανε σεβαστά και γινότανε συχνά μεγάλοι καβγάδες, ανάμεσα στις συμμορίες, και καμιά φορά και πετροπόλεμος.

Τα κυριότερα παιχνίδια τους ήτανε τα βαρελάκια, τα σκλαβάκια, ο μπίκος και το κλέφτικο. Τα βαρελάκια παιζόντανε με πολύ περίπλοκους κανονισμούς, περιορισμούς και διαγωνισμούς, που αν ήθελε κανείς να τα βάλει όλα αυτά στο χαρτί μπορούσε να γίνει ολόκληρη διατριβή. Όλοι όμως ήξεραν τους νόμους του παιχνιδιού, απέξω κι ανακατωτά, χωρίς να τους έχουνε διδαχτεί ποτέ. Ήτανε παραδομένοι από αμνημονεύτους χρόνους, μαζί με τους θρύλους του Βυζαντίου, τους άρπαζε κανείς μες στον αέρα του Κήπου τον ίδιο καιρό που μάθαινε και το άλφα-βήτα. Επίσης τα σκλαβάκια ήταν ένα παιχνίδι περίπλοκο που χρειαζότανε ευστροφία και τέχνη. Σ' αυτό λάβαιναν μέρος συχνά και κορίτσια και τότε παιζότανε με μεγάλη ευγένεια και αξιοπρέπεια. Ο μπίκος ήταν ένα παιχνίδι σκοποβολής, που παιζότανε με μεγάλες πλατιές πέτρες, κατά προτίμηση με κομμάτια μάρμαρο από σπασμένα τραπεζάκια του καφενείου, κι είχε κι αυτός τη νομο-

Ζωγράφειο και Σχολή Γλωσσών και Εμπορίου: ελληνικές σχολές της Κωνσταντινούπολης **φρέρηδες:** καθολικοί ιερείς και καθηγητές **μορταρία:** αλητάρια **μπίκος:** παιχνίδι σκοποβολής

θεσία του, το κλέφτικο όμως ήταν ένα παιχνίδι ηρωικό. Τα παιδιά μοιραζόντανε σε δυο μερίδες που παράσταιναν τους κλέφτες και τους αστυνόμους. Η κάθε μερίδα είχε τον αρχηγό της και το μοίρασμα γινότανε με τέτοιον τρόπο, ώστε να υπάρχει ισορροπία στις δυνάμεις. Ύστερα οι κλέφτες έπαιρναν δρόμο και χανόντανε μες στα φυλλώματα του Κήπου κι οι αστυνόμοι ξεκινούσαν να τους ανακαλύψουν. Ο νόμος του κλέφτικου ήτανε πως, αν οι αστυνόμοι έπιαναν ένα κλέφτη και τον χτυπούσαν στη ράχη, αυτό εσήμαινε πως τον είχανε συλλάβει ή σκοτώσει και τον έβγαζαν από το παιχνίδι. Ο νόμος αυτός όμως ήτανε δίκοπο μαχαίρι, γιατί κι οι κλέφτες μπορούσαν με τον ίδιο τρόπο να βγάλουν από το παιχνίδι τους αστυνομικούς. Ο καθένας λοιπόν πρόσεχε να μη βρεθεί μοναχός του απέναντι σε πιο δυνατούς αντιπάλους και τον πιάσουνε και τον χτυπήσουνε στη ράχη. Αν δεν πρόφταινες να το σκάσεις, μπορούσες να κολλήσεις σε κανένα τοίχο ή να πέσεις καταγής ανάσκελα, φυλάγοντας τη ράχη σου, με μπουνιές και κλοτσιές, ώσπου να έρθουν οι δικοί σου να σε σώσουν. Όλη η τέχνη ήτανε να τα καταφέρνεις να απομονώνεις τον αντίπαλο και να τον βγάζεις από το παιχνίδι. Μπορούσε όμως κανείς και να ταμπουρωθεί σε καμιά εγκαταλειμμένη παράγκα, σε κανένα υπόγειο ή σε άλλο βολικό μέρος και να αμυνθεί με όλα τα μέσα, με ξύλα, με πέτρες, με χώματα. Τότε γινότανε πολιορκία. Ένας άλλος νόμος ήτανε πως δεν είχες το δικαίωμα να ξεφύγεις έξω από τα κάγκελα του Κήπου. Αν το έκανες αυτό, ήτανε προδοσία κι όλοι σε κατηγορούσαν.

Στην κεντρική πλατεία ήτανε δυο κτίρια, το οίκημα του καφενείου, που αντιλαλούσε συνεχώς από ξεφωνητά των γκαρσονιών, κι η πέτρινη εξέδρα της μεγάλης ορχήστρας, ψηλή, ανοιχτή από τα πλάγια και σκεπασμένη μ' έναν τρούλο σαν εκκλησία. Εκεί, τις Κυριακές, οδηγούσε την ορχήστρα ο περίφημος Τούρκος μαέστρος Ισχάν μπέης και μαζευότανε από κάτω μεγάλο πλήθος και τον σεριάνιζε, γιατί έκανε τέτοια σκέρτσα με την μπαγκέτα του, που ήτανε σωστό θέαμα. Από κει και πέρα ήταν άλλος κόσμος. Ήταν τα τραπεζάκια του καφενείου, κάτω από τα πλατάνια και τις καστανιές, το μεγάλο υπαίθριο μπαρ με τις ψάθινες πολυθρόνες και τα τραπεζάκια του στολισμένα με λουλούδια, οι κομψοί νέοι με ψαθάκι, σκληρό κολάρο, σκούρο σακάκι και άσπρο λινό παντελόνι, οι ωραίες κυρίες, σφιχτοδεμένες μες στους κορσέδες, με στενόμακρα φουστάνια και πελώρια καπέλα φορτωμένα ψεύτικα λουλούδια και πουλιά, ήταν οι οικογένειες, ήταν οι βοερές πολιτικές συζητήσεις, τέλος πάντων ο κόσμος των μεγάλων. Τα τραπεζάκια έπιαναν μεγάλη έκταση κι έφταναν ίσαμε την άκρη του Κήπου, που σχημάτιζε σαν ένα μπαλκόνι κι έβλεπε από κάτω του το Βόσπορο κι αντίκρυ την όχθη της Ασίας και το Σκούταρι. Δεξιά ξανοιγότανε ο ορίζοντας της Προποντίδας με τα Πριγκηπόνησα, μισοσβησμένα μες στην ελαφριά ομίχλη. Ήταν ένα πανόραμα που σου γέμιζε το μάτι κι οι ξένοι περιηγητές στεκόντανε και το

τον σεριάνιζε: τον χάζευε **κορσέδες:** λαστιχένιες φαρδιές ζώνες

θαύμαζαν με τις ώρες. Εκεί έπαιζε το καλοκαίρι ο υπαίθριος κινηματογράφος και, κάθε βράδυ, σαν ήτανε να αρχίσει, γινότανε ένα είδος ιεροτελεστίας. Μαζευόντανε όλες οι συμμορίες πίσω από την οθόνη, από όπου έβλεπε κανείς περίφημα, μονάχα που τα έβλεπε όλα ανάποδα, και τα πρόσωπα και τα γράμματα, μα αυτό δεν είχε ιδιαίτερη σημασία. Μόλις λοιπόν άρχιζε και σκοτείνιαζε κι είχε πια συναχτεί το παιδοθέμι και αδημονούσε και κλοτσούσε το χώμα, ερχότανε ένας όμιλος από υπαλλήλους του Κήπου που κουβαλούσαν, με ύφος τελετουργικό, ένα πελώριο λάστιχο του ποτίσματος. Το συνδέανε με μια βρύση, το ξεδίπλωναν κι άρχιζαν να καταβρέχουν την οθόνη. Καμιά φορά το νερό δεν ερχότανε, οι υπάλληλοι έφερναν εργαλεία, γινότανε ιστορία ολόκληρη. Τέλος το νερό πιτσιλούσε με δύναμη το πανί κι οι συμμορίες, έξαλλες, χειροκροτούσαν, πετούσαν τα καπέλα τους στον αέρα και φώναζαν ζήτω. Κανείς δεν ήθελε να λείψει απ' αυτήν τη σκηνή.

Η Κωνσταντινούπολη: Ο Κεράτιος κόλπος (επιστολικό δελτάριο)

Γ. Θεοτοκάς, *Λεωνής*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας

Ερωτήσεις

1. Ποια θέση είχε στην παιδική ζωή του αφηγητή ο Δημοτικός Κήπος του Ταξιμιού; Απαντήστε κάνοντας αναφορά σε χωρία του κειμένου.
2. Σε ποια σημεία του κειμένου φαίνεται η συνύπαρξη αλλόθρησκων και αλλόφυλων στην Κωνσταντινούπολη στις αρχές του περασμένου αιώνα;
3. Περιγράψτε κι εσείς, με τρόπο παρόμοιο με αυτόν του αφηγητή, ένα ομαδικό παιχνίδι που παίζετε με τους φίλους σας.
4. Συνθέστε ένα μικρό κείμενο για την πόλη ή το χωριό σας, τους ανθρώπους και τις συνήθειές τους.

Διαθεματικές εργασίες

1. Ζητήστε από τους γονείς σας να σας περιγράψουν τα παιχνίδια της παιδικής τους ηλικίας. Περιγράψτε τα κατόπιν στους συμμαθητές σας.
2. Ζωγραφίστε τον Κήπο του Ταξιμιού ή ένα τμήμα του, παίρνοντας ιδέες από την περιγραφή του αφηγητή.

παιδοθέμι: παιδομάνι **αδημονούσε:** ανυπομονούσε

Διδώ Σωτηρίου

Ταξίδι χωρίς επιστροφή

Στο απόσπασμα αυτό από το μυθιστόρημα Οι νεκροί περιμένουν *η συγγραφέας Διδώ Σωτηρίου μάς μεταφέρει στην ατμόσφαιρα της Σμύρνης του 1922, λίγα εικοσιτετράωρα πριν από την πυρπόληση της πόλης και τον ξεριζωμό των Μικρασιατών από τις εστίες τους. Η Δ. Σωτηρίου ψυχογραφεί τους ήρωές της και αφήνει να διαφανεί πόσο ανυπεράσπιστος είναι ο απλός άνθρωπος στις κρίσιμες στιγμές της Ιστορίας, όταν τα γεγονότα εξελίσσονται ραγδαία χωρίς να μπορεί ο ίδιος να μεταβάλει την πορεία τους.*

Σκηνή της καταστροφής της Σμύρνης (πάνω αριστερά εικονίζεται ο μητροπολίτης Χρυσόστομος) σε λαϊκή εικόνα της εποχής (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, λεπτομέρεια)

Δεν πρόλαβε ο θείος Γιάγκος να πάει το πρωί στο γραφείο του και νάτος ξαναγύρισε με την Τζένη Πολιτίδου.

– Ερμιόνη, είπε, με φωνή συγκινημένη μα αποφασιστική, το βράδυ αργά φεύγετε με το βαπόρι για τον Πειραιά. Τα σκεφθήκαμε τα πράματα με την Τζένη, και βρήκαμε πως έτσι θα είναι καλύτερα. Ο αδερφός μου ο Γεράσιμος κι εγώ θα μείνουμε μία δυο μέρες να ταχτοποιήσουμε τις δουλειές μας και μετά, αν χρειαστεί, θα 'ρθούμε κι εμείς.

Η θεία μου έχασε το χρώμα της.

– Γιάγκο, δε θα φύγω δίχως εσένα, ποτέ! Είναι λοιπόν τόσο άσχημη η κατάσταση;

Ο θείος κατέβασε το κεφάλι για να κρύψει την απελπισία του.

– Είναι, Ερμιόνη, δε σου το κρύβω. Όμως, υπάρχουν και ελπίδες, ακόμα, υπάρχουν... Ο Θεός είναι μεγάλος! Πάντως εσείς θα φύγετε σήμερα. Μην επιμένεις, μη με στενοχωρείς. Έχω ανάγκη να συγκεντρωθώ. Πρέπει να φύγω αμέσως για το εργοστάσιο. Εσύ πήγαινε στο σπίτι, αν νομίζεις πως χρειάζεται να πάρεις τίποτα.

Όταν έφυγε ο θείος Γιάγκος, η θεία μου έμεινε εκεί στη θέση της, απολιθωμένη, άβουλη, νεκρή. Ύστερα την έπιασε πάλι το στομάχι της κι άρχισε να κάνει εμετούς, όπως τότε στην καταστροφή την πρώτη, του Αϊντινιού. Για λίγη ώρα πάλευε αναποφάσιστη: «Να κατέβω στο σπίτι; να μην κατέβω;». Στο τέλος είπε στη κυρα-Χρυσή να πάει εκείνη και να προσέξει να

του Αϊντινιού: του Αϊδινίου, πόλης της Μικρασίας

μαζέψει ό,τι πολυτιμότερο υπήρχε και να γεμίσει τις δυο πελώριες κασόνες που είχαμε για να κρύβουμε τα χειμωνιάτικα.

– Πήγαινε κι εσύ, Αλίκη, μου είπε, ν' αποχαιρετήσεις τη μητέρα και τον πατέρα σου. Γρήγορα, δεν έχουμε πολύν καιρό.

Έτρεξα να ντυθώ. Αισθανόμουν ανατριχίλες, σαστισμάρα και διάθεση να κλάψω. Σε λίγο μπήκε στο δωμάτιό μου η θεία Ερμιόνη. Στα χέρια της κρατούσε μια σακουλίτσα με λίρες.

– Αυτά, δώσε τα στη μητέρα σου, μου είπε, και πες της (εδώ η θεία μου μεταχειρίστηκε πληθυντικό) να τα φυλάξουν, να μην τα ξοδέψουν. Μόλις δουν πως πλησιάζουν οι Τούρκοι, να μπαρκάρουν με το πρώτο βαπόρι, με το πρώτο καΐκι. Μη γελαστούν και ξενοιαστούν. Ακούς;

Εκείνη τη στιγμή μου φάνηκε πως άνοιξαν δυο πελώρια παράθυρα και μπήκε φως, αέρας και ήλιος μέσα στην μικρή ψυχή μου που πνιγότανε. Θα ήθελα να πέσω στην αγκαλιά της θείας Ερμιόνης και να της πω πόσο την είχα παρεξηγήσει και πόσο καλή ήταν. Μα δεν υπήρχε καιρός για τέτοιες εκδηλώσεις. Γύρισα μόνο και την κοίταξα με μάτια δακρυσμένα και γεμάτα αγάπη. Πήρα την πολύτιμη σακουλίτσα και την κυρα-Χρυσή και τρέξαμε για το σταθμό.

Σ' όλη τη διαδρομή, καθώς αγκομαχούσε το τρενάκι του Μπουτζά για να φτάσει στη Σμύρνη, αγκομαχούσε κι η καρδιά μου από αγωνία. Τα μάτια μου παίζανε νευρικά αρπάζοντας εκείνες τις όλο γαλήνη εικόνες του ήρεμου τοπίου: τα περιβόλια με τα δέντρα, που τα κλαριά τους γέρνανε ως κάτω απ' τον πλούσιο καρπό, τα κοκκινόμαυρα χώματα, που ρουφούσαν ηδονικά τα τρεχούμενα λαχταριστά νερά, τις αγελάδες και τ' άλογα που αδιάφορα μασούλιζαν το αφράτο χορτάρι τους. Εδώ κι εκεί αμέριμνοι οι χωρικοί με τις κουνιστές τους βράκες, σκάλιζαν τη γης και όργωναν τ' αμπέλια που θα πότιζαν αύριο με το χυμό τους το κέφι των εύθυμων Σμυρνιών, για να τραγουδούν και ν' αγαπούνε...

Μέσα μου πάλευε η συγκίνηση με την οργή. Γιατί πάλι αυτή η αναταραχή κι η τρικυμία; Γιατί οι άνθρωποι του τόπου μας έπρεπε να τρέχουν κυνηγημένοι και να σκοτώνονται. Γιατί να καίγονται πάλι τα σπίτια τους και τα σπαρτά τους και οι ελπίδες τους; Γιατί δε βρισκόταν ένας τρόπος να ζει ο καθένας στη γη των προγόνων του και να τη δουλεύει ήσυχα και καλά, είτε Τούρκος ήταν είτε Έλληνας; Να 'ταν από Θεού δοσμένο τότε, δε θα 'ταν πόλεμος, θα 'ταν σεισμός, αστροπελέκι, πλημμύρα. Τούτη τη συμφορά ποιοι άνθρωποι να τη φτιάχναν και γιατί;

Όταν φτάσαμε στην οδό Μοσκώφ και είδα όλους τους δικούς μου μαζεμένους να τρώνε ξένοιαστοι, κάτι ξεσφίχτηκε μέσα μου. Κανείς εδώ δε φαινόταν ανήσυχος. Μήπως ήταν υπερβολικές οι ειδήσεις του θείου μου;

του Μπουτζά: προαστίου της Σμύρνης

Η κυρα-Ευανθία σερβίριζε ένα μυρωδάτο μουσακά και σουλήνες παραγεμιστές. Ρίχτηκα κι εγώ στο πιάτο μου κι άρχισα να τρώω τα γευστικά φαγητά της μητέρας και ν' ακούω τ' αστεία δυο καλεσμένων αξιωματικών που χαριεντίζονταν με τη Ριρή και τη θεία Ελένη. Την ώρα του καφέ ο πατέρας επέμενε να παίξει η Ριρή στο πιάνο το Τροβατόρε που τ' αγαπούσε, ενώ εκείνη διαμαρτυρόταν.

– Ωχ, καλέ μπαμπά κι εσύ, με τις αρχαιολογίες σου!

Τα νοήματα που μου έκανε η κυρα-Χρυσή από την πόρτα, μου θύμισαν το σκοπό της επίσκεψής μου. Έσκυψα στ' αυτί της μητέρας και της είπα:

– Μανούλα, πάμε έξω. Έχω κάτι πολύ σοβαρό να σου πω.

Της εξήγησα όλα, όπως τ' άκουσα, κι όπως μου τα είπε η θεία Ερμιόνη και της έδωσα τη σακούλα με τις λίρες.

Μόλις μπήκε ο πατέρας, η μαμά έκρυψε αμέσως τα λεφτά. Η βιασύνη της εκείνη μ' έκανε να καταλάβω πόσο είχε λείψει μεταξύ τους η εμπιστοσύνη.

– Τι συμβαίνει;, ρώτησε ο πατέρας.

Κοίταξα ερευνητικά τη μητέρα μου και ζήτησα να διαβάσω στα μάτια της τι έπρεπε να πω. Μα εκείνη βιάστηκε να του απαντήσει:

– Το παιδί φεύγει ταξίδι με τη θεία του και την οικογένεια του Γεράσιμου.

– Μπα; και πως τώρα δα, στα καλά καθούμενα;

– Μα, ως λένε, δεν είναι κι εντελώς καλά καθούμενα. Κάτι, τα νέα απ' το μέτωπο είναι άσχημα.

– Άσχημα; Όλο απαισιόδοξα τα βλέπει ο Γιάγκος. Μια θα υποχωρεί, μια θα προχωρεί ο στρατός μας. Αυτά μου λέγανε, τώρα ακριβώς, οι καλεσμένοι μας. Ας πάνε στο ταξιδάκι τους όμως οι άνθρωποι, και με το καλό να ξαναγυρίσουν.

Η αισιοδοξία όλου του κόσμου εκεί μέσα και η ευθυμία τους έκανε πολύ ευκολότερο τον αποχαιρετισμό μας. Τ' αδέρφια μου με ζήλευαν που θα γνώριζα την Αθήνα κι όλοι μου παράγγελναν να τους φέρω κάτι για ενθύμιο.

Όταν βγήκα στην εξώπορτα, ξαναγύρισα και φίλησα πάλι τη μητέρα μου.

– Μανούλα, της είπα, μην ξεχάσεις. Όταν χρειαστεί με το πρώτο βαπόρι, με το πρώτο καΐκι... Ακούς;

Καθώς διέσχιζα την οδό Μοσκώφ ένιωσα το ίδιο αίσθημα που είχα όταν μ' έστελναν μακριά απ' το σπίτι μου, με τη γκρίζα εκείνη βαλιτσούλα και τα σταχτιά σύννεφα στην καρδιά. Θα γυρίσω τάχα ξανά στ' αγαπημένα τούτα σοκάκια, αναλογίστηκα με συντριβή. Θα ξαναδώ τη μητέρα μου; Τι νέες βαριές εκπλήξεις μας φύλαγε το μέλλον;

Δ. Σωτηρίου, *Οι νεκροί περιμένουν*, Κέδρος

σουλήνες: φαγώσιμα θαλασσινά **Τροβατόρε:** όπερα του Βέρντι

Ερωτήσεις

1. Πώς αντιδρούν τα πρόσωπα του συγγενικού και οικογενειακού περιβάλλοντος της αφηγήτριας όταν ακούνε ότι πρέπει να φύγουν από την πατρίδα και τα σπίτια τους; Πού οφείλεται η διαφορά στις αντιδράσεις τους;
2. «Μέσα μου πάλευε ... και γιατί;»: Ποια αντιφατικά συναισθήματα και απορίες κατακλύζουν την ηρωίδα και τι είδους ψυχικό κόσμο αποκαλύπτουν;

Διαθεματικές εργασίες

1. Οργανώστε μια ωριαία εκδήλωση στην τάξη με θέμα τη Μικρασιατική καταστροφή. Ο δίσκος *Μικρά Ασία* των Απόστολου Καλδάρα και Πυθαγόρα, καθώς και το μυθιστόρημα *Ματωμένα χώματα* θα σας δώσουν μουσικό και λογοτεχνικό υλικό.
2. Αν ζείτε σε πόλη που κατέφυγαν Μικρασιάτες, συνθέστε έναν κατάλογο με ονομασίες προσφυγικών περιοχών ή έναν πίνακα με ονομασίες οδών, που σχετίζονται με τους πρόσφυγες του 1922. Ζητήστε τη βοήθεια του καθηγητή της Γεωγραφίας.

Η Σμύρνη στις φλόγες (φωτογραφία της εποχής)

Θανάσης Βαλτινός

Η καλή μέρα απ' το πρωί φαίνεται

Το αυτοτελές απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από το βιβλίο Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη (Βιβλίο πρώτο: Αμερική), *όπου ο Θ. Βαλτινός καταγράφει περιστατικά από την περιπετειώδη ζωή του ήρωά του, μετανάστη στην Αμερική, στις αρχές του 20ού αιώνα. Στο συγκεκριμένο τμήμα παρουσιάζονται οι συνθήκες που ωθούσαν στον ξενιτεμό και οι μεγάλες δυσκολίες που αντιμετώπιζαν όσοι ήθελαν να μεταναστεύσουν. Ο συγγραφέας μάς μεταφέρει στο κλίμα της εποχής με την απλότητα της περιγραφής και της γλώσσας του, κυρίως όμως με τη φυσικότητα και τον καθημερινό τόνο που δίνει στο κείμενό του.*

Το 903 αποφάσισα κι εγώ να ξενιτευτώ.

Σηκώθηκα μιαν αυγή, στις δεκαπέντε Μαρτίου, ημέρα Παρασκευή, πήρα οχτακόσιες δραχμές, και αξημέρωτα πέρναγα το Νούδιμο του Ορχομενού. Αποκεί έπεσα στον κάμπο της Μηλιάς. Τότε ακόμα ο δρόμος Λεβίδι-Τρίπολη δεν ήταν φτιαγμένος, πηγαίναμε από Κακούρι μεριά.

Έφτασα στην Τρίπολη το απομεσήμερο κι έμεινα το βράδυ σ' ένα χάνι Βασιλείου Μαχαίρα ή Αναγνωστόπουλου, Δαραίου. Αυτός είχε μπακάλικο, μαγεριό και κρεβάτια για ύπνο. Το πρωί στις πέντε πήγα στο σταθμό κι έβγαλα εισιτήριο για Πειραιά, δέκα δραχμές και ογδόντα λεφτά.

Ήρθε το τρένο μπήκα μέσα, περάσαμε τον Αχλαδόκαμπο, τη μεγάλη γέφυρα, Μύλους, Άργος, Κόρινθο. Περάσαμε τον Ισθμό, από πάνω εμείς από κάτω τα πλοία. Είχα σύσταση για έναν πατριώτη μου στον Πειραιά, Ιωάννη Τσέκο ή Λαβωμένο. Ήταν πολλούς χρόνους εκεί και είχε τραυματιστεί στο επαναστατικό, από σφαίρα στο κεφάλι, πάντα την πάντα, δίχως να τον βλάψει στα μυαλά. Και ο Πειραιάς τον ονόμασε Λαβωμένο. Αυτός είχε και αδερφούς, τον καπετάν Πέτρο, μεγάλο παλικαρά, τον Βασίλειο Τσέκο ή Κακόχρηστο, ληστή Πατρών και περιφερείας. Εκείνη την εποχή είχαν δόξα μεγάλη.

Πήγα τον βρήκα στο σπίτι του, με πήρε, δεν ήξερα την πόλη, με πήγε στο ξενοδοχείο.

Το πρωί ήρθε να πάμε στο γιατρό της εταιρείας να επιθεωρηθώ. Η εταιρεία άνοιγε αργά και χρειάστηκε να περιμένουμε. Σε καμιά ώρα φάνηκε ο γιατρός, μπήκαμε μέσα, με εξέτασε, μ' έβγαλε σκάρτο από τραχώματα.

το 903: το 1903 **στο επαναστατικό:** δηλαδή στην τελευταία επανάσταση στην Κρήτη **πάντα την πάντα:** από τη μια πλευρά στην άλλη, είχε τραύμα διαμπερές **τραχώματα:** ασθένεια μολυσματική των ματιών

Μου 'δωσε συνταγή να παίρνω φάρμακα, να ρίχνω στα μάτια μου να καθαρίσουν. Και με το νυστέρι άρχισε να κόβει τα σπυράκια από μέσα τα ματόφυλλα.

Απελπίστηκα που δε θα πέρναγα.

Είχε ένα τρένο το δείλι για Μύλους και ήθελα να φύγω.

Μου λέει ο Τσέκος, πάμε στο σπίτι.

Και με πήρε στο σπίτι του να φάμε. Το σπίτι ήταν μικρό, ένα δωμάτιο για τους ξένους το κράταγε ο αδερφός του, ο καπετάν Πέτρος, άρρωστος.

Είχε και δυο γιους, Νίκο και Μπάμπη, και κορίτσια. Με δέχτηκαν καλά και σήμερα βρίσκουνται οι φαμελιές τους στον Πειραιά. Αποφάγαμε, σηκώθηκα να φύγω. Μου είπαν αυτοί να μείνω να φύγω την αυγή, να μην ξενυχτήσω στο δρόμο.

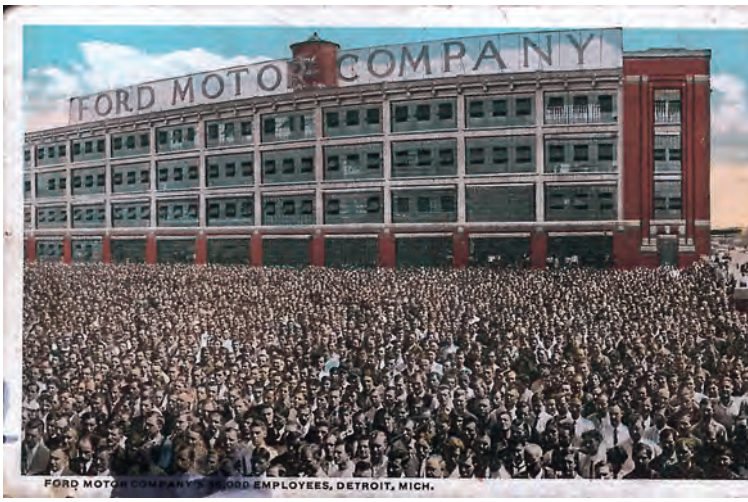

Το κτίριο της εταιρείας Φορντ στο Ντιτρόιτ των ΗΠΑ (επιστολικό δελτάριο)

Δεν τους άκουσα, ήμουν φαρμακωμένος.

Μπήκα στο τρένο, μέσα στο βαγόνι είδα έναν που έμοιαζε ξενοφερμένος. Έκατσα κοντά του και πιάσαμε κουβέντα.

Τον ρώτησα πού ήταν.

– Στην Αμερική.

– Τώρα έρχεσαι;

– Μάλιστα.

– Από ποιο μέρος;

– Από το Σικάγο.

– Γνώρισες κανέναν Δαραίο εκεί;

– Ναι, τον Αναστάσιο Μεγρέμη.

– Είναι καλά;

– Καλά.

– Από ποιο μέρος είσαι του λόγου σου;

– Από το Άργος, το χωριό Μπερμπάτι.

– Το όνομά σου;

– Γρηγόριος Γκορίτσας.

– Πώς περνάγατε στην Αμερική;

– Πολύ καλά, ό,τι θέλαμε τρώγαμε. Φτηνά πράματα, ρούχα, παπούτσια.

– Το μεροκάματο;

– Άλλος δύο δολλάρια, άλλος ένα κι εβδομήντα πέντε, άλλος ενάμισι.

– Δουλειές πολλές;

– Πολλές. Γραμμές, μίνες για το χρυσό, για κάρβουνο και άλλες.

– Και τι ήθελες στην Ελλάδα;

– Ήρθα να δω τους γονιούς μου και θα φύγω πάλι.

μίνες: υπόνομοι των μεταλλείων

– Τότε έκανες καλά. Εδώ μεγάλη φτώχεια. Ο κόσμος κινδυνεύει, σήκωσε φτερό για έξω. Κάργα τα καράβια με τρεις χιλιάδες το καθένα, όλο παιδαρέλια. Δω εκεί κανένας σαραντάρης.

Φτάσαμε στο Άργος κι εγώ κατέβαινα για Μύλους.

Αυτός θα έμενε.

Γεια σου, του λέω, φίλε, χωρίζουμε.

Μου λέει, μείνε στο Άργος, απόψε θα μείνουμε μαζί. Και αύριο φεύγεις.

Του λέω καλά.

Άργος-Μύλους, το εισιτήριο ήταν πενήντα λεφτά. Κι έτσι το αποφάσισα.

Πήραμε τις βαλίτσες του και πήγαμε στην πόλη. Μου λέει έχω έναν κουμπάρο εδώ και πρέπει να τον βρω, να αφήσω τα πράματά μου. Μείνε εσύ να τα φυλάς και εγώ θα πάω.

Ήταν ένα απόκεντρο εκεί, κάτι σοκάκια στενά. Παραμέσα η πόλη ωραία, πλατείες, δρόμοι, εκκλησίες, εμπορικά.

Αλλά τα απόκεντρα βρόμαγαν.

Πήγε αυτός στον κουμπάρο του, έκατσε πλέον της ώρας.

Ήρθε κανένα καιρό, είχε πέσει η νύχτα.

– Τον βρήκες τον κουμπάρο σου;

– Τον βρήκα.

– Τι σου είπε;

– Να πάω τις βαλίτσες μου εκεί.

– Θα τις πας;

– Θα τις πάω.

– Δίνεις μπέσα σ' αυτόν με τα πράγματά σου, ρούχα και διάφορα που έχεις μέσα;

– Γιατί;

– Αύριο θα σου πει δεν έφερες τίποτα και πού σε είδα. Αν θέλει σε κάνει και καλά, βράδυ είναι ποιος σε γνωρίζει.

Λες;

Έλα να πάμε στο ξενοδοχείο, να πάρουμε το κλειδί του δωματίου να είσαι ασφαλισμένος. Μη δίνεις μπέσα στον καθένα. Κι εγώ αν ήθελα, ξέρω ένα δρόμο Καπαρέλι-Σάγγα, σου τ' άρπαζα και το 'σκαγα.

Πήγαμε στο ξενοδοχείο, βάλαμε τις βαλίτσες στο δωμάτιο, πήραμε το κλειδί, βγήκαμε έξω.

Μπήκαμε σ' ένα μαγέρικο, φάγαμε, δε μ' άφησε να πληρώσω.

Πήγαμε ύστερα στο καφενείο, πάλι δε μ' άφησε. Το πρωί σηκωθήκαμε, διατάξαμε καφέδες, έκανα να βγάλω λεφτά, τίποτα. Πλήρωσε και τον ύπνο.

σήκωσε φτερό: ξεσηκώθηκε **κάργα:** επίρρημα, για να δηλώσουμε κάτι πολύ γεμάτο **δω εκεί:** αραιά και πού, καμιά φορά **κανένα καιρό:** κάποια στιγμή **δίνεις μπέσα:** έχεις εμπιστοσύνη **μαγέρικο:** μαγειρείο

Αλλά, του λέω, είναι μπενετάδες τώρα.

Πήγαμε στο σταθμό, και έβγαλα εισιτήριο. Του 'δωσα τη σύστασή μου κι αυτός τη δική του, για να 'χουμε αλληλογραφία, σα φίλοι πια που γνωριστήκαμε, φάγαμε, κοιμηθήκαμε μαζί.

Ήρθε το τρένο από το Ανάπλι και χωρίσαμε.

Μπήκα μέσα, κατέβηκα στους Μύλους. Αποκεί πήρα το άλλο για την Τρίπολη. Αυτό πήγαινε αργά, είχε παρουσιαστεί μια έλλειψη από κάρβουνο και πάλευε να πάει με ξύλα. Τα είχαν κανονίσει έτσι οι σιδεροδρομικοί. Στον ανήφορο της Αντρίτσας μας έπιασε μια ψιχάλα μικρή και η μηχανή άρχισε να καλντίζει. Δεν είχε στίμη δυνατή να φύγει και στεκόταν και γλίστραγε πίσω και ροβολάγαμε οι επιβάτες να ρίχνουμε χαλίκια στις ρέλες, να ξαναπαίρνει μπροστά. Μέχρι να πιάσουμε ίσιωμα μας έβγαλε την ψυχή.

Φτάσαμε στην Τρίπολη βράδυ, τα φώτα είχαν ανάψει. Πήγα κοιμήθηκα τη νύχτα στου Δαραίου, το πρωί έφυγα.

Έκοψα πάλι μέσα από τον κάμπο της Μηλιάς, πέρασα το χάνι του Τουνικιώτη κι άλλα ψηλότερα.

Έμεινα στο χωριό ένα χρόνο και άρχισα τη θεραπεία.

Ο γιατρός να καθαρίζει τα τραχώματα με το νυστέρι και να ρίχνει μέσα τα φάρμακα που με τριβόλιζαν.

Θ. Βαλτινός, *Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη.* Βιβλίο Πρώτο: Αμερική, Άγρα

Ερωτήσεις

1. Ποιες δυσκολίες αντιμετωπίζει ο ήρωας πριν ακόμα φύγει για την Αμερική; Εντοπίστε τις σχετικές αναφορές στο κείμενο.
2. Το βιβλίο από το οποίο προέρχεται το απόσπασμα έχει τίτλο *Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη*. Αφού βρείτε την έννοια της λέξης «συναξάρι» και μελετήσετε το περιεχόμενο του κειμένου, εξηγήστε τον τίτλο.

Διαθεματικές εργασίες

1. Ποιες κοινωνικές συνθήκες στην Ελλάδα των αρχών του 20ού αιώνα οδηγούν τους ανθρώπους στη μετανάστευση και ποια τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν όσοι πρόκειται να μεταναστεύσουν;
2. Χωριστείτε σε ομάδες, καθεμιά απ' τις οποίες να ασχοληθεί με μία περίπτωση Ελλήνων μεταναστών (π.χ. μετανάστευση στην Αμερική, στην Αυστραλία, στη Γερμανία) ή με θέματα σχετικά με τη μετανάστευση (π.χ. αίτια του φαινομένου, συνθήκες υποδοχής, προσφορά των μεταναστών στην πατρίδα τους κ.ά.).

μπενετάδες: το αποχαιρετιστήριο γεύμα που παραθέτει αυτός που μεταναστεύει **να καλντίζει:** να φεύγει προς τα πίσω **στίμη:** ατμός **ροβολάγαμε:** κατεβαίναμε **στις ρέλες:** στις γραμμές του τρένου **με τριβόλιζαν:** με έτσουζαν, με έκαιγαν

Μαρούλα Κλιάφα

Ο δρόμος για τον Παράδεισο είναι μακρύς

Το κείμενο είναι απόσπασμα από το ομότιτλο επιστολικό μυθιστόρημα της Μ. Κλιάφα, που κυκλοφόρησε το 2003. Την υπόθεση του έργου τη μαθαίνουμε μέσα από τις επιστολές που ανταλλάσσουν δύο δεκαπεντάχρονες κοπέλες, η Βερόνικα και η Ελένη. Η Βερόνικα είναι από την Αλβανία και μένει σε μια επαρχιακή πόλη· η Ελένη κατοικεί στην Αθήνα και προέρχεται από αστική οικογένεια της πρωτεύουσας. Η καθεμιά εκμυστηρεύεται στην άλλη τα προβλήματα και τις ανησυχίες της. Η Βερόνικα και η οικογένειά της, λόγω της αλβανικής καταγωγής τους, βιώνουν την καχυποψία και την απόρριψη της τοπικής κοινωνίας. Η Ελένη φαίνεται να μην αντιμετωπίζει τέτοια προβλήματα, αλλά στην πραγματικότητα βρίσκεται σε παρόμοια κατάσταση, καθώς είναι άτομο με κινητικές δυσκολίες λόγω αυτοκινητικού ατυχήματος. Το πρόβλημά της όμως αυτό το αποκρύπτει από τη Βερόνικα.

1 Δεκεμβρίου

Αγαπημένη μου φίλη Ελένη,

Έλαβα το γράμμα σου και χάρηκα πολύ, γιατί φοβόμουνα πως με την αλλαγή της διεύθυνσης μπορούσε και να χαθεί. Ευτυχώς ο ταχυδρόμος είναι ο ίδιος –το διαμέρισμα που νοικιάσαμε είναι στην ίδια γειτονιά με το παλιό μας σπίτι– κι έτσι απ' την πλευρά αυτή δεν υπάρχει πρόβλημα.

Το πρόβλημα είναι οι νέοι μας γείτονες –θέλω να πω, οι ένοικοι των άλλων διαμερισμάτων– οι οποίοι, όταν έμαθαν από το διαχειριστή της πολυκατοικίας πως είμαστε από την Αλβανία, άρχισαν να μαζεύουν υπογραφές για να μας διώξουν. Δε θέλουν, λέει, να ζουν κάτω από την ίδια στέγη με ανθρώπους για τους οποίους δεν ξέρουν από πού κρατάει η σκούφια τους και τι καπνό φουμάρουν.

Προ ημερών η μαμά συνάντησε στο ασανσέρ την κυρία που μένει ακριβώς από κάτω από το δικό μας διαμέρισμα. Την καλημέρισε και, όταν της είπε ποια είναι, η κυρία αυτή άρχισε να βρίζει τη μαμά και να την κατηγορεί πως τάχα κάνουμε θόρυβο και την ενοχλούμε. «Τι ζητάτε στην Ελλάδα;», της είπε. «Εδώ ζούνε τίμιοι άνθρωποι. Δε θέλουμε μαχαιροβγάλτες μέσα στο σπίτι μας. Να ξεκουμπιστείτε και να φύγετε». Η μαμά δε μίλησε καθόλου. Τι να της έλεγε;

Χθες είχαμε καινούριο επεισόδιο. Ένας άλλος ένοικος συνάντησε στο διάδρομο τον αδερφό μου και τον αποκάλεσε βρομο-Αλβανό. Ο Σπύρος ήρθε στο σπίτι σε κακά χάλια. Τα έβαλε με τη μαμά. «Δεν είναι ανάγκη να λες σ' όλο τον κόσμο πως είμαστε από την Αλβανία», της είπε.

Όταν γύρισε ο μπαμπάς από τη δουλειά του, πήγε και βρήκε τον ιδιοκτήτη του διαμερίσματος. «Τι θα γίνει μ' αυτή την κατάσταση;», τον ρώτησε. «Ε, τι να κάνουμε; Υπάρχουν και ρατσιστές», του απάντησε εκείνος και τον διαβεβαίωσε πως με τον καιρό θα τους περάσει.

Αυτούς μπορεί να τους περάσει. Εμάς όμως η ζωή μας έχει γίνει κόλαση. Γιατί δεν καταλαβαίνουν πόσο πολύ μας πληγώνουν; Εμείς δε βλάψαμε κανέναν. Τι διαφορά έχει αν είσαι Αλβανός, Έλληνας, Τούρκος ή Νιγηριανός; Όλοι πλάσματα του Θεού είμαστε. Γιατί μερικοί άνθρωποι γίνονται τόσο κακοί; Γιατί δεν μπορούν να ανεχτούν το διαφορετικό;

Φοβάμαι, Ελένη, πως δεν μπορείς να με νιώσεις. Δε φταις εσύ. Εσύ είσαι τυχερή. Ποτέ δε θα αντιμετωπίσεις μια παρόμοια κατάσταση. Δε θα δεις ποτέ το φόβο στα μάτια του γείτονά σου. Εσύ τα έχεις όλα: οικονομική άνεση, ομορφιά, έρωτα... Η ζωή είναι δική σου. Ενώ εγώ...

Δεν μπορώ να συνεχίσω το γράμμα μου. Ένας κόμπος έχει σταθεί στο λαιμό μου και με πνίγει.

Νίκη Ελευθεριάδη,
Κοπέλες που κοιτάζουν μέσα από παράθυρο

Βερόνικα
6 Δεκεμβρίου

Αγαπημένη μου Βερόνικα,

Πολύ στενοχωρήθηκα με όσα δυσάρεστα σου συμβαίνουν τώρα τελευταία. Έχεις δίκιο. Η ζωή καμιά φορά είναι πολύ σκληρή μαζί μας. Όμως να θυμάσαι πως ο δρόμος για τον Παράδεισο είναι μακρύς. Αυτό μου το έλεγε ο μπαμπάς μου όταν ήμουνα μικρή. Τότε δεν καταλάβαινα τι ακριβώς ήθελε να πει. Τώρα ξέρω.

Οι άνθρωποι που μένουν στην πολυκατοικία σας είναι... Τι να πω; Πώς να τους χαρακτηρίσω; Συμμερίζομαι απολύτως την αγανάκτησή σου.

Ιδιαίτερα συμφωνώ με αυτό που γράφεις: πως ο περισσότερος κόσμος δεν μπορεί να ανεχτεί το διαφορετικό. Αδιαφορεί για τον ανάπηρο, σιχαίνεται το μελαψό, νιώθει μίσος για όποιον δεν ντύνεται, δε χτενίζεται ή δε σκέφτεται όπως αυτός.

Το χειρότερο όμως δεν είναι να διαβάζεις το φόβο στα μάτια του άλλου. Εκείνο που εμένα με πληγώνει είναι ο οίκτος και η υποκρισία. Σιχαίνομαι τους δήθεν διακριτικούς. Αυτούς που καμώνονται πως δεν αντιλαμβάνονται το πρόβλημά σου. Αυτούς που σε βρίσκουν ανήμπορο και σε προσπερνούν ή βιάζονται να στρέψουν αλλού το βλέμμα. Αυτοί είναι οι χειρότεροι.

Είμαι βέβαιη πως πολύ γρήγορα οι γείτονές σας θα αντιληφθούν το λάθος τους. Θα δεις. Όταν διαπιστώσουν πως είστε μια φιλήσυχη οικογένεια, οι φόβοι τους θα παραμεριστούν. Θα καταλάβουν πως ο κάθε ξένος δεν είναι και κακοποιός.

Δε σου γράφω περισσότερα, γιατί αύριο είναι η μεγάλη μέρα. Θα δώσουμε τον τρίτο αγώνα στο μπάσκετ. Πρέπει να κοιμηθώ νωρίς για να είμαι σε φόρμα.

Χίλια γλυκά φιλάκια,
Ελένη

Μ. Κλιάφα, *Ο δρόμος για τον Παράδεισο είναι μακρύς*, Κέδρος

Ερωτήσεις

1. Ποια προβλήματα αντιμετωπίζουν η Βερόνικα και η οικογένειά της λόγω της αλβανικής καταγωγής τους;
2. Όπως σημειώνεται στο εισαγωγικό σημείωμα, η Ελένη είναι άτομο με κινητικές δυσκολίες, αλλά η Βερόνικα δεν το γνωρίζει. Έχοντας αυτό υπόψη σας προσπαθήστε να «διαβάσετε» την επιστολή της Ελένης στις πραγματικές διαστάσεις της.

Διαθεματικές εργασίες

1. Συγκεντρώστε στοιχεία για τους αλλοδαπούς που ζουν στην περιοχή σας. Σε συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση οργανώστε μια εκδήλωση γνωριμίας.
2. Τα γεγονότα και οι σκέψεις των κοριτσιών αποδίδονται μέσω των επιστολών που ανταλλάσσουν. Δοκιμάστε να ξαναγράψετε το απόσπασμα σε μορφή διαλόγου μεταξύ των δύο κοριτσιών.

Μαρούλα Κλιάφα

Η Μαρούλα Κλιάφα γεννήθηκε το 1937 στα Τρίκαλα όπου και ζει μόνιμα με την οικογένειά της. Έχει σπουδάσει δημοσιογραφία και από το 1972 ασχολείται με τη λογοτεχνία, τη μελέτη της Τοπικής Ιστορίας, τη συλλογή λαϊκών παραμυθιών, παραδοσιακών παιχνιδιών και παλαιών φωτογραφιών. Τα περισσότερα βιβλία της έχουν αποσπάσει επαίνους και βραβεία, ενώ δύο από αυτά έχουν μεταφραστεί στα ρωσικά και στα γερμανικά. Μυθιστορήματα: *Η ηλιαχτίδα* (1974), *Οι πελαργοί θα ξανάρθουν* (1976), *Ένα δέντρο στην αυλή μας* (1980), *Ο κόσμος βαριέται να διαβάζει θλιβερές ιστορίες* (1986), *Δύσκολοι καιροί για μικρούς πρίγκιπες* (1997).

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

Ολυμπιακοί Αγώνες, Αθήνα 2004, Ολυμπιακή Φλόγα
(φάκελος πρώτης ημέρας κυκλοφορίας των Ελληνικών Ταχυδρομείων)

Ο ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ αναπόσπαστη από τη ζωή των ανθρώπων. Οι άνθρωποι σήμερα γυμνάζονται και αθλούνται, είτε επειδή είναι επαγγελματίες σ' αυτό τον χώρο είτε από χόμπι είτε για λόγους υγείας, για να ασκήσουν το σώμα τους. Επίσης, παρακολουθούν και συμμετέχουν στις αθλητικές δραστηριότητες ως φίλαθλοι. Κορυφαία αθλητική εκδήλωση είναι οι Ολυμπιακοί Αγώνες, στους οποίους γίνεται προσπάθεια να διασωθούν τα ιδεώδη της ευγενούς άμιλλας, της συναδέλφωσης και της ειρηνικής συνύπαρξης των λαών, και οι άνθρωποι να αντλήσουν ευχαρίστηση από τη συμμετοχή τους σε μια παγκόσμια γιορτή. Ο αθλητισμός, ακόμη, στις καθημερινές διαστάσεις του, είναι ένα σχολείο διάπλασης του χαρακτήρα, ιδίως των νέων ανθρώπων που μαθαίνουν να αγωνίζονται με υπομονή και επιμονή, να θέτουν στόχους και να προσπαθούν να τους υλοποιήσουν. Έτσι, συνηθίζουν να αυτοπειθαρχούν και να συνεργάζονται με τους άλλους.

Κωστής Παλαμάς

Ο Ολυμπιακός ύμνος

Οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες αναβίωσαν για πρώτη φορά το 1896 στην Αθήνα. Με αφορμή την τέλεσή τους ανατέθηκε, έναν χρόνο πριν, στον Κωστή Παλαμά να γράψει τον ύμνο των Ολυμπιακών Αγώνων, ο οποίος μελοποιήθηκε από τον Κερκυραίο συνθέτη Σπυρίδωνα Σαμάρα. Από την Ολυμπιάδα του Τόκιο, το 1952, καθιερώθηκε ως ο επίσημος ύμνος των Αγώνων και ακούγεται στην ελληνική γλώσσα σε κάθε Ολυμπιάδα.

Στο Σαμάρα, που φτερά του έβαλε

Αρχαίο Πνεύμ' αθάνατον, αγνέ πατέρα
του ωραίου, του μεγάλου και τ' αληθινού,
κατέβα, φανερώσου κι άστραψ' εδώ πέρα
στη δόξα της δικής σου γης και τ' ουρανού.

Στο δρόμο και στο πάλεμα και στο λιθάρι,
στων ευγενών Αγώνων λάμψε την ορμή,
και με τ' αμάραντο στεφάνωσε κλωνάρι
και σιδερένιο πλάσε κι άξιο το κορμί.

Κάμποι, βουνά και πέλαγα φέγγουν μαζί σου
σαν ένας λευκοπόρφυρος μέγας ναός,
και τρέχει στο ναό εδώ προσκυνητής σου,
Αρχαίο Πνεύμ' αθάνατο, κάθε λαός.

Κ. Παλαμάς, *Άπαντα*, τόμ. 3, Μπίρης

Ερρίκος Ματίς, *Ο χορός*

Ερωτήσεις

1. Τι είναι ο «δρόμος», το «πάλεμα» και το «λιθάρι»; Ποια είναι τα σημερινά αντίστοιχα αθλήματα;
2. Γιατί ο ποιητής κάνει επίκληση στο Αρχαίο Πνεύμα; Τι εκπροσωπεί σύμφωνα με το ποίημα;
3. Γιατί ο Κ. Παλαμάς αποκαλεί τους αγώνες «ευγενείς»;
4. Μελετήστε την τελευταία στροφή και προσπαθήστε να εξηγήσετε πώς αντιλαμβάνεται ο ποιητής τη σημασία της τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων.

Διαθεματικές εργασίες

1. Σε συνεργασία με τον καθηγητή του μαθήματος της Ολυμπιακής Παιδείας συγκεντρώστε στοιχεία σχετικά με την ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων στην αρχαία Ελλάδα και προσπαθήστε να βρείτε ομοιότητες και διαφορές με τους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες.
2. Όσοι από εσάς παρακολουθήσατε, είτε από κοντά είτε από την τηλεόραση, Ολυμπιακούς ή άλλους αγώνες, αφηγηθείτε γραπτά ποιο άθλημα σας εντυπωσίασε περισσότερο και γιατί.

Αγώνας πυγμαχίας (μελανόμορφο αγγείο, Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο)

Πέτρος Χάρης

Δρόμος 100 μέτρων

Το κείμενο είναι απόσπασμα από το ομότιτλο διήγημα του Πέτρου Χάρη, που δημοσιεύτηκε το 1944 στο βιβλίο του Μακρινός κόσμος. *Στο διήγημα αυτό ο νεαρός ήρωας, μαθητής της τρίτης Γυμνασίου, έρχεται σε επαφή με τον κόσμο του αθλητισμού, γοητεύεται από τα αγωνίσματα του στίβου και προπονείται στον δρόμο ταχύτητας των 100 μέτρων, για να πάρει μέρος στους μαθητικούς εφηβικούς αγώνες στο τέλος της χρονιάς. Στο τμήμα που ακολουθεί, θα παρακολουθήσουμε την προπόνηση και τη νίκη του σε έναν ενδιάμεσο μαθητικό αγώνα.*

Ήταν αρχές Δεκεμβρίου όταν κέρδισα αυτή την πρώτη μου νίκη, και στα τέλη Φεβρουαρίου είχα τη θέση μου ανάμεσα στους δεκαπέντε που θα 'τρεχαν στους εφηβικούς αγώνες. Το γυμναστήριο και οι άνθρωποί του δε μου ήταν πια άγνωστος τόπος κι άγνωστοι κόσμοι. Είχα κι εγώ την άσπρη φανελίτσα μου και το γαλάζιο πανταλονάκι και ήξερα πια πως όσοι έβγαιναν με τα ίδια αυτά χρώματα από τη χαμηλή πόρτα του υπόστεγου ήταν εκείνοι που είχαν περάσει πριν από λίγη ώρα κακοντυμένοι, συνηθισμένοι, ασήμαντοι. Έτρεχα τώρα διαφορετικά, ήξερα σπιθαμή με σπιθαμή τη μαύρη εκείνη γραμμή των εκατό μέτρων, δεν έβλεπα πια πατούσες και κόκκινα αυτιά, και το τέρμα δεν ερχόταν καταπάνω μου, αλλά πήγαινα και το 'βρισκα εγώ πέντε και δέκα φορές τ' απογέματα που πέρναγα στο γυμναστήριο. Δοκίμαζα τα πόδια μου με μεγαλύτερους και μικρότερους, με πιο ψηλούς και με πιο χαμηλούς, με πιο δεμένους και με πιο αδύνατους, κι έκανα τις συγκρίσεις μου, έστρωνα τους λογαριασμούς μου, έβλεπα την ταχύτητά μου πότε στη μια και πότε στην άλλη από τις τρεις πεντάδες που θα 'τρεχαν, έπειτ' από λίγες μέρες, στους εφηβικούς αγώνες, ξεχώριζα αντιπάλους, αψηφούσα άλλους, μέτραγα τον εαυτό μου απάνω σε μια ζυγαριά που δεν είχε αμφιβολίες, που μου έδινε πολύ θάρρος και μ' έσπρωχνε σε πρόωρους εγωισμούς, που γέμιζαν τις κουβέντες μας, όταν γυρίζαμε κι οι τρεις μαζί στα σπίτια μας, και διασταυρώνονταν με τους ενθουσιασμούς των συμμαθητών μου, όσο κι αν ο δρόμος των 100 μέτρων δεν έχει κοινό στίβο με το πήδημα, όπου ανακάλυψε την επίδοσή του ο ένας, κι όσο μακριά

Αγώνας ταχύτητας (μελανόμορφο αγγείο, Μουσείο Μετροπόλιταν, Νέα Υόρκη)

δεμένους: γεροδεμένους **κι οι τρεις μαζί:** ο νεαρός ήρωας προπονείται μαζί με κάποιους φίλους του **πήδημα:** άλμα εις μήκος

κι αν βρίσκεται ο δρόμος με τα εμπόδια, όπου καταστάλαξε ο άλλος. Η γλώσσα μου έτρεχε πιο πολύ από τα πόδια μου και κουραζόταν λιγότερο απ' αυτά στο δρόμο της επιστροφής, που με τις στάσεις σε κάθε γωνία, σε κάθε συνωστισμό και σε κάθε διαφωνία ήταν ατέλειωτος. Φεύγαμε από το γυμναστήριο στις έξι, το πολύ στις εξίμιση, και στα σπίτια μας φτάναμε με φωτισμένα όλα τ' ανοιχτά παράθυρα, στις οχτώ κι ακόμα πιο αργά.

Επιτέλους έφτασε τ' απόγευμα των αγώνων και η στιγμή του τελικού δρόμου. Είχα κερδίσει με άνεση τον προκριματικό στην πεντάδα που μ' έριξε ο κλήρος και περίμενα να μετρηθώ με τους δύο πρώτους από τις δυο άλλες πεντάδες. Τρεις πάλι, όπως και στην πρώτη δοκιμή μου και στην πρώτη νίκη μου. Μας άφησαν να ξεκουραστούμε λίγο, είδα γύρω μου, σε όλο το γυμναστήριο, και τότε δείλιασα. Οι άσπρες φανέλες και τα γαλάζια πανταλονάκια ήταν λιγότερ' από άλλοτε, πολύ λιγότερα, γιατί το μαρτιάτικο εκείνο απόγευμα δ' αγωνίζονταν μόνο οι «μικροί», κι απ' αυτούς πάλι μόνο όσοι είχαν ξεχωρίσει στους πρώτους προκριματικούς που είχαν γίνει πριν από πέντε μέρες. Ήταν όμως περισσότερος ο κόσμος, οι «δρόμοι», τα «άλματα» και τα «εμπόδια» είχαν γίνει θέαμα με ξένους, με άγνωστους, με κυρίες και με κοπέλες της ηλικίας μας, που λες και ήρθαν επίτηδες με τις κατακαίνουριες και χρωματιστές κορδέλες στα μαλλιά τους για να κάμουν τραχύτερους τους συναγωνισμούς μας, κι έπειτα κανόνιζαν τους αγώνες πέντε ηλικιωμένοι κύριοι, που πήγαιναν όλοι μαζί, σαν ένα σώμα, πότε στον ένα στίβο και πότε στον άλλο, και σοβαροί κι αμίλητοι κράταγαν μια τάξη που δεν την είχα ξαναδεί στο γυμναστήριο κι έδιναν σε ό,τι γινόταν και σε ό,τι παρακολουθούσαν μιαν επισημότητα που με τρόμαξε. Έπειτ' απ' όλα αυτά δε μπορούσε να είμαστε πια «μικροί». Κι όταν βρέθηκα στην ίδια γραμμή με τους δυο άλλους για τον τελικόν αγώνα και με χτυποκάρδι ετοιμαζόμουν για την «εκκίνηση», ένιωθα κάτω από τις πατούσες μου όχι μόνο ασυγκράτητη ορμή, αλλά και μιαν ευθύνη που περίμενε κι αυτή το σύνθημα για να ξαπολύσει τον άνεμό της, να τον στείλει πίσω μου, να με σπρώξει και να με πετάξει στο τέρμα.

Γιάννης Ψυχοπαίδης,
Το μέτρο του κόσμου – 12 + 1 γράμματα

Έφτασα πάλι με άνεση πρώτος και τότε έκαμα την πρώτη θεατρική μου πράξη. Όπως οι μεγαλύτεροί μας, οι πραγματικοί αθλητές, οι δυο νικημένοι, πριν καλά καλά πάρουν δεύτερη ανάσα, με πλησίασαν, μου σφίξανε το χέρι, κι εγώ, καθώς δεν μπορούσα ακόμα να μιλήσω από το λαχάνιασμα, έδειξα την

ευχαρίστησή μου μ' ένα χαμόγελο που δεν πιστεύω να ήταν παιδιάτικο όπως την προηγούμενη μέρα, όπως πριν από μια ώρα, πριν από πέντε λεπτά, όπως πριν από τη νίκη μπροστά σε τόσο κόσμο. Στην άλλη άκρη της μαύρης και ίσιας γραμμής του δρόμου των 100 μέτρων η επιτροπή και οι άλλοι ίσως να χαμογελούσαν για τη σκηνή. Αλλά ποιος λογάριαζε τι γινόταν εκεί που άρχιζε ο δρόμος; Εμείς βρισκόμαστε στο τέλος του, έπειτ' από μια προσπάθεια που την περιμέναμε τόσες βδομάδες, και θέλαμε να δώσουμε επισημότητα στη στιγμή που τη δημιουργήσαμε και τη γεμίζαμε οι τρεις μας.

Από τ' άλλο απόγευμα δόθηκα στο μαρτύριο της προετοιμασίας, που ολοένα και μετατοπίζει τα ορόσημα της επιτυχίας, τα πηγαίνει όλο και πιο μπροστά, πιο μακριά, συχνά πέρ' από τις δυνάμεις που υπάρχουν, απάνω από τις περιστάσεις, έξω από τα σύνορα της ηλικίας. Δεν ξέχναγα όμως ότι η άσκηση κι η επιτυχία στο χώρο εκείνο, που από την πρώτη στιγμή μάς έδειξε την αυστηρή και πειθαρχημένη οργάνωσή του, ακολουθούσαν μια σκάλα που έπρεπε να την ανέβεις σκαλοπάτι σκαλοπάτι. Κι έβλεπα καθαρά το νέο στόχο μου: τους αγώνες δρόμου του Μαΐου, πάλι με συνομήλικους ή λίγο μεγαλύτερους, τους επισημότερους εφηβικούς αγώνες της χρονιάς, που έδιναν μια καθιέρωση και άνοιγαν το δρόμο σε σοβαρότερους συναγωνισμούς, σε άλλες στράτες, στρωμένες πάντα με ψιλό κάρβουνο, αλλά πατημένες από πιο γρήγορα πόδια, ακόμα και στο Στάδιο.

Π. Χάρης, *Μακρινός κόσμος*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας

Ερωτήσεις

1. Πώς νιώθει ο νεαρός αθλητής κατά τη διάρκεια των προπονήσεων και πώς κατά την επίσημη ημέρα των αγώνων;
2. Ποιο είναι το κέρδος του αθλητή από την ενασχόλησή του με τον αθλητισμό και από τη νίκη του στον συγκεκριμένο αγώνα;
3. Συζητήστε τη σκηνή όπου οι ηττημένοι νέοι αθλητές συγχαίρουν τον νικητή.

Διαθεματική εργασία

Στο κείμενο αναφέρονται τρία αγωνίσματα του στίβου: οι «δρόμοι», τα «άλματα» και τα «εμπόδια». Με τη βοήθεια του γυμναστή σας προσδιορίστε για ποια αγωνίσματα πρόκειται, και συγκεντρώστε πληροφορίες για τα υπόλοιπα σημερινά αγωνίσματα του στίβου.

ψιλό κάρβουνο: ο στίβος ήταν στρωμένος με ψιλό κάρβουνο πριν καθιερωθεί το ταρτάν **Στάδιο:** το (Καλλιμάρμαρο) Παναθηναϊκό στάδιο

Αγγελική Βαρελλά

Η νίκη του Σπύρου Λούη

Το κείμενο είναι απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Αγγελικής Βαρελλά, Καλημέρα, Ελπίδα *(2003). Η υπόθεση του έργου αναφέρεται σε δύο νεαρές κοπέλες, συμμαθήτριες στο Αρσάκειο Διδασκαλείο, οι οποίες δένονται με στενή φιλία και βιώνουν εμπειρίες λίγο πριν από το 1896, την εποχή δηλαδή της ιστορικής αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα περιγράφεται ο αγώνας και η νίκη του μαραθωνοδρόμου Σπύρου Λούη.*

Στο χάνι του Μιλτιάδη, στο Μαραθώνα, το μεσημέρι, ήταν όλοι παρόντες. Η εφορευτική επιτροπή, ο αφέτης, που είχε το γενικό πρόσταγμα, κόσμος σκαρφαλωμένος ακόμη και στη στέγη, κι ο παπα-Βελιώτης –ο τοπικός ιερέας–, που έπινε το κρασάκι του κι έλεγε ευχές: «Του Κυρίου δεηθώμεν, Κύριε Ιησού Χριστέ, ο Θεός ημών, αγαθέ και φιλάνθρωπε...».

Σπύρος Λούης,
ο ολυμπιονίκης του μαραθώνιου
(Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα)

Ο Παπαδιαμαντόπουλος με δυνατή φωνή έδινε οδηγίες σε όλους. Έριξε ένα βλέμμα στο Λούη για να τον τονώσει και να τον ενθαρρύνει. Φαινόταν ψύχραιμος, αλλά μέσα του, εκείνο το αίσθημα του χρέους ήταν βαρύ κι ασήκωτο και δεν ήξερε αν θα το άντεχε.

Εκτός απ' αυτόν, κι άλλοι Έλληνες είχαν περάσει στους προκριματικούς. Ο Βασιλάκος, σπουδαίο παλικάρι, ο Μπελόκας, ο Χριστόπουλος, ο Γρηγορίου, ο Γερακάκης και μερικοί ακόμη Μαρουσιώτες.

Ακούγοντας όμως γλώσσες διάφορες γύρω του, αγγλικά, ουγγρικά, γαλλικά, και ονόματα όπως Lermiseaux, Flack, Burke, Kelner, ένιωθε άβολα στην ίδια του την πατρίδα. Τους χαιρετούσε με μια αμήχανη κίνηση του κεφαλιού. Τους θαύμαζε αυτούς τους αντιπάλους του που είχαν έρθει από μακριά να διεκδικήσουν τη νίκη.

Και σκεφτόταν: «Αυτός ο Γάλλος, ο Μπρεάλ, θα τους έκανε όλους καρδιακούς με την ελληνολατρία του, το ειδικό έπαθλο για το δρόμο αντοχής, το θρύλο, που φλόγισε τη φαντασία όλων, και γι' αυτό δόθηκε σ' αυτό το αγώνισμα πανηγυρικός τόνος».

– Να προσέξεις το Λερμιζό. Είναι μεγάλο όνομα του παρισινού αθλητισμού, είναι επικίνδυνος, του ψιθύρισε ο Βασιλάκος.

Μπροστά τους ξανοίγονταν 40 επίπονα και σκληρά χιλιόμετρα.

«Άραγε», αναρωτήθηκε ο Σπύρος, «ο Μπρεάλ ήξερε πόσο μεγάλη ήταν η απόσταση από το Μαραθώνα ως την Αθήνα όταν αγωνοθέτησε το μαραθώνιο;».

Στις δύο ακριβώς δόθηκε το σήμα της εκκίνησης.

Σαν σαΐτα πετάχτηκε οδηγώντας την κούρσα ο Γάλλος. Πίσω του πήγαινε ο Αυστραλός Φλακ και παραπίσω οι Έλληνες, μια παρέα.

«Γιατί έχουν πάρει τόση φόρα;», αναρωτιόταν ο Λούης τρέχοντας μαλακά. «Έχουμε ακόμη τόση απόσταση».

Μπροστά τους ο δρόμος άδειος, αλλά και από τις δυο μεριές στα ρείθρα στριμωχνόταν κόσμος πολύς, που έκανε το τοπίο χρωματιστό και ενδιαφέρον. Κι ενώ το γύριζε προς τη βροχή, ξαφνικά ο αέρας ήρθε να τον τυλίξει ευωδιαστός, λες κι έβγαινε απ' τα σγουρά μαλλιά της άνοιξης. Μεγαλείο και φόβος γέμισαν την ψυχή του. Οι ήχοι έφταναν στ' αυτιά του παράξενοι, ήχοι από πέταλα αλόγων, βήματα, φωνές, ένα κοτσύφι κελαηδούσε, ζούσε σε όνειρο και ξαφνικά συνειδητοποίησε ότι είχε ζήσει 24 χρόνια για να τρέξει αυτή τη διαδρομή. Αυτός ο δρόμος, αυτή η τρεχάλα, αν προσπαθούσε, θα του χάριζε την αθανασία. Η στιγμή αυτή θα υπήρχε αιώνια κάπου γραμμένη. Ως τότε δεν το είχε σκεφτεί καθόλου αυτό.

Τα γραμματόσημα των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων του 1896

Ως το Χαρβάτι, ο Γάλλος πήγαινε πρώτος με το Φλακ, τον Αυστραλό, ξοπίσω του.

Εκεί του έδωσαν να πιει ένα ποτήρι κρασί. Το ήπιε σαν να ήταν το νέκταρ των θεών. Έβρεξε με λαχτάρα τον ουρανίσκο του. Η ρετσίνα πυροδότησε τις δυνάμεις του. Χαιρέτησε το πλήθος με το πλατύ του χαμόγελο.

Ο Λούης ένιωθε δίπλα του την ανάσα του κόσμου, τον παλμό του. Και τα πεύκα και πέρα οι ελιές, τα κυπαρίσσια έτρεχαν κι αυτά μαζί του. Τα τοπία εναλλάσσονταν, τα τοπία της πατρίδας του, όλη η Ελλάδα έτρεχε μαζί του. Μα είχε μια τέτοια αναστάτωση στην ψυχή, που δεν μπορούσε να χαρεί αυτήν τη φυσική ομορφιά.

Μέσα του φυσούσε ένας δυνατός άνεμος, και το στερέωμα της ψυχής του το δονούσαν απανωτοί κεραυνοί.

«Είσαι καλός δρομέας, με μεγάλο διασκελισμό», ξανάρχονταν στο μυαλό του τα λόγια του Παπαδιαμαντόπουλου.

Άλλο όμως είναι να τρέχεις για το κέφι σου στα δάση και στα λαγκάδια, να στρίβεις εξοχικές γωνιές με το παχνιασμένο γρασίδι της αυγής και τα πουλιά

ρείθρα: αυλάκια κατά μήκος του δρόμου

στον αέρα να σε συνοδεύουν τραγουδιστά, κι άλλο να βαστάς στους ώμους σου τις ελπίδες ενός έθνους, οι ελπίδες ενός έθνους να βασίζονται στις πατούσες σου.

Οι Μαρουσιώτισσες, όλες, που κατέβηκαν από το χωριό, κι είχαν μαζί τις κατσίκες τους, στέκονταν στην άκρη του σκονισμένου δρόμου σ' όλη τη διαδρομή και σκούπιζαν τα δάκρυα με τις μαντίλες τους.

– Σπύρο! Σπύρο! Άντε, παιδί μου! Με το καλό!, τον επευφημούσαν.

Παρόλο που ένιωθε απερίγραπτη μοναξιά, χαμογελούσε συνεχώς σ' αυτή την Ελλάδα που τον συνόδευε. Κι ο πόθος να χαροποιήσει αυτό τον κόσμο θρονιάστηκε στην καρδιά του.

Έβαλε φόρα να προλάβει το Γάλλο και τον Αυστραλό. Η φωτιά, η ελπίδα της νίκης, φούντωσε μέσα του και κόντευε να τον κάψει. Μετά το 32ο χιλιόμετρο όλα εξελίχθηκαν ευνοϊκά γι' αυτόν. Ο ένας μετά τον άλλον οι αντίπαλοί του κουράζονταν και αποσύρονταν. Έβαλε τα δυνατά του και πέρασε πρώτος, ακμαίος και κεφάτος. Ήταν βέβαιος πια για τη νίκη του, αφού λυτρώθηκε από τους επικίνδυνους αντιπάλους του.

Όσο πλησίαζε προς τους Αμπελοκήπους, ο ενθουσιασμός του κόσμου εκδηλωνόταν με χίλιους δύο τρόπους λατρείας: με λουλούδια, με στεφάνια, με λυγμούς, με συγκίνηση. Εκείνος, κάτασπρος από τη σκόνη του δρόμου, με μάτια λαμπερά, που γυάλιζαν σαν να είχε πυρετό, τους άκουγε, τους έβλεπε, τους αγαπούσε όλους, αποτύπωνε χρώματα, φυσιογνωμίες για να τις θυμάται μια ολόκληρη ζωή. Μέσα στην υπερέντασή του θυμόταν πού και πού να σκουπίζει το μουστάκι του από τον ιδρώτα.

– Κουράγιο! Κουράγιο! Λίγο ακόμα!, τον παρότρυνε ο κόσμος παραληρώντας.

Δεν αισθανόταν κουρασμένος, αλλά μόνος, παράξενα μόνος, κι ας τον συνόδευε η ψυχή του κόσμου, που λαχταρούσε μια νίκη, που θα τους ενίσχυε την περηφάνια, που το είχαν τόσο ανάγκη.

Ο Λούης πετάει προς το στάδιο. Ηλιοκαμένος, με τις ποδάρες του ν' ακροπατούν στο χώμα, να παίρνουν δύναμη και να τινάζονται ψηλά για το επόμενο βήμα, το βήμα του θριάμβου.

Ο Λούης πετάει προς το στάδιο, που περιμένει να τον υποδεχτεί ντυμένο στα άσπρα του μάρμαρα.

Με τις μεγάλες τους στολές τον περιμένουν όλοι. Βασιλείς, επίσημοι, αξιωματικοί, ιππείς, πυροβολητές με ασημένια σιρίτια, τα αμφιμασχάλια, τα πολύχρωμα λοφία τους. Τον περιμένουν οι κυρίες με τα χρωματιστά φορέματα και τα καπέλα τους. Τον περιμένει μια φανταχτερή, μια αλησμόνητη εικόνα.

σιρίτια: διακοσμητικά κορδόνια ραμμένα πάνω σε στρατιωτικές στολές

Ο Λούης πετάει προς το στάδιο. Πλησιάζει.

Το αδιαχώρητο σ' όλο του το μεγαλείο. Απόλυτη ησυχία. Έχει δοθεί η εντολή: «Μη φωνάζετε, μη χειροκροτείτε, μη συγκινήσετε το μαραθωνοδρόμο, όποιος κι αν είναι».

Κανείς δεν προσέχει το αγώνισμα του άλματος επί κοντώ που διεξάγεται στο στίβο. Όλοι έχουν στραμμένα τα μάτια προς την πύλη απ' όπου θα μπει ο νικητής.

Ο Λούης πετάει προς το στάδιο. Είναι σχεδόν απ' έξω. Είναι αδύνατο να βρίσκεται έστω και ένας εκείνη τη μέρα που να μη θέλει με όλη του την ψυχή να νικήσει στο μαραθώνιο Έλληνας. Ο μαραθώνιος είναι υπόθεση ελληνική. Έλληνας πρέπει να τον κερδίσει.

Πέντε και είκοσι ακούγεται ο κρότος του τηλεβόλου. Πώς ανατριχιάζει η θάλασσα όταν την ταράζει ξαφνικά ο άνεμος; Πώς γίνεται όταν συγκινείσαι με τη θωπεία της πασχαλιάτικης αύρας; Πώς γίνεται όλος εκείνος ο κόσμος να είναι ενωμένος μ' έναν πόδο και μια ευχή;

Σηκώνονται όλοι όρθιοι. Δε φωνάζουν. Περιμένουν. Με αγωνία. Με μια καρδιά ν' ανασαίνει στον ίδιο ρυθμό. Με δυο μάτια να βλέπουν προς την είσοδο.

– Είναι Έλλην!

Ο αριθμός 17 υψώνεται στο κοντάρι. Είναι ο αριθμός της φανέλας του Λούη.

– Και βέβαια είναι Έλλην! Έλλην! Είναι Έλλην!

Την ανυπομονησία τη διαδέχεται η ξέφρενη χαρά, ανοίγει ο δρόμος να περάσει ο νικητής, ο κόσμος χειροκροτεί, αλαλάζει, κουνάει μαντίλια, πετάει καπέλα, υψώνει σημαιάκια, κλαίει και δίνει φιλιά.

Μια νικητήρια ιαχή κυλά πάνω στις κερκίδες. Ο αντίλαλος γίνεται ήχος μεγάλος, σμίγει με τον ήλιο, που πάει να βασιλέψει και βάφει με χρώματα το λοφάκι του Αρδηττού, ύστερα επιστρέφει να σμίξει με τις μπάντες που παιανίζουν.

Εκεί, στο Παναθηναϊκό στάδιο, οι Έλληνες ξεφωνίζουν σ' ένα χώρο που τους ανήκει από παλιά. Ένα χώρο με εθνικό παρελθόν, ένα χώρο που αποκτά και εθνικό παρόν, μ' ένα νερουλά από το Μαρούσι που έτρεξε 40 χιλιόμετρα σε δύο ώρες, 58 πρώτα και 50 δευτερόλεπτα.

Α. Βαρελλά, *Καλημέρα, Ελπίδα,* Πατάκης

θωπεία: χάδι **αλαλάζει:** φωνάζει δυνατά από χαρά **ιαχή:** ενθουσιώδης κραυγή

Ερωτήσεις

1. Ποια συναισθήματα νιώθει και ποιες σκέψεις κάνει ο Σπύρος Λούης την ώρα της εκκίνησης του μαραθώνιου δρόμου και ποια κατά τη διάρκειά του;
2. Με ποιον τρόπο ενισχύει το συγκεντρωμένο πλήθος την προσπάθεια του Μαρουσιώτη δρομέα;
3. Στο απόσπασμα επαναλαμβάνεται συχνά η φράση «ο Λούης πετάει προς το στάδιο». Ποιος είναι ο σκοπός αυτής της επανάληψης και ποιο αποτέλεσμα έχει στον αναγνώστη;
4. Πώς αντιδρά το πλήθος την ώρα του τερματισμού και πώς κρίνετε εσείς αυτές τις αντιδράσεις;
5. Σύμφωνα με το κείμενο, ο μαραθωνοδρόμος Λούης, παρά τη συμπαράσταση του κόσμου, νιώθει «απερίγραπτη μοναξιά». Πώς ερμηνεύετε αυτό το συναίσθημα;

Διαθεματικές εργασίες

1. Βρείτε πληροφοριακό και εικαστικό υλικό για τους Ολυμπιακούς Αγώνες στο διαδίκτυο (http://Olympic.org και στο http://www.perseus.tufts.edu/Olympics/) και παρουσιάστε το στην τάξη σας.
2. Ζωγραφίστε μια αφίσα ή δημιουργήστε ένα κολάζ με θέμα τους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Αγγελική Βαρελλα

Η Αγγελική Βαρελλά γεννήθηκε το 1931 στη Θεσσαλονίκη και ζει στην Αθήνα. Σπούδασε Αρχαιολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και εργάστηκε στην Εθνική Τράπεζα. Με την παιδική και νεανική λογοτεχνία ασχολείται από το 1966, οπότε εξέδωσε το πρώτο της βιβλίο, το ταξιδιωτικό *Η Ελλάδα κι εμείς*. Είναι πολυγραφότατη και το έργο της διαμοιράζεται σε λογοτεχνικά βιβλία, βιβλία γνώσεων, αναγνωστικά του δημοτικού και μεταφράσεις. Τα μυθιστορήματά της αναφέρονται σε προβλήματα της σύγχρονης ζωής (μόλυνση περιβάλλοντος, ναρκωτικά, βία κ.λπ.)· έχει γράψει και πολλά παραμύθια και μικρές ιστορίες. Κυρίαρχα γνωρίσματα της γραφής της είναι το πηγαίο χιούμορ και η αισιόδοξη διάθεση. Έχει τιμηθεί με τον Ευρωπαϊκό Έπαινο Γιάνους Κόρτσακ (1985) για το μυθιστόρημα *Φιλενάδα, Φουντουκιά μου*, και με Κρατικό Βραβείο για το λογοτεχνικό βιβλίο γνώσεων *Κόρινθος* (1998). Γνωστά βιβλία της είναι: *Τα βούκινα της φύσης, Αρχίζει το ματς, Καλοκαίρι στη Μονεμβασιά, Έξι εναντίον ενός, Δράκε, δράκε, είσαι εδώ;, Διονύσιος Σολωμός* κ.ά.

Η ΑΓΑΠΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΝΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΜΑΣ • ΟΙ ΦΙΛΙΚΟΙ ΔΕΣΜΟΙ • Η ΑΓΑΠΗ

Θεόφιλος, *Ρομβέρτος και Ιουλία*

ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ ανθολογούνται κείμενα που αναφέρονται στα συναισθήματα και στις ανθρώπινες σχέσεις. Τέτοια αισθήματα είναι η αγάπη για τα οικογενειακά μας πρόσωπα, η συμπάθεια, η αλληλεγγύη αλλά και οι φιλικοί δεσμοί, η συζυγική αφοσίωση, τα ερωτικά σκιρτήματα. Τα κείμενα προέρχονται από την ελληνική και την ξένη λογοτεχνική δημιουργία και ανήκουν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.

Ειρήνη Μάρρα

Τα κόκκινα λουστρίνια

«Τα κόκκινα λουστρίνια» είναι ένα από τα δεκατρία διηγήματα της συλλογής Η τριλογία του δίφραγκου *της Ειρήνης Μάρρα. Το περιεχόμενό τους αναφέρεται σε απλά, καθημερινά περιστατικά από τη ζωή των νεαρών βιοπαλαιστών. Χαρακτηριστικά στοιχεία της συλλογής, που απαντώνται και στο συγκεκριμένο διήγημα, είναι η λιτότητα της έκφρασης και τα ανθρωπιστικά μηνύματα.*

Το είχε βάλει από καιρό στο μάτι. Ήταν ένα κομμάτι κόκκινο γυαλιστερό λουστρίνι, καθάριο και αστραφτερό. Ήξερε, βέβαια, πως κόστιζε πολλά, μα κι αυτός είχε κάνει το κουμάντο του από νωρίς. Σύναζε λεφτά κρυφά κι απόκρυφα, χωρίς να φανεί, γιατί φοβόταν πως θα τον παίρναν στο μεζέ αν μάθαιναν τι είχε κατά νου να κάνει.

Περίμενε τη μέρα που το αφεντικό θα τον έστελνε στον ταμπάκη για πανωπέτσια. Του είχε εμπιστοσύνη, βλέπεις, κι όλο αυτόν έστελνε να ψωνίσει, γιατί χώρια που γνώριζε καλά δέρματα και προβιές, ήτανε και παζαριτζής και πάντα πετύχαινε σκόντο, που 'καναν το αφεντικό να τον κερνάει καφέ.

Ως λίγο καιρό πριν, τον κερνούσε γκαζόζα, γιατί τ' αφεντικό δεν το 'χε προσέξει πως ήταν μεγαλωμένος κάπως πια... Τον είδε όμως που κρυφοκάπνιζε μια μέρα κι από τότε το μπαξίσι του παζαριού έγινε ο γλυκύς βραστός.

Έτσι, τη μέρα της αγοράς, τράβηξε κρυφά τον πάτο του παπουτσιού του κι έβγαλε τα λεφτά. Τα 'σπρωξε βιαστικά στην τσέπη του και, με ύφος αδιάφορο κι ένοχο μαζί, τράβηξε για την αγορά. Το πήρε το λουστρίνι και σε καλή τιμή. Ήταν κομμάτι σπάνιο, ένα κομμάτι απ' τη λαχτάρα της καρδιάς του.

Γύρισε όλους τους δρόμους εκείνο τ' απόγιομα και διάλεξε σχέδιο. Είχε στον νου το τι ζητούσε, βλέπεις, κι απ' την αρχή ξέκοψε τα σχέδια και διάλεξε το πιο αρχοντικό, γιατί αυτό θα ταίριαζε στην περίπτωση.

Ζήτησε απ' τ' αφεντικό να δουλέψει μονάχος μερικές μέρες, αφού θα 'κλειναν πια, γιατί, είπε, είχε μαζωχτεί δουλειά πολλή. Τα καλαπόδια θέλαν άδειασμα, για να τεντώσουν πάλι τις καινούριες παραγγελιές. Κι όπως πάντα ήτανε φιλότιμος στη δουλειά, τ' αφεντικό δεν έβαλε υποψία.

σύναζε: μάζευε, συγκέντρωνε **τον παίρναν στο μεζέ:** τον περιέπαιζαν, τον κοροϊδευαν **ταμπάκης:** τεχνίτης που κατεργάζεται τα δέρματα, βυρσοδέψης **παζαριτζής:** αυτός που κάνει παζάρια **σκόντο:** έκπτωση **μπαξίσι:** φιλοδώρημα **καλαπόδι:** ξύλινο ομοίωμα του κάτω μέρους του ποδιού, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή, την επιδιόρθωση ή τη διατήρηση της φόρμας των παπουτσιών

Εδούλευε, λοιπόν, τα καλαπόδια του αφεντικού, να μην αποφανεί στα μάτια του, κι απέ, δούλευε τα λουστρινένια γοβάκια. Καρφάκι και μαντινάδα, φόντι και τραγούδι, ψίδι και αναστεναγμός. Το λουστρίνι έπαιρνε να γίνεται γοβάκι. Τ' όνειρό του έπαιρνε να γίνεται αλήθεια. Σαν τέλειωσε, είπε στ' αφεντικό πως είχε κουραστεί πια και δε θα δούλευε νυχτέρι άλλο. Έκρυψε τα γοβάκια και παραμόνευε την ώρα.

Η κόρη του δασκάλου δεν έβγαινε σεργιάνι ταχτικά. Είχε μάνα αυστηρή και πατέρα σπουδαίο. Σαν έβγαινε όμως, όλοι την κοίταζαν· γιατί είχε σγουρά μαλλιά και μάτια μεγάλα. Είχε στητό κορμί και περπατησιά περήφανη. Του 'χε λαβώσει την καρδιά. Η μάνα του πήγαινε κάθε μέρα στο σπίτι του δασκάλου και παραδούλευε, έκανε τη λάτρα. Τον είχε πάρει κάνα δυο φορές μαζί της, σαν τύχαινε να κουβαλήσει τίποτα πράματα. Τότες την έβλεπε από κοντά και την καμάρωνε. Θάρρητα δεν είχανε, μα όσο να πεις, είχανε αλλάξει κουβέντες κάμποσες φορές. Σε μια τέτοια φορά πρόσπεσε να σηκώσει κάτι που έπεσε κι όσο να μπει και να βγει το κορίτσι, αυτός πρόκαμε και μέτρησε με την παλάμη του το παπούτσι της. Είχε κιόλας, βλέπεις, το σχέδιό του καρφωμένο στο φακιδερό κεφάλι του. Θα της έφτιαχνε ένα ζευγάρι κόκκινα λουστρινένια γοβάκια, που όμοιά τους δε φορεθήκανε ποτέ. Ύστερα θα περίμενε μια γιορτή και, με το μέσον της μάνας του που παραδούλευε στο σπίτι, θα πήγαινε να της τα δώσει ο ίδιος. Θα τα 'δινε, κι αυτή, δεν μπορεί, θα πηδούσε απ' τη χαρά της. Δεν μπορούσε να γίνει αλλιώτικα, γιατί τέτοια παπούτσια δε γινόταν να 'χει ξαναβάλει. Η κόρη του δασκάλου θα χαιρότανε για το δώρο του, θα τον συμπάθαγε, κι άμα τον συμπάθαγε, ποιος ξέρει...

Την κρίσιμη μέρα τύλιξε τα παπούτσια, τα πήρε σπίτι και τα 'κρυψε. Ήθελε πρώτα να μιλήσει της μάνας, να τα πούνε οι δυο τους και να τα συμφωνήσουνε. Για να γίνει τούτο, έπρεπε πρώτα να κοιμηθούνε τ' άλλα παιδιά. Καθίσανε στο τραπέζι. Τα φαγητά ξανόσταιναν στο στόμα του. Υπομόνεψε να σηκώσουν το τραπέζι.

Είχε στον νου του ολοένα την κόρη του δασκάλου. Δεν έβλεπε μπροστά του. Όλα τού φαίνονταν σκιές. Σκιά τα κρεβάτια με τ' αδέρφια που μαλώνανε για τα μαξιλάρια. Σκιά ο πατέρας που ρουφούσε το βιδάνι στο ποτήρι του. Σκιά η αδερφή του που σήκωνε το τραπέζι.

Την κοίταξε πιο προσεχτικά. Πόσο ξέθωρη ήταν μπροστά στην άλλη! Τα μαλλιά της δεν έπεφταν σγουρά στους ώμους. Είχε μια πλεξούδα ίσια που τη σφιχτόδενε στον σβέρκο της μ' ένα λαστιχάκι των πακέτων. Δεν περπατούσε καμαρωτά. Η μάνα την είχε μάθει να κοιτάζει το χώμα, έτσι που καλά καλά δεν έβλεπες τι χρώμα είχανε τα μάτια της. Αλήθεια, τι χρώμα να 'χανε τα μάτια της αδερφής του;

μην αποφανεί: μην αποκαλυφθεί **απέ:** μετά, ύστερα **φόντι:** το πάνω μέρος του παπουτσιού **ψίδι:** το μπροστινό πάνω τμήμα της μύτης του **νυχτέρι:** νυχτερινή εργασία **λάτρα:** οι εργασίες καθαριότητας του σπιτιού **πρόσπεσε:** προθυμοποιήθηκε **φακιδερός:** γεμάτος φακίδες, φακιδιάρης **ξανόσταιναν:** έχαναν τη νοστιμάδα τους, γίνονταν άνοστα **βιδάνι:** ό,τι απομένει μέσα στο ποτήρι από το ποτό, απόπιομα **ξέθωρος:** αυτός που έχασε το χρώμα του, ξεθωριασμένος, κατώτερος

Της μίλησε κι αυτή σήκωσε το κεφάλι κι αποκρίθηκε. Τα μάτια της ήταν καφετιά, ίδια με τα μάτια των κοριτσιών όλου του κόσμου, και το φουστάνι της με την ποδιά του μαγειρέματος μπροστά ήτανε ξέθωρο κι αυτό, μα τώρα πρόσεξε πως ήταν ξέθωρο απ' την πολυκαιρία.

Νικόλαος Γύζης, *Το γιάντες*

Η αδερφή... Στα πόδια φορούσε κουτσοφτέρνια, για να γλιτώνει τα παπούτσια, να τα 'χει σκολιανά. Η άλλη θα 'χε οπωσδήποτε πασουμάκια μεταξένια και παπούτσια πολλά. Μα ναι, είχε πολλά κι ένα ζευγάρι παραπάνω που θα της πήγαινε αυτός θα τη γιόμιζαν χαρά μονάχα για λίγο, ως να μπουν στο ράφι με τ' άλλα παπούτσια. Θα του 'λεγε σίγουρα ευχαριστώ, μα το ευχαριστώ της θα 'τανε για τα παπούτσια μονάχα κι όχι γι' αυτό τον ίδιο. Σε μια στιγμή κατάλαβε πολλά και σβήστηκε μονοκοντυλιά η κόρη του δασκάλου.

Έδωσε τα λουστρινένια γοβάκια στην αδελφή. Της άξιζαν. Το 'νιωθε πως της άξιζαν. Χιλιάδες ήλιοι φώτισαν τα καφετιά ματάκια και μύρια αστέρια μπερδεύτηκαν στην πλεξούδα της. Πουλιά τρελά τιριτίριζαν στ' αυτιά της και η καρδιά της μεθυσμένη χόρευε. Τα κόκκινα γοβάκια φωτίσανε το ξέθωρο φουστάνι κι η αδελφή ένιωσε ν' ανεβαίνει, η ίδια μέσα της, ένα σκαλί πιο πάνω. Το σπίτι άστραψε και γέμισε με το γέλιο της.

Το άλλο πρωί πήγε στη δουλειά λίγο πιο μεστωμένος. Παρήγγειλε γλυκύ βραστό καφέ κι έπιασε τη φαλτσέτα με το τραγούδι.

Ειρ. Μάρρα, *Η τριλογία του δίφραγκου,* Ελληνικά Γράμματα

Ερωτήσεις

1. Σε ποια σημεία του διηγήματος γίνονται φανερά τα αισθήματα του μικρού βιοπαλαιστή για την κόρη του δασκάλου;
2. Γιατί το νεαρό τσαγκαρόπουλο χάρισε τελικά τα κόκκινα γοβάκια στην αδελφή του;
3. Σχολιάστε την τελευταία παράγραφο του κειμένου. Γιατί ο ήρωας είναι στο τέλος «πιο μεστωμένος»;
4. Δώστε γραπτά μια άλλη εξέλιξη στο διήγημα, υποθέτοντας, για παράδειγμα, ότι ο νεαρός χαρίζει τελικά τα γοβάκια στην κόρη του δασκάλου.

Διαθεματική εργασία

Ο παλαιός ελληνικός κινηματογράφος αλλά και η λαϊκή και έντεχνη μουσική έχουν συνδέσει τη βιοπάλη με την αγάπη και τον έρωτα. Δείτε σχετικές ταινίες και αναζητήστε τραγούδια με αυτό το θέμα (π.χ. «Δραπετσώνα» του Μ. Θεοδωράκη, «Τζαμάικα» του Μ. Λοΐζου).

κουτσοφτέρνια: εξώφτερνα παπούτσια **να τα 'χει σκολιανά:** να τα έχει για καλά της **μεστωμένος:** ώριμος
φαλτσέτα: μικρό κοπίδι (κοφτερό μαχαίρι) για την κοπή των δερμάτων

Κόρη που λάμπει

Τα δημοτικά τραγούδια της αγάπης είναι παλιά όσο παλιό είναι και το συναίσθημα που τα εμπνέει. Το ερωτικό στοιχείο, με την ευρύτερη έννοια του όρου, είναι το βασικό σε όλα τα τραγούδια αυτής της κατηγορίας, τα οποία παρουσιάζουν εκφραστική και στιχουργική ποικιλία. Περίφημα είναι τα ερωτικά δίστιχα (λιανοτράγουδα) που επιζούν ως τις μέρες μας, ή ορισμένες από τις αυτοσχέδιες μαντινάδες. Ανάμεσα στις διάφορες μορφές των ερωτικών τραγουδιών είναι τα παινέματα, οι καημοί, τα πεισματικά, τα πειρακτικά κ.λπ. Το τραγούδι που ακολουθεί είναι «παίνεμα της αγαπητικής», υμνεί δηλαδή την ομορφιά της κόρης συγκρίνοντάς τη με το φεγγάρι και τον ήλιο.

Εδώ σ' αυτή τη γειτονιά δεν πρέπει να είν' φεγγάρι,
μόν' πρέπει να 'ναι συννεφιά, να 'ναι βαθύ σκοτάδι,
γιατ' έχω μια αγαπητικιά κι εκείνη είν' το φεγγάρι,
π' όντες προβάλλει να τη διω σκορπιέται το σκοτάδι.
Και με τον ήλιο μάλωνε και με τον ήλιο λέγει:

Ήλιε μου, για έβγα για να βγω, για λάμψε για να λάμψω.

Έλαμψε ο ήλιος το ταχύ, μαραίνει τα χορτάρια,
πρόβαλε η κόρη π' αγαπώ, μαραίνει παλικάρια·
φλογίζει νιους και καίγει οχτρούς, σκλαβώνει παλικάρια,
καίγει κι εμένα π' αγαπώ μέσα στα φυλλοκάρδια.

Τα δημοτικά μας τραγούδια, επιμέλεια Γ. Ιωάννου, Ερμής

Δημήτρης Γερανιώτης, *Κορίτσι στην εξοχή*

όντες: όταν **να διω:** να δω **το ταχύ:** γρήγορα, το πρωί

Ερωτήσεις

1. Στην πρώτη στροφική ενότητα η ομορφιά της νέας προβάλλεται με την παρομοίωση και την υπερβολή. Εντοπίστε και σχολιάστε αυτά τα στοιχεία.
2. Ποιος υπερτερεί σε λάμψη, ο ήλιος ή η κόρη; Αιτιολογήστε την απάντησή σας κάνοντας αναφορά σε λέξεις ή εκφράσεις του δημοτικού τραγουδιού.
3. Συγκρίνετε το δημοτικό τραγούδι με τα παρακάτω λιανοτράγουδα ως προς το περιεχόμενο:

1. *Απ' όλα τ' άστρα τ' ουρανού ένα είναι που σου μοιάζει*
   ένα που βγαίνει το πουρνό όταν γλυκοχαράζει
2. *Όντε σ' εγέννα η μάνα σου, ο ήλιος εκατέβη*
   και σου 'δωκε την ομορφιά και πάλι μετανέβη

Ν.Γ. Πολίτης, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*

Διαθεματική εργασία

Στην ελληνική μυθολογία η γυναικεία ομορφιά συνδέθηκε με ουράνια σώματα και αστερισμούς (π.χ. Πλειάδες – Πούλια, Ηώς – Αυγή, Αστραία – αστερισμός της Παρθένου). Συγκεντρώστε σχετικό πληροφοριακό και εικαστικό υλικό και παρουσιάστε το στην τάξη.

Ιάκωβος Ρίζος, *Κυρία στον κήπο με τον σκύλο της*

Λίτσα Ψαραύτη

Ο Κωνσταντής

«Ο Κωνσταντής» ανήκει στα διηγήματα του βιβλίου Η εκδίκηση των μανιταριών *(1999). Στη συλλογή αυτή η Λίτσα Ψαραύτη πραγματεύεται με ευαισθησία θέματα ιστορικής μνήμης, κοινωνικού ενδιαφέροντος και οικολογικού περιεχομένου. Η αγωνία για το μέλλον των σημερινών παιδιών και η κοινωνική ευαισθητοποίηση είναι τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά του έργου της. Στο διήγημα, ο ομώνυμος ήρωας, ένα Αλβανάκι που αγωνίζεται για το ψωμί του στα φανάρια των δρόμων, βρίσκει στοργή και αγάπη στο πρόσωπο μιας μοναχικής γυναίκας.*

Μόλις το φανάρι γινόταν πράσινο και τ' αυτοκίνητα χιμούσαν, το παιδί έτρεχε στον κάθετο δρόμο. Πλησίαζε το τζάμι του οδηγού με την πραμάτεια στα χέρια του, χαρτομάντιλα, σαπούνια, στιλό, η κυρία Δέσποινα δεν μπορούσε να διακρίνει τι πουλούσε το παιδί, η απόσταση από τη διασταύρωση των φαναριών ως το ισόγειο διαμέρισμά της ήταν αρκετή. Μερικοί οδηγοί άνοιγαν το παράθυρο και του 'διναν το κατιτί τους κι αμέσως έκλειναν το τζάμι βιαστικά για να γλιτώσουν από την ενοχλητική παρουσία του αγοριού παρά για ν' αποφύγουν τη σιγανή βροχή που έπεφτε από το πρωί.

Το παιδί κοιτούσε λαίμαργα τις σακούλες των σούπερ μάρκετ στα πίσω καθίσματα, τα κουτιά με τα παιχνίδια, τα κόκκινα βελουδένια αβγά, τα σοκολατένια λαγουδάκια κι αυτό το βλέμμα προξενούσε αμηχανία και δυσαρέσκεια στους οδηγούς.

Μεγάλο Σάββατο, κρύο και βροχερό, κι η κυρία Δέσποινα ξεχνούσε τη μοναξιά της κοιτώντας την κίνηση του δρόμου. Το αγόρι ήταν καινούριο στην πιάτσα των φαναριών, ως χθες ζητιάνευαν τσιγγάνες με μωρά στην αγκαλιά. Ξανθούλικο και λιγνό, φορούσε μπλουζάκι καλοκαιρινό, Αλβανάκι θα ήταν σίγουρα, κοντά στα δώδεκα.

Βράδιασε, άναψαν τα φώτα, το κρύο κι η βροχή δυνάμωσαν, αραίωσε κι η κίνηση στους δρόμους. Το αγόρι μάζεψε την πραμάτεια του και πήρε την οδό Αγίου Δημητρίου. Όταν έφτασε στον αριθμό 12 χώθηκε στην είσοδο της πολυκατοικίας για να προφυλαχτεί από τη δυνατή βροχή.

Η κυρία Δέσποινα άνοιξε την πόρτα του ισογείου και είδε το αγόρι να κάθεται στα σκαλιά – μετρούσε την είσπραξη της μέρας, πενηντάρικα και λίγα κατοστάρικα. Η καρδιά της λαχτάρησε. Το παιδί ήταν ίδιος ο Αντωνάκης, ο εγγονός της. Είχε τα ίδια ξανθά μαλλιά, τα ίδια καταγάλανα μάτια, μόνο το πρόσωπό του ήταν αδύνατο και κακοπαθημένο, του Αντωνάκη δεν του έλειπε τίποτα εκεί

πραμάτεια: (ευτελές, ασήμαντο) εμπόρευμα

Γιώργος Γουναρόπουλος,
Προσωπογραφία της μητέρας του

πέρα στην πλούσια Βαλτιμόρη που ζούσε με τους γονείς του.

- Έλα μέσα να ζεσταθείς..., του είπε η γυναίκα.

Το παιδί την κοίταξε καχύποπτα και ψυχρά, ποιος ξέρει τι είχαν δει τα μάτια του οληρμερίς στο δρόμο και πόσα είχε διδαχτεί από τη «φιλανθρωπία» των ανθρώπων. Θες όμως το καλοσυνάτο πρόσωπο της κυρίας Δέσποινας, η μυρωδιά της μαγειρίτσας, αλλά κυρίως η ζεστασιά που έβγαινε από το διαμέρισμα παραμέρισαν τους φόβους και τους δισταγμούς του.

– Πώς σε λένε;, το ρώτησε.

– Κώτσο, δηλαδή Κωνσταντή...

– Κι από πού είσαι, Κωνσταντή;

– Από την Αλβανία, από το Μπεράτι...

– Κι οι γονείς σου;

– Τους μάζεψαν την περασμένη βδομάδα οι κλούβες της Αστυνομίας και τους έστειλαν πίσω στην Αλβανία.

– Κι εσύ πού μένεις τώρα;

– Όπου να 'ναι... Στις οικοδομές, στα παγκάκια του Ηλεκτρικού...

– Πεινάς;

– Έφαγα ένα κουλούρι το πρωί αλλά τώρα πεινάω...

– Πήγαινε στο μπάνιο να πλυθείς, θα σου φέρω ρούχα ν' αλλάξεις κι ύστερα θα σου βάλω να φας...

Άνοιξε η κυρία Δέσποινα την ντουλάπα και βρήκε εσώρουχα, μια αθλητική φόρμα, παπούτσια. Ο Αντωνάκης σε κάθε ταξίδι άφηνε στο σπίτι της γιαγιάς όσα ρούχα δε χωρούσαν στις βαλίτσες του. Ύστερα, η γυναίκα έφερε στο τραπέζι ψωμί, χαλβά, ελιές, ταραμοσαλάτα, φρούτα.

Ο Κωνσταντής, αφού πλύθηκε, ντύθηκε, κάθισε στο τραπέζι και δεν άφησε ούτε ψίχουλο. Χορτασμένος και ζεσταμένος βολεύτηκε στον καναπέ, μπροστά στην ανοιχτή τηλεόραση. Νανουρισμένος από τη μουσική έγειρε στα μαξιλάρια και τον πήρε ο ύπνος. Σε λίγο χτύπησε η καμπάνα της εκκλησίας. Η κυρία Δέσποινα πήρε τη λαμπάδα της κι έκλεισε πίσω της την πόρτα σιγανά για να μην ξυπνήσει τον Κωνσταντή. Η βροχή είχε σταματήσει, το φεγγάρι, ασημένιο, κυνηγιόταν με τα σύννεφα στον ουρανό.

– Χριστός Ανέστη..., έψαλε ο παπάς κι η κυρία Δέσποινα για πρώτη φορά δεν κάθισε ως το τέλος της λειτουργίας. Βιαζόταν να γυρίσει σπίτι της, να τσουγκρίσει τα κόκκινα αυγά με τον Κωνσταντή, να φάνε μαζί τη μαγειρίτσα...

Λ. Ψαραύτη, *Η εκδίκηση των μανιταριών*, Άγκυρα

Ερωτήσεις

1. Ποιες διαφορές αλλά και ποιες ομοιότητες διακρίνετε στη ζωή της κυρίας Δέσποινας και του μικρού Κωνσταντή;
2. Τι είδους σκέψεις και συναισθήματα οδήγησαν τη γυναίκα να ανοίξει το σπίτι της και την καρδιά της στον μικρό Κωνσταντή; Αιτιολογήστε την απάντησή σας με αναφορές σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου.
3. «πόσα είχε διδαχτεί από τη "φιλανθρωπία" των ανθρώπων»: Προσπαθήστε να φανταστείτε ποιες καταστάσεις έκαναν τον Κωνσταντή καχύποπτο και επιφυλακτικό απέναντι στους ανθρώπους.

Διαθεματική εργασία

Ο Κωνσταντής βρίσκει λύση στο πρόβλημα της πείνας και της μοναξιάς μέσα από τη φιλανθρωπία μιας γυναίκας. Αρκεί όμως μόνο η φιλανθρωπία για να προστατευτούν παιδιά σαν τον Κωνσταντή; Ποιες άλλες μορφές πρόνοιας πρέπει να προωθήσουν η κοινωνία και η πολιτεία; Συζητήστε τις απόψεις σας στο πλαίσιο των μαθητικών κοινοτήτων.

Λίτσα Ψαραυτη

Η Λίτσα Ψαραύτη γεννήθηκε το 1936 στη Σάμο, νησί που με νοσταλγία αναφέρει στα λογοτεχνικά βιβλία της. Εργάστηκε στο προξενείο και το μεταφραστικό τμήμα της Αμερικανικής Πρεσβείας στην Αθήνα. Η αρχαιότητα, η πρόσφατη ελληνική ιστορία, η εφηβική ηλικία και τα προβλήματα των νέων, η επιστημονική φαντασία, η διαμόρφωση οικολογικής συνείδησης, η περιπέτεια και η μαγεία των ταξιδιών καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος των θεμάτων με τα οποία ασχολείται στα βιβλία της.

Έργα της: *Το διπλό ταξίδι* (1987), *Το αίνιγμα της πέτρινης γενειάδας* (1990), *Οι τελευταίοι ήρωες* (1991), *Η εξαφάνιση* (1992), *Τα δάκρυα της Περσεφόνης* (1994), *Το χαμόγελο της Εκάτης* (1995).

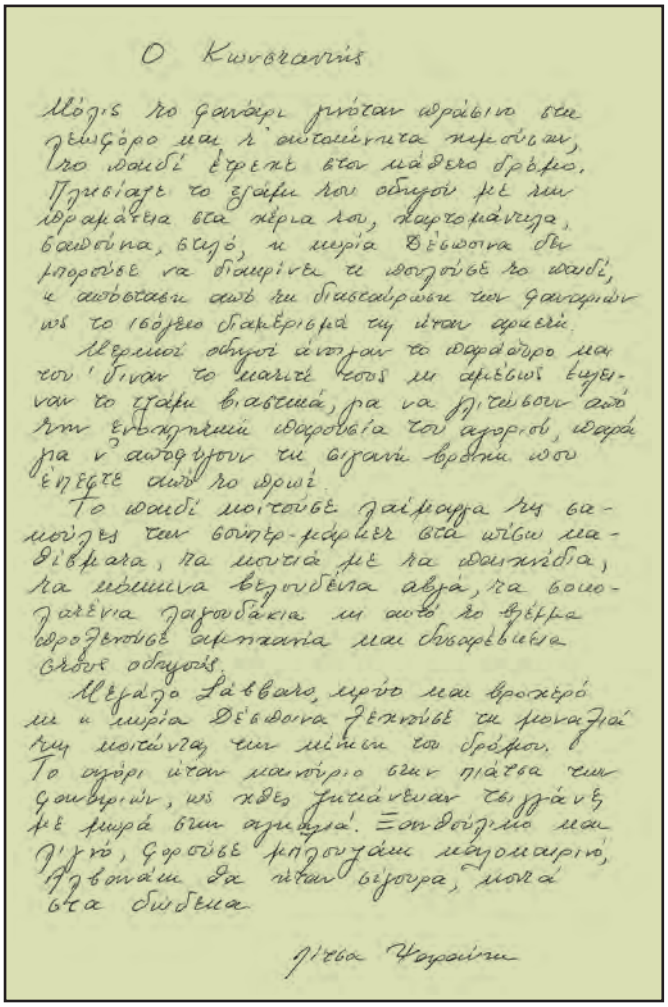
Ο Κωνσταντής

Μόλις το φανάρι γύρισε πράσινο στη γειτονιά μας η αυτοκίνητα κινούνταν, το σκυλί έτρεξε στον κάθετο δρόμο. Πηγαίναν το γράμμα του οδηγού με τα πραμάτια στα κέρια του, κουτσομάντιζα, δακτύλια, βιγό, κι μυρία θέλοντα δε μπορούσε να διαμείνει κι σουγούδε το σκυλί, κι αυτόσταν από τη διασταύρωση των φαναριών ως το τέλος διαμέρισμά τη ήταν αρκετά.

Μερικοί οδηγοί άνοιγαν το παράθυρο μα τον ' δίναν το μαλιτί τους κι αμέσως βγαίναν το γράμμα βιαστικά, για να γλιτώσουν από τη ενοχλητική παρουσία του αγοριού, παρά για ν' αποφύγουν τι βιγανή βρόμα που έπεφτε από το πρωί.

Το σκυλί μοιτούδε γαίμαρα τη καμούγες των βόντερ-μάρκετ στα πίσω παθίβματα, τα μυτιά με τα φαγκάλια, τα μόμπινα βεγουδένια αβρά, τα βοτανάκια γαγουδάκια κι αυτό το βρέμα πρόσβεταν αρμαγία μα δυσαρέβεια βάνε οδηγούς.

Μεγάλο Σάββατο, μρύο μα βροχερό κι κι μυρία θέλοντα γεκτούδε τι μοναξιά τη μοιτώντας τη μέση του δρόμου. Το αγόρι ήταν μανούριο βάν πάτσα τη φουβριών, ως κάθε γυνάντιαν τεγγάνε με μωρά βάν αγκαλιά. Ξαφνιάζμο μα γίγνό, φρούδε μπουγάμι μαγομαιρό, ήβοπάμι θα ήταν βέγουρα, μυτά βτα δώδεκα

Λίτσα Ψαραύτη

Το χειρόγραφο του «Κωνσταντή» της Λίτσας Ψαραύτη

Πρωινό άστρο

Το Πρωινό άστρο *γράφτηκε το 1955 και αποτελεί ένα ξεχείλισμα πατρικής τρυφερότητας του ποιητή Γιάννη Ρίτσου για τη νεογέννητη κόρη του Έρη. Ο ποιητής-πατέρας τραγουδά στο βρέφος την αγάπη του, περιγράφοντας την πληρότητα που έφερε στη ζωή του η γέννησή του. Το ποίημα, δομημένο σε 19 αυτοτελείς ενότητες, προβάλλει το όραμα ενός ειρηνικότερου και δικαιότερου κόσμου. Το απόσπασμα που ακολουθεί αποτελεί την πρώτη ενότητα.*

Στην κόρη μου ΕΡΗ

Κοριτσάκι μου, θέλω να σου φέρω
τα φαναράκια των κρίνων
να σου φέγγουν τον ύπνο σου.

Θέλω να σου φέρω
ένα περιβολάκι
ζωγραφισμένο με λουλουδόσκονη
πάνω στο φτερό μιας πεταλούδας
για να σεργιανάει το γαλανό όνειρό σου.

Θέλω να σου φέρω
ένα σταυρουλάκι αυγινό φως
δυο αχτίνες σταυρωτές απ' τους στίχους μου
να σου ξορκίζουν το κακό
να σου φωτάνε
μη μου σκοντάψεις, κοριτσάκι,
έτσι γυμνόποδο και τρυφερό
στ' αγκάδι κ' ενός ίσκιου.

Κοιμήσου.
Να μεγαλώσεις γρήγορα.
Έχεις να κάνεις πολύ δρόμο, κοριτσάκι,
κ' έχεις δυο πεδιλάκια μόνο από ουρανό.
Κοιμήσου.

Το πρόσωπο της μητερούλας φέγγει
πάνω απ' τους ρόδινους λοφίσκους του ύπνου σου
εαρινό φεγγάρι
ανάμεσα από τα στάχυα της έγνοιας της
και τα τριαντάφυλλα των τραγουδιών μου.

Κοιμήσου, κοριτσάκι.
Είναι μακρύς ο δρόμος.
Πρέπει να μεγαλώσεις.
Είναι μακρύς
μακρύς
μακρύς ο δρόμος.

Γ. Ρίτσος, *Πρωινό άστρο,* Κέδρος

Ερωτήσεις

1. Ο ποιητής-πατέρας νανουρίζει τη νεογέννητη κόρη του. Τι θέλει να της προσφέρει και γιατί;
2. Σε ποια σημεία του ποιήματος φαίνεται η έγνοια του ποιητή για το μέλλον του παιδιού του;
3. Βρείτε τα υποκοριστικά που υπάρχουν στο απόσπασμα. Ποια εντύπωση δημιουργούν; Προσπαθήστε να τα αντικαταστήσετε με την απλή λέξη, για να δείτε τη διαφορά στο ύφος του ποιήματος.
4. Συγκρίνετε το απόσπασμα με το παραδοσιακό θρακιώτικο νανούρισμα που ακολουθεί:

Έλα ύπνε μ' και πάρε το και πάν' το στις μπαχτσέδες
και γιόμισε τον κόρφο του λουλούδια και κοντσέδες.

Κοιμάτ' αστρί, κοιμάτ' αυγή, κοιμάται νιο φεγγάρι,
κοιμάται το πουλάκι μου σαν άξιο παλικάρι.

Κοιμάτ' η πούλια στο βουνό κι η πέρδικα στα δάση,
αφήτε το πουλάκι μου τον ύπνο να χορτάσει.

Τα δημοτικά μας τραγούδια, επιμέλεια Γ. Ιωάννου, Ερμής

Διαθεματική εργασία

Δημιουργήστε ένα ζωγραφικό κολάζ τοποθετώντας μαζί τα ετερόκλητα στοιχεία που συνυπάρχουν στις υπερρεαλιστικές εικόνες του ποιήματος (π.χ. φαναράκια των κρίνων, περιβολάκι στα φτερά πεταλούδας, πεδιλάκια από ουρανό κ.λπ.).

κοντσέδες: τα μπουμπούκια των λουλουδιών

Αργύρης Εφταλιώτης

Αγάπης λόγια

Το ποίημα που ακολουθεί είναι το ένατο στη σειρά της ποιητικής συλλογής Αγάπης λόγια, *που δημοσιεύτηκε το 1891. Τα ποιήματα της συλλογής, γεμάτα από αγάπη και πόνο, γράφτηκαν από τον Αργύρη Εφταλιώτη για τη γυναίκα του, όταν αναγκάστηκε να μείνει μόνος του, μακριά της, στη Βομβάη της Ινδίας, όπου εργάστηκε για κάποιο χρονικό διάστημα.*

Πιερ-Ωγκύστ Ρενουάρ,
Χορεύοντας στην πόλη

Μέρες που θα 'τανε μ' εσέ μαργαριτάρια,
χωρίς εσέ μες στου καιρού τα βάθη πάνε,
ψυχρές και ανωφέλητες, σαν τα λιθάρια
που μες στη θάλασσα μικρά παιδιά πετάνε!

Σαν προσπαθώ με υπομονή να τες μετρήσω,
απ' τη στιγμή που μ' έσφαξε το έχε γεια σου,
με πιάνει τρέλα και θαρρώ πως πλιο να ζήσω
του κάκου ελπίζω σαν προτού στην αγκαλιά σου.

Και γονατίζω και ρωτώ στην προσευχή μου
αν είναι δίκιο στες ρημιές να τυραννιούμαι,
αν μια ζωή, που δεν μπορώ να πω δική μου,
πρέπει μέσα στην άβυσσο να τη σκορπούμε.

Αλίμονο και να 'χ' αυτή την πίκρα μόνος,
να ξέρω πως το ταίρι μου δεν καίγει ο πόνος.

Λ. Πολίτη, *Ποιητική Ανθολογία,*
τόμ. 6, Δωδώνη

ανωφέλητες: άχρηστες, μονότονες, πληκτικές **πλιο:** πια, πλέον **του κάκου:** μάταια **σαν προτού:** όπως πρώτα **ρημιές:** ερημιές, ξενιτιά **και να 'χ':** και να είχα, αν είχα

Ερωτήσεις

1. Μελετήστε τις στροφές του ποιήματος και περιγράψτε την ψυχολογική κατάσταση του ξενιτεμένου συζύγου που ζει μακριά από την αγαπημένη του γυναίκα.
2. Ποια ευχή κάνει στους δύο τελευταίους στίχους ο ποιητής; Τι είδους χαρακτήρα αποκαλύπτει;
3. Αποχωριστήκατε εσείς κάποια στιγμή αγαπημένα σας πρόσωπα; Τι νιώσατε και με ποιον τρόπο εκφράσατε τα συναισθήματά σας;

Διαθεματική εργασία

Αναζητήστε δημοτικά τραγούδια της «αγάπης» και του «χωρισμού» και μελετήστε με ποιους τρόπους εκφράζονται τα συναισθήματα που προκαλούνται από τη στέρηση του αγαπημένου προσώπου.

Νικηφόρος Λύτρας, *Το φίλημα*

Οδυσσέας Ελύτης

Όλα τα πήρε το καλοκαίρι

Το τραγούδι περιλαμβάνεται στη συλλογή Τα ρω του έρωτα. *Στον Πρόλογο του βιβλίου του ο Οδυσσέας Ελύτης έγραψε για τα τραγούδια αυτά: «Οι άγγελοι τραγουδάνε. Και οι ερωτευμένοι επίσης. Πίσω από κάθε ανάταση, από κάθε μεράκι, μια κιθάρα περιμένει έτοιμη να πάρει τα λόγια και να τα ταξιδέψει από χείλη σε χείλη. Δεν είναι λίγο αυτό. Είναι η χαρά να δίνεις χαρά στους άλλους, είναι αυτό που μας βαστάει στη ζωή. Γι' αυτό, κοντά στα ποιήματά μου, δοκίμασα να γράψω και μερικά τραγούδια».*

Όλα τα πήρε το καλοκαίρι
τ' άγριο μαλλί σου στην τρικυμία
το ραντεβού μας η ώρα μία
Όλα τα πήρε το καλοκαίρι
τα μαύρα μάτια σου το μαντίλι
την εκκλησούλα με το καντήλι
Όλα τα πήρε το καλοκαίρι
κι εμάς τους δύο χέρι με χέρι

Όλα τα πήρε το καλοκαίρι
με τα μισόλογα τα σβησμένα
τα καραβόπανα τα σχισμένα
Μες στις αφρόσκονες και τα φύκια
όλα τα πήρε τα πήγε πέρα
τους όρκους που έτρεμαν στον αέρα
Όλα τα πήρε το καλοκαίρι
κι εμάς τους δύο χέρι με χέρι

Ο. Ελύτης, *Ποίηση*, Ίκαρος

Οδυσσέας Ελύτης, *Οι άγγελοι τραγουδάνε*

Ερωτήσεις

1. Εντοπίστε τις καλοκαιρικές εικόνες που συνθέτουν το ποίημα.
2. Ποιο είναι το νόημα του επαναλαμβανόμενου στίχου «Όλα τα πήρε το καλοκαίρι»;
3. Μπορείτε να αποδώσετε εικαστικά μια εικόνα του ποιήματος;

Διαθεματική εργασία

Ο Οδυσσέας Ελύτης, εκτός από τα ποιήματα που έγραψε, φιλοτέχνησε και ιδιόμορφους πίνακες ζωγραφικής με την τεχνική του κολάζ («συνεικόνες» τους αποκαλεί πολύ εύστοχα ο ίδιος). Μελετήστε τη συνθετική τεχνική τους και προσπαθήστε να δημιουργήσετε κι εσείς παρόμοιους, εμπνεόμενοι από το τραγούδι «Όλα τα πήρε το καλοκαίρι».

Όσκαρ Ουάιλντ

Ο πιστός φίλος

Το επόμενο διήγημα προέρχεται από τη συλλογή Ο ευτυχισμένος πρίγκιπας *και άλλες ιστορίες (1888). Εδώ παρουσιάζεται αποσπασματικά. Τα κείμενα της συλλογής αυτής απευθύνονται σε παιδιά και έχουν διδακτικό-παραινετικό χαρακτήρα· γι' αυτό και αποδίδονται στη μορφή του παραμυθιού.*

Ο μικρούλης Χανς είχε πολλούς φίλους, αλλά ο πιο πιστός του φίλος ήταν ο Χιου ο μυλωνάς. Κι αλήθεια, τόσο αφοσιωμένος ήταν ο πλούσιος μυλωνάς στο μικρούλη Χανς, που δεν περνούσε ποτέ από τον κήπο του δίχως να σκύψει πάνω απ' τη μάντρα για να κόψει ένα μεγάλο μπουκέτο λουλούδια ή μια χούφτα αρωματικά βότανα, ή δίχως να γεμίσει τις τσέπες του με κεράσια και δαμάσκηνα, αν ήταν η εποχή τους.

«Οι αληθινοί φίλοι πρέπει να μοιράζονται τα πάντα», έλεγε ο μυλωνάς, κι ο μικρούλης Χανς κουνούσε το κεφάλι χαμογελώντας και καμάρωνε που είχε ένα φίλο με τόσο ευγενικές ιδέες.

Καμιά φορά, ωστόσο, οι γείτονες παραξενεύονταν που ο πλούσιος μυλωνάς δεν έδινε ποτέ τίποτα σε αντάλλαγμα στο μικρούλη Χανς, μόλο που φύλαγε στο μύλο του εκατό σακιά αλεύρι, και είχε έξι αγελάδες κι ένα μεγάλο κοπάδι μαλλιαρά αρνιά· αλλά ο Χανς ποτέ δε σκοτιζότανε με τέτοιες σκέψεις, και τίποτα δεν τον ευχαριστούσε περισσότερο από το ν' ακούει όλα τα θαυμάσια πράγματα που έλεγε ο μυλωνάς για την ανιδιοτέλεια της αληθινής φιλίας.

Κι έτσι, ο μικρούλης Χανς περνούσε τον καιρό του δουλεύοντας στον κήπο του. Την άνοιξη, το καλοκαίρι και το φθινόπωρο ήταν πολύ ευτυχισμένος, όταν όμως ερχόταν ο χειμώνας και δεν είχε καρπούς ή λουλούδια να πουλήσει, υπέφερε πολύ από το κρύο και την πείνα, και συχνά αναγκαζόταν να πηγαίνει για ύπνο έχοντας φάει μονάχα μερικά ξερά αχλάδια ή τίποτα σκληρά καρύδια. Κι ακόμα, το χειμώνα υπέφερε από μοναξιά, γιατί ο μυλωνάς ποτέ δεν ερχόταν να τον δει.

«Δεν ωφελεί να πάω να δω το Χανς όσο κρατάει το χιόνι», έλεγε ο μυλωνάς στη γυναίκα του, «γιατί όταν οι άνθρωποι έχουν στενοχώριες, πρέπει να τους αφήνουμε ήσυχους και να μην τους ενοχλούμε μ' επισκέψεις. Αυτή τουλάχιστον είναι η δική μου άποψη για τη φιλία, και είμαι σίγουρος ότι έχω δίκιο. Θα περιμένω λοιπόν να έρθει η άνοιξη, και τότε θα πάω να τον δω, θα μου δώσει κι ένα μεγάλο πανέρι πρίμουλες κι αυτό θα τον κάνει πολύ ευτυχισμένο».

ανιδιοτέλεια: έλλειψη προσωπικού συμφέροντος, αφιλοκέρδεια **πρίμουλες:** είδος λουλουδιών, γνωστών στη γλώσσα του λαού ως παναγίτσες ή δρακάκια

«Πολύ τους σκέφτεσαι τους άλλους», απάντησε η μυλωνού, καθισμένη στην αναπαυτική πολυθρόνα της μπροστά στο τζάκι· «πραγματικά, πολύ τους σκέφτεσαι. Είναι μεγάλη απόλαυση να σ' ακούει κανείς να μιλάς για τη φιλία. Και είμαι σίγουρη πως ούτε ο πάστορας ο ίδιος δε θα μπορούσε να τα πει πιο όμορφα από σένα, κι ας μένει σε τρίπατο σπίτι, κι ας φοράει χρυσό δαχτυλίδι στο μικρό του δάχτυλο».

«Δε θα μπορούσαμε όμως να καλέσουμε εδώ το μικρούλη Χανς;», είπε ο μικρότερος γιος του μυλωνά. «Αν ο καημένος ο Χανς έχει στενοχώριες, θα του δώσω το μισό απ' το χυλό μου και θα του δείξω τ' άσπρα μου κουνέλια».

«Τι κουτό παιδί που είσαι!», φώναξε ο μυλωνάς. «Πραγματικά, δεν ξέρω τι ωφελεί να σε στέλνω στο σχολείο. Δε βλέπω να μαθαίνεις και τίποτε. Μα αν ερχόταν εδώ ο Χανς κι έβλεπε τη ζεστή φωτιά μας, τα πλούσια φαγητά μας και το μεγάλο μας βαρέλι με το κόκκινο κρασί, ίσως να ζήλευε, κι η ζήλια είναι πράγμα τρομερό και πολύ κακό για όλους. Δε θα επιτρέψω να χαλάσει ο χαρακτήρας του Χανς. Είμαι ο καλύτερός του φίλος, και πάντα θα τον προσέχω και θα φροντίζω να μην μπει σε κανέναν πειρασμό. Εξάλλου, αν έρθει εδώ ο Χανς, μπορεί να μου ζητήσει να του δώσω αλεύρι με πίστωση, κι αυτό δε θα μπορούσα να το κάνω. Άλλο το αλεύρι κι άλλο η φιλία, αυτά τα πράγματα δεν πρέπει να τα μπερδεύουμε. Οι λέξεις γράφονται διαφορετικά και σημαίνουν διαφορετικά πράγματα. Είναι ολοφάνερο». [...]

Νωρίς το άλλο πρωί, ο μυλωνάς κατέβηκε να πάρει τα λεφτά για το σακί με το αλεύρι, αλλά ο μικρούλης Χανς ήταν τόσο κουρασμένος, που δεν είχε σηκωθεί απ' το κρεβάτι.

«Μα την πίστη μου», είπε ο μυλωνάς, «είσαι πολύ τεμπέλης. Και πραγματικά, αν σκεφτείς ότι θα σου χαρίσω το καροτσάκι μου, θα μπορούσες να δουλέψεις πιο σκληρά. Η τεμπελιά είναι μεγάλη αμαρτία, και δε μ' αρέσει να 'χω φίλους τεμπέληδες ή νωθρούς. Δεν πρέπει να σ' ενοχλεί που σου μιλάω τόσο απερίφραστα. Ούτε που θα το σκεφτόμουν βέβαια να σου τα πω αυτά, αν δεν ήμουν φίλος σου. Αλλά τι νόημα έχει η φιλία, αν δεν μπορεί κανείς να πει ακριβώς αυτό που έχει στο μυαλό του; Χαριτωμένα πράγματα μπορεί να λέει ο καθένας για να ευχαριστήσει και να κολακέψει τον άλλον, αλλά ο αληθινός φίλος πάντα λέει δυσάρεστα πράγματα και δεν τον νοιάζει αν πληγώνει. Και μάλιστα, αν είναι αληθινός φίλος, το προτιμάει αυτό, γιατί ξέρει ότι τότε κάνει καλό».

«Λυπάμαι πολύ», είπε ο μικρούλης Χανς, τρίβοντας τα μάτια του και βγάζοντας τη σκούφια του, «αλλά ήμουν τόσο κουρασμένος, που σκέφτηκα να μείνω για λίγο στο κρεβάτι και ν' ακούω τα πουλιά να κελαηδάνε. Το ξέρεις ότι πάντα δουλεύω καλύτερα όταν έχω ακούσει τα πουλιά να κελαηδάνε;».

πάστορας: προτεστάντης ιερέας **τρίπατο:** τριώροφο **νωθρούς:** οκνηρούς, τεμπέληδες **απερίφραστα:** με ευθύτητα, έξω από τα δόντια

«Λοιπόν, χαίρομαι γι' αυτό», είπε ο μυλωνάς χτυπώντας το μικρούλη Χανς στην πλάτη, «γιατί μόλις ντυθείς, θέλω να 'ρθεις στο μύλο μου για να μου φτιάξεις τη στέγη της αποθήκης μου».

Ο καημένος ο μικρούλης Χανς βιαζόταν να πάει να δουλέψει στον κήπο του, γιατί τα λουλούδια του είχαν μείνει δυο μέρες απότιστα, αλλά δεν ήθελε να πει όχι στο μυλωνά, μια και ήταν τόσο καλός φίλος του.

«Νομίζεις πως δε θα 'ταν φιλικό απ' τη μεριά μου, αν σου 'λεγα ότι είμαι απασχολημένος;», ρώτησε δειλά.

«Ε, στ' αλήθεια», απάντησε ο μυλωνάς, «δε νομίζω ότι σου ζητάω πολλά, αν σκεφτείς ότι θα σου χαρίσω το καροτσάκι μου· αν μου αρνηθείς, βέβαια, θα πάω να το κάνω μόνος μου».

«Ω, αυτό αποκλείεται», φώναξε ο μικρούλης Χανς· και πετάχτηκε πάνω, ντύθηκε και πήγε στην αποθήκη.

Δούλεψε εκεί όλη μέρα, ως το ηλιοβασίλεμα, και το ηλιοβασίλεμα, ο μυλωνάς ήρθε να δει πώς τα πήγαινε.

«Επισκεύασες την τρύπα στη στέγη, μικρούλη Χανς;», φώναξε ο μυλωνάς με χαρούμενη φωνή.

«Τέλειωσε», απάντησε ο μικρούλης Χανς, κατεβαίνοντας απ' τη σκάλα.

«Α!», είπε ο μυλωνάς, «δεν υπάρχει πιο ευχάριστη δουλειά από αυτήν που κάνει κανείς για τους άλλους».

«Είναι το δίχως άλλο μεγάλο προνόμιο να σ' ακούει κανείς να μιλάς», απάντησε ο μικρούλης Χανς, και κάθισε κάτω σκουπίζοντας το μέτωπό του, «πολύ μεγάλο προνόμιο. Φοβάμαι όμως ότι εγώ ποτέ δε θα 'χω τέτοιες όμορφες ιδέες σαν τις δικές σου».

«Ω, θα σου έρθουν», είπε ο μυλωνάς, «αλλά πρέπει να προσπαθήσεις περισσότερο. Αυτή τη στιγμή, ξέρεις μόνο την πρακτική πλευρά της φιλίας· κάποια μέρα θα μάθεις και τη θεωρία».

«Το πιστεύεις στ' αλήθεια;», ρώτησε ο μικρούλης Χανς.

«Δεν έχω καμιά αμφιβολία», απάντησε ο μυλωνάς, «μα τώρα που έφτιαξες τη στέγη, καλύτερα να πας στο σπίτι σου να ξεκουραστείς, γιατί αύριο θέλω να πας τα πρόβατά μου στο βουνό».

Ο καημένος ο μικρούλης Χανς φοβήθηκε να φέρει αντίρρηση, και νωρίς το άλλο πρωί, ο μυλωνάς έφερε τα πρόβατα στο σπίτι του κι ο Χανς τα πήρε και ξεκίνησε για το βουνό. Του πήρε όλη τη μέρα να φτάσει εκεί και να γυρίσει· κι όταν γύρισε, ήταν τόσο κουρασμένος, που τον πήρε ο ύπνος στην καρέκλα του και δεν ξύπνησε παρά μονάχα όταν ξημέρωσε για τα καλά.

«Τι όμορφα που θα τα περάσω στον κήπο μου!», είπε και στρώθηκε αμέσως στη δουλειά.

Όμως ποτέ δεν κατάφερνε να φροντίσει τα λουλούδια του, γιατί ο φίλος του ο μυλωνάς ερχόταν συνέχεια και τον έστελνε σε μακρινά θελήματα ή τον έβαζε

να δουλεύει στο μύλο. Το μικρούλη Χανς καμιά φορά τον έπιανε απελπισία, γιατί φοβόταν μήπως νομίσουν τα λουλούδια του πως τα 'χε ξεχάσει, αλλά παρηγοριόταν με τη σκέψη ότι ο μυλωνάς ήταν ο καλύτερός του φίλος. «Εξάλλου», έλεγε, «θα μου χαρίσει το καροτσάκι του, κι αυτό είναι πράξη γνήσιας γενναιοδωρίας».

Κι έτσι, ο μικρούλης Χανς δούλευε για το μυλωνά, κι ο μυλωνάς έλεγε ένα σωρό ωραία πράγματα για τη φιλία, που ο Χανς σημείωνε σ' ένα τετράδιο και τα ξαναδιάβαζε το βράδυ, γιατί ήταν πολύ καλός μαθητής.

Ένα βράδυ, λοιπόν, που ο μικρούλης Χανς καθόταν κοντά στο τζάκι του, άκουσε ένα δυνατό χτύπημα στην πόρτα. Η νύχτα ήταν άγρια κι ο άνεμος λυσσομανούσε έξω απ' το σπίτι, τόσο τρομερά, που νόμιζε στην αρχή ότι ήταν απλώς η καταιγίδα. Ακολούθησε όμως ένα δεύτερο χτύπημα κι έπειτα ένα τρίτο, ακόμη πιο δυνατό.

«Θα 'ναι κανένας φτωχός ταξιδιώτης», μονολόγησε ο μικρούλης Χανς, κι έτρεξε στην πόρτα.

Ήταν ο μυλωνάς μ' ένα φανάρι στο ένα χέρι και μια μεγάλη μαγκούρα στο άλλο.

Πολυχρόνης Λεμπέσης,
Το παιδί με τα κουνέλια

«Αγαπημένε μικρούλη Χανς», φώναξε ο μυλωνάς, «έπαθα μεγάλη συμφορά. Ο μικρός μου γιος έπεσε απ' τη σκάλα και χτύπησε και πάω να φέρω το γιατρό. Αλλά μένει πολύ μακριά κι έχει τέτοια κακοκαιρία, που σκέφτηκα πως θα 'ταν προτιμότερο να πας εσύ αντί για μένα. Ξέρεις ότι θα σου δώσω το καροτσάκι μου, είναι λοιπόν δίκαιο να κάνεις κι εσύ κάτι για μένα για να μου το ανταποδώσεις».

«Φυσικά», φώναξε ο μικρούλης Χανς, «το θεωρώ μεγάλη μου τιμή που με σκέφτηκες και θα ξεκινήσω αμέσως. Πρέπει όμως να μου δανείσεις το φανάρι σου, γιατί η νύχτα είναι τόσο σκοτεινή, που φοβάμαι μην πέσω σε κανένα χαντάκι».

«Λυπάμαι πολύ», απάντησε ο μυλωνάς, «αλλά είναι το καινούριο μου φανάρι, και θα 'ταν μεγάλη απώλεια για μένα αν πάθαινε τίποτα».

«Ε, δεν πειράζει, κάνω και χωρίς αυτό», απάντησε ο μικρούλης Χανς, ξεκρέμασε το βαρύ γούνινο παλτό του και το ζεστό κόκκινο σκούφο του, έδεσε ένα κασκόλ γύρω απ' το λαιμό του και ξεκίνησε.

Τι φοβερή καταιγίδα ήταν αυτή! Κι ήταν τόσο πηχτό το σκοτάδι, που ο μικρούλης Χανς δεν έβλεπε τίποτα, και φύσαγε τόσο δυνατά ο άνεμος, που με δυσκολία στεκότανε στα πόδια του. Ωστόσο, φάνηκε πολύ γενναίος, και έπειτα από τρεις ώρες δρόμο, έφτασε στο σπίτι του γιατρού και χτύπησε την πόρτα.

«Ποιος είναι;», φώναξε ο γιατρός, βγάζοντας το κεφάλι του απ' το παράθυρο της κρεβατοκάμαράς του.

«Ο μικρούλης Χανς, γιατρέ».

«Τι θέλεις, μικρούλη Χανς;»

«Ο γιος του μυλωνά έπεσε από μια σκάλα και χτύπησε, κι ο μυλωνάς θέλει να πάτε αμέσως».

«Εντάξει!», είπε ο γιατρός· διέταξε να ετοιμάσουν το άλογό του, τις μπότες του και το φανάρι του, κατέβηκε και ξεκίνησε για το σπίτι του μυλωνά, ενώ ο μικρούλης Χανς τον ακολουθούσε σκουντουφλώντας.

Όμως η θύελλα δυνάμωνε ολοένα, η βροχή έπεφτε καταρράκτης κι ο μικρούλης Χανς δεν έβλεπε πού πήγαινε και δεν προλάβαινε το άλογο. Στο τέλος, έχασε το δρόμο του και ξεστράτισε στο ρεικότοπο που ήταν ένα πολύ επικίνδυνο μέρος, γιατί ήταν γεμάτο βαθιές τρύπες, κι εκεί ο μικρούλης Χανς πνίγηκε. Κάτι γιδοβοσκοί βρήκαν την άλλη μέρα το πτώμα του να πλέει σ' ένα νερόλακκο και το μετέφεραν στο σπίτι του.

Όλοι πήγαν στην κηδεία του μικρούλη Χανς, γιατί τον αγαπούσανε πολύ, και πιο λυπημένος απ' όλους ήταν ο μυλωνάς.

«Μια και ήμουν ο καλύτερός του φίλος», είπε ο μυλωνάς, «το σωστό είναι να έχω εγώ την πρώτη θέση». Κι έτσι, προχωρούσε πρώτος στην πομπή, τυλιγ-

ρεικότοπος: τόπος γεμάτος ρείκια

μένος μες στο μακρύ μαύρο παλτό του, και κάθε τόσο σφούγγιζε τα μάτια του μ' ένα μεγάλο μαντίλι.

«Ο θάνατος του μικρούλη Χανς είναι πραγματικά μεγάλη απώλεια για όλους», είπε ο σιδεράς, όταν τέλειωσε η κηδεία και είχαν βολευτεί στο πανδοχείο, πίνοντας κρασί με κανέλα και τρώγοντας γλυκό.

«Μεγάλη απώλεια και για μένα», πρόσθεσε ο μυλωνάς· «ξέρετε, του είχα δώσει σχεδόν το καροτσάκι μου και τώρα δεν ξέρω τι να το κάνω. Πιάνει τόπο στο σπίτι κι είναι σε τόσο κακή κατάσταση, που και να το πουλήσω δε θα πιάσω φράγκο. Δεν ξαναχαρίζω τίποτε άλλη φορά. Παραείναι βαρύ το τίμημα της γενναιοδωρίας».

Ό. Γουάιλντ, *Εννέα μαγικά παραμύθια,* μτφρ. Ρένα Χατχούτ, Γράμματα

Ερωτήσεις

1. Ποια συναισθήματα σας προκαλεί ο τίτλος πριν και ύστερα από την ανάγνωση του κειμένου;
2. Σε ποια συμπεράσματα καταλήγετε σχετικά με τον χαρακτήρα του πλούσιου μυλωνά; Λάβετε υπόψη τη γενικότερη συμπεριφορά του απέναντι στον μικρούλη Χανς αλλά και τα τελευταία λόγια του.
3. Πώς νομίζετε ότι θα συμπεριφερόταν στον Χανς ένας αληθινά πιστός φίλος;
4. Γράψτε σε μια παράγραφο πώς συμπεριφέρεται ένας αληθινός φίλος.

Διαθεματική εργασία

Ετοιμάστε μια εκδήλωση-αφιέρωμα στη φιλία: Αναζητήστε παραδείγματα επιστήθιων φίλων από τη μυθολογία (π.χ. Δάμων και Φιντίας), από τα ομηρικά έπη (π.χ. Αχιλλέας και Πάτροκλος) και από τη νεοελληνική λογοτεχνία (εφηβικά μυθιστορήματα μεσοπολέμου, π.χ. *Eroica* του Κ. Πολίτη). Πλαισιώστε την εκδήλωση με τραγούδια και εικαστικό υλικό που να αναφέρονται σε φιλίες και νεανικές συντροφιές.

Οσκαρ Ουαϊλντ

Ο Όσκαρ Ουάιλντ ήταν ιρλανδικής καταγωγής. Γεννήθηκε στο Δουβλίνο το 1854 και πέθανε στο Παρίσι το 1900. Σπούδασε λογοτεχνία και φιλολογία στο Trinity College του Δουβλίνου και στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης και ήταν βαθύς γνώστης του αρχαιοελληνικού πολιτισμού. Γόνος πλούσιας και αριστοκρατικής οικογένειας, φυλακίστηκε ωστόσο επί δύο χρόνια για προκλητική συμπεριφορά. Έγραψε ποιήματα, παιδικά παραμύθια, μυθιστορήματα, θεατρικά έργα και κριτικές: *Ο ευτυχισμένος πρίγκιπας και άλλες ιστορίες* (1888), *Το πορτρέτο του Ντόριαν Γκρέη* (1890), *Η βεντάλια της λαίδης Γουίντερμηαρ* (1892), *Σαλώμη* (1892), *Η σημασία του να είναι κανείς σοβαρός ή Ο σοβαρός κύριος Ερνέστος* (1894), *De profundis* (1897).

πανδοχείο: χάνι, είδος λαϊκού ξενοδοχείου

Μιμίκα Κρανάκη

Ένα τόπι χρωματιστό

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από τη νουβέλα Το τσίρκο, *η οποία περιλαμβάνεται στην ομότιτλη συλλογή πεζών κειμένων που εξέδωσε η συγγραφέας το 1950. Πρόκειται για ένα νεανικό αφήγημα στο οποίο περιγράφεται η πορεία της ζωής ενός κοριτσιού, της Μαριέττας, από τα παιδικά χρόνια ως την ωρίμανση, μέσα από συναισθηματικές και κοινωνικές εμπειρίες. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα που τοποθετείται στα χρόνια της Κατοχής, περιγράφεται η πρώτη φάση της στενής φιλίας της Μαριέττας με την Έλσα, τη συμμαθήτριά της στη σχολή χορού.*

Η σχολή φύτρωνε πάντα στη ρίζα του Λυκαβηττού, ένα μανιτάρι από ανεμόμυλους. Δούλευε πια για το δίπλωμά της μαζί με την τάξη του επαγγελματικού. Ο χορός κι ο Αλέξης είχαν το ίδιο νόημα. Ποιο ακριβώς δεν ήξερε κι η ίδια. Ήταν υπόθεση ήχων. Και κάποιου ιδιαίτερου φωτισμού. Έπειτα, έπρεπε να «εργαστεί», καθώς λένε. Όπως είναι γνωστό, μερικοί άνθρωποι εργάζονται κι άλλοι δουλεύουν. Φορούσε παπούτσια με σκοινιά κι εμπριμέ από ξύλο. Η mademoiselle πάσχιζε να κάνει πίτα τη σούπα του μπακάλη και κεφτέδες τα ροβίδια. Βέβαια, πολλά ζωγραφιστά ρολόγια στους τοίχους έδειχναν δώδεκα παρά τέταρτο. Μα ένα τέταρτο είναι μακρύ. Πόσο θα κρατούσαν ακόμα τα δαχτυλίδια της μητέρας της;

Τον τελευταίο καιρό είχε έρθει μια καινούρια στο επαγγελματικό. Περίεργο φρούτο. Ένα βλέμμα κυνηγημένου αγριμιού. Κι απότομες, σπασμωδικές κινήσεις, σαν ξεφωνητά. Πολύ νέα.

– Έλσα, φώναξε η θεία Κούλα καθώς χοροπηδούσαν τα κορίτσια ένα γύρο μέσα στην αίθουσα, μη σκέφτεσαι τόσο πολύ. Άφησε το σώμα σου να μιλήσει, άφησε τον εαυτό σου ελεύθερο, μαλακωμένο, μη σφίγγεσαι. Δίνεις, παιδί μου, την εντύπωση ότι δεν ξεκουράζεσαι ούτε στην ανάπαυση. Εμπρός, μερικούς παλμούς ακόμα.

Και το αγρίμι ξεμαλλιασμένο αγωνιζόταν ευσυνείδητα να ηρεμήσει.

Εκείνη τη χρονιά το Πάσχα είχε πέσει αργά. Οι γιορτές στ' αδειανό σπίτι είχαν το πρόσωπο της τρέλας. Η ιδιαίτερη σιωπή του δρόμου, ένιωθες πίσω απ' τις γρίλιες τους ανθρώπους παραφαγωμένους και καλοπροαίρετους κι οι κά-

τάξη του επαγγελματικού: το τμήμα της σχολής για επαγγελματίες χορευτές **Αλέξης:** ο φίλος της ηρωίδας **mademoiselle:** η Μαριέττα μεγαλώνει με τον παππού της και τη mademoiselle **«Οι γιορτές… είχαν το πρόσωπο της τρέλας»:** η μητέρα της Μαριέττας είχε πεθάνει ψυχασθενής

μαρες μεγάλωναν, μεγάλωναν. Η Μεγάλη Παρασκευή έφτασε ασφυχτική όπως πάντα, γεμάτη καμπάνες βιολέτες και παιδικούς επιτάφιους με τη μαμά και το πρώτο παγωτό της χρονιάς στην πλατεία Συντάγματος. Μέρα καμωμένη από λιβάνι. Ο Αλέξης είχε δουλειά. Ο σοβαρός κόσμος των ανδρών. Ευτυχώς η θεία Κούλα ήταν σκυλί. Το επαγγελματικό δεν είχε διακοπές. Η Μαριέττα ξεχάστηκε λίγες ώρες μέσα στο ξάναμμα της δουλειάς, μα στην πόρτα ξαναβρήκε το σταχτί πρόσωπο της ημέρας. Δε γινόταν να γυρίσει σπίτι της. Δε γινόταν. Κίνησε ν' ανέβει στον Αϊ-Γιώργη το Λυκαβηττό.

– Για πού Μαριέττα;

Γύρισε κι είδε πίσω της την Έλσα.

– Μμμμ... Έλεγα ν' ανέβω στον Αϊ-Γιώργη για τον επιτάφιο.

– Μπα! Τι σύμπτωση. Κι εγώ έχω δώσει ραντεβού εκεί πάνου με τον μπαμπά και τον Νίκο. Σε πειράζει ν' ανεβούμε μαζί;

– Μα τι λες! Κάθε άλλο.

Ήταν αλήθεια. Σ' αυτές τις στιγμές ο τελευταίος σκούληκας της γης που θα κατάφερνε να γεμίσει την ώρα ήταν πολύτιμος.

– Δύσκολη μέρα, ε; Σε πειράζουν και εσένα οι γιορτές;

Γύρισε και κοίταξε την Έλσα σαστισμένη. Είχε μαζέψει όλο της το κουράγιο η καημένη για να πει μια φράση επίσημη και αποφασιστική, μα τώρα που ένιωθε το βλέμμα της Μαριέττας στο μάγουλό της έγινε κατακόκκινη.

– Ξέρεις... εξακολούθησε... πολλές φορές στη σχολή ήθελα να σου μιλήσω... μα... καταλαβαίνεις... ήταν δύσκολο.

Ντεγκά, *Πρόβα μπαλέτου*

Οι λέξεις βγαίναν με δυσκολία κι είχε γουρλώσει τα μάτια της απ' το κόμπιασμα.

– Δεν ξέρω... ντρεπόμουνα... στο βάθος είσαι πολύ κλειστός άνθρωπος... Έχω ακούσει τόσα πολλά... Ξέρω γιατί φοράς μαύρα... και όλα τ' άλλα... Τα κουτσομπολιά βλέπεις. Ήθελα να σου πω να... μιλάμε πότε πότε... αν θέλεις...

– Μα... μα βέβαια. Γιατί όχι; Είναι να ρωτάς; Φοβάμαι, όμως, Έλσα μου, πως δεν είμαι στο ύψος της υπόθεσης.

Τα βήματά τους έγιναν πιο αληθινά και τα λόγια χάσαν κάθε σημασία. Κάτω,

ως τη θάλασσα, βούιζε η πολιτεία. Η μαυρίλα της συσκότισης. Πού και πού ένα φως. Να 'ταν η Έλσα κάποιο απ' αυτά τα φώτα;

– Μα δε χρειάζεται να κάνεις τίποτα. Δεν καταλαβαίνω τι εννοείς. Ήθελα μονάχα να ξέρεις πως... πως... είμαι φίλη σου... Μπορείς να μου πεις οτιδήποτε. Όσο αστείο κι αν σου φαίνεται... Το ξέρω πως δεν είναι σπουδαίο αυτό που μπορώ να σου δώσω... Είμαι κι εγώ ετερόφωτη κι έχω ανάγκη από 'να είδος τρόμπας πλάι μου για να στέκουμαι στα πόδια μου. Μα είναι περίεργο. Όταν μπορώ να βοηθήσω έναν άλλον, αισθάνουμαι δυνατή.

Τώρα πια είχε ολότελα ξεθαρρέψει. Τόσο τρυφερά τα λιγνά παιδιάτικα πόδια. Ένα τζιτζίκι που βγήκε το μεσημέρι ξεχειλίζοντας απ' αγάπη και κουνούσε τις αντένες του παράφορα.

– Θα 'θελα να σου πω ευχαριστώ... μα κάπως διαφορετικά... καταλαβαίνεις... κάτι που να μην είναι λόγια...

Καινούριο το βράδυ και το πρόσωπο της Έλσας, πρώτη φορά πρόσεξε πόσο έντονα ήταν τα ρουθούνια της κι η γραμμή των χειλιών. Καινούριος κι ο κ. Κεσίσογλου.

– Ο πατέρας μου, η δεσποινίς Καραλή... ξέρεις μπαμπά... σου 'χω μιλήσει. Μαριέττα, να κι ο αδερφός μου.

Η κοιλίτσα του Κεσίσογλου ήταν γεμάτη απ' τις μεταξωτές κάλτσες που φαμπρικάριζε. Ο Νίκος ήταν ένας έφηβος γεμάτος σπυριά. Μάντευες πως κάτω απ' το πρώτο μακρύ παντελόνι οι τρίχες των ποδιών του μεγάλωναν αηδιαστικά. Ωστόσο οι τρεις τους είχαν μια ενότητα που θα μπορούσες να την πεις οικογένεια. Η κυρία Κεσίσογλου θα 'χε βάψει κόκκινα αυγά, θα 'χε φτιάξει τσουρέκια, α, μπορεί και κουλουράκια με γλυκάνισο, όπως τα 'φτιαχνε η μαμά.

Όταν χωρίστηκαν – «και του χρόνου ελεύθεροι» – ο κ. Κεσίσογλου είπε:

– Αν δεν έχετε τίποτα καλύτερο να κάνετε, θέλετε να φάτε μαζί μας την Κυριακή του Πάσχα, δεσποινίς Καραλή;

Κουλουράκια με γλυκάνισο. Ο Αλέξης. Θέλεις;, ρωτούσαν τα μάτια της Έλσας.

– Μα φοβάμαι πως θα σας ανησυχήσω. Ίσως να θέλετε να 'στε μεταξύ σας... ξέρω κι εγώ...

– Τι είναι αυτά που λέτε. Λοιπόν σύμφωνοι, σας περιμένουμε. Ελάτε ό,τι ώρα θέλετε.

Κουλουράκια με γλυκάνισο.

Η Έλσα έγινε παράλληλη, κατά κάποιο τρόπο, με τον Αλέξη. Η κουβέντα, η λεπτομέρεια μαζί της αποχτούσε σημασία. Θυμάσαι έχεις προσέξει και κείνα τα έκπληχτα «ναι», η κατάφαση της κάθε στιγμής. Έπειτα, πρώτη φορά η Μαριέττα μπόρεσε να κλάψει μπροστά σ' άλλον άνθρωπο. Απλά κι ήσυχα.

τρόμπας: αντλίας **φαμπρικάριζε:** κατασκεύαζε στο εργοστάσιο (φάμπρικα = εργοστάσιο)

Τα μάτια της ήταν χρόνια στεγνά. Τα βράχια του Φιλοπάππου εκείνο το βράδυ ήταν σκληρά κι η Αθήνα κάτω φυλλωσιές φυλλωσιές, σύννεφο. Η Έλσα είχε σαστίσει. Η δυστυχία που διάβασε μια στιγμή, μια μονάχα, στα μάτια της Μαριέττας ήταν ένα δώρο πάρα πολύ βαρύ. Σφίξανε τα χέρια κι όταν γυρίσαν στην πόλη το βράδυ εκείνο της φιλίας ήταν φωτιές αναμμένες στους δρόμους. Τ' Αγιαννιού του Ρηγανά. Οι μάηδες καίγονταν στα σοκάκια κι η γειτονιά είχε μαζευτεί ένα γύρο και πηδούσανε από πάνω. Ανθρώπινη ζεστασιά των βραδινών δρόμων, ιδρωμένες φούχτες και καλντερίμια όλο ρόζους. Πήδησαν μια δυο τρεις ποιος ξέρει πόσες φορές πάνω απ' τη φωτιά. Εδώ παρακάτω παρακάτω. Άλλη μια φορά. Κι άλλη. Κι άλλη. Τώρα που είναι μεγάλη η φλόγα. Χοπ! και βγαίναν απ' την άλλη μεριά. Γέλια, γέλια. Το βράδυ ήρθε κι ακούμπησε στην άκρη της παλάμης τους, ένα τόπι χρωματιστό να το πετάξεις ψηλά. Η φιλία δεν είναι μονάχα των αγοριών. Δρόμοι πάλι δρόμοι ώρες αχόρταγες θα μπορούσαν να περπατάνε κουβεντιάζοντας.

– Ξέρεις, έλεγε η Έλσα, εγώ έρχομαι στο επαγγελματικό κυρίως για λόγους... πώς να στο πω... ψυχοθεραπευτικούς. Είναι ένας τρόπος για να λύνουμαι κομμάτι, να μαλακώνω. Ειδεμή, ξέρω πως δεν μπορώ να γίνω χορεύτρια. Δεν έχω πολλή υγεία... Εσύ τι σκέφτεσαι να κάνεις μετά το επαγγελματικό;

– Μα... θα χορέψω... φαντάζομαι. Θα προσπαθήσω να σπρώξω το πράγμα όσο παίρνει κι ακόμα περισσότερο. Δεν ξέρω διόλου ως πού μπορώ να φτάσω, μα αυτό δεν έχει σημασία, δεν είν' έτσι;

– Ω! Φυσικά.

– Θα 'θελα πολύ να πάω έξω, όταν τελειώσει ο πόλεμος. Να δούμε.

Από ώρα μασούλιζε μια ερώτηση στο στόμα της. Κάποτε τ' αποφάσισε.

– Δε μου λες, Μαριέττα... αν θες φυσικά, θα μου απαντήσεις... τι είναι ακριβώς για σένα ο Αλέξης;

Να το. Πρώτη φορά. Όμως τούτο έσκαβε βαθύτερα τη φιλία τους.

– Είναι πολύ απλό και πολύ δύσκολο να σου εξηγήσω. Θε μου! Να 'ξερες πόσο δε μ' αρέσει να εξηγάω. Μου φαίνεται σαν να με γδέρνουν. Τέλος πάντων. Για να σου μιλήσω απλά, τον αγαπώ. Περ' απ' αυτό είναι πολλά πράγματα που δεν είναι κοινά. Μα ένας άντρας δεν είναι θεός. Είναι το χώμα που με σηκώνει. Θα 'θελα να κάναμε πολλά παιδιά και να πεθάνουμε την ίδια στιγμή, χέρι με χέρι. Δεν ξέρω αν καταλαβαίνεις...

– Ναι... βέβαια... Δηλαδή για σένα είναι λυμένα τα προβλήματα.

Το 'πε μ' έναν ελαφρότατο τόνο μομφής που 'κανε τη Μαριέττα άθελά της να γελάσει.

– Μα δεν το βρίσκω διόλου απαραίτητο να υπάρχουν προβλήματα για να τρωγόμαστε με δαύτα.

Είχαν φτάσει πια στους μεγάλους δρόμους. Φλούδες από σύννεφο, η μυρουδιά της σκόνης πιο έντονη κι η κουρασμένη άσφαλτος.

– Δε μου λες. Ο μπαμπάς μου 'δωσε σήμερα το μισθό μου. Θέλεις να πάμε στου Άνταμς να πιούμε ένα Σάμος;

Μισθός ήταν το χαρτζιλίκι της.

– Ακούς, λέει!

Με την Έλσα δεν είχε εγωισμό. Την άφησε να πληρώνει δίχως στενοχώρια. Τα δικά της παπούτσια ήταν μπαλωμένα και τα βάζα του σπιτιού είχαν εξανεμιστεί. Η φιλία δεν είναι μονάχα των αγοριών.

Μ. Κρανάκη, «Τσίρκο», *Η μεταπολεμική πεζογραφία,* τόμ. 5, Σοκόλης

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι η διάθεση της Μαριέττας το απόγευμα της Μεγάλης Παρασκευής; Βρείτε τα σχετικά χωρία στο κείμενο.
2. Η ψυχολογία της ηρωίδας αλλάζει μετά τη συνάντησή της με την Έλσα. Πώς εκφράζεται αυτή η αλλαγή μέσα στην αφήγηση;
3. Χαρακτηρίστε την Έλσα από τα λόγια και τις ενέργειές της.
4. Σε ποια σημεία του αποσπάσματος φαίνεται η άποψη της Μαριέττας για τα αγόρια;

Διαθεματική εργασία

Οργανώστε μια μικρή έρευνα γύρω από τον σημαντικό ρόλο που παίζει η στήριξη των φίλων στη ζωή των ανθρώπων, ιδιαίτερα σε δύσκολες περιστάσεις. Μπορείτε να στηριχτείτε σε προσωπικά βιώματά σας, σε εμπειρίες γνωστών σας ή ακόμα και στις γνώσεις σας από την Ιστορία.

Σάμος: ηδύποτο της εποχής

Η ΒΙΟΠΑΛΗ
• ΤΟ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ζωρζ Σερά, *Ο εργάτης που σπάζει πέτρες*

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ανέδειξε πολλές φορές παραδείγματα ανθρώπων που, παρά τις δυσκολίες και τα προβλήματα τα οποία αντιμετώπισαν, δεν έπαψαν να παλεύουν και να διεκδικούν τα δικαιώματά τους στη ζωή. Μικροί βιοπαλαιστές αποτέλεσαν πολλές φορές κεντρικούς ήρωες των λογοτεχνικών κειμένων. Τέτοια παραδείγματα αγωνιστικού πνεύματος και σκληρής βιοπάλης θα συναντήσετε στα κείμενα που περιλαμβάνονται σ' αυτή την ενότητα. Προέρχονται από την προφορική λαϊκή παράδοση, από την παλαιά και νεότερη παραγωγή Ελλήνων και ξένων συγγραφέων και από τη σύγχρονη παιδική λογοτεχνία.

Ο φτωχός και τα γρόσια

Το σύντομο διδακτικό παραμύθι που ακολουθεί προέρχεται από την περιοχή της Νάξου και πρωτοδημοσιεύτηκε το 1874. Η ιστορία που είναι γνωστή και στους μύθους του Γάλλου συγγραφέα Λαφονταίν, είχε μεγάλη διάδοση στον ελληνικό χώρο και έδωσε την έμπνευση στον θεατρικό συγγραφέα Δημήτρη Κόκκο να γράψει το κωμειδύλλιο Η λύρα του Γερονικόλα *(1891), που παίχτηκε σε αθηναϊκά θέατρα στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα.*

Νικηφόρος Λύτρας, *Ο γαλατάς*

Ήταν ένας φτωχός με πολλά παιδιά και δούλευαν με τη γυναίκα του όλη μέρα. Κάθε βράδυ που ήταν κουρασμένοι, ήθελαν να φάνε το ψωμάκι τους ήσυχα κι αγαπημένα, κι έπειτα να πιάσει ο πατέρας τη λύρα του να χορεύουν τα παιδιά και να περνούν ζωή αγγελική.

Δίπλα κάθουνταν ένας πλούσιος, και σαν άκουε κάθε βράδυ τα γέλια και τις χαρές του φτωχού, παραξενεύονταν: «πώς εγώ μαθές να μην είμαι ευχαριστημένος κι αναπαμένος σαν αυτόν, όλη μέρα αξίνη και το βράδυ γλέντι». Λέει: «να του δώσω θέλω γρόσια, να δω τι θα κάνει».

Πάει βρίσκει το φτωχό, του λέει:

– Επειδή σε ξέρω τίμιο άνθρωπο, να, σου δίνω χίλια γρόσια ν' ανοίξεις πραμάτεια, ό,τι θες, κι αν πλουτίσεις, μου τα δίνεις, ειδεμή σου τα χαρίζω.

Όλη μέρα πια ο φτωχός, εσυλλογιόνταν τι να κάνει τόσα γρόσια. Τα φέρνει από δω, τα φέρνει από κει: «ν' ανοίξω πραματευτάδικο; να τα βάλω στον τόκο; να πάρω αμπελοχώραφα;».

Έρχεται το βράδυ, ούτε λύρα να πιάσει, μιλιά τσιχ δεν έκαναν τα παιδιά του. Να γελάσουν, τα μάλωνε· όλη νύχτα δεν έκλεισε μάτι απ' τη συλλογή. Την άλλη μέρα ούτε σε μεροκάματα να πάει, ούτε πουθενά έξω από τη συλλογή. Τον ερωτά η γυναίκα του τι έχει; να τον κάνει να γελάσει· αυτός την εμάλωσε, να τον αφήσει ήσυχο.

μαθές: βέβαια, πράγματι **αξίνη:** τσάπα, εργαλείο για σκάψιμο **γρόσια:** χρήματα **πραμάτεια:** εμπορικό κατάστημα **τσιχ:** κιχ **συλλογή:** σκέψη, προβληματισμός, έγνοια

Ο πλούσιος, περνά μια βραδιά, περνά άλλη, περνούν τρεις, ούτε λύρα πια άκουε ούτε γέλια, ούτε χορό των παιδιών.

Το πρωί βλέπει το φτωχό κι έρχεται:

– Να, χριστιανέ, τα γρόσια σου, κι ούτε αυτά θέλω ούτε τη σκοτούρα τους.

Από τότε, πάλι χαρούμενος στο σπίτι του, ο φτωχός έπαιξε τη λύρα, χόρευαν τα παιδιά του, σαν και πρώτα, και το άλλο πρωί στη δουλειά.

Ελληνικά παραμύθια, εκλογή Γ.Α. Μέγας, Βιβλιοπωλείον της Εστίας

Ερωτήσεις

1. Γιατί ο φτωχός του παραμυθιού είναι ευτυχισμένος όσο δεν έχει χρήματα και γιατί γίνεται δυστυχής όταν του τα χαρίζουν;
2. Πώς άλλαξε η ψυχολογία του ήρωα όταν του έδωσε τα γρόσια ο πλούσιος;
3. Δώστε με μια φράση το μήνυμα που βγαίνει από την ιστορία.

Διαθεματική εργασία

Αναζητήστε παραμύθια στα οποία θριαμβεύει ο φτωχός απέναντι στον πλούσιο και παρουσιάστε τα στην τάξη.

Κωνσταντίνος Μαλέας, *Λύρα*

Τέλλος Άγρας και Νικηφόρος Βρεττάκος

Ο Τέλλος Άγρας και ο Νικηφόρος Βρεττάκος στα δύο ποιήματά τους εμπνέονται από το ίδιο κοινωνικά ευαίσθητο θέμα του εργαζόμενου μικρού παιδιού, του μικρού βιοπαλαιστή. «Το ξανθό παιδί» προέρχεται από τη συλλογή του Τ. Άγρα Καθημερινές *(1939) και «Το παιδί με τα σπίρτα» του Ν. Βρεττάκου από τον Β΄ τόμο των* Ποιημάτων *του.*

Τέλλος Άγρας

Το ξανθό παιδί

Μπαρτολόμε Εστεμπάν Μουρίλο,
Χωριατόπαιδο στο μπαλκόνι

Ξανθό παιδί, γλυκά χλωμό,
μάτσο τα γιασεμιά πουλούσες,
τις βιόλες τις μοσκοβολούσες,
έξω απ' τον πέτρινο σταθμό.

Στα μάτια μου έφεξε η ψυχή,
το μέτωπό σου να χαϊδέψει,
που μου λαλούσε – σα μια σκέψη
ξάστερη και παρθενική.

Στο μέτωπό σου χαμηλά,
κι ίσια σου επέφταν στους κροτάφους
–που θα επαιδεύαν τους ζωγράφους–
άπηχτα, αριά, ρηχά μαλλιά.

Κεφαλάκι άγουρο παιδιού,
γύρος σερμένος στην εντέλεια,
μάτια, σα στόματα: δυο γέλια
και δυο καλέσματα χαδιού...

Κι όσο έστεκα να σε θωρώ,
πήρε η ψυχή να συνεδέσει
τα όσα είχε αφήσει κι είχαν πέσει,
σωρό, σπασμένα από καιρό.

Η ελληνική ποίηση, επιμέλεια Κώστας Στεργιόπουλος, τόμ. 3, Σοκόλης

βιόλες: βιολέτες **τις μοσκοβολούσες:** που είχαν ωραίο άρωμα, μοσχοβολούσαν **αριά:** αραιά **σερμένος:** σχηματισμένος **να συνεδέσει:** να συγκεντρώσει, να συνδέσει

Νικηφόρος Βρεττάκος

Το παιδί με τα σπίρτα

Το παιδί της μεγάλωσε. Έκλεισε σήμερα
τα έξι του χρόνια. Το χτένισε όμορφα.
Δε θα 'χει πια ανάγκη. Περνά και το βλέπει.
Στη γωνιά της πλατείας στέκει σαν άντρας.
Απ' τα πέντε κουτιά τα σπίρτα έχει κιόλας
πουλήσει τα τέσσερα. – Παίζει ο χειμώνας
στα δέκα του δάχτυλα. Έγινε νύχτα.
Κοιτάζει η μητέρα του δεξιά της, ζερβά της,
απάνω και κάτω. Σκοτάδι:

«Ας μπορούσεν ανάβοντας το παιδί μου ένα σπίρτο
να φωτίσει τον κόσμο».

Ν. Βρεττάκος, *Ποιήματα 1929-1970,* τόμ. 2, Διογένης

Κωνσταντίνος Πανόριος,
Χωριατοπούλα με πανέρι

Ερωτήσεις

1. Βρείτε τις λέξεις ή τις φράσεις που δηλώνουν τις δύσκολες συνθήκες ζωής των δύο παιδιών.
2. Στο πρώτο ποίημα προβάλλεται η παιδική αθωότητα και στο δεύτερο η παιδική ωριμότητα. Επιβεβαιώνονται μέσα στα ποιήματα αυτές οι παρατηρήσεις;
3. Ποια είναι τα συναισθήματα της μητέρας στο ποίημα «Το παιδί με τα σπίρτα» και ποια του αφηγητή στο «Ξανθό παιδί»;
4. Το πρώτο ποίημα έχει παραδοσιακή μορφή και το δεύτερο νεωτερική. Σε ποια στοιχεία εστιάζεται η διαφορά τους;

Διαθεματική εργασία

Βρείτε κείμενα, λογοτεχνικά ή δημοσιογραφικά, για παιδιά που εργάζονται στις μέρες μας κάτω από άθλιες συνθήκες (παιδιά των φαναριών, παιδιά του τρίτου κόσμου κ.ά.). Συζητήστε μέσα στην τάξη για το κοινωνικό αυτό πρόβλημα και τις προεκτάσεις του, καθώς και για τους τρόπους αντιμετώπισής του στις σύγχρονες κοινωνίες.

Άντον Τσέχωφ

Ο Βάνκας

Στο διήγημα που ακολουθεί ο μεγάλος Ρώσος συγγραφέας Άντον Τσέχωφ προβάλλει με ρεαλισμό και ευαισθησία το θέμα της παιδικής βιοπάλης. Ο Βάνκας είναι ένα εννιάχρονο, ορφανό παιδί που οι συνθήκες της ζωής το αναγκάζουν να στερηθεί το πιο αγαπημένο του πρόσωπο, τον παππού του, και να βιώσει μακριά του τη σκληρότητα των ανθρώπων. Τραγικό και χιουμοριστικό στοιχείο συμπλέκονται στο διήγημα μέσα από την αθώα ματιά του μικρού αφηγητή-ήρωα.

Ο Βάνκας Ζούκοφ, ένα παιδάκι εννιά χρονών, δουλεύει εδώ και τρεις μήνες κάλφας στο τσαγκαράδικο του Αλιάχιν. Τη νύχτα της παραμονής των Χριστουγέννων δεν πλάγιασε. Περίμενε να φύγει το αφεντικό με τους μαστόρους για τον όρθρο. Και μόλις απόμεινε μονάχος στο μαγαζί, πήρε από το ντουλάπι του αφεντικού το καλαμάρι με το μελάνι, έναν κοντυλοφόρο με σκουριασμένη πένα, άπλωσε το χαρτί στο παλιοτράπεζο με τα εργαλεία και ετοιμάστηκε να γράψει. Προτού ζωγραφίσει το πρώτο γράμμα, γύρισε πολλές φορές το κεφαλάκι του κατά την πόρτα και το παραθύρι, ρίχνοντας κλεφτές, φοβισμένες ματιές, λοξοκοίταξε το μαυρισμένο εικόνισμα που ήταν σφηνωμένο ανάμεσα στα ράφια με τα καλαπόδια και αναστέναξε προσπαθώντας να λευτερώσει το λαιμό του από έναν κόμπο που τον έπνιγε. Ύστερα γονάτισε μπροστά στον τσαγκαράδικο πάγκο και άρχισε να γράφει:

Πολυαγαπημένε μου παππού Κωσταντή Μακάριτς.
Σου γράφω γράμμα. Σου εύχομαι καλά Χριστούγεννα και
ο Θεός να σου δίνει όλα τα καλά. Δεν έχω πια ούτε
πατέρα ούτε μάνα, μονάχα εσύ μου απόμεινες.

Ο Βάνκας κοίταξε κατά το σκοτεινό παραθύρι και κει πάνω στο σκοτεινό τελάρο που τρεμούλιαζε το φως του κεριού ζωντάνεψε τη μορφή του παππού του, του Κωσταντή Μακάριτς, νυχτοφύλακα στο σπίτι του κυρίου και της κυρίας Ζιβάρεφ. Ήταν ένα γεροντάκι κοντό και ξερακιανό, μα πολύ σβέλτο και ζωηρό κάπου εξηνταπέντε χρονών. Η όψη του ήταν πάντοτε γελαστή και τα μάτια του μπιρμπίλιζαν. Την ημέρα κοιμόταν στην κουζίνα ή έπιανε κουβεντολόι με τις μαγείρισσες και τη νύχτα τυλιγμένος σε μια φαρδιά προβατόγουνα έφερνε γυροβολιά το χτήμα χτυπώντας τη ροκάνα του.

ροκάνα: είδος ξύλινου κρόταλου που παράγει έναν ξερό και δυνατό ήχο.

Τον ακολουθούσαν τα σκυλιά του, η γριά Καστάνκα και ο Χέλης, έτσι τον έλεγαν, γιατί είχε μαύρη τρίχα και το κορμί του ήταν μακρουλό. Αυτός ο Χέλης ήταν ένα πολύ υπάκουο και παιγνιδιάρικο σκυλί. Γλυκοκοιτούσε όλο τον κόσμο, ξένους και δικούς, μα μπέσα δεν είχε. Κάτω απ' αυτά τα παγνιδιάρικα βλέμματα και την ταπεινοφροσύνη έκρυβε μια φαρμακερή κακία Ιησουίτη! Ήταν μοναδικός να ζυγώνει κρυφά και να κόβει δαγκωνιά στο πόδι του διαβάτη, να τρυπώνει στο κελάρι ή να αρπάζει από το λαιμό την κότα του χωριάτη. Πολλές φορές του είχαν λιώσει με τις μπαστουνιές τα πισινά του πόδια. Δυο φορές τον κρέμασαν στο δέντρο, κάθε βδομάδα τον σάπιζαν στο ξύλο και τον πετούσαν ψόφιο στο χαντάκι. Και όμως πάντα ζωντάνευε! Εφτάψυχος!

Αυτήν τη στιγμή, χωρίς άλλο, ο παππούς θα στέκεται μπροστά στην αυλόπορτα. Θα μισοκλείνει τα μάτια και θα αγναντεύει τα βαθυκόκκινα παράθυρα της εκκλησιάς του χωριού. Χτυπάει τα ποδήματά του στο κατώφλι να ζεσταθεί και ψιλοκουβεντιάζει με τις δούλες. Η ροκάνα κρέμεται στο ζουνάρι του. Τρίβει τα χέρια, κουλουριάζεται από το κρύο και με ένα γεροντικό γέλιο πειράζει πότε την καμαριέρα και πότε τη μαγείρισσα.

– Θα πάρετε λίγη πρέζα;, λέει στις γυναίκες και προσφέρει την ταμπακέρα του.

Οι γυναίκες παίρνουν ταμπάκο και φταρνίζονται και ο παππούς καταυχαριστιέται και ξεκαρδίζεται στα γέλια ευτυχισμένος. Δίνει και στα σκυλιά του πρέζα. Η Καστάνκα φταρνίζεται, στραβομουτσουνιάζει και τρυπώνει σε μια γωνιά παραπονεμένη. Ο Χέλης, σεβαστικός πάντοτε, δε φταρνίζεται, κουνάει μονάχα την ουρά του...

Και ο καιρός είναι θαυμάσιος. Ησυχία, όλα διάφανα και δροσερά. Η νύχτα είναι σκοτεινή, και όμως ξεχωρίζεις όλο το χωριό με τις άσπρες του στέγες και τον καπνό που ανεβαίνει από τις καμινάδες, τα δέντρα ασημωμένα από την πάχνη, τις στοίβες του χιονιού. Ο ουρανός είναι σπαρμένος με αστέρια που λαμπυρίζουν χαρούμενα και ο γαλαξίας αστράφτει, έτσι που νομίζεις πως τον σφουγγάρισαν και τον έτριψαν με χιόνι για τις γιορτές...

Ο Βάνκας αναστέναξε, βούτηξε την πένα στο καλαμάρι και εξακολούθησε το γράμμα του:

Σου γράφω τα βάσανά μου, παππού. Χθες το αφεντικό με άρπαξε από τα μαλλιά, με τράβηξε στην αυλή και με ρήμαξε στο ξύλο γιατί εκεί που κουνούσα το μωρό με πήρε ο ύπνος. Την άλλη βδομάδα πάλι η κυρά μού είπε να καθαρίσω μια ρέγγα και 'γω άρχισα από την ουρά. Και τότε μου άρπαξε τη ρέγγα και την έτριβε στα μούτρα μου. Και οι καλφάδες του μαγαζιού όλοι με βασανίζουν. Με στέλνουν στην ταβέρνα να πάρω βότκα και με βάνουν να κλέβω το τουρσί του αφεντικού και κείνος με κοπανάει με ό,τι κρατάει στα χέρια του. Όσο για φαΐ, άσ' τα! Το πρωί ξεροκόμματο, το μεσημέρι κουρκούτι, το βράδυ πάλι ξεροκόμματο. Ούτε τσάι, ούτε

λαχανόσουπα, όλα τα περιδρομιάζουν τα αφεντικά.

Με βάζουν και κοιμάμαι μπροστά στην πόρτα και όταν κλαίει το μωρό, εγώ δεν κλείνω μάτι, γιατί πρέπει να κουνάω την κούνια. Αγαπημένε μου παππού, για όνομα του Θεού, κάνε μου μια χάρη: πάρε με από δω, πάρε με στο σπίτι, στο χωριό, δεν αντέχω άλλο... Τα πόδια θα σου φιλήσω, όλη μου τη ζωή θα παρακαλώ το Θεό για σένα, πάρε με από δω, γιατί θα πεθάνω...

Ο Βάνκας ζάρωσε τα χείλη του από το παράπονο, σφούγγισε τα μάτια με τη μουτζουρωμένη του γροθίτσα και ένα λυγμός ανέβηκε στο λαιμό του.

Θα σου τρίβω ταμπάκο, θα παρακαλώ το Θεό και αν δε σ' ακούω, να με δέρνεις όσο βαστούν τα χέρια σου. Και αν δε βρίσκεται δουλειά για μένα, να γυαλίζω παππού τις μπότες του αφεντικού ή να βοηθάω τον τσοπάνη στη Φιέτκα. Παππού, αγαπημένε μου, δε μπορώ πια. Θα πεθάνω, να το ξέρεις! Θα 'ρχόμουνα με τα πόδια στο χωριό, μα δεν έχω παπούτσια και φοβάμαι το κρύο. Και όταν θα μεγαλώσω, εγώ θα σε ταΐζω και δε θα αφήσω κανένα να σου κάνει κακό. Και όταν πεθάνεις, θα παρακαλώ το Θεό ν' αναπαύσει την ψυχή σου, όπως κάνω και για τη μάνα μου την Πελαγία.

Που λες, παππού, η Μόσχα είναι μεγάλη πολιτεία. Όλο πλουσιόσπιτα και άλογα, άλογα να δουν τα μάτια σου! Πρόβατα όμως δεν είδα και τα σκυλιά δε δαγκώνουν.

Εδώ τα παιδιά δε γυρίζουν στα σπίτια να πουν τα κάλαντα, ούτε ψέλνουν στην εκκλησία και, ξέρεις, μια μέρα είδα σ' ένα μαγαζί να πουλάνε αγκίστρια με το δόλωμα επάνω και πιάνουν ό,τι ψάρι θέλεις. Είναι πολύ ακριβά και είδα ένα αγκίστρι που μπορεί να σηκώσει ολόκληρο γουλιανό δέκα οκάδες. Είδα και μαγαζιά που πουλάνε ντουφέκια. Ό,τι λογής θέλεις, σαν εκείνα που έχει ο αφέντης. Αυτά θα 'χουνε το λιγότερο εκατό ρούβλια το κομμάτι. Και στα χασάπικα πουλάνε τσαλαπετεινούς και πέρδικες και λαγούς, μα πού τα σκοτώνουν; Οι μαγαζάτορες δε λένε τίποτα.

Αγαπημένε μου παππού, όταν κάνουν το χριστουγεννιάτικο δέντρο στου αφέντη με τα γλυκά, ζήτησε για μένα ένα χρυσό καρύδι και κρύψε το στην πράσινη κασέλα. Παρακάλεσε τη δεσποινίδα Όλγα Ιγκνάτιεβνα και πες της: «είναι για το Βάνκα».

Αναστέναξε βαθιά και στύλωσε ξανά το βλέμμα του στο παραθύρι. Θυμήθηκε πως ο παππούς πήγαινε στο δάσος να κόψει έλατο για τον αφέντη και έπαιρνε πάντοτε μαζί και το εγγονάκι του. Τι όμορφα που ήταν! Ο παππούς σφύριζε, τριζοβολούσε ο πάγος στο μονοπάτι και ο Βάνκας τα άκουγε όλα και σφύριζε κι αυτός. Πολλές φορές ο παππούς, προτού κόψει το έλατο, κάπνιζε την πίπα του ή έπαιρνε πρέζα και όλο κορόιδευε το εγγονάκι που τουρτούριζε. Τα ελατάκια κουκουλωμένα με χιόνι, παγωμένα, καρτερούσαν ακίνητα: Ποιο έχει σειρά να πεθάνει; Ξαφνικά, ένας λαγός ξεπετιέται πάνω στις στοίβες του χιονιού. Ο παππούς δεν κρατιέται πια, βάζει τις φωνές:

– Πιασ' τον, πιάσ' τον! Άι! Διάολε τρικέρη!

γουλιανός: ψάρι των γλυκών νερών **τρικέρης:** με τρία κέρατα (χαρακτηρισμός του διαβόλου)

Ο παππούς έσερνε το κομμένο ελάτι ως το σπίτι του αφέντη και κει άρχιζε το στόλισμα. Και πρώτη και καλύτερη η δεσποινίς Όλγα Ιγκνάτιεβνα, η αγαπημένη του Βάνκα. Όταν ζούσε ακόμα η Πελαγία, η μάνα του Βάνκα, ήταν καμαριέρα της κυράς και η δεσποινίς Όλγα φόρτωνε το Βάνκα γλυκά και για να περάσει την ώρα της τον μάθαινε να διαβάζει, να γράφει και να λογαριάζει ως το εκατό. Και όχι μονάχα αυτά. Τον έμαθε να χορεύει και καντρίλιες. Μα σαν πέθανε η Πελαγία, έστειλαν το ορφανό στον παππού του στην κουζίνα και από κει στη Μόσχα ψυχογιό στον Αλιάχιν, τον τσαγκάρη.

Φώτης Κόντογλου, *Χατζή Ουστάς Ιορδάνογλου και ο γιος του Όμηρος*

Έλα γρήγορα, αγαπημένε μου παππού, για όνομα του Θεού. Σε παρακαλώ, πάρε με από δω! Λυπήσου με το δύστυχο ορφανό, γιατί όλοι με δέρνουν και πεινάω πολύ. Και έχω τόση στενοχώρια που δεν ξέρω πώς να σου την πω. Όλο κλαίω, παππού. Και μια μέρα το αφεντικό μού 'δωσε μια στο κεφάλι με το καλαπόδι, τόσο δυνατά που έπεσα κάτω και έλεγα πως δε θα σηκωθώ. Δεν είναι ζωή αυτή, χειρότερη και από του σκύλου... Χαιρετίσματα στην Αλιόνα, στον Ιγκόρ το στραβό και στον αμαξά. Και τη φυσαρμόνικά μου να μην την δώσεις σε κανέναν. Ο εγγονός σου, Ιβάν Ζούκοφ, αγαπημένε μου παππού, έλα.

Ο Βάνκας δίπλωσε το γράμμα στα τέσσερα και το έβαλε στο φάκελο που είχε αγοράσει την προηγούμενη μέρα ένα καπίκι. Ύστερα, σκέφτηκε λίγο, βούτηξε την πένα στο καλαμάρι και έγραψε τη διεύθυνση:

Για τον παππού. Στο χωριό.

Έξυσε λίγο το κεφάλι του, ξανασκέφτηκε και πρόσθεσε στον φάκελο:

Κωσταντή Μακάριτς.

Ευχαριστημένος που δεν τον ενόχλησε κανείς, έβαλε το κασκέτο του και χωρίς να ρίξει απάνω του την ξεσχισμένη γουνίτσα πετάχτηκε στο δρόμο με το πουκάμισο μονάχα.

Τα παιδιά του χασάπικου που είχε ρωτήσει την προηγούμενη μέρα του είχαν πει πως έριχναν τα γράμματα σ' ένα κουτί και αποκεί τα κουβαλούσαν σε όλο τον κόσμο με τρόικες που έχουν βροντερά κουδουνάκια και μεθυσμένους αμαξάδες.

Γρήγορα γρήγορα ο Βάνκας έτρεξε στο κοντινότερο κουτί και πέρασε το πολύτιμο μήνυμά του στη χαραμάδα.

καπίκι: ρωσικό νόμισμα **τρόικα:** ρωσικό έλκηθρο που το σέρνουν τρία άλογα

Ύστερα από μια ώρα κοιμόταν με σφιγμένες τις γροθίτσες νανουρισμένος από τις γλυκές ελπίδες του. Ονειρευόταν το πατάρι στο χωριό. Ο παππούς κάθεται στο πατάρι και τα πόδια του κρέμονται. Διαβάζει το γράμμα στις δούλες... Και ο Χέλης φέρνει σβούρα το πατάρι κουνώντας την ουρά του...

Ά. Τσέχωφ, *Διηγήματα,* μτφρ. Κυριάκος Σιμόπουλος, Θεμέλιο

Ερωτήσεις

1. Ποια συναισθήματα τρέφει ο Βάνκας για τον παππού του; Βρείτε τα σχετικά χωρία μέσα στο κείμενο.
2. Συγκρίνετε τη ζωή του Βάνκα στη Μόσχα με εκείνη που ζούσε στο χωριό του. Ποιες διαφορές εντοπίζετε;
3. Σκιαγραφήστε τον χαρακτήρα του μικρού βιοπαλαιστή, παραπέμποντας σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου.
4. Σε ποιο σημείο του διηγήματος ο χρόνος της αφήγησης είναι παροντικός; Τι θέλει να πετύχει ο συγγραφέας με αυτή την επιλογή;
5. Ποια συναισθήματα σας προκαλεί το τέλος του διηγήματος;

Διαθεματικές εργασίες

1. Μελετήστε το κείμενο της «Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού» (Νόμος 2101, ΦΕΚ 192/2-12-1992) και παρουσιάστε τα κυριότερα σημεία του στην τάξη. Σχολιάστε ιδιαίτερα το άρθρο 32, το οποίο αναφέρεται στην παιδική εργασία.
2. Αναζητήστε στο διαδίκτυο το ελληνικό τμήμα της UNICEF (www.unicef.gr) και βρείτε υλικό σχετικό με το παιδί και τα δικαιώματά του. Συζητήστε γι' αυτά μέσα στην τάξη.

Αντον Τσεχωφ

Κορυφαίος Ρώσος συγγραφέας, γεννήθηκε το 1860 στη νότια Ρωσία και πέθανε το 1904 στη Γερμανία. Πέρασε τα παιδικά του χρόνια με μεγάλες στερήσεις και σπούδασε γιατρός στη Μόσχα. Στη διάρκεια των σπουδών του δημοσίευσε χιουμοριστικά κείμενα σε περιοδικά για λόγους βιοπορισμού, τα οποία υπέγραφε με ψευδώνυμα. Αν και προσβλήθηκε από φυματίωση και υπέφερε όλη του τη ζωή, δε δίστασε να εγκατασταθεί σε ένα χωριό της Ουκρανίας για να βοηθήσει τους κατοίκους που είχαν πληγεί από την ξηρασία, προσφέροντας ως γιατρός κοινωνικό έργο. Παράλληλα, δε σταμάτησε να ασχολείται με το γράψιμο. Έγραψε περίφημα διηγήματα (*Στην εξορία, Ο θάλαμος 6*), νουβέλες (*Ο μαύρος μοναχός, Το βασίλειο των γυναικών*) και θεατρικά έργα (*Ο γλάρος, Ο θείος Βάνιας, Οι τρεις αδερφές, Ο βυσσινόκηπος*).

Μαρία Πυλιώτου

Λεώνη

Στο ομότιτλο μυθιστόρημα η έφηβη Λεώνη, χτυπημένη από σκλήρυνση κατά πλάκας, βιώνει μια δραματική αλλαγή στη ζωή της, καθώς αναγκάζεται να κινείται με αναπηρικό καροτσάκι. Η πρώτη περίοδος είναι πολύ δύσκολη. Σταδιακά όμως ανακτά το θάρρος της, αντιμετωπίζει δυναμικά τη δύσκολη κατάσταση, βρίσκει δουλειά και διεκδικεί τα δικαιώματά της. Στο απόσπασμα που ακολουθεί παρακολουθούμε την αποφασιστικότητα ενός νέου ανθρώπου, της Λεώνης, στην προσπάθειά της να δημιουργήσει μια όμορφη ζωή.

Έχουν περάσει κιόλας δύο χρόνια. Η Λεώνη είχε αρχίσει δουλειά από την πρώτη μέρα. Σήμερα έχει ζωγραφίσει, ίσαμε τούτη τη στιγμή, δυο πιάτα. Αποτελειώνει το τρίτο και το κοιτάει καλά καλά. Μέσα της νιώθει μια μεγάλη χαρά κάθε φορά που τελειώνει ένα κομμάτι. Τσουλάει το αναπηρικό καροτσάκι της και πηγαίνει κοντά στον πάγκο. Βάζει και το τρίτο δίπλα στα άλλα δυο. Τα βλέπει από κοντά, από μακριά. Η νέα παραγγελία θα της πάρει μια βδομάδα.

Πλένει τα χέρια στο νεροχύτη του εργαστηρίου της και τα σκουπίζει με μια μαλακή πετσέτα. Τα πινέλα και την παλέτα της τα έχει βάλει σε μια λεκανίτσα με ειδικό υγρό, για να τα πλύνει αργότερα. Μ' ένα στεγνό ρούχο καθαρίζει καλά τον πάγκο και το μικρό της τραπεζάκι, όπου ακουμπάει τα πιάτα της για να τα ζωγραφίσει.

Όταν ζωγραφίζει, ξεχνιέται. Το εργαστήρι της, το πιο μεγάλο και το πιο φωτεινό δωμάτιο του σπιτιού, έχει γίνει για τη Λεώνη ένας χώρος χαράς κι ευλογίας. Την κάνει ευτυχισμένη. Όμως θα 'θελε κι άλλα πράγματα να κάνει. Από ένα κατάστημα της έχουν ζητήσει να φτιάξει πάνινες κούκλες. Θα το σκεφτεί. Η παρέα έρχεται συχνά και τα λένε. Θυμούνται τις όμορφες μέρες του Γυμνασίου, τις ξαναζούν και νιώθουν σαν να μην έχουν περάσει δυο ολόκληρα χρόνια από τότε.

Σήμερα η Λεώνη έχει ακόμα ένα λόγο να είναι χαρούμενη. Το βράδυ θα πάει για πρώτη φορά από τότε που βγήκε από το νοσοκομείο στο μουσικό τους στέκι. Όλον αυτό τον καιρό ήταν αναποφάσιστη· και κανείς δεν την είχε πιέσει. Όλοι ήθελαν να το αποφασίσει μονάχη της. Σήμερα, λοιπόν, αισθάνεται έτοιμη να πάει. Δικοί της και φίλοι δεν μπόρεσαν να κρύψουν τη χαρά τους.

Η Λεώνη βιάζεται να γίνει δεκαοχτώ χρονών. Θα πάρει δικό της αυτοκίνητο με αυτόματο σύστημα οδήγησης, ειδικό για ανάπηρα άτομα. Να ταξιδεύει. Να πηγαίνει όπου θέλει. Ένα σωρό άλλοι σαν αυτή, και σε χειρότερη ακόμα κατάσταση, ταξιδεύουν σ' όλο τον κόσμο. Πετάνε με αεροπλάνα και πάνε σε συνέδρια, πάνε σε πανεπιστήμια για σπουδές, εργάζονται. Γίνονται ζωγράφοι,

γίνονται συνθέτες-μουσικοί, γίνονται νομικοί, ψυχολόγοι και ό,τι άλλο μπορείς να φανταστείς!

Ένας φωτεινός ορίζοντας ξανοίγεται μπροστά της. Κάτι μέσα της συνέχεια τη σπρώχνει και την κάνει να ονειρεύεται, να θέλει να κατακτήσει τον κόσμο.

Στη σκέψη της έρχεται συχνά το κοριτσάκι με το πρόσωπο Φαγιούμ, που είχε δίπλα της στο νοσοκομείο και που ο όγκος στον εγκέφαλο δεν το άφησε να ζήσει. Θα το θυμάται πάντα. Του χρωστάει πολλά.

Νίκη Ελευθεριάδη, *Κοπέλα με κόκκινο φόρεμα*

«Εγώ θα ζήσω! Θα ζήσω για να σε θυμάμαι!», του είχε υποσχεθεί όταν το έπαιρναν άψυχο από κοντά της. Κι έκλαιγε όλο το βράδυ. Όχι πια για τα ατάραχα πόδια της. Όχι πια γι' αυτά...

Ακούει τη μαμά που μπαινοβγαίνει κι ετοιμάζεται. Η καρδιά της χτυπάει δυνατά. Αρχίζει κι αυτή να ετοιμάζεται. Φοράει ένα όμορφο κλαρωτό φόρεμα με δαντελένιο γιακαδάκι. Η μαμά τη βλέπει και την καμαρώνει. Η Λεώνη της έχει γίνει πολύ όμορφη. Με μάτια που λάμπουν. Με καστανά μαλλιά, που πέφτουν κυματιστά στους ώμους και στην πλάτη της.

Ναι, το πάρτι που της έχουν υποσχεθεί θα το κάνουν στο στέκι. Και θα 'ρθουν όλοι. Δικοί της και φίλοι. Η Λεώνη νιώθει να μην περνάει εύκολα η ώρα. Κοιτάει συνέχεια το μικρό της ρολόι.

Θα τη συνοδεύσουν ο θείος Τόνι κι η μαμά. Θα 'ρθει κι ο μπαμπάς λίγο αργότερα. Άλλαξε σπίτι τελευταία και το διαμέρισμα όπου μένει βρίσκεται στην άλλη πλευρά της πόλης.

Φτάνει επιτέλους ο θείος. Μπαίνει κι είναι ντυμένος άψογα. Για χάρη της. Κάθεται στο καθιστικό κοντά της και μιλάει για τα πάντα μεγαλεπήβολα σχέδιά του.

– Ξέρεις κάτι; Αποφάσισα να εργαστώ! Να βρω μια καλή δουλειά. Βαρέθηκα, βρε παιδί μου, να κάθομαι!

Η Λεώνη βάζει τα γέλια. Υποπτεύεται το «γιατί». Τον πειράζει:

– Ξέρω! Ξέρω! Ζηλεύεις που εργάζομαι εγώ... Και λες «Τώρα δεν είναι ντροπή η Λεώνη, που είναι πιο μικρή, να εργάζεται κι εγώ όχι;».

Ο θείος Τόνι κουνάει το κεφάλι. Πάει να διαμαρτυρηθεί. Η Λεώνη συνεχίζει:

– Και... πού 'σαι; Ψάχνω και για κάτι άλλο! Για δεύτερη δουλειά!

Ο θείος ακόμα μια φορά πάει να τρελαθεί με τη ζωντάνια αυτού του παιδιού.

Φαγιούμ: ταφικές προσωπογραφίες της ελληνιστικής Αιγύπτου, με έντονα χαρακτηριστικά **ατάραχα:** ακίνητα, νεκρά

Κι είναι μόλις δεκαεφτά χρονών. Από την ημέρα που άρχισε να εργάζεται έχει απορρίψει το χαρτζιλίκι του μπαμπά.

Ο μπαμπάς τής έχει, εδώ και δυο χρόνια, προτείνει να φέρει καθηγητές στο σπίτι για να τη βοηθήσουν να καλύψει την ύλη του Λυκείου. Μα όχι, η Λεώνη δε θέλησε τότε! Αργότερα ίσως. «Αν οι τάξεις του σχολείου είχαν και ράμπες δίπλα στα σκαλοπάτια για ν' ανεβαίνω με το αναπηρικό καροτσάκι μου, δε θα υπήρχε κανένα πρόβλημα να πάω», είχε πει τότε η Λεώνη. Τι ωραία να ξανάσμιγε στο σχολείο με τ' άλλα παιδιά! Και να τέλειωναν, όπως το ονειρεύονταν, όλα μαζί το Λύκειο. «Είναι πολλά που πρέπει να γίνουν, λέει συχνά κι ο θείος Τόνι. Στην Αμερική με τις τόσο μεγάλες πόλεις δε συναντάς τέτοια προβλήματα και τέτοιες δυσκολίες. Όταν χτίζεται μια πολυκατοικία, μια τράπεζα, ένα ξενοδοχείο, υπάρχει πάντα τέτοια πρόνοια... Οι ράμπες απαραίτητες παντού... Ιδιαίτερα στα σχολεία...». «Ας ελπίσουμε πως θ' αρχίσει κι εδώ κάτι να γίνεται...» μπαίνει, όπως συνήθως, στην κουβέντα και η μαμά.

Η Λεώνη αλλάζει ξαφνικά σκέψεις και ρωτάει το θείο σαν τι δουλειά θα 'θελε τάχα να κάνει... Ο θείος χαμογελάει που του δίνει σημασία η ανιψιά του.

– Σκέφτομαι να βρω ακόμα δυο συνεργάτες και να ιδρύσω έναν εκδοτικό οίκο. Παλιά δουλειά μου, κόσκινο, που λέει κι η παροιμία. Θα ξεκινήσουμε με περιορισμένο αριθμό βιβλίων και σιγά σιγά, σαν πιαστούμε, θα μεγαλώσουμε και θα επεκτείνουμε τη δουλειά μας. Ο τόπος μας, βέβαια, είναι μικρός, δε σηκώνει μεγάλα τιράζ· όμως, αν τρέξουμε τη δουλειά και δώσουμε σημασία στη διαφήμιση και διακίνηση του εκδοτικού μας προϊόντος, θα πάμε καλά. Στόχος και όνειρό μου είναι να μπει το βιβλίο, ιδιαίτερα το λογοτεχνικό, στις υπεραγορές. Δίπλα στο ψωμί, στο φρούτο, στο γάλα και σ' όλα τ' άλλα αγαθά και το βιβλίο. Γιατί όχι;

Η Λεώνη είναι σίγουρη πια πως ο θείος είναι ένας αθεράπευτος ιδεολόγος-ονειροπόλος! Δεν το κάνει, βέβαια, για τα λεφτά. Απ' αυτά έχει να ζήσει άνετα όλη του τη ζωή κι ακόμα μία. Το κάνει για να κινηθεί, να ζωντανέψει, να προσφέρει.

– Μπορώ να βοηθήσω κι εγώ, θείε Τόνι;, ρωτάει η Λεώνη και δεν το λέει καθόλου για αστείο.

– Και, βέβαια, μπορείς! Αν τελικά το αποφασίσεις, θα σου φέρω ένα κομπιούτερ στο σπίτι και κάποιον να σε εκπαιδεύσει. Με το ξύπνιο μυαλό που διαθέτεις, γρήγορα θα μάθεις να το χειρίζεσαι.

– Σύμφωνοι! Ένα κομπιούτερ στο σπίτι και η επιχείρηση ξεκινάει... Ζήτωωωωωω!, κι η Λεώνη υψώνει τα δυο της χέρια σαν την Πατουλίδου που τερμάτισε πρώτη στους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Μ. Πυλιώτου, *Λεώνη*, Πατάκης

τιράζ: ο αριθμός των αντιτύπων που τυπώνεται ένα βιβλίο ή περιοδικό

Ερωτήσεις

1. Ποια στάση κράτησε η Λεώνη απέναντι στο πρόβλημα της υγείας της και πόσο επηρεάστηκε από αυτό η συμπεριφορά της; Τι είδους προσωπικότητα αποκαλύπτει αυτή η στάση;
2. Γιατί έχει τόση σημασία η απόφαση της Λεώνης να εμφανιστεί στο πάρτι που οργανώνουν οι φίλοι της;
3. Η Λεώνη, ως άτομο με κινητικές δυσκολίες, αναζήτησε και βρήκε επαγγελματικές διεξόδους. Συζητήστε μέσα στην τάξη για το αγωνιστικό πνεύμα της ηρωίδας, αναφέροντας παραδείγματα ανθρώπων από το ευρύτερο ή συγγενικό σας περιβάλλον, που αντιμετωπίζουν ανάλογα προβλήματα και έχουν την ίδια αγωνιστική διάθεση.

Διαθεματικές εργασίες

1. Ποιες δυσκολίες αντιμετωπίζουν κατά τη γνώμη σας τα άτομα με κινητικά προβλήματα; Ζητήστε από τον δήμο πληροφορίες για τις ενέργειες που έχουν γίνει προς την κατεύθυνση της διευκόλυνσης αυτών των συνανθρώπων μας.
2. Μπορείτε να οργανώσετε στο σχολείο σας μια εκδήλωση ευαισθητοποίησης για τους συνανθρώπους μας που έχουν κινητικά ή άλλα προβλήματα. Βρείτε πληροφοριακό υλικό (video, φωτογραφίες, συνεντεύξεις) για τους αθλητές των Παραολυμπιακών Αγώνων καθώς και για άτομα με παρόμοια προβλήματα που διέπρεψαν στον επαγγελματικό χώρο. Μπορείτε επίσης να δείτε την ταινία *Σάρα – Τα παιδιά ενός κατώτερου θεού* και να συζητήσετε το θέμα της.

Μαρια Πυλιωτου

Η Μαρία Πυλιώτου είναι Κύπρια. Γεννήθηκε το 1935 στο Λευκόνοικο της Μεσαορίας, στο κατεχόμενο σήμερα τμήμα της Κύπρου. Δασκάλα στο επάγγελμα, γράφει και εικονογραφεί παιδικά βιβλία, ενώ παράλληλα αρθρογραφεί σε εφημερίδες, περιοδικά και συνεργάζεται με το κυπριακό ραδιόφωνο και την τηλεόραση. Για το συγγραφικό έργο της έχει τιμηθεί με πολλά βραβεία στην Κύπρο, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Διηγήματα: *Χαρούμενοι χαρταετοί* (1976), *Καλημέρα, Μαργαρίτα* (1978). Μυθιστορήματα: *Τα παιδιά του ήλιου* (1993), *Το ασημένιο καπνιστήρι* (1995), *Το κάστρο μας* (1995), *Στα φτερά του Χρυσού Αετού* (1997), *Τζιαφέρ Γιασίντ Αλή* (1997), *Λεώνη* (1999).

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΖΩΗΣ

Χρύσα (Βαρδέα), *Multiple 8/12*

Η ΖΩΗ ΣΤΙΣ ΑΝΑΠΤΥΓΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ του πλανήτη προσφέρει στους ανθρώπους τις ανέσεις της τεχνολογίας και σε μεγάλο βαθμό τούς έχει απαλλάξει από προβλήματα του παρελθόντος, σχετικά με ασθένειες, έλλειψη αγαθών κ.λπ. Ωστόσο, στη θέση των παλαιών προβλημάτων ήρθαν άλλα, δυσκολότερα πολλές φορές, τα οποία απειλούν τον άνθρωπο εκθέτοντας σε κίνδυνο τη ζωή και την ευτυχία του. Η ανεργία, η μόλυνση του περιβάλλοντος, τα ναρκωτικά, ο ρατσισμός και οι κοινωνικές αδικίες είναι μερικά από τα σύγχρονα προβλήματα στα οποία αναφέρονται τα κείμενα της ενότητας αυτής. Με αφορμή τα κείμενα αυτά μπορείτε να προβληματιστείτε και να εκφράσετε τις απόψεις σας για το πώς μπορούμε να προστατέψουμε τη ζωή και το περιβάλλον μας από ποικίλους νέους κινδύνους.

Αντώνης Σαμαράκης

Γραφείον ιδεών

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από το ομότιτλο διήγημα της συλλογής Αρνούμαι *του Αντ. Σαμαράκη, η οποία έχει τιμηθεί με κρατικό βραβείο (1962). Στο βιβλίο αυτό ο συγγραφέας θίγει ζητήματα που αναφέρονται στα προβλήματα της σύγχρονης ζωής, στις σχέσεις των ανθρώπων και στα κοινωνικά και προσωπικά αδιέξοδα. Στο «Γραφείον Ιδεών» ο συγγραφέας στηλιτεύει την ένδεια ιδεών που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη εποχή και οδηγεί στην ευκαιριακή απασχόληση και τον τυχοδιωκτισμό.*

Η ιδέα για το Γραφείον Ιδεών ήρθε στον κ. Καββαδία με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που έρχονται πάντα όλες οι μεγάλες ιδέες: ξαφνικά και χωρίς να 'χει τίποτα προϋπολογίσει.

Σε γενικές γραμμές, τα γεγονότα συνέβησαν ως εξής: τον περασμένο Σεπτέμβριο, ο κ. Καββαδίας είχε στείλει, δακτυλογραφημένο με πολλή προσοχή, το μυθιστόρημά του «Περιπέτειες μιας ευαίσθητης καρδιάς» στο διαγωνισμό μυθιστορήματος που είχε προκηρύξει η «Φιλολογική Επιθεώρηση». Και δεν είχε την παραμικρή αμφιβολία πως θα 'παιρνε παμψηφεί το πρώτο βραβείο.

Ακριβώς γιατί ήταν απόλυτα σίγουρος για το βραβείο, πήγε και έφτιαξε καινούριο κοστούμι, ένα μαύρο με λεπτή άσπρη ρίγα, ειδικά για την περίπτωση. Θα το 'βαζε για πρώτη φορά το βράδυ που θα δίνανε τα βραβεία, στην ειδική συγκέντρωση που θα γινότανε και που θα ήτανε φιλολογικό αλλά και κοσμικό γεγονός.

Αυτό το καινούριο κοστούμι δεν ήτανε και τόσο απλή υπόθεση για τον κ. Καββαδία. Τα οικονομικά του ήτανε πολύ ζορισμένα εκείνο τον καιρό...αλλά και πότε δεν ήτανε; Είχε πατήσει τα 44 και δεν είχε ακόμα στεριώσει σ' ένα επάγγελμα. «Ελεύθερος σκοπευτής της ζωής», συνήθιζε να λέει για τον κ. Καββαδία ο κ. Καββαδίας.

Για να παραγγείλει λοιπόν το καινούριο κοστούμι ο κ. Καββαδίας, πάει να πει πως ήτανε 100% βέβαιος για το πρώτο βραβείο που θα 'παιρναν οι «Περιπέτειες μιας ευαίσθητης καρδιάς». Άλλωστε, θα το 'βγαζε και με το παραπάνω το έξοδο με το σεβαστό χρηματικό ποσόν του βραβείου. Χώρια η δόξα.

Το μυθιστόρημα «Περιπέτειες μιας ευαίσθητης καρδιάς» ήταν η πρώτη ανάμειξη του κ. Καββαδία με τη λογοτεχνία. Η πρώτη αλλά και η τελευταία! Γιατί ο κ. Καββαδίας δεν πήρε ούτε το πρώτο ούτε το δεύτερο ούτε το τρίτο βραβείο. Και του έμεινε αμανάτι το καινούριο κοστούμι, αυτό το μαύρο με τη λεπτή άσπρη ρίγα.

Πολύ βαριά το πήρε ο κ. Καββαδίας το ζήτημα. Στις τόσες άλλες περιπέτειες της ευαίσθητης καρδιάς του – γιατί βέβαια η «ευαίσθητη καρδιά» του μυθιστορήματος ήταν η δική του καρδιά – στις τόσες άλλες περιπέτειες της ευαίσθητης καρδιάς του ήρθε να προστεθεί άλλη μια.

Το βράδυ της απονομής των βραβείων του διαγωνισμού, ο κ. Καββαδίας, που αλλιώς τα είχε υπολογίσει και αλλιώς του ήρθαν, είχε πολύ μεγάλη στενοχώρια. Στο σπίτι του ήτανε και κάπνιζε συνέχεια, δεν έλεγε όμως να φύγει με το τσιγάρο η στενοχώρια, ίσια ίσια ολοένα και φούντωνε. Έβαλε τότε, για πρώτη φορά, το καινούριο κοστούμι και πήγε να πιει κάτι.

Εκεί που καθότανε κι έπινε το ένα κονιάκ πάνω στ' άλλο, στη γωνιά του μισοσκότεινου μπαρ, είχε και τη «Φιλολογική Επιθεώρηση», το τελευταίο τεύχος, που το πρωί μόλις είχε κυκλοφορήσει με τ' αποτελέσματα του διαγωνισμού και το πρακτικό της επιτροπής που έκανε λόγο για όλα ανεξαιρέτως τα μυθιστορήματα που είχαν υποβληθεί.

Και με πολλή πίκρα διάβαζε το κομμάτι για το δικό του μυθιστόρημα:

Το μυθιστόρημα του κ. Καββαδία «Περιπέτειες μιας ευαίσθητης καρδιάς» δεν είναι επιτυχημένο. Είναι όμως αναμφισβήτητο πως ο συγγραφεύς του έχει το θείο δώρο των ιδεών. Έχει άφθονες και πράγματι πρωτότυπες ιδέες ο κ. Καββαδίας, χειμάρρους ιδεών, και η Επιτροπή θεωρεί χρέος της να υπογραμμίσει το γεγονός.

Γιάννης Τσαρούχης, *Το καφενείον Νέον (ημέρα)*

Λοιπόν, την ώρα που ο κ. Καββαδίας, πίνοντας ολοένα κονιάκ και ανάβοντας το ένα τσιγάρο πάνω στ' άλλο, διάβαζε και ξαναδιάβαζε ολοένα την κρίση της Επιτροπής για τις «Περιπέτειες μιας ευαίσθητης καρδιάς»... λοιπόν, αυτήν ακριβώς την ώρα του ήρθε η ιδέα για το Γραφείον Ιδεών.

Πήγε και ενοίκιασε ένα δωμάτιο στο ισόγειο της πολυκατοικίας Βερανζέρου 30α, ένα δωμάτιο αρκετά ευρύχωρο με είσοδο επί της οδού, είχε και τηλέφωνο. Έβαλε και στις εφημερίδες μια αγγελία:

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΙΔΕΩΝ

Διατίθενται ιδέαι επί παντός θέματος ενδιαφέροντος τον άνθρωπον εις την ζωήν του.

Ιδέαι διά την οργάνωσιν οικογενειακών εορτών, καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, πανηγυρικών συγκεντρώσεων και πανηγυρικών μνημοσύνων.

Ιδέαι διά την συγγραφήν διαφόρων κειμένων πολιτικού, κοινωνικού και πατριωτικού περιεχομένου.

Ιδέαι διά την συγγραφήν μυθιστορημάτων, θεατρικών έργων, εμμέτρων και μη.

Ιδέαι δι' αγορεύσεις εις την Βουλήν (και διά κυβερνητικούς βουλευτάς και διά βουλευτάς της αντιπολιτεύσεως).

Άκρα εχεμύθεια.

Βερανζέρου 30α – Τηλ. 51 5550

Ώραι λειτουργίας 9 π.μ. – 9 μ.μ., άνευ διακοπής.

Δε χρειάστηκε να τη δημοσιεύσει πολλές φορές την αγγελία του ο κ. Καββαδίας. Οι πελάτες άρχισαν να περνάνε το κατώφλι του Γραφείου Ιδεών, οι πρώτοι έφεραν δεύτερους, οι δεύτεροι τρίτους. Και όσο πήγαινε, δυνάμωνε ο ρυθμός της πελατείας.

Έτσι αξιοποίησε ο κ. Καββαδίας το «θείο δώρο» των ιδεών, όχι γράφοντας άλλα μυθιστορήματα αλλά δημιουργώντας το Γραφείον Ιδεών.

Α. Σαμαράκης, *Αρνούμαι*, Καστανιώτης

Ερωτήσεις

1. Σκιαγραφήστε την προσωπικότητα του κ. Καββαδία, αντλώντας πληροφορίες από το απόσπασμα.
2. Ποιο πρόβλημα έχει ο ήρωας της ιστορίας και με ποιους τρόπους προσπαθεί να το επιλύσει;
3. Ποια είναι τα συναισθήματα του ήρωα όσο περιμένει τα αποτελέσματα του διαγωνισμού και ποια μετά την ανακοίνωσή τους;
4. Ένας αδιόρατα ειρωνικός τόνος διαπερνά το κείμενο. Βρείτε τα σημεία εκείνα που επιβεβαιώνουν αυτή την επισήμανση.

Διαθεματική εργασία

Η ανεργία και τα συνακόλουθα οικονομικά προβλήματα οδηγούν πολλές φορές τους ανθρώπους σε πρωτότυπες εργασιακές δραστηριότητες. («Πενία τέχνας κατεργάζεται», έλεγαν οι αρχαίοι Έλληνες.) Κάντε μια έρευνα στο κοντινό σας περιβάλλον και συγκεντρώστε στοιχεία για τα ονομαζόμενα «επαγγέλματα του ποδαριού», που δίνουν πρόχειρες λύσεις σε τέτοιου είδους προβλήματα.

Λουίς Σεπούλβεδα

Το μαύρο κύμα

Το κείμενο είναι απόσπασμα του μυθιστορήματος Η ιστορία του γάτου που έμαθε σ' ένα γλάρο να πετάει. *Μεταξύ άλλων εξετάζει και το μεγάλο πρόβλημα της ρύπανσης των θαλασσών. Στο έργο αυτό που εκτυλίσσεται στο λιμάνι του Αμβούργου, ο γάτος Ζορμπάς, «που ήταν μαύρος, πελώριος και χοντρός», υπόσχεται σε μια ετοιμοθάνατη από τη μόλυνση γλαροπούλα να κλωσήσει αυτός το αυγό της, να μεγαλώσει το γλαρόπουλο που θα γεννηθεί και να το μάθει να πετάει. Το έργο γνώρισε και γνωρίζει τεράστια επιτυχία σε όλο τον κόσμο, ενώ στη Γαλλία γυρίστηκε και σε ταινία κινούμενων σχεδίων. Στο δικό μας απόσπασμα παρακολουθούμε τον τρόπο με τον οποίο μολύνεται θανάσιμα η Κενγκά, η μάνα-γλάρος.*

Η Κενγκά άνοιξε τις φτερούγες για να πετάξει, αλλά το κύμα ήταν πιο γρήγορο και την πήρε από κάτω. Όταν ξαναβγήκε στην επιφάνεια, το φως της μέρας είχε χαθεί, κι όταν κούνησε δυνατά το κεφάλι, κατάλαβε πως η κατάρα των θαλασσών την είχε τυφλώσει.

Η Κενγκά με τ' ασημιά φτερά βούτηξε πολλές φορές το κεφάλι της στο νερό, ώσπου κάποιες ακτίνες φως έφτασαν στις κόρες των ματιών της που 'χαν σκεπαστεί με πετρέλαιο. Η παχύρρευστη κηλίδα, η μαύρη μάστιγα, της είχε κολλήσει τα φτερά στο σώμα, κι η Κενγκά έπιασε να κουνάει τα πόδια, με την ελπίδα να κολυμπήσει γρήγορα και να φύγει μακριά απ' το μαύρο κύμα.

Φοβισμένα γλαρόνια

Με όλους τους μυς της πιασμένους από την προσπάθεια, κατάφερε κάποτε να φτάσει στο τέλος της πετρελαιοκηλίδας και να 'ρθει σ' επαφή με το καθαρό νερό. Όταν, βουτώντας το κεφάλι στο νερό κι ανοιγοκλείνοντας συνέχεια τα μάτια, κατάφερε να τα καθαρίσει, σήκωσε το κεφάλι και κοίταξε τον ουρανό· δεν είδε παρά κάτι σύννεφα ανάμεσα στη θάλασσα και στην απεραντοσύνη του ουράνιου θόλου. Ήδη οι συντρόφισσές της απ' το σμήνος του Φάρου της Κόκκινης Άμμου πρέπει να 'χαν πετάξει μακριά – πολύ μακριά.

Έτσι ήταν ο νόμος. Είχε δει κι η ίδια άλλους γλάρους να μολύνονται από το θανάσιμο μαύρο κύμα, κι όσο δυνατή κι αν ήταν η λαχτάρα της να κατέβει

για να βοηθήσει, είχε αναγκαστεί ν' απομακρυνθεί, υπακούοντας στο νόμο που απαγορεύει την παρουσία στο θάνατο των συντρόφων.

Με τα φτερά τους ακίνητα, κολλημένα στο σώμα τους, οι γλάροι αποτελούσαν εύκολη λεία για τα μεγάλα ψάρια, ή πέθαιναν αργά, από ασφυξία, καθώς το πετρέλαιο έφραξε όλους τους τους πόρους.

Αυτό το τέλος την περίμενε, κι η Κενγκά ευχήθηκε να την κατάπιναν αμέσως τα σαγόνια κάποιου κήτους.

Η μαύρη κηλίδα. Η μαύρη μάστιγα. Περιμένοντας το τέλος της, η Κενγκά έπιασε να καταριέται τους ανθρώπους.

«Όχι όμως όλους... Να μην είμαι και άδικη», έκρωξε αδύναμα.

Πολλές φορές, από ψηλά, είδε πώς κάτι μεγάλα πετρελαιοφόρα επωφελούνταν τις μέρες που 'χε στεριανή ομίχλη για να βγουν στη θάλασσα και να πλύνουν τις δεξαμενές τους. Σκόρπιζαν στη θάλασσα χιλιάδες λίτρα από μια ουσία παχύρρευστη και μολυσματική, που επέπλεε στο κύμα. Είδε όμως κι άλλες φορές που κάτι μικρά πλεούμενα πλεύριζαν τα πετρελαιοφόρα κι απαιτούσαν απ' αυτά ν' αδειάσουν τις δεξαμενές τους. Δυστυχώς, όμως, αυτά τα πλεούμενα, όπου κυμάτιζε η σημαία με τα χρώματα της ίριδος, δεν έφταναν πάντα εγκαίρως για ν' αποτρέψουν τη δηλητηρίαση των θαλασσών.

Η Κενγκά πέρασε τις πιο βασανιστικές ώρες της ζωής της καθισμένη πάνω στο νερό, με το τρομοκρατημένο της μυαλό να φαντάζεται τον πιο φριχτό θάνατο· χειρότερο απ' το να την κατασπαράξει ένα ψάρι, χειρότερο ακόμα κι απ' το να υποφέρει την αγωνία της ασφυξίας, ήταν το να πεθάνει από την πείνα.

Μπροστά στην εφιαλτική προοπτική ενός αργού θανάτου, κούνησε το σώμα της και διαπίστωσε με έκπληξη πως το πετρέλαιο δεν είχε πειράξει τις φτερούγες ως τη ρίζα τους. Μπορεί τα πούπουλά τους να 'χαν ποτίσει απ' αυτή την παχύρρευστη ουσία, τουλάχιστον, όμως, μπορούσε να τις ανοίξει.

«Μπορεί και να 'χω μια ελπίδα να βγω από δω», έκρωξε η Κενγκά, «εκεί ίσως, αν πετάξω ψηλά, πολύ ψηλά, ο ήλιος να λιώσει την κατάρα που 'χει κολλήσει στα φτερά μου».

Θυμήθηκε μια ιστορία που της είχε διηγηθεί μια γριά συντρόφισσα απ' τα Φρισικά Νησιά: πως ήταν κάποτε ένας άνθρωπος, που τον έλεγαν Ίκαρο, κι αυτός, που λαχταρούσε να πετάξει, πήρε φτερά αετού και τ' άλειψε με κερί για να τα κολλήσει και να φτιάξει φτερούγες, και πέταξε ψηλά κι έφτασε κοντά στον ήλιο, κι η ζέστη του ήλιου έλιωσε το κερί, κι ο Ίκαρος έπεσε.

Η Κενγκά χτύπησε τις φτερούγες, μάζεψε τα πόδια, σηκώθηκε δυο πόντους κι έπεσε με τα μούτρα στο νερό. Πριν δοκιμάσει άλλη μια φορά, βούτηξε ξανά

Φρισικά Νησιά (Frisian Islands): Σύμπλεγμα νησιών στη Βόρεια Θάλασσα, μεταξύ Ολλανδίας και Γερμανίας

και κούνησε τις φτερούγες κάτω απ' το νερό. Αυτή τη φορά, σηκώθηκε πάνω από ένα μέτρο, πριν ξαναπέσει.

Το καταραμένο το πετρέλαιο είχε ποτίσει τα πούπουλα της ουράς, κι η Κενγκά δεν μπορούσε να κουμαντάρει το ανέβασμα. Ξαναβούτηξε κι έπιασε να καθαρίζει με το ράμφος το στρώμα της βρομιάς που 'χε σκεπάσει την ουρά της. Πονούσε που ξερίζωνε τα φτερά της, αλλά, στο τέλος, η ουρά της ήταν πολύ καθαρότερη.

Με την πέμπτη προσπάθεια, η Κενγκά κατόρθωσε να πετάξει.

Φτεροκοπούσε απεγνωσμένα, αλλά το βάρος του πετρελαίου δεν την άφηνε να πλανάρει. Λίγο να κουραζόταν, και θα 'πεφτε σούμπιτη. Ευτυχώς, δεν την είχαν πάρει τα χρόνια, και οι μύες της σήκωναν εύκολα το ζόρι.

Πέταξε πολύ ψηλά. Χωρίς να σταματήσει το φτερούγισμα, κοίταξε κάτω κι είδε τη λεπτή, άσπρη γραμμή της κόστας. Είδε και κάτι καράβια, που ήταν σαν κουκκίδες σε γαλάζιο ύφασμα. Πέταξε ψηλά, αλλά ο ήλιος δεν της έκανε το χατίρι. Ή οι ακτίνες του ήταν πολύ αδύναμες ή το στρώμα του πετρελαίου ήταν πολύ παχύ.

Η Κενγκά κατάλαβε πως δε θα 'χε για πολύ ακόμα τη δύναμη να φτεροκοπάει, κι έψαξε να βρει ένα μέρος στην ενδοχώρα για να κατέβει, ακολουθώντας την πράσινη και φιδωτή γραμμή του Έλβα.

Το φτερούγισμά της γινόταν όλο και πιο βαρύ, όλο και πιο αργό. Έχανε δυνάμεις. Έπεφτε.

Σε μιαν απέλπιδα προσπάθεια να ξανακερδίσει ύψος, έκλεισε τα μάτια και φτερούγισε με όσες δυνάμεις τής είχαν απομείνει. Δεν κατάλαβε πόση ώρα πέταξε με τα μάτια κλειστά, όταν όμως τα άνοιξε, πετούσε πάνω από έναν ψηλό πύργο μ' έναν χρυσαφένιο ανεμοδείκτη.

«Ο Άγιος Μιχαήλ!», έκρωξε, αναγνωρίζοντας το καμπαναριό της αμβουργιανής εκκλησίας.

Τις φτερούγες της δεν μπορούσε πια ούτε να τις κουνήσει.

L. Sepúlveda, *Η ιστορία του γάτου που έμαθε σ' ένα γλάρο να πετάει,*
μτφρ. Αχιλλέας Κυριακίδης, Opera

να πλανάρει: να ελέγξει το πέταγμά της **σούμπιτη:** με όλο της το βάρος και σε μια στιγμή **της κόστας:** της ακτής **ενδοχώρα:** το εσωτερικό (μακριά από τη θάλασσα) μέρος μιας χώρας **Έλβα (Έλβας):** ποταμός της βορειοδυτικής Γερμανίας **αμβουργιανής (αμβουργιανός):** του Αμβούργου

Ερωτήσεις

1. Με ποιες λέξεις και εκφράσεις παρουσιάζει ο συγγραφέας τις πετρελαιοκηλίδες που μολύνουν τις θάλασσες;
2. Πώς, σύμφωνα με το κείμενο, η θαλάσσια πετρελαιοκηλίδα οδηγεί σε αφανισμό τους γλάρους;
3. Στο κείμενο αναφέρεται ο αρχαιοελληνικός μύθος του Ίκαρου. Ποια η σημασία του την ώρα της εναγώνιας προσπάθειας της Κενγκά να αποφύγει τον θάνατο;
4. Διαβάστε ολόκληρο το βιβλίο του Σεπούλβεδα και παρουσιάστε το στην τάξη.
5. Δώστε ένα άλλο, πιο αισιόδοξο, τέλος στο κείμενο. Δοκιμάστε να γράψετε και εσείς ένα αφήγημα με θέμα την καταστροφή του περιβάλλοντος.

Διαθεματική εργασία

Οργανώστε μια έκθεση στην τάξη σας με υλικό (φωτογραφίες, κολάζ, απορρίμματα, τίτλους εφημερίδων, άρθρα κ.ά.) σχετικό με τη ρύπανση των θαλασσών και γενικά την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος.

Λουις Σεπουλβεδα

Ο Λουίς Σεπούλβεδα γεννήθηκε το 1949 στη Χιλή. Φυλακίστηκε από το δικτατορικό καθεστώς της χώρας του και αποφυλακίστηκε με την παρέμβαση της Διεθνούς Αμνηστίας. Υποχρεώθηκε όμως να εγκαταλείψει τη Χιλή. Έζησε εξόριστος σε διάφορες χώρες της Λατινικής Αμερικής, ενώ επί έξι μήνες έζησε κοντά στους Ινδιάνους του Αμαζονίου. Από το 1980 εγκαταστάθηκε στην Ευρώπη (Γερμανία, Γαλλία) και συνδέθηκε με τη διεθνή οικολογική οργάνωση Greenpeace. Έγραψε ποιήματα και διηγήματα. Απέκτησε όμως μεγάλη δημοσιότητα χάρη στα οικολογικής ευαισθησίας μυθιστορήματα που δημοσίευσε, για τα οποία και του απονεμήθηκαν σημαντικά λογοτεχνικά βραβεία. Τα κυριότερα έργα του κυκλοφορούν μεταφρασμένα στα ελληνικά: *Ένας γέρος που διάβαζε ιστορίες αγάπης* (1993), *Ο κόσμος του τέλους του κόσμου* (1994), *Όνομα ταυρομάχου* (1995), *Patagonia express* (1996), *Το ημερολόγιο ενός ευαίσθητου killer* (1997), *Η ιστορία του γάτου που έμαθε σ' ένα γλάρο να πετάει* (2001).

Κρίτων Αθανασούλης

Παράπονο σκύλου

Ο ποιητής παρουσιάζει με ρεαλιστικό τρόπο τη μαρτυρική ζωή ενός αδέσποτου σκύλου. Σε ένα δεύτερο όμως επίπεδο, με αλληγορικό τρόπο, προβάλλει την εικόνα των περιθωριοποιημένων και εγκαταλελειμμένων ανθρώπων της εποχής μας, συγκρίνοντας τη ζωή τους με αυτή των σκύλων.

Έχω την όψη ανθρώπου και την καρδιά ενός σκύλου.
Φαίνεται θα 'μαι εγκαταλελειμμένο σκυλί, πεινασμένο
που η γειτονιά το ξέρει και τ' αποδιώχνει με βία.
Γι' αυτό τους ανθρώπους κοιτάζω στα χέρια.
Μέρα και νύχτα ο καιρός μέσα μου αλλάζει,
η ψυχή μου ντύνεται, γδύνεται, βρέχεται, υποφέρει.
Αν προσέξεις, το βλέμμα μου είναι σκυλίσιο.
Κατεβαίνει ένα υγρό παράπονο από τα μάτια μου
γιατί έλειψεν ο Κύριός μου. Έξω από την εκκλησιά
περιμένω να βγει. Ο Κύριός μου ας ήταν.
Κόσμος πολύς, ευλογημένος, με τα καλά του ντυμένος
μ' απομακρύνει. Μα ο Κύριός μου δε βγαίνει. Έτσι
κυλάει η ζωή μου περιμένοντας από γωνιά σε γωνιά
από όνειρο σ' όνειρο. Δεν έχω δύναμη άλλη απ' την δύναμη να περιμένω.
Όμως μια μέρα της συνοικίας τα παιδιά, στην ουρά μου
τον τενεκέ δέσαν των σκουπιδιών. Έτρεχα αγκομαχώντας.
Τέλος αποσύρθηκα κάτω από τον τσίγκο της γειτονιάς
που η βροχή τον κεντούσε. Άκουγα πάνω τα βήματά της.
Σα να κοιμόμουν, σαν να ονειρευόμουν εγώ το εγκαταλελειμένο σκυλί
μου ήρθε να κλάψω. Όχι βέβαια για μένα που από κει
θα μ' έδιωχναν πάλι. Αλλά γιατί δε θ' άκουγα τα βήματα της βροχής
που μ' έκαναν να ελπίζω πως έρχεται ο Κύριός μου.

Η ελληνική ποίηση ανθολογημένη, τόμ. 5,
επιμέλεια Μ. Αυγέρης, Μ.Μ. Παπαϊωάννου, Θ. Σταύρου, Κυψέλη

Ερωτήσεις

1. Σχολιάστε τον πρώτο στίχο του ποιήματος. Τι σημαίνει η φράση «καρδιά σκύλου»;
2. Στο πρόσωπο του αφηγητή συγχέονται σκόπιμα τα χαρακτηριστικά ανθρώπου και σκύλου. Μπορείτε να τα εντοπίσετε;
3. Σε ποια σημεία του ποιήματος-παράπονου διαφαίνεται κάποια αισιόδοξη αγωνιστική διάθεση;
4. Τι σημαίνουν οι φράσεις «σκυλίσια ζωή» και «πάω σαν το σκυλί στ' αμπέλι»; Σε ποιες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται; Βρείτε κι άλλες ανάλογες εκφράσεις με ζώα.

Διαθεματικές εργασίες

1. Συγκεντρώστε πληροφορίες για το κοινωνικό φαινόμενο των εγκαταλελειμμένων και περιθωριοποιημένων ατόμων, ειδικά στα μεγάλα αστικά κέντρα (άνθρωποι που κοιμούνται σε παγκάκια, ζητιάνοι κ.ά.). Απευθυνθείτε στα ειδικά γραφεία του δήμου της περιοχής σας και πληροφορηθείτε για τα προγράμματα πρόνοιας και στήριξης αυτών των ανθρώπων.
2. Υπάρχει τελευταία στη χώρα μας αυξανόμενη ευαισθητοποίηση στο θέμα των αδέσποτων σκύλων. Βρείτε και διαβάστε το Νόμο 3170/2003 που αφορά την προστασία τους, και ανταλλάξτε μέσα στην τάξη απόψεις γύρω από το θέμα αυτό.

Διονύσιος Τσόκος, *Μικρός οδηγεί τυφλό*

Ελένη Σαραντίτη

Όπως τα βλέπει κανείς...

Το κείμενο είναι απόσπασμα από το μυθιστόρημα Κάποτε ο κυνηγός..., *στο οποίο η συγγραφέας Ελ. Σαραντίτη πραγματεύεται το θέμα του επαναπατρισμού των Ελλήνων που ζούσαν στην Ανατολική Ευρώπη, στηλιτεύοντας τα ρατσιστικά και ξενοφοβικά σύνδρομα της ελληνικής κοινωνίας. Η νεαρή ηρωίδα, η Ευρυδίκη, Ελληνίδα από την Τασκένδη, εγκαθίσταται με την οικογένειά της σε αγρόκτημα της Θεσσαλίας, όπου δουλεύουν εργάτες οι γονείς της. Ο Σωτήρης, ο γιος των ιδιοκτητών, είναι ερωτευμένος μαζί της, η ίδια όμως είναι επιφυλακτική καθώς έχει βιώσει την απόρριψη και τον κοινωνικό αποκλεισμό από τους ντόπιους συμμαθητές της. Στο απόσπασμα παρουσιάζονται οι δύο διαφορετικοί κόσμοι, των ντόπιων και των οικονομικών προσφύγων, και προβάλλεται η σύγκρουση των διαφορετικών αντιλήψεων για την αξία των ανθρώπων.*

Η μοναξιά δε με είχε απασχολήσει ποτέ. Δεν είμαι μοναχική. Κανείς μας. Ή μάλλον λιγάκι η μάνα μας, λίγο πιο συγκεντρωμένη μέσα της, αλλά και πάλι, όχι, όχι ότι αγαπά να 'ναι μόνη, απλώς πιο λιγομίλητη από μας, πιο κλειστή, πιο διστακτική. Στη μοναξιά δεν είχα εμβαδύνει, δεν τη λογάριαζα, δε με είχε πλησιάσει και γι' αυτό δεν τη φοβόμουν. Ούτε που τη σκεφτόμουν. Η μοναξιά όρμησε μέσα μου από τη στιγμή που αντίκρισα τον Σωτήρη. Ήρθε και με ξάφνιασε. Και πώς όχι;

Ήμαστε πάλι στην ντάπια. Απόγευμα και τα πουλιά δε σώπαιναν. Βαστούσαν το τραγούδι τους μέχρι να σκοτεινιάσει. Έκανε κρύο και περπατούσε με τα χέρια σφιχτοδεμένα. Αμίλητοι. Κάποια στιγμή τον αισθάνθηκα να σταματά, τον αισθάνθηκα να μου σφίγγει περισσότερο τα χέρια και να με κοιτάζει.

«Άσε με να σε δω. Άσε με να σε δω λιγάκι παραπάνω. Να σε χορτάσω».

«Κοίτα να δεις. Κι εγώ θέλω να σε βλέπω περισσότερο. Η αλήθεια είναι αυτή. Και την ξέρεις. Και οφείλεις επίσης να ξέρεις ότι δεν είναι οι ασχολίες, η μελέτη, οι υποχρεώσεις στο σπίτι που με κάνουν διστακτική. Γιατί είμαι διστακτική. Ή μάλλον φοβισμένη. Τουλάχιστο να μη βρισκόμαστε μέσα σε πολύ κόσμο. Ο κόσμος παρακολουθεί. Και σχολιάζει». «Γνωστό». «Αλλά δεν ξέρεις ότι στην εκδρομή στα Μετέωρα ήμουν μόνη μου όλη την ημέρα. Και δεν είχα τι να κάνω και είδα όλα τα ιερά κειμήλια και όλα τα έργα τέχνης, δυο και τρεις φορές το καθένα. Και μετά την ομαδική ξενάγηση πήγα μοναχή μου στο πωλητήριο με τα εργόχειρα και τις εικονίτσες, στη Μονή του Αγίου Στεφάνου, και καθόμουνα με

ντάπια: πολεμίστρα

τις ώρες κάνοντας τάχα ότι ψάχνω, ότι εξετάζω τις βελονιές, τα χρώματα, ώρες, τόσο που άρχισε να με κοιτά λοξά η υπεύθυνη μοναχή, και στενοχωριόμουν γιατί δεν είχα και τα μέσα για ν' αποκτήσω τίποτε από αυτά που τάχαμου με είχαν αφήσει κατάπληκτη, ώσπου ανάσανα σαν είδα στο τέλος το κουτάκι με τους σελιδοδείκτες, ένα σελιδοδείκτη μπορούσα ν' αγοράσω, τι στο καλό. Έτσι ωραία πέρασα στην εκδρομή και δεν πρόκειται να ξαναπάω. Ποτέ. Κι έτσι περνώ τις μέρες μου και στο σχολείο. Μόνη. Αλλά αυτό δεν είναι μοναξιά. Ή τουλάχιστο δε με στενοχωρεί. Το έχω χωνέψει. Και σαν θες να ξέρεις, με το δίκιο τους. Ήρθα ουρανοκατέβατη. Με θεωρούν και σπασίκλα. Και μονόχνωτη. Διαδόθηκε δε, δεν ξέρω από ποιον, δε λέω από την αδελφή σου, μπορεί κι από κανέναν εργάτη, διαδόθηκε λοιπόν στο σχολείο ότι μένουμε σε στάβλο. Στους στάβλους σας. Στην αρχή, όταν περνούσα δίπλα από μια συγκεκριμένη παρέα, άσε καλύτερα, άκουγα κάτι βελάσματα επιδεικτικά. "Μεεεε", έκαναν. Ή χλιμίντριζαν. Όχι. Μη με διακόπτεις. Αυτά σταμάτησαν. Πάνε. Φρόντισα εγώ γι' αυτό. Αλλά η πίκρα μένει. Και η υποψία. Ή μάλλον η βεβαιότητα ότι εδώ, σε τούτο τον τόπο, η δική μας οικογένεια περισσεύει. Χα! Λες και τους τρώμε το ψωμί. Ή τους στεκόμαστε εμπόδιο στην πρόοδο των παιδιών τους. Ή τελοσπάντων είμαστε απολίτιστοι που βρομίζουμε το χώρο. Ή τον μιαίνουμε. Ε, καλά. Δεν είναι όλοι έτσι, μα εγώ έτσι τους βλέπω. Φουρκίζομαι, γι' αυτό. Αγανακτώ. Θα μου πεις: ανεργία. Α, ναι. Που πλήττει φοβερότερα τους ξένους. Αλλά εμείς δεν είμαστε ξένοι. Πιο Έλληνες δε γίνεται. Σπαρταρούσαμε όλα αυτά τα χρόνια για την πατρίδα. Οι γονείς μου δηλαδή. Και προπαντός η γιαγιά. Δες την τώρα. Ένα κουβαράκι γίνεται σιγά σιγά, ένα κουβαράκι που μαζεύεται, όλο μαζεύεται. Στο τέλος δε θ' απομείνει τίποτα. Ούτε το παράπονό της. Αχ και να μπορούσα. Αχ και να μπορούσα να τους καλυτερέψω τη ζωή. Κάπως να τους βοηθήσω...»

«Μα τους βοηθάς, έτσι δεν είναι; Μη βλέπεις που δε γνωριζόμαστε καιρό. Εγώ σ' ένιωσα. Κατάλαβα ποια είσαι. Είναι σαν να σας γνωρίζω χρόνια. Όλους. Κι είμαι περίεργος να συναντήσω τον πατέρα σου. Πολύ περίεργος. Χτες βράδυ ρωτούσα τη μητέρα μου γι' αυτόν. "Α, ένας κύριος. Και η γυναίκα του, κυρία κι αυτή. Μην κοιτάς που ξεπέσανε έτσι...", μου είπε. Κι εγώ της είπα "Δεν είναι ξεπεσμός αυτός, ρε μάνα. Μια φάση είναι. Μια κατάσταση μεταβατική. Θα περάσει. Θα τακτοποιηθούν οι άνθρωποι. Ξεπέφτει κανείς μόνο άμα χάνεται η ανθρωπιά του. Και το κουράγιο του". Έτσι δεν είναι, Ευρυδίκη;»

«Έτσι έλεγα μέχρι τώρα. Από χτες δεν ξέρω τι να πω. Χτες, ξημερώματα, μου φάνηκε σαν ν' άκουσα αναφιλητά. Σιγανά. Κρυμμένα. Σηκώθηκα. Είπα θα 'ναι κανένα από τ' αδέρφια μου. Το παθαίνει κάπου κάπου ο Σταύρος. Βλέπει εφιάλτες. Λέω ας πάω να τον ησυχάσω. Δεν ήταν ο Σταύρος. Ο πατέρας μου ήταν. Καθότανε στο σκαμνάκι δίπλα στο τζάκι και τρανταζόταν. Καμπούριαζε, προσπαθούσε να κρύψει τους λυγμούς του. "Τι θέλεις εδώ εσύ;", μ' αγρίεψε. Κι

εγώ πισωπάτησα. Έφυγα. Συναισθάνθηκα τη θλίψη του. Και την ντροπή του. Πήγα και κουκουλώθηκα και δεν ξανακοιμήθηκα. Άλλωστε σε λίγο ο πατέρας έφυγε. Άκουσα την πόρτα της κουζίνας ν' ανοίγει. Ήξερα. Θα έπινε ένα τσάι και θα 'φευγε για το κτήμα. Όσο γι' αυτό το κουράγιο, αυτή την ανθρωπιά που είπες, θαρρείς και μπορεί να κρατήσει για πάντα;»

«Δεν ξέρω. Λυπάμαι. Στενοχωριέμαι πολύ να σ' ακούω. Όλα αυτά. Και για τον πατέρα σου. Και για το σχολείο, τη στάση των συμμαθητών σου δηλαδή». «Α, όσο γι' αυτό, δε βαριέσαι...Τον πατέρα μου νοιάζομαι. Κι αν με καταλαβαίνεις, αν μπορείς να συμμεριστείς, μη μου ξαναπροτείνεις ζαχαροπλαστεία και κεράσματα στο κέντρο. Άκου κι εμένα. Θα σε τρελάνουν στις συμβουλές. Στις συστάσεις. Ιστορίες. Άκου με. Θα 'χουμε ιστορίες».

Περικλής Πανταζής, *Γυναίκα που πλέκει*

Δε με άκουσε. Μα και να με άκουγε πάλι δε θα μπορούσαμε ν' αποφύγουμε ορισμένες δύσκολες καταστάσεις. Τα πρόλαβε όλα η αδελφή μου. Την ίδια κιόλας νύχτα φαίνεται, γιατί δεν είχε καλά καλά μεσημεριάσει και είχαμε επισκέψεις. Η μάνα του. Με το τζιπ. Και τα σκυλιά. Κι ένα κουτί γκοφρέτες. Όταν την άκουσε η γιαγιά, βγήκε από το παράσπιτο όπου καταγινόταν με την καθημερινή λάτρα. Έλειπε στη δουλειά η μάνα μου. Έλειπε κι ο πατέρας. Όλοι λείπαμε εκτός από τη γιαγιά. Και η γιαγιά, σαν κάτι να κατάλαβε, σαν να διαισθάνθηκε κάτι, περίμενε πανέτοιμη. Α, έχει περάσει του κόσμου τα βάσανα η γιαγιά μου, τα ξυπόλυτα πόδια της έχουν σημειώσει πόλεις και χωριά, έχουν ματώσει στα σύνορα του κόσμου. Τα δάκρυά της θ' αρκούσαν να ποτίζεται ένας ολόκληρος τριανταφυλλόκηπος. Γι' αυτό σηκώθηκε, έβγαλε την ποδιά της, στερέωσε καλά τις φουρκέτες στον κότσο της, χαμήλωσε τη φωτιά και στήθηκε στην πόρτα. Ούτε πιο μέσα ούτε πιο έξω, κι άμα παρουσιάστηκε η Ερασμία, της χαμογέλασε ευγενικά:

«Καλώς εκοπιάσατε. Περάστε δίπλα να σας ψήσω καφεδάκι. Ή μήπως θέλετε πορτοκαλάδα; Για γλυκό δε λέω, φοβάμαι, ώρα που 'ναι, μη σας κόψει την όρεξη...»

Κι εκείνη δεν πλησίασε. Ούτε και κατέβασε τα σκυλιά, αν και τα καημένα θορυβούσαν, κάτι ζητούσαν. Μια στιγμή μάλιστα σήκωσε το χέρι της καταπάνω τους, φοβερίζοντάς τα. Δεν τα χτύπησε όμως, α, όλα κι όλα, δείχνει να τ' αγα-

πά, το σωστό να λέγεται. Μα δε ζύγωσε προς τη γιαγιά, στάθηκε κοντά στην πόρτα του αυτοκινήτου που την είχε κλείσει με πάταγο.

«Γεια σου, κυρα-Ανάστα. Δε θα κάτσω, περαστική είμαι. Μεσημέριασε. Όχι, δε θα πάρω τίποτα. Όσο για την όρεξη, ας είναι καλά ο γιος μου με την εγγονή σου. Μου την έκοψαν... Μια και καλή».

«Τι λέτε τώρα, κυρία Ερασμία μου. Με ποιο τρόπο μπορούν να σας κόψουν την όρεξη δυο παιδιά; Και μάλιστα χρυσά παιδιά... Α, όλα κι όλα, από τα προχτές που ήταν εδώ ο Σωτήρης σας έχω να το λέω. Λαμπρό παλικάρι. Να το χαίρεστε. Και τι συσταζούμενος νέος, και τι σεβαστικός!...»

«Καλοσύνη σου, κυρα-Ανάστα. Καλά τα λες. Χρυσό παιδί, μόνο να, λιγάκι εύπιστος. Και λυπησιάρης. Λυπάται εύκολα τον άλλο. Και καταδεκτικός. Τι να σου πω. Αφού να σκεφτείς δε θέλει να φάει αν δεν καθίσει και η υπηρεσία μας στο τραπέζι. Αν είναι δυνατόν. Ε, εκεί έχουν γίνει ορισμένοι καβγάδες, αλλά δεν του πέρασε βέβαια. Ε, όχι. Όχι και να εξομοιωνόμαστε και τόσο. Δε λέω, καλή και η δημοκρατία, και η οικογένειά μου ανέκαθεν ψήφιζε Κέντρο, αλλά πρέπει να τηρούμε και τις αποστάσεις...»

«Όπως τα βλέπει κανείς, κυρία Ερασμία μου, όπως τα βλέπει και τα ζει. Εμείς εκεί δεν ξέραμε από αποστάσεις. Δε μας άρεσαν. Αλλιώς... Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο ήταν ο γιος μου. Και ερευνητής. Και έγραφε και βιβλία. Μα ξέρεις ποιος ήταν ο καλύτερός του φίλος, ο φίλος της καρδιάς του; Ο Μεμάς. Οικοδόμος. Από την Κεφαλονιά. Είχαν περάσει δίπλα δίπλα τα χρόνια της νιότης και δέθηκαν, κι όταν ερχόταν ο Μεμάς σπίτι μας, χοροπηδούσαν γύρω του τα παιδιά. Όλοι χαιρόμαστε. Είχε πάντα στην τσέπη του μια φυσαρμόνικα, την έτριβε στο μανίκι του σακακιού του κι άρχιζε. Αχ, Παναγίτσα μου, τραγούδια... Αχ, αδελφοσύνη... Μα να μη σε κρατάω όρθια, κυρία Ερασμία. Κόπιασε λιγάκι...»

«Όχι. Έχω δουλειά. Θα με ψάχνουν. Κοίτα, κυρα-Ανάστα, έχω κάτι να σου πω, κάτι που δε θα ξέρεις, αν και θα 'πρεπε. Τι στο καλό, έτσι τα ξαμολάνε σήμερα τα κορίτσια; Τελοσπάντων, καθένας και το δικό του καπέλο. Πάντως έχετέ το υπόψη σας: ο Σωτήρης μου έχει πολλά χρόνια μπροστά του ώσπου να τελειώσει σπουδές, στρατό, υποχρεώσεις, ν' αρχίσει καριέρα. Το λέω σ' εσένα που δείχνεις γυναίκα λογική κι όπως πρέπει. Διαφορετικά τι ξέρουν τα παιδιά;»

«Να σας πω, κυρία. Δεν κατέχω γιατί μου μιλάτε έτσι για το παιδί σας. Γιατί το ντροπιάζετε έτσι. Τι είναι; Κανένα νιάνιαρο; Κι αν σας άκουγε; Έπειτα τι θαρρείτε κι είμαστε; Δεν έχουμε την περηφάνια μας; Την ανθρωπιά μας; Αχ, κυρία Ερασμία μου, ο Θεός σκάλες ανεβάζει και σκάλες κατεβάζει. Είναι να μην τα δίνει. Αλλιώτικα... Κι ο αυτοκράτορας της Ιαπωνίας να 'σαι δε γλιτώνεις. Και

συσταζούμενος: σεμνός, ντροπαλός

συμπαθάτε με, τι ήταν αυτό που είπατε πρωτύτερα, ότι τάχαμου εμποδίστηκε η όρεξή σας από τα παιδιά; Παιδιά είναι, κυρία μου, μην τα συνερίζεστε. Καλοπαίδια μάλιστα. Και για το παλικάρι σας εσείς ξέρετε... μα για την εγγονή μου; Ούτε στους ουρανούς. Ούτε στους ουρανούς δεν υπάρχουν τέτοιοι άγγελοι. Το λοιπόν μη χολοσκάτε. Κι αν ο δικός σας ο Σωτήρης έχει χρόνια μπροστά του ως να τον λογαριάσετε για άντρα, η δική μας η Ευρυδίκη χρειάζεται τα διπλά. Όχι τόσο για να ωριμάσει –ώριμη είναι από μικρό παιδί– όσο γιατί πρέπει να παλέψει πολύ παραπάνω από το γιόκα σας, ας είναι καλά το παλικάρι και το χαίρεστε. Τώρα, αν τα ξαμολάνε σήμερα τα κορίτσια, εσείς κορίτσι έχετε, θα ξέρετε κάτι το λοιπόν...»

«Το κορίτσι το δικό μου δε συχνάζει νύχτα στις ερημιές με το γιο του αφεντικού μας...»

«Μα σάμπως έχετε αφεντικό... Αφεντικά είσαστε οι ίδιοι. Όχι πως δεν είναι ο καθένας μας αφεντικό, τουλάχιστο στον εαυτό του. Κι από τη μεριά μας, κυρία Ερασμία, να μη νοιάζεστε. Εμείς άλλα σχεδιάζουμε, να, όπως να ξεπεταχτούν τα παιδιά, να στρώσει η κατάσταση για το γιο και τη νύφη μου, να πάρουν καλά εφόδια τ' αγγόνια μου, να 'χουμε και την υγειά μας, γιατί δε σας το κρύβω, παρακουράζονται τα παιδιά μου. Κι ήταν αμάθητα σε τέτοιες δουλειές. Τελοσπάντων. Όπως τα βρίσκει κανείς. Κι όπως τα ορίζει Εκείνος από ψηλά... Τώρα να με συμπαθάτε, αν δε θέλετε να περάσετε να σας τρατάρω, κι αν είσαστε που λέτε βιαστική, εγώ λέω να μπω μέσα να συνεχίσω τις δουλειές. Α κι αυτές... Τελειωμό δεν έχουν», είπε η γιαγιά κι είχε ένα χαμόγελο στο πρόσωπό της, που όμως δεν έβγαινε από την καρδιά. Ένα χαμόγελο σαν της μάσκας.

Η άλλη δε χαμογέλασε καθόλου, περίμενε να τελειώσει η γιαγιά, πατώντας μια στο ένα πόδι, μια στο άλλο, κι έπειτα, σαν να θυμήθηκε ξαφνικά τις γκοφρέτες που κρατούσε τόση ώρα στα χέρια της, τις έτεινε αμίλητη στη γιαγιά μου κι έβαλε μπρος, τραντάζοντας τ' αυτοκίνητο, ταρακουνώντας και τα σκυλιά.

Ε. Σαραντίτη, *Κάποτε ο κυνηγός...*, Καστανιώτης

Ερωτήσεις

1. Πώς αντιμετωπίζουν την Ευρυδίκη οι συμμαθητές της και σε ποιους λόγους νομίζετε ότι οφείλεται η συμπεριφορά τους; Ποια είναι η δική σας γνώμη γι' αυτή τη στάση τους;
2. Χαρακτηρίστε την κυρα-Ανάστα από τη θέση που παίρνει απέναντι στην προσβλητική κυρία Ερασμία.
3. Στον διάλογο ανάμεσα στις δύο γυναίκες συγκρούονται δυο διαφορετικές αντιλήψεις για την αξία των ανθρώπων. Σε ποια σημεία δίνει έμφαση η κάθε πλευρά και με ποια συμφωνείτε εσείς;
4. «...πρέπει να παλέψει πολύ παραπάνω από το γιόκα σας...»: Εξηγήστε τι εννοεί η κυρα-Ανάστα με αυτήν τη φράση. Γιατί η Ευρυδίκη πρέπει να παλέψει περισσότερο;
5. Συγκρίνετε την ηρωίδα του αποσπάσματος με την ηρωίδα από το κείμενο *Ο δρόμος για τον Παράδεισο είναι μακρύς* της Μαρούλας Κλιάφα. Ποιες ομοιότητες βρίσκετε;

Διαθεματική εργασία

Αναζητήστε σε λογοτεχνικά βιβλία (π.χ. *Η τιμή και το χρήμα* του Κωνσταντίνου Θεοτόκη) και σε ταινίες το θέμα του έρωτα ανάμεσα σε ανθρώπους διαφορετικών κοινωνικών τάξεων. (Οι παλιές ελληνικές ταινίες το αξιοποίησαν ιδιαίτερα.) Πού εστιάζονται οι δυσκολίες και ποια είναι η συνηθισμένη λύση του προβλήματος;

Ελενη Σαραντιτη

Γεννήθηκε το 1943 στη Νεάπολη Λακωνίας. Σπούδασε Αγγλικά και Βιβλιοθηκονομία· εργάστηκε στον Οργανισμό Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) και σε εφημερίδες ως βιβλιοκριτικός. Έχει γράψει διηγήματα και μυθιστορήματα για ενηλίκους (*Τα δέντρα που τα λένε Ντίβι-Ντίβι, Ιστορίες με ταξίμετρο, Ο κάβος του Αγίου Αγγέλου* κ.ά.) και για παιδιά (*Οι θεατρίνοι, Ο κήπος με τα αγάλματα, Ιόλη ή τη νύχτα που ξεχείλισε το ποτάμι* κ.ά.). Για το βιβλίο *Κάποτε ο κυνηγός...* τιμήθηκε το 1997 με το Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνίας.

ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΜΑΣ ΤΑ ΖΩΑ

Αχιλλέας Δρούγκας, *Άλογα στη θύελλα*

ΤΑ ΖΩΑ, ΑΓΡΙΑ ΚΑΙ ΗΜΕΡΑ, κατοικίδια ή ελεύθερα στη φύση, προσφέρουν στον άνθρωπο βοήθεια, προστασία, συντροφιά, τροφή· εκείνος, από την πλευρά του, ανταποδίδει με την αγάπη, τον σεβασμό και τη φροντίδα του. Η σωστή συμπεριφορά των ανθρώπων προς τα ζώα αποτελεί στις μέρες μας ένδειξη πολιτισμού· γι' αυτό πολλές οργανώσεις προστατεύουν τα δικαιώματα των ζώων. Τα κείμενα που περιλαμβάνονται στην ενότητα έχουν κεντρικό θέμα τους αυτήν ακριβώς την παρουσία των ζώων στη ζωή των ανθρώπων και εξετάζουν τις σχέσεις που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της συνύπαρξης και συμβίωσής τους με αυτούς.

Ανδρέας Καρκαβίτσας

Το μνήμα της μάνας

Το ακόλουθο διήγημα του Ανδρ. Καρκαβίτσα έχει κεντρικό θέμα την αυτοθυσία μιας γαϊδουρίτσας. Η μητρική στοργή για το πουλάρι της που κινδύνευε έγινε αιτία να χάσει η ίδια τη ζωή της. Ο συγγραφέας αξιοποιεί λογοτεχνικά ένα συμβάν από το βασίλειο των ζώων για να προβληματίσει και να καλλιεργήσει την ευαισθησία των αναγνωστών του. Παράλληλα, δημιουργεί ένα εξωπραγματικό σκηνικό όπου τα ζώα μιλούν και επικοινωνούν μεταξύ τους, ώστε να γνωρίσουμε, σε δεύτερο επίπεδο, τις ιδιότητές τους.

Είχαν θερίσει πια, και οι χωρικοί άφηναν ελεύθερα στην εξοχή τα ζώα τους να βόσκουν νύχτα μέρα, βόδια και άλογα μαζί.

«Εμείς να μην αφήσομε έξω τη γαϊδουρίτσα μας», είπε η Σμαράγδα στον άντρα της το χαλκιά, το Ζαφείρη τον Τσιρίμπαση.

«Όλος ο κόσμος τ' αφήνει έξω· γιατί εμείς όχι;»

«Οι άλλοι, αν πάθουν τίποτα, έχουν ν' αγοράσουν κι άλλα. Εμείς; Πέρσι θυμάσαι που μας ψόφησε το μουλάρι, χρεωθήκαμε για να πάρομε τη γαϊδουρίτσα. Έχει και το πουλαράκι της και δεν κάνει να μείνει έξω. Ποιος ξέρει αν κανένας λύκος δεν τη βρει αδύνατη και μας τη φάει».

«Λύκος!... Πού βρέθηκε λύκος;»

«Ναι· στου Λάλα έκοψε κάμποσα πρόβατα κι έπνιξε μια φοράδα».

«Ε, τόσο μακριά μπορεί· μα στο χωριό μας χρόνια τώρα που δε φάνηκε».

Πού να ήξερε ο Τσιρίμπασης πως ο λύκος μπορεί να βραδιάσει στη Ρούμελη και περνώντας το γεφύρι του Ισθμού να ξημερωθεί στα βουνά του Μοριά!

Αλήθεια, το χωριό που ονόμασε η Σμαράγδα, το ρήμαξαν δυο λύκοι. Είχαν βγει συντροφιά να κυνηγήσουν. Κρύβονταν την ημέρα στο δάσος ή σε καμιά απόμερη σπηλιά και τη νύχτα ρίχνονταν στα κοπάδια. Ώσπου να πουν: «λύκος τριγυρνάει στις στάνες μας», ούτε λύκος φαινόταν ούτε τ' αχνάρια του.

Σ' ένα βουνό οι δύο λύκοι την ώρα που σκοτείνιαζε απάντησαν μια αλεπού. Ήταν βιαστική, μα κοντοστάθηκε και τους κοίταξε. Την κοίταξαν κι εκείνοι φιλικά, σαν να της έλεγαν πως είναι ξένοι και δεν ξέρουν πού έχει καλό κυνήγι. Η αλεπού οσμίσθηκε τριγύρω και σταμάτησε κάπου το κεφάλι της, σαν να τους έδειχνε κάτι σπουδαίο. Έπειτα τους έριξε μια ματιά κι έγινε άφαντη. Οι λύκοι κατάλαβαν τι ήθελε να τους πει:

χαλκιάς: χαλκωματάς, σιδεράς **έκοψε:** σκότωσε **οσμίσθηκε:** μύρισε

«Πιο εύκολα θα κυνηγήσετε στου Τάση τη στάνη. Σκυλιά δεν έχει, και ο τσοπάνης αγαπά τον ύπνο. Είχε κάμποσες κότες και της πήρα όλες τη μια με την άλλη».

Οι δυο λύκοι προχώρησαν. Πήγαιναν σκυμμένοι στη γη με τα ποδάρια τους ανοιχτά, σα να πηδούσαν κι όχι να περπατούσαν. Τα ρουθούνια τους ήταν υγρά και μύριζαν το χώμα και τον αέρα από μακριά. Τα αυτιά τους άκουαν και τον παραμικρό ήχο· η μακριά και φουντωτή ουρά τους ήταν μισοσηκωμένη, για να μην κάνει θόρυβο στα κλαριά και στα χορτάρια. Όπως ήταν σταχτόμαυρη, μακριά και πυκνή η τρίχα τους, καθένας θα τους έπαιρνε για τσοπανόσκυλα. Έφτασαν έτσι σ' ένα ψήλωμα και στάθηκαν να ιδούν πριν να βγούνε στ' ανοιχτά. Αποκεί πότε κοίταζαν γύρω, πότε κοίταζε ο ένας τον άλλο σαν να κρυφομιλούσαν.

Η αστροφεγγιά φώτιζε τη στάνη σαν ημέρα. Ο ουρανός ήταν βαθιά γαλανός. Ο γαλαξίας τον εχώριζε τον ουρανό στη μέση σαν απέραντο ασημόστρωτο ποτάμι.

Μέσα στο μαντρί τα πρόβατα πλαγιασμένα καταγής, το ένα κοντά στο άλλο, φαίνονταν σα μεγάλη φλοκάτα απλωμένη στην αστροφεγγιά. Η πόρτα του μαντριού ήταν κλειστή, δεξιά κι αριστερά γυάλιζαν οι μεγάλες πέτρες, που κάθονται οι τσοπάνηδες την αυγή και αρμέγουν. Απάνω στα ξύλα φαίνονταν οι ξύλινες καρδάρες ανάποδα σαν καπέλα στραβοβαλμένα. Παραέξω σε δυο διχαλωτά ξύλα κρεμόταν το μαύρο λεβέτι που έβραζαν το γάλα. Και βαθιά μέσα στο μαντρί ξεχώριζε η καλυβούλα του τσοπάνη με τη στρογγυλή μικρή πορτούλα της, σα μεγάλο μάτι ορθάνοιχτο. Φωνή, μιλιά, τίποτα. Μόνο κάπου κάπου ένα κουδουνάκι ξυπνούσε τη νύχτα με τη φωνίτσα του: ντιν! ντιν! ντιν! ...

Τέλος οι δύο λύκοι σηκώθηκαν, οσμίσθηκαν το δρόμο, και πλησίασαν πάλι τα κεφάλια τους να συνεννοηθούν· ήθελαν να ειπούν στη γλώσσα τους να μην έχουν εμπιστοσύνη στα λόγια της αλεπούς, να ριχτεί ο ένας στο μαντρί, και αν τύχει να είναι σκυλιά, να τα βάλει μαζί τους. Έτσι ο άλλος θα κατορθώσει ν' αρπάξει ένα πρόβατο, θα πάρει τη ρεματιά και θα βγει στο Γεροντόβραχο. Εκεί ν' ανταμώσουν να το φάνε. Έπεσαν έπειτα χάμω κι άρχισαν να σέρνονται κατά το μαντρί. Τόσο απαλά σέρνονταν, που ούτε λιθάρι κυλούσε, ούτε ξύλο σάλευε στο πέρασμά τους. Μα με όλη την προφύλαξη ακούστηκε κάποιο τρίξιμο στο μαντρί. Εκείνος που προχωρούσε λίγο εμπρός γύρισε και κοίταξε για τελευταία φορά το σύντροφό του. Ήθελε να του ειπεί: «Ψέματα μας είπε η ξαδέρφη μας η αλεπού... Όπως είπαμε».

Και αμέσως τινάχτηκε στα λιγνά ψηλά πόδια του, λύγισε το κορμί του, τέντωσε ίσα εμπρός το λαιμό του και το κεφάλι του χώθηκε σα σφήνα στο σκοτάδι. Την

ψήλωμα: ψηλή τοποθεσία **καρδάρες:** δοχεία για το άρμεγμα του γάλατος **λεβέτι:** καζάνι

ίδια στιγμή δύο στρογγυλοί και μαλλιαροί ίσκιοι όρμησαν από το μαντρί και με φοβερά γαβγίσματα ρίχτηκαν απάνω του. Εκείνος το έβαλε στα πόδια.

Ο άλλος λύκος πήδησε στο μαντρί και πριν καλά να τον νιώσουν τα πρόβατα, άλλου ξέσκισε την κοιλιά, άλλου έσπασε τη ραχοκοκαλιά. Εκείνα πετάχτηκαν από τον ύπνο τρομαγμένα και στριμώχτηκαν το ένα κοντά στο άλλο. Στην άλλη άκρη του μαντριού, όσα μπόρεσαν πήδησαν το φράχτη και σκόρπισαν στο σκοτάδι. Τα περισσότερα στάθηκαν εκεί τρέμοντας, με το κεφάλι κρυμμένο στα πόδια το ένα του άλλου. Ο λύκος, άμα χόρτασε από αίμα, άρπαξε ένα πρόβατο στα δόντια του, πήδησε το μαντρί και πήρε τη ρεματιά.

Στο μεταξύ ξύπνησε ο βοσκός, άρπαξε τ' όπλο του και άρχισε να πυροβολεί. Πυροβολούσε στον αέρα και φώναζε δυνατά, για να δώσει είδηση και στ' άλλα μαντριά. Δεν άργησε ν' ακουστούν και αποκεί άλλες τουφεκιές, φωνές και γαβγίσματα. Τα βουνά αντιλαλούσαν γύρω.

Καθώς έτρεχε ο λύκος, έξαφνα είδε μαύρον ίσκιο να κατρακυλά από το βουνό κι ένιωσε το ζεστό χνότο ενός σκύλου να του καίει την πλάτη. Χωρίς να θέλει, παράτησε καταγής το πρόβατο κι εξακολούθησε να τρέχει με πιο ανοιχτά πηδήματα. Όσο όμως κι αν έτρεχε δεν άργησε να αισθανθεί στα πίσω πόδια του άγριες δαγκωματιές. Τέλος, έπειτα από πολλά κατόρθωσε να ξεφύγει και να φτάσει στο Γεροντόβραχο. Έμεινε εκεί κάμποσες ημέρες, ώσπου να γιάνουν οι πληγές του. Αναγκάστηκε να τρέφεται με σκουλήκια. Του κάκου περίμενε το σύντροφό του.

Έπειτα, μόλις ένιωσε πως μπορούσε να περπατήσει, βγήκε πάλι στο κυνήγι. Στις ρεματιές έκανε ακόμη ξέστη· άρχισε κι ανέβαινε στα ψηλά. Κάτι όψιμα λαγουδάκια κι ένα κατσικάκι που έμεινε πίσω από τη συντροφιά του, τον έδρεψαν στο δρόμο και τον εδυνάμωσαν. Καθώς βγήκε σε μια ράχη, μύρισε ψοφίμι. Τα όρνια που είδε συναγμένα στο ψήλωμα και τα ρουθούνια του τον οδήγησαν γρήγορα σ' έναν κέδρο. Τα όρνια πέταξαν σκούζοντας, όταν είδαν να πλησιάζει ο λύκος, σαν να θύμωσαν που τους χάλασε το φαγί τους. Κοιτάζει και τι βλέπει; Το σύντροφό του ελεεινό και άθλιο πτώμα· ούτε ο μισός δεν είχε μείνει.

Έξαφνα βλέπει ένα λαγό. Έτρεξε να τον κυνηγήσει. Τον έπιασε και τον έφαγε.

Από βουνό σε βουνό βρέθηκε μια βραδιά στο λιβάδι που έβοσκαν τα ζώα του χωριού. Το λιβάδι ανέβαινε σιγά σιγά σ' ένα βουνό, σκεπασμένο μ' έλατα, με κέδρα και πουρνάρια. Κάπου κάπου φούντωναν και μερικές γέρικες βελανιδιές.

Ο λύκος, καθώς είδε τόσα ζώα να βόσκουν στη μοναξιά, στάθηκε· του κεντήθηκε η όρεξη να τα βάλει με τα μεγάλα ζώα.

Έπεσε χάμω και άρχισε να σέρνεται απάνω στην ψηλή και δροσερή χλόη.

όψιμα: καθυστερημένα, που γεννήθηκαν αργότερα από τη συνηθισμένη εποχή

Σερνόταν ήσυχα σα φίδι, μα, όσο προσεχτικά κι αν πλησίαζε, τα ζώα τον ένιωσαν. Τ' άλογα χλιμίντρισαν ανήσυχα και τα βόδια μούγκρισαν. Και στη στιγμή όλα τ' άλογα μαζεύτηκαν σ' ένα μέρος, έσμιξαν τα κεφάλια τους, σα να ήταν όλα δεμένα σ' ένα στύλο, και με τα κορμιά τους έκαμαν κύκλο. Το ίδιο έκαμαν και τα βόδια. Συνάχτηκαν, έβαλαν στη μέση τα μοσχάρια και τις αδύνατες αγελάδες, κι εκείνα στάθηκαν ολόγυρα με τα κεφάλια σκυμμένα κάτω και τα κέρατα έτοιμα. Ο λύκος σύρθηκε πρώτα μια δυο φορές γύρω στ' άλογα και δοκίμασε να πηδήσει στη ράχη κανενός. Μα τ' άλογα άρχισαν τέτοιες κλοτσιές με τα πίσω πόδια τους, που για πολλήν ώρα δεν έβλεπες παρά ατσαλένιες οπλές μέσα σε ουρές φουντωμένες. Πού να τολμήσει να πλησιάσει ο λύκος! Σύρθηκε έπειτα γύρω στα βόδια και δοκίμασε μ' ένα πήδημα ν' ανοίξει το λαιμό κανενός. Μα κάθε φορά που δοκίμαζε, αντί το λαιμό έβρισκε εμπρός του κάτι κέρατα μυτερά και δυνατά, έτοιμα να του σκίσουν την κοιλιά.

Μάκρυνε λοιπόν από κει για να συλλογιστεί καλύτερα τι να κάμει. Έξαφνα βλέπει τη γαϊδουρίτσα του Τσιρίμπαση με το πουλαράκι της. Ήταν ξεχασμένη σε κάποιο ψήλωμα, και τώρα που ένιωσε τον κίνδυνο έτρεξε τον κατήφορο για να χωθεί ανάμεσα στ' άλογα. Ο λύκος έτρεξε να της κόψει το δρόμο.

Ένα σκυλάκι βρέθηκε συμμαζεμένο σε μια κουφάλα πουρναριού κι έτρεμε από το φόβο του. Μα όταν είδε το λύκο να χυθεί απάνω στη γαϊδουρίτσα, βγήκε κι έτρεξε για το χωριό.

Ο λύκος άρχισε να φέρνει γύρους τη γαϊδουρίτσα, όλο και στενότερους γύρους, να της δείχνει τα δόντια του. Εκείνη στάθηκε απελπισμένη. Έτρεμε ολόκληρη· αδύνατο να φτάσει στ' άλογα. Ο λύκος έβαλε σημάδι το πουλαράκι και χύθηκε απάνω του. Μα τώρα ήρθε η σειρά της μάνας. Η γαϊδουρίτσα πήρε θάρρος και μπήκε ανάμεσα στο λύκο και το παιδί της. Με τα πίσω πόδια της άρχισε να κλοτσά και με το στήθος της να σπρώχνει το πουλαράκι της στην κουφάλα ενός έλατου. Μα εκείνο δεν τη βοηθούσε καθόλου· έτρεμε κι έστεκε ακίνητο. Πολλές φορές τέντωνε το κεφάλι του περίεργο να ιδεί τι γίνεται πίσω από τη μάνα του. Τέλος η γαϊδουρίτσα κατάφερε να βάλει μέσα το πουλαράκι, έκλεισε με το στήθος της την κουφάλα και με τα πίσω πόδια της έδινε κλοτσιές αδιάκοπα.

Ο λύκος άφρισε από τη λύσσα του. Πολλές φορές κατόρθωσε να μπήξει τα δόντια του στ' αφύλαχτα πλευρά της γαϊδουρίτσας. Μα στο τέλος έπεσε κάτω

από τις κλοτσιές της. Τα αίματα έτρεχαν από τα πλευρά της γαϊδουρίτσας· μα δεν έτρεχαν λιγότερα από το κεφάλι του λύκου. Η άμοιρη μάνα προστάτευε και με το αίμα της το παιδί της.

Έξαφνα ακούστηκαν μακριά βραχνά γαβγίσματα· ήταν ο Αράπης του γύφτου, ένα κατάμαυρο μεγάλο μαντρόσκυλο. Το σκυλάκι που έφυγε από το λιβάδι ήρθε λαχανιασμένο στο σπίτι του Τσιρίμπαση και με τα νοήματα έδωσε να καταλάβει πως η γαϊδουρίτσα τους κινδύνευε.

Ο Τσιρίμπασης κοιμόταν έξω από το σπίτι. Ο Αράπης τον τράβηξε από τα ρούχα, τον ξύπνησε και του έδειξε πως έπρεπε να πάρει το τουφέκι του και να τον ακολουθήσει. Τον τράβηξε άλλη μια φορά και έτρεξε εμπρός μαζί με το σκυλάκι.

Από τα γαβγίσματα του Αράπη ξύπνησε κι η Σμαράγδα.

«Πάει η γαϊδουρίτσα μου!», είπε.

Ο λύκος στο μεταξύ είχε καιρό να φύγει. Κατάλαβε πως καθώς ήταν κουρασμένος δύσκολα θα γλίτωνε από τα δόντια του Αράπη. Πήρε λοιπόν τον κατήφορο. Μα κι ο σκύλος τον πήρε από κοντά και τον έριξε στο δρόμο του χωριού. Σε μια στροφή τον αντίκρισε ο Τσιρίμπασης και με μια τουφεκιά τον ξάπλωσε κάτω.

Ο Αράπης έτρεξε, τον άρπαξε από το λαιμό, τον εσήκωσε ψηλά, τον τίναξε, κι αφού βεβαιώθηκε πως ήταν νεκρός, τον πήρε κι έτρεξε με χαρά στον αφέντη του.

Στο μεταξύ ξημέρωσε. Από τα γαβγίσματα των σκύλων και τις φωνές των τσοπάνηδων οι χωρικοί έμαθαν πως φάνηκε λύκος κι έτρεξαν στα χωράφια να ιδούν τα ζώα τους.

Σε λίγο μαζεύτηκαν γύρω από το έλατο. Η γαϊδουρίτσα ζούσε ακόμη, μα το αίμα έτρεχε από τις πληγές. Αγκομαχούσε τόσο θλιβερά, που ράγιζε του καθενός την καρδιά. Μόλις είδε τον Αράπη να σέρνει το λύκο, χάιδεψε με το κεφάλι της το πουλαράκι, έριξε μια ματιά ευχαριστημένη στο σκύλο και ξεψύχησε. Το πουλαράκι δεν είχε πάθει τίποτα, μα δύσκολα κατόρθωσαν να το βγάλουν αποκεί. Τόσο ήταν τρομαγμένο.

Κάποιος είπε με συγκίνηση:

«Τέτοια μάνα δεν πρέπει να τη φάνε τα κοράκια κι οι αλεπούδες. Λέω να τη θάψομε».

Όλοι το δέχτηκαν, έσκαψαν ένα λάκκο και την έθαψαν εκεί. Από τότε το μέρος εκείνο έμεινε να λέγεται «Το μνήμα της μάνας».

Άνθρωποι και ζώα στη νεοελληνική πεζογραφία, επιμέλεια – ανθολόγηση Δ. Παπακώστας, Ωκεανίδα

Ερωτήσεις

1. Στο διήγημα, εκτός από τους λύκους και τη γαϊδουρίτσα (που κατέχουν τους κύριους ρόλους), εμφανίζονται διάφορα άλλα ζώα. Ποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα έχει κάθε ζώο χωριστά;
2. Χωρίστε το κείμενο σε ενότητες και δώστε έναν υπότιτλο στην καθεμία από αυτές.
3. Άνθρωποι εμφανίζονται στην αρχή και στο τέλος του διηγήματος. Βρείτε τα χωρία στα οποία φαίνεται η σχέση τους με τα ζώα, τόσο τα κατοικίδια όσο και τα άγρια.
4. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο Ανδρ. Καρκαβίτσας έδωσε στο διήγημα έναν τίτλο που παραπέμπει σε ανθρώπινες συνήθειες; Ποιες ανθρώπινες εκδηλώσεις παρουσιάζουν τα ζώα του αφηγήματος;
5. Γράψτε ένα σύντομο δικό σας αφήγημα με ήρωα ένα ζώο.

Διαθεματικές εργασίες

1. Βρείτε μύθους του Αισώπου στους οποίους πρωταγωνιστούν ζώα, όπως αυτά που υπάρχουν στο διήγημα του Καρκαβίτσα. Συγκρίνετε τα χαρακτηριστικά που τους δίνει ο Αίσωπος με αυτά που καταγράφει ο Ανδρ. Καρκαβίτσας.
2. Διαβάστε σε μετάφραση ή σε διασκευή την κωμωδία *Όρνιθες* του Αριστοφάνη και εξηγήστε τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιεί ο αρχαίος σατιρικός συγγραφέας τα πουλιά.

Νικηφόρος Λύτρας, *Η επιστροφή από την Πεντέλη*

Γρηγόριος Ξενόπουλος

Η γάτα του παπά

Το διήγημα πρωτοδημοσιεύτηκε στο ετήσιο Εθνικόν Ημερολόγιον *του Σκόκου, το 1913. Η ιστορία εκτυλίσσεται στη Ζάκυνθο και έχει ως πρωταγωνίστρια τη γάτα του παπα-Ζήσιμου Κλοντηρά. Η γάτα αυτή έχει διαπράξει μια βέβηλη πράξη, ωστόσο ο παπάς την έχει συγχωρήσει επειδή την υπεραγαπά, όχι όμως και η σύζυγός του που απειλεί ότι θα την εξοντώσει αν την επαναλάβει. Στο απόσπασμα που ακολουθεί, παρακολουθούμε την εξέλιξη της ιστορίας.*

Πέρασε ήσυχα η εβδομάδα. Η Ψιψίνα σαν να κατάλαβε τη φοβέρα και τη συμβουλή, φυλάχθηκε να μην ξανακάνει «τα ίδια». Την Κυριακήν όμως την αυγή, μόλις σηκώθηκε ο παπα-Ζήσιμος κι έκανε την τουαλέτα του και την πρώτη του προσευχή στην καμαρούλα του, κάποιος του χτύπησε την πόρτα με χέρι βιαστικό και φοβισμένο. Τίποτα καλό δεν προμηνούσε αυτό το κτύπημα! Ο παπάς το φοβήθηκε αμέσως.

«Ποιος είναι;», ρώτησε.

«Εγώ, ο Χρήστος!», αποκρίθηκε η φωνή του κλαμπανάρου.

«Έμπα μέσα... Τι είναι, παιδί μου;»

Ο Χρήστος ο κλαμπανάρος μπήκε στην καμαρούλα χλωμός:

«Πάλε τα ίδια, παπά μου!»

«Ε;»

«Η γάτα, πανάθεμά τη!...»

«Ω, συμφορά μου!... Στο ίδιο μέρος;»

«Όχι, στην Αγία Πρόθεση...»

«Ω, μεγάλη συμφορά!... Ω, μεγάλη αμαρτία!... Ω, κατάρα!... ω, Θε μου και συχώρεσέ με!... ω!...»

Απελπισμένος, ο παπάς κτυπούσε τα χέρια και σήκωσε τα μάτια προς το ταβάνι, ζητώντας τον ουρανό. Ο Χρήστος ο κλαμπανάρος σώπασε μια στιγμή, για να συμμερισθεί με τα ίδια κινήματα την απελπισία του «αφεντός», κι έπειτα είπε:

«Να πω τση κυρα-παπαδίας να μου δώσει ό,τι χρειάζεται για να παστρέψω, κι έλα γλήγορα και του λόγου σου να συγυρίσεις και να διαβάσεις την ευχή για το...».

«Όχι, ευλογημένε, όχι!», τον αντίσκοψε ο παπάς με τρόμο. «Εσύ να μην

κλαμπανάρος: αυτός που χτυπά την καμπάνα, ο κωδωνοκρούστης **Αγία Πρόθεση:** τραπέζι ή εσοχή στον τοίχο του Ιερού, βόρεια της Αγίας Τράπεζας, όπου τοποθετούνται τα τίμια δώρα για το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας **τση:** της **παπαδίας:** παπαδιάς **παστρέψω (παστρεύω):** καθαρίζω

αγγίξεις τίποτα· και να μην πεις λέξη τση παπαδίας! ούτε τση Σουζάνας, ούτε κανενός!... Τώρα, τώρα, έρχουμ' εγώ... Θα τα βολέψω... Ωχ, παλιόγατα, τι μου κάνεις!»

Δεν ήταν όμως τόσο εύκολο το βόλεμα, χωρίς να πάρει είδηση το σπιτικό. Κρύβουνται τέτοιες «συφορές»;... Νερά, σαπούνια, πανιά, ξίδια, κουβαλήθηκαν κρυφά στο Ιερό και το καθάρισμα έγινε από τον παπά και τον κλαμπανάρο, χωρίς υποψία από μέρους της παπαδιάς, που ούτε την ενόχλησαν καθόλου. Αλλά χρειάζονταν και καινούρια στρωσίδια για την Πρόθεση και τα κλειδιά της «μπιανκαρίας» τα είχε πάντα η παπαδιά. Ο παπάς –τι να κάνει;– της έστειλε το Χρήστο.

«Να μου δώσεις», της είπε, «δύο παστρικά σκεπάσματα της Αγίας Πρόθεσης· έν' απλό γι' από κάτου, κι ένα χυλισμένο για από πάνου».

Μα δεν τ' αλλάξαμε την περασμένη Κυριακή;», ρώτησε μ' απορία η παπαδιά.

«Ναι, μα... δεν εβάλαμε τα καλά», αποκρίθηκε ο Χρήστος. «Ο Αιδεσιμότατος θέλει εκείνο με τα μέρλα και με τσι κόκκινους φιόγκους, που το έκαμε η σόρα-Σουζάνα».

«Ο ίδιος σ' το είπε;»

«Ο ίδιος, ναίσκε».

«Έλα, Χριστέ και Παναγία! Πάει, ο γέρος μου ξεκουτιάστηκε και δεν ξέρει άλλο τι να κάνει! Μα τ' είναι σήμερα; Χριστού Λαμπρή ή τ' Αϊ-Γιαννιού; Κυριακή είναι! Απλή Κυριακή!»

«Ναι, μα ξέρεις, κυρα-παπαδία... Προχτές μου χύθηκε το μποτσολάκι με το κρασί... λίγο πάντα... μα ο Αιδεσιμότατος δε θέλει να βλέπει μάκες».

Πρέπει να μπέρδευε λιγάκι τα λόγια του ο Χρήστος, γιατί μ' αυτό η παπαδιά υποψιάστηκε αμέσως.

«Μωρέ, Χρήστο», του είπε· «με γελάς!... Εδώ κάτι τρέχει! Γιατί τι παναπεί;»

Και διαμιάς σώπασε, κτύπησε το μέτωπό της, κι όπως ήταν ασυγύριστη, με την πρωινή της σκαμπαβία, ροβόλησε τη σκαλίτσα, βγήκε στο περβόλι, έτρεξε στα χαλίκια με τις παντούφλες της και μπήκε στην Εκκλησιά από τη γυάλινη πόρτα του περβολιού.

«Καλέ, τι μου λέει ετούτος εδώ;», άρχισε αμέσως να φωνάζει του παπά. «Θέλεις, αλήθεια, ν' αλλάξεις τα σκεπάσματα τση Πρόθεσης;... Μα γιατί;»

«Ωχ, αδερφή!», αποκρίθηκε από το Ιερό ο παπα-Ζήσιμος, σταματώντας την ευχή που μουρμούριζε· «ζήτημα θα το κάμεις και τούτο; Έτσι θέλω! έτσι μ' αρέσει!»

Η παπαδιά στάθηκε στα σκαλοπάτια του Ιερού και πιάστηκε από το κλειστό μισοθυρόφυλλο της ακρινής θύρας. Σαν γυναίκα δεν είχε το δικαίωμα να μπει παραμέσα.

«Άσ' τα εφτούνα και λέγε μου! Μην εμαγάρισε πάλι η γάτα; Μην την έκαμε πάλι την κουτσουκέλα, η καταραμένη; ε;...»

Σουζάνα: η κόρη του παπά **μπιανκαρία:** το μέρος όπου φυλάσσονται τα λευκά τραπεζομάντιλα και τα σεντόνια **χυλισμένο (χυλίζω):** κολλαριστό **τα μέρλα:** οι δαντέλες **τσι:** τους **μποτσολάκι:** γυάλινο δοχείο **μάκες:** κηλίδες, λεκέδες **σκαμπαβία:** γυναικείο εσώρουχο, κομπινεζόν **ροβόλησε:** κατέβηκε γρήγορα **εφτούνα:** αυτά **εμαγάρισε (μαγαρίζω):** μολύνω **κουτσουκέλα:** αταξία, ζημιά

«Μη με σκοτίζεις», αποκρίθηκε ο παπάς, «μόνο δώσε του Χρήστου ό,τι σου είπε, και γλήγορα! Έλα! για τα λιγότερα, γιατί σήμερα δε μου περισσεύει όρεξη».

Η παπαδιά κοίταξε μέσα στο Ιερό, για να καταλάβει από τα σημάδια. Η Πρόθεση ήταν γυμνή και σαν βρεμένη. Χωρίς άλλο, κάπου είχαν ξεπλύνει το βαμμένο ξύλο, μέσα στην κόχη του τοίχου, που είχε ζωγραφισμένη μια Αποκαθήλωση. Δίπλα, σ' ένα σκαμνί, ήταν τοποθετημένα ανάκατα τα ιερά σκεύη, μα τα λευκά σκεπάσματα, που είχαν σηκώσει, δε φαίνονταν πουθενά. Αν δεν ήταν συναχωμένη η παπαδιά, θα αισθανόταν και μια δυνατή μυρωδιά από ξίδι δριμύ. Μα της χρειαζόταν κι αυτό για να καταλάβει; Τα σημάδια ήταν ολοφάνερα.

«Παπά, τι μου το κρύβεις;», ξαναφώναξε· «την έκαμε πάλι η παλιόγατα!»

«Ε, λοιπόν, ναίσκε!», αποκρίθηκε από μέσα ο παπάς· «θα σε φοβηθώ; την έκανε πάλι η παλιόγατα! Είναι άλλο;»

«Άι!...», ούρλιασε η παπαδιά και δάγκασε με λύσσα το δάκτυλό της. «Πού είναι; Τώρα, τώρα θα την εύρω! Κι αν δεν τη σκοτώσω από το ξύλο, να μη με ματαπείς Μαρία!»

Γύρισε, έσπρωξε το Χρήστο, που την είχε ακολουθήσει και στεκόταν από πίσω της, και βγήκε έξω, για να βρει την ποίξια, τη δείξια, την παλιόγατα. Ο παπάς την πήρε αμέσως το κατόπι, σπρώχνοντας κι αυτός τον κακόμοιρο το Χρήστο, που βρέθηκε κει να του φράξει το δρόμο.

«Να μου φέρεις πρώτα τα σκεπάσματα να συγυρίσω την Άγια Πρόθεση», της φώναξε στο περβόλι, «κι έπειτα να πας να βρεις τη γάτα και μακάρι να τη σουβλίσεις. Εμένα μοναχά να μη μου πεις λόγο. Τ' ακούς; Κοίταξε, μη με κολάσεις αμπονόρα, γιατί σήμερα θα λειτουργήσω!...».

«Σαν να μην έφτανε, βλέπεις, το κόλασμα που σου κάνει η γάτα!», αποκρίθηκε η παπαδιά καθώς έμπαινε στο σπιτάκι. «Βλέπε τα τώρα που δε μ' άφησες να την πετάξω με το πρώτο».

Στο τέλος –τι είχε να κάνει;– έβγαλε τα καλά σκεπάσματα, τα έδωσε του Χρήστου, κλάφτηκε στη Σουζάνα, που άμα άκουσε την καινούρια «συφορά» έκανε χίλιους σταυρούς, κι έπειτα άρχισε να ψάχνει για να βρει τη γάτα. Μα η Ψιψίνα δεν ήταν πουθενά.

«Καπνός εγίνηκε και χάθηκε;», έλεγε με φούρκα η παπαδιά.

«Νόημα ωστόσο που έχει εφτούνο το ζωντανό!», έλεγε η Σουζάνα. «Δεν το ματαείδα! Το κατάλαβε πως κάτι μεγάλο κακό έκαμε και κρύβεται...»

«Μπορεί να την έκρυψε κι ο πατέρας σου, για να μην του τη σκοτώσω», είπε η παπαδιά. «Ξέρεις αγάπη που τση έχει;»

Μ' αυτό ήταν καθαρή συκοφαντία! Ούτε στιγμή συλλογίστηκε ο παπα-

ματαπείς: ξαναπείς **αμπονόρα:** νωρίς, πρωινιάτικα, πρωί **φούρκα:** οργή **νόημα:** αντίληψη, εξυπνάδα

Ζήσιμος να κρύψει τη γάτα από την οργή της συμβίας του. Μάλιστα μπορούμε να πούμε, πως την εύρισκε δίκαιη, γιατί, αλήθεια, η αγαπημένη του το παράκανε. Όχι πάλι ίσιαμε εκεί!... Κι ενώ αποτέλειωνε το συγύρισμα στο Ιερό, με τις σχετικές ευχές, συλλογιζόταν πως έπρεπε να καταπνίξει τη συμπάθειά του και ν' αφήσει την παπαδιά να ξεκάμει τη γάτα, όπως ήθελε. Σιγά σιγά όμως η σκληρή αυτή σκέψη υποχώρησε σ' άλλη μαλακότερη. Δεν έπρεπε να επιτρέψει στην παπαδιά να βασανίσει άδικα το ζώο. Γιατί κι ο Διάβολος αν το έκανε όργανό του, τι έφταιγε το κακόμοιρον; Όχι, δε θα το 'δινε του Χρήστου να το πετάξει στη θάλασσα. Θα το 'δινε του Γερόλυμου, του φίλου του, να το κρατήσει στο μαγαζί. – Και πάλι αργότερα, αφού «πήρε καιρό» κι άρχισε να ντύνεται τ' άμφιά του για τη λειτουργία, με τη βοήθεια του μικρού Νιόνιου, ακόμη μαλακότερη σκέψη του ήλθε: θα κρατούσε τη γάτα και θα πρόσεχε μόνο κάθε βράδυ να κλείνει καλά και τις τρεις θύρες του Ιερού. Αλήθεια, για τα ποντίκια της Εκκλησιάς την είχε και την άφηνε να μπαινοβγαίνει ελεύθερα. Μ' αφού ήταν τέτοια, θα την περιόριζε.

Σ' όλο αυτό το διάστημα, η Ψιψίνα εξακολουθούσε να είναι κρυμμένη. Κανείς από το κελί δεν την είδε, μονολότι την εγύρευαν όλοι. Αλίμονό της αν «εκομπαρίριζε» εκείνη την αυγή! Μα ήταν πολύ πονηρή ή πολύ τυχερή· και δεν εφάνηκε καθόλου ως το μεσημέρι. Μόνο που την ώρα που η παπαδιά εκκένωσε στην απλάδα το ραγού, ακούστηκε από το περβόλι ένα δειλό νιαούρισμα. Ο παπα-Ζήσιμος, περιμένοντας στην τραπεζαρία, πετάχθηκε αμέσως. Αλαφιασμένη, πετάχθηκε αμέσως κι η παπαδιά· μα ο παπάς την κράτησε στην πορτούλα της κουζίνας.

«Στάσου», της είπε, «είναι δική μου δουλειά! Έγνοια σου, και θα την κάμω εγώ που να με θυμάται».

Η παπαδιά υποχώρησε, γιατί είχε και το φαΐ, κι ο παπάς έκραξε με γλύκα τη γάτα και, μόλις εξύγωσε, την άρπαξε απότομα από τη μέση.

«Έλα εδώ», της είπε· «έλα εδώ, να σε μάθω εγώ πώς...»

Δεν απόσωσε τη φράση, μόν' ανέβηκε τη σκάλα της σοφίτας, πέταξε κει μέσα τη γάτα, την κλείδωσε, πήρε το κλειδί και κατέβηκε.

«Τση έδωσα κάτι κλοτσίες, μα κάτι κλοτσίες!...», είπε ψέματα τη στιγμή που καθόταν στο τραπέζι, τάχα θυμωμένος.

«Εσύ; ούτε δε θα την άγγιαξες, κάνω όρκο!», είπε η παπαδιά. «Ας είναι, έπειτα τη λογαριάζω εγώ».

«Ναι, αν τη βρεις!»

«πήρε καιρό»: τέλεσε σύντομη ακολουθία λέγοντας από μέσα του τα τροπάρια του αγίου στο τέμπλο μπροστά από την εικόνα του **εκομπαρίριζε (κομπαρίζω):** εμφανίζομαι **απλάδα:** πιατέλα, γαβάθα **ραγού:** είδος φαγητού με κρέας και λαχανικά ή όσπρια **τη λογαριάζω:** την κανονίζω

Μια συμβουλή, η υπογραφή και το σκίτσο του Γρ. Ξενόπουλου

«Έφυγε;»

«Αμή ματαγυρίζει εφτούνη, άμα είδε πως τη δέρνω κι εγώ; Μέρες θα κάμει τώρα να πατήσει εδώ μέσα».

Έτσι ο παπα-Ζήσιμος κατόρθωσε να προφυλάξει τη γάτα του από το θυμό της παπαδιάς, ώσπου πέρασαν οι πρώτες επικίνδυνες ώρες. Ύστερα ξανανέβηκε κρυφά στη σοφίτα, για να της ρίξει λίγο φαΐ, και προσπάθησε να μερέψει τη συμβία του με λόγια. Ήταν εκεί κι ο Άνθιμος ο αναγνώστης, κι ο φίλος του ο Γερόλυμος, κι ένας άλλος ενορίτης, που είχαν μάθει εμπιστευτικά την αυγινή συφορά και λυπηθήκανε πολύ.

«Ε, παιδιά μου», τους έλεγε ο παπα-Ζήσιμος, ενώ έπιναν τον καφέ στη σάλα. «Πόσοι κι από μας τους ανθρώπους δε μαγαρίζουν τα Άγια και δε βεβηλώνουν τα Ιερά κάθε μέρα, χωρίς να 'χουν περισσότερη συναίσθηση από τη γάτα μου! Είδα εγώ τέτοιους στη ζωή μου!... Πρέπει όμως να συγχωράμε αυτούς τους δυστυχισμένους, όπως συγχωράμε και το ζώο που δεν έχει λογικό. Δεν το κάνουν από κακό. Μονάχα δεν ξέρουν τι κάνουν. "Ουκ οίδασι τι ποιούσι"».

«Καλά λέει ο παπάς», επεδοκίμασε ο Γερόλυμος.

«Μπορεί να λέει καλά ο παπάς», είπε τότε η παπαδιά· «εγώ όμως αν ξανακάμει τέτοιο πράμα η γάτα του θα την πνίξω. Δε μου γλιτώνει!».

Άνθρωποι και ζώα στη νεοελληνική πεζογραφία, επιμέλεια – ανθολόγηση Δ. Παπακώστας, Ωκεανίδα

Ερωτήσεις

1. Τι κάνει ο παπάς όταν μαθαίνει τη δεύτερη «κουτσουκέλα» της γάτας και γιατί ενεργεί μ' αυτό τον τρόπο;
2. Παρακολουθήστε πώς αποκλιμακώνεται η οργή του παπά εναντίον της γάτας ύστερα από τη δεύτερη ζημιά. Με ποιον τρόπο τη δικαιολογεί και τελικά τη συγχωρεί;
3. Χαρακτηρίστε, με βάση τις αντιδράσεις τους, τα τρία πρόσωπα του διηγήματος: τον παπα-Ζήσιμο, την παπαδιά και τον Χρήστο.

Διαθεματική εργασία

Αναζητήστε παραμύθια, παραδόσεις και λαϊκούς μύθους που να αναφέρονται σε ζώα. Παρουσιάστε κάποια από αυτά δραματοποιημένα στην τάξη.

να μερέψει: να ημερώσει, να ηρεμήσει **τη συμβία:** τη σύζυγο **αυγινή:** πρωινή

Ηλίας Βενέζης

Η Δάφνη

Το διήγημα ανήκει στη συλλογή Άνεμοι, η οποία εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1944. Ο αφηγητής διηγείται τη συγκινητική ιστορία ενός αητόπουλου και μιας πέρδικας που συνυπάρχουν σε ένα κλουβί. Η υπόθεση εκτυλίσσεται στην Αθήνα, στην περιοχή του λόφου του Στρέφη πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο Ηλ. Βενέζης είχε αφιερώσει το έργο αυτό στον συνάδελφό του λογοτέχνη Γιώργο Θεοτοκά.

Η περιοχή που είναι στη βορινή πλευρά του λόφου του Στρέφη, γύρω στο πάρκο του Άρεως, ήταν κείνη την εποχή πολύ έρημη. Δεν είχαν φυτέψει ακόμα δέντρα, κι ο τόπος ήταν ένα ξεροχώραφο που έπαιρνε, σαν βράδιαζε, λίγο γαλάζιο φως απ' την αυστηρή γαλήνη των Τουρκοβουνιών. Πουλιά ξεμοναχιασμένα πετούσαν στις κουφάλες του λόφου, και πότε πότε παιδιά πήγαιναν εκεί για να τα κυνηγήσουν. Μα αυτό ήταν μεγάλη περιπέτεια κι ο λόφος του Στρέφη έμενε, το περισσότερο, μόνος και ήσυχος. Άκουγε το ποτάμι που κατέβαινε πλάι εκεί και παρακολουθούσε την ιστορία των νερών που τραβούσαν να βρουν τη μοίρα τους στη θάλασσα του Σαρωνικού.

Χρυσαετός

Σ' εκείνα τα μέρη, στην οδό Ζαΐμη, ήταν μια μικρή ταβέρνα μέσα σε αυλή φυτεμένη με λίγα δέντρα. Εκεί πήγαιναν ξεμοναχιασμένα αγόρια και κορίτσια να μιλήσουν για αγάπη και να φιληθούν. Ήταν φτωχοί σπουδαστές που έρχονταν απ' τα νησιά του Αιγαίου και απ' τα βουνά του τόπου τους, πρώτη φορά βλέπαν τόσο μεγάλη χώρα, σαν την Αθήνα, και πρώτη φορά δοκίμαζαν να φύγουν για το γοητευτικό ταξίδι που έχει μαύρα μαλλιά, έχει καστανά μάτια, κι έχει στο νέο κορμί φόρεμα από φτηνό τσίτι. Ήταν δειλά παιδιά, δεν έκαναν διόλου φασαρία, πίναν ούζο με αμύγδαλα και μέναν πολλή ώρα ήσυχα, ώσπου να νυχτώσει και να βγουν τ' άστρα. Τότε φιλούσαν τα κορίτσια τους, άκουγαν το μούρμουρο του ποταμιού και λέγαν ιστορίες των θαλασσών και των βουνών της πατρίδας τους.

Όμως με τέτοια πελατεία η ταβέρνα της οδού Ζαΐμη έκανε πολύ μέτριες δουλειές, κι ο ιδιοχτήτης της πολύ ζήλευε τους συναδέλφους του της Πλάκας, του Ψυρρή και άλλων δρυλικών τόπων.

– Τι να κάνεις και τι ζωή να δεις με τούτα τα μωρά!, έλεγε μοναχός του. Αυτά

κουφάλες: κοιλώματα του λόφου **το περισσότερο:** τις περισσότερες φορές

άλλο δεν ξέρουν παρά να κοιτάνε τον ουρανό και ν' αναστενάζουν. Τι ξέρουν από κρασί!

Ποτές δεν του είχε τύχει να δει μεθυσμένη και γενναιόδωρη την πελατεία του. Μονάχα σε σπάνιες περιστάσεις και σε ορισμένες εποχές του χρόνου –στις αρχές του καλοκαιριού και σαν τελείωνε το φθινόπωρο– τα πράματα ζωήρευαν κάτω απ' τα δέντρα της ταβέρνας της οδού Ζαΐμη. Μόλις νύχτωνε, οι θόρυβοι και τ' αναστενάγματα των ερωτευμένων γινόνταν πιο ζωηρά, πότε πότε φώναζαν μ' ενθουσιασμό για να παραγγείλουν διπλά πιοτά και μεζέδες: ήταν ο καιρός των αποχαιρετισμών, που οι φοιτητές φεύγανε για τα μέρη τους, ή ο καιρός που γύριζαν αποκεί και ξανασμίγαν με την αγάπη τους.

– Να ήταν κανένας τρόπος να κουνηθεί τούτο το μαγαζί!, έλεγε ο Θωμάς, ο άρχοντάς του. Μα τι να σοφιστείς για να κάνεις την πελατεία να κατεβεί απ' τα μέρη της Πλάκας! Είναι τόσο παράξενοι οι άνθρωποι!

Ήταν ένας παχύς αγαθός Αθηναίος με μεγάλα μουστάκια κι αστραφτερά μάτια. Είχε και κάτι ενοχλήσεις στην καρδιά του – οι γιατροί του είχαν πει να μη στενοχωριέται πολύ. Λοιπόν, με τη συλλογή δε γίνεται τίποτα, άφηνε τα πράματα στην τύχη τους, κι όπως έρθουν.

Έτσι ήρθαν:

Σ' ένα απ' τα λίγα σπίτια της περιοχής του λόφου του Στρέφη έμενε η Δάφνη, ένα νέο κορίτσι με πράσινα μάτια, πολύ παράξενο. Ζούσε με τον πατέρα της, ένα φτωχό καλλιτέχνη και, επειδή δεν είχε κανέναν άλλο, έμαθε από μικρή να κάθεται μονάχη και να ονειρεύεται. Γέμιζε, τότε, το δωμάτιό της από καβαλάρηδες με κόκκινες φορεσιές, από καράβια, από ψάρια κι άγρια θεριά. Όλ' αυτά πλέανε μες στο χώρο του δωματίου, κι η Δάφνη τριγύριζε ανάμεσά τους με πολλή φιλία, καβαλικεύοντας ό,τι επιθυμούσε, πότε ένα χρυσό άλογο, πότε ένα κόκκινο ψάρι, πότε μια σκούνα. Σαν έπιανε να πέφτει ο ήλιος κατά τη θάλασσα του Σαρωνικού, η Δάφνη ανέβαινε στο λόφο του Στρέφη. Περιπλανιόταν στις κουφάλες και στους βράχους, και φανταζόταν πως περνούσε ψηλές κορφές κι έρημες κοιλάδες. Άκουγε τη βουή της πολιτείας που ήταν πολύ μακριά, πέρα απ' τα σύνορα του Λυκαβηττού, έβλεπε τα χρώματα να ταξιδεύουν στη θάλασσα και στα βουνά της Σαλαμίνας και το βράδυ γύριζε γοητευμένη στο σπίτι τους.

«Η κοιλάδα ήταν απόψε έρημη», έλεγε στον πατέρα της.

Ή:

«Ένα μεγάλο σύννεφο πέρασε απ' το λόφο».

Τύχαινε να γίνουν και πράματα ακόμα πιο σημαντικά.

«Ήρθε απόψε ένα πουλί με πράσινη ουρά», έλεγε. «Να ήταν κοτσύφι;»

σοφιστείς (σοφίζομαι): να επινοήσεις, να σκεφτείς ευφυή τεχνάσματα **συλλογή:** πολλή σκέψη **σκούνα:** μικρό ιστιοφόρο

«Τα κοτσύφια δεν έχουν πράσινη ουρά», παρατηρούσε ο πατέρας της. «Πότε λοιπόν θα μάθεις να ξεχωρίζεις τους ταξιδιώτες του λόφου σου;»

«Κάποτε θα μάθω να ξεχωρίζω όλα τα πουλιά του κόσμου», αποκρινόταν εκείνη με πείσμα.

Κι έπειτα:

«Ω, πατέρα, τι ξέρεις εσύ για το λόφο μου!», του έλεγε, και θυμόταν τις καλοκαιρινές νύχτες, την παράξενη φωνή της γης που άκουγε σαν ξαπλωνόταν πάνω στο ζεστό χώμα, το ψιθύρισμα των βράχων, το φλοίσβισμα του θυμαριού.

«Όλα μιλούσαν απόψε στο λόφο», είχε πει κάποτε στον πατέρα της.

«Αλήθεια μιλούσαν, απόψε, όλα στο λόφο;»

Μα η Δάφνη δεν του αποκρίθηκε, γιατί ήξερε πως μονάχα αυτή είχε το προνόμιο ν' ακούει τη φωνή των πραγμάτων.

Ηλίας Κουμετάκης, *Η παλιά ταβέρνα* (λεπτομέρεια)

Λοιπόν η Δάφνη γύρισε ένα βράδυ απ' το λόφο του Στρέφη μ' ένα αναπάντεχο εύρημα: με μια φωλιά αϊτού, όπου μέσα ήταν ένα μικρό αμάλλαγο αϊτόπουλο. Κάτι μάγκες της Νεάπολης βρήκαν τη φωλιά στ' άγρια νταμάρια του Λυκαβηττού και είπαν: «Την πάμε στο λόφο του Στρέφη, να δούμε θα τη βρει ο μεγάλος αϊτός;». Κι έτσι, αντί να τυραννήσουν το αϊτόπουλο, καταπώς σκέφτηκαν στην αρχή, το πήραν με τη φωλιά του, κάμανε το μεγάλο ταξίδι ίσαμε το λόφο του Στρέφη κι εκεί, σε μια κουφάλα, το αποθέσανε και φύγαν. «Μεθαύριο θα 'ρθούμε να δούμε», συμφωνήσανε.

Η Δάφνη είδε τους μάγκες της Νεάπολης και, κρυμμένη κάπου εκεί, άκουσε την κουβέντα τους. «Α το καημένο το αϊτόπουλο!», σκέφτηκε. «Άραγες θα 'ρθεί να το βρει ο μεγάλος ο αϊτός, για θα το σκοτώσουν οι μάγκες;»

Κείνη τη νύχτα δεν κοιμήθηκε καθόλου με το να συλλογίζεται το πουλί. Κι όταν τα χαράματα την πήρε ο ύπνος, είδε όνειρο το μεγάλο αϊτό: οι φτερούγες του ήταν κατακόκκινες απ' το αίμα του που έτρεχε, και, όπως χτυπούσε τα σύννεφα σπαραχτικά, τα έβαφε κι αυτά κόκκινα.

Ξύπνησε το πρωί ταραγμένη και πήγε αμέσως στην κουφάλα του λόφου. Έρημο, τουρτουρίζοντας απ' το κρύο της νύχτας, πεινασμένο, το αϊτόπουλο έμενε πάντα εκεί.

– Αχ, ο μεγάλος ο αϊτός δε θα 'ρθεί, είπε καταλυπημένη η Δάφνη. Είναι πληγωμένος και θα πεθάνει μες στα σύννεφα. Τι θα γίνει τούτο εδώ;

Σκέφτηκε πολύ, σκέφτηκε πως αύριο, μπορεί και την ίδια μέρα, θα 'ρθούν οι

φλοίσβισμα: ελαφρό θρόισμα **αμάλλαγο:** γυμνό, χωρίς φτερά **για** (θα το σκοτώσουν)**:** ή

μάγκες της Νεάπολης και, αν το βρουν, θα το πάρουν το αϊτόπουλο και θα το τυραννήσουν.

Και τότε πήρε την απόφασή της;

– Πρέπει να το σώσω.

Σήκωσε το πουλί με τη φωλιά του και το 'φερε στον μπαρμπα-Θωμά, τον άρχοντα της ταβέρνας της οδού Ζαΐμη. Ήξερε πως εκείνος καταλάβαινε από πουλιά και τ' αγαπούσε, τρέφοντας ένα σωρό καρδερίνια και φλώρια μέσα στα κλουβιά.

– Τι είν' αυτό, Δάφνη;, ρώτησε ξαφνιασμένος ο ταβερνιάρης.

– Αχ! Κοίταξε, μπαρμπα-Θωμά! Σου έφερα ένα αϊτόπουλο.

– Ένα αϊτόπουλο!

Η Δάφνη τού είπε όλη την ιστορία του πουλιού.

– Φύλαξέ το, μπαρμπα-Θωμά, ίσαμε να μεγαλώσει και να κάμει φτερά. Τότε το αφήνεις.

Τον παρακάλεσε θερμά, τόσο που ο άνθρωπος το δέχτηκε.

– Καλά, Δάφνη. Δε ματακούστηκε να φυλάν στα κλουβιά αϊτούς. Όμως, για χατίρι σου, θα το κρατήσω. Γιατί, βέβαια, τι θ' απογίνει αν το αφήσουμε;

Κείνο το βράδυ ο μπαρμπα-Θωμάς έβαλε το αϊτόπουλο σ' ένα μεγάλο κλουβί, του έβαλε ρύζι, πράσινα φύλλα και νερό. Μα το μικρό όρνιο δεν άγγιξε τίποτα.

– Τι θα γίνει με τούτο;, είπαν την άλλη μέρα ο μπαρμπα-Θωμάς κι η Δάφνη. Αν πάει έτσι, σίγουρα θα ψοφήσει.

– Είναι πολύ μικρό ακόμα και άμαθο, είπε το κορίτσι. Δε θα μπορέσει να κάμει χωρίς μάνα.

– Και πού να βρούμε τη μάνα του; Βέβαια, δεν μπορούμε να τη φωνάξουμε.

– Βέβαια, δεν μπορούμε να τη φωνάξουμε, επανέλαβε μηχανικά το κορίτσι.

Ήταν πολύ λυπημένη επειδή έβλεπε πως το αϊτόπουλο ήταν καταδικασμένο.

– Αν βρίσκαμε τη μάνα του, αν του βρίσκαμε μια μάνα..., μονολογούσε.

Κι έτσι που το συλλογιζόταν, ξαφνικά τα μάτια της πέσαν κάπου.

– Αν δοκιμάζαμε... Αν δοκιμάζαμε αυτό..., μουρμούρισε.

Ο μπαρμπα-Θωμάς γύρισε και την κοίταξε με απορία:

– Για τι λες, Δάφνη;

– Ω ναι! Ναι! Ας το δοκιμάσουμε!, είπε το κορίτσι αποφασιστικά. Θα του δώσουμε μια μάνα! Μπαρμπα-Θωμά, μην πεις όχι!

Και του είπε την ιδέα της: Σ' ένα απ' τα πολλά κλουβιά της ταβέρνας ήταν και μια πέρδικα – μεγάλη τρυφερότητα του μπαρμπα-Θωμά. Ήταν ένα ήσυχο πουλί, πολύ μοναχό κι έρημο. Λοιπόν, γιατί να μην το βάζανε μαζί με το αϊτόπουλο;

– Μπορεί έτσι να βοηθήσουμε και την πέρδικα, είπε η Δάφνη.

ματακούστηκε: ξανακούστηκε

Ο μπαρμπα-Θωμάς ξαφνιάστηκε.

– Όχι! Όχι! Πώς γίνεται; Έλεγε. Η πέρδικα είναι ήμερο πουλί, αδύναμο, κι ο αϊτός είναι άγριο. Θα τη σπαράξει, σίγουρα! Κι αν δεν μπορεί να το κάνει τώρα, γιατί δεν έχει δύναμη, θα το κάνει μόλις μεγαλώσει λίγο. Όχι, Δάφνη!

– Έλα, μπαρμπα-Θωμά!, τον ικέτευε εκείνη. Θα δεις που δε θα την πειράξει. Θα το δεις που θα συνηθίσουν. Ξέρω εγώ από πουλιά. Κι έπειτα, αν δεις πως είναι φόβος, τότε τα χωρίζουμε.

Τον παρακάλεσε πολύ, που στο τέλος, όπως της είχε μεγάλη αδυναμία, κι όπως ποτέ του δεν είχε αλύγιστη θέληση, κλονίστηκε:

– Καλά, είπε. Θα δοκιμάσουμε.

Κι έτσι έγινε. Βάλαν στο μεγάλο κλουβί της πέρδικας και το μικρό αϊτόπουλο. Την πρώτη μέρα η πέρδικα συμμαζώχτηκε σε μιαν άκρη του κλουβιού, το αϊτόπουλο στην άλλη άκρη. Το ένα πουλί έριχνε περίεργες ματιές στο άλλο, πότε εχθρικές, πότε φοβισμένες. Ως το βράδυ κανένα δεν τόλμησε να σαλέψει και να πάει κοντά στο άλλο. Και τη νύχτα έμειναν το καθένα σταλιασμένο στη γωνιά του. Το αϊτόπουλο συλλογιζόταν τα βουνά και τη λευτεριά των προγόνων του, κι η πέρδικα συλλογιζόταν τα παιδιά που θα είχε και που θα μεγάλωνε κάτω από ζεστές πέτρες.

Την άλλη μέρα, σαν ξημέρωσε, ήρθε η Δάφνη. Με τον μπαρμπα-Θωμά πήγαν στο κλουβί, άλλαξαν το νερό και βάλαν φρέσκα φύλλα πλάι σε κάθε πουλί.

– Έλα τώρα!, είπε το κορίτσι τρυφερά στην πέρδικα. Εσύ 'σαι πιο μεγάλη κι αυτό είναι μωρό. Πρέπει να γίνεις η μάνα του.

Έπιασε με το χέρι της την πέρδικα και την έφερε κοντά στο ατάραχο αϊτόπουλο. Αλλά μόλις τράβηξε το χέρι της, η πέρδικα γύρισε βιαστικά στον τόπο της.

– Καλά, καλά, είπε η Δάφνη. Καταλαβαίνω, είναι ίσαμε που να το συνηθίσεις. Όμως ξέρω πως θα γίνεις η μάνα του.

Αυτό βάσταξε κάμποσες μέρες, κι η Δάφνη με τον μπαρμπα-Θωμά παρακολουθούσαν με περιέργεια και αγωνία την ιστορία του κλουβιού. Το πράμα μαθεύτηκε στους αραιούς πελάτες της ταβέρνας και, όταν ερχόταν το βραδάκι, όλοι όσοι έμπαιναν ρωτούσαν ειρωνικά:

– Λοιπόν, τι νέα, μπαρμπα-Θωμά; Αγαπήσανε;

– Περιμένετε λίγο ακόμα, τους αποκρινόταν. Θα δείτε πως θ' αγαπήσουν.

Η βεβαιότητα του κοριτσιού σιγά σιγά είχε μεταγγιστεί μέσα του, και από ένα παράξενο αίσθημα το καταλάβαινε σα χρέος του να υπερασπιστεί τα πουλιά μπροστά στις υποψίες των ανθρώπων.

– Ένας αϊτός με μια πέρδικα! Γίνεται, μπαρμπα-Θωμά;

– Εγώ λέω πως όλα γίνουνται με τα πουλιά. Όλα όσα δε γίνουνται με τους ανθρώπους.

σταλιασμένο: καθισμένο, μαζεμένο

Κι αληθινά, έγινε όπως το πίστεψε η Δάφνη. Σε λίγες μέρες η πέρδικα πλησίασε πρώτη, με ένστιχτο μητρικό, το απορφανισμένο αϊτόπουλο. Στην αρχή το περιεργάστηκε, ύστερα το άγγιξε με τις φτερούγες της, ύστερα έσκυψε κι έφαγε απ' την τροφή του. Σα να του έλεγε:

«Σκύψε κι εσύ και φάε!». Και το αϊτόπουλο έσκυψε κι έφαγε, έσκυψε κι ήπιε, όπως έκανε η πέρδικα. Μέρα με τη μέρα η μελαγχολία του λιγόστευε και γινόταν πιο ζωηρό. Ένα βράδυ έριξε ψιλή βροχή. Ο μπαρμπα-Θωμάς πήγε για να πάρει μέσα το κλουβί και να το προφυλάξει. Τότε είδε την πέρδικα, που είχε σταλιάξει κοντά στο αϊτόπουλο, να έχει απλωμένα πάνω του τα φτερά της και να το προφυλάγει απ' το νερό.

Ω, Θε μου!, είπε συγκινημένος. Τόσο πολύ δεν το πίστευα. Δεν το πίστευα πως θα φτάνανε ίσαμε κει.

Το μάθαν οι αραιοί πελάτες της ταβέρνας και το είπαν ξαφνιασμένοι ο ένας στον άλλο. Το είπαν και σε φίλους τους που δεν έρχονταν στην ταβέρνα. Κι εκείνοι, για να δουν το αξιοπερίεργο, άρχισαν να έρχουνται. Σιγά σιγά η πελατεία ζωήρευε, μεγάλωνε, κάθε μέρα πιο πολύ.

– Πάμε να δούμε τον αϊτό με την πέρδικα στην οδό Ζαΐμη;, λέγαν.

– Πάμε.

Περιεργάζονταν πρώτα τα πουλιά κι ύστερα κάθονταν να πιουν.

– Είναι παράξενο. Δεν είναι;

– Είναι μικρό το αϊτόπουλο, γι' αυτό δεν την πειράξει, λέγαν οι πιο πολλοί, άνθρωποι που βασίζονταν στη σοφία των χρόνων τους. Ας μεγαλώσει λίγο και θα δούμε!

– Θα τη σπαράξει λες;

– Μα μπορεί να γίνει αλλιώς; Μόλις μεγαλώσει θα τη σπαράξει και θα τη φάει!

Ο καιρός περνούσε, ο αϊτός μέρα με τη μέρα μεγάλωνε, κι η ανυπομονησία των ανθρώπων μέρα με τη μέρα γινόταν πιο ζωηρή. Έρχονταν ολοένα πιο πολλοί, και μόλις μπαίνανε στην αυλή, πριν ακόμα δουν το κλουβί, ρωτούσαν ανήσυχα:

– Έγινε;

Όλοι περίμεναν ν' ακούσουν το «Ναι», σα να 'θελαν να ησυχάσουν. Σχεδόν απογοητεύονταν άμα τους δίναν την απόκριση:

– Όχι. Τίποτα δεν έγινε.

– Α, μα θα γίνει! Θα γίνει! λέγαν με σιγουριά και πείσμα. Αυτό δεν μπορεί να βαστάξει ακόμα πολύ.

Τους είχε αναστατώσει το στραπάτσο της αρμονίας που υπάρχει στον κόσμο: οι δυνατοί να σπαράζουν τον αδύνατο. Τους ερχόταν ολωσδιόλου άβολο να μη γίνει με τα πουλιά αυτό που γίνεται με τους ανθρώπους.

Ήταν τόση η βεβαιότητά τους που, σιγά σιγά, άρχισε πάλι να μπαίνει η

αμφιβολία και στην αδύναμη καρδιά του μπαρμπα-Θωμά και να φεύγει η πίστη που του είχε μεταγγίσει η Δάφνη. Πάλευε ανάμεσα στα δύο ρέματα. Το αϊτόπουλο τώρα πια είχε μεγαλώσει πολύ. Αν το ήθελε θα μπορούσε χωρίς τον παραμικρό κόπο να τη σπαράξει την πέρδικα. Κι αυτή ήταν τόσο ανυπεράσπιστη!

Τις νύχτες, όταν οι πελάτες είχαν φύγει κι η ταβέρνα ήταν σκοτεινή κι έρημη, πήγαινε κοντά στο κλουβί και αφουγκραζόταν. Τίποτα, ήσυχα ήταν κει μέσα, και άμα τα μάτια του συνήθιζαν στο σκοτάδι έβλεπε τα μάτια του αϊτού ακίνητα και λυπημένα να λάμπουν μες στη νύχτα.

– Μπας και πρέπει να το αφήσω; Μπας και μου σπαράξει την πέρδικα;

Όμως ήταν άνθρωπος κι αυτός, κι ευθύς αμέσως το συλλογιζόταν:

– Αν το αφήσω, όλη τούτη η ευλογία του Θεού που μου ήρθε θα μου φύγει, έλεγε για την αναπάντεχη πελατεία του. Δε θα 'ναι πια τίποτα εδώ που να τους τραβά.

Δειλά, δειλά ρωτούσε και τη Δάφνη:

– Εσύ τι λες; Πρέπει να τ' αφήσουμε το πουλί;

Δεν της έλεγε όλες τις σκέψεις του και τους υπολογισμούς του. Όμως εκείνη, μ' όλο που ήταν ακόμα μικρή, είχε βαθύ ένστιχτο και καταλάβαινε τους ανθρώπους.

– Ξέρω, μπαρμπα-Θωμά, ξέρω γιατί με ρωτάς. Αλλά εσύ τι λες; Φοβάσαι για την πέρδικα;

– Δεν ξέρω πια τι να πω, αποκρινόταν ταραγμένος.

Όμως τώρα ο αϊτός μεγάλωσε και, αν τον αφήναμε, θα μπορούσε να πετάξει. Όμως πάλι...

– Μπορούμε να τον κρατήσουμε ακόμα λίγο, του έλεγε εκείνη με συγκατάβαση. Και πίστευε σ' εμένα, μπαρμπα-Θωμά. Μη φοβάσαι.

Στο μεταξύ οι άνθρωποι που μάθαν να έρχουνται στην ταβέρνα της οδού Ζαΐμη για να παρακολουθήσουν την ιστορία των πουλιών άρχισαν πια να μη βαστιούνται. Η απογοήτεψή τους ήταν ολοφάνερη επειδή ο αϊτός δεν κατασπάραξε, όπως θα έπρεπε, την πέρδικα.

– Ωχ, αδερφέ!, λέγαν φουρκισμένοι. Αυτό το πράμα πια δεν είναι αϊτός! Το χάλασε η πέρδικα.

Κι ένα βράδυ έγινε τούτο: Ένας απ' τους πελάτες είχε πιει πολύ κρασί, κι όπως ήρθε η κουβέντα στον αϊτό και στην πέρδικα, πετάχτηκε απάνου, χίμηξε αγαναχτισμένος στο κλουβί, έχωσε μέσα το χέρι του, χούφτιασε το αϊτόπουλο κι άρχισε να το κουνά με οργή φωνάζοντας:

– Παλιόπραμα! Τι κάθεσαι, βρε, και την κοιτάς; Τι κάθεσαι;

Ο μπαρμπα-Θωμάς είδε, δεν κατάλαβε καλά, θάρρεψε πως ο άνθρωπος πήγαινε να πνίξει τον αϊτό, και το αίμα ανέβηκε στο κεφάλι του. Έτρεξε και τράβηξε με βία τον άνθρωπο.

– Τι σου φταίει το πουλί, μωρέ! έλεγε αφρισμένος. Τι σου φταίει;

Κόντεψαν να 'ρθουν στα χέρια. Τρέξαν οι άλλοι απ' την παρέα για να βοηθήσουν το σύντροφό τους, κι ύστερα όλοι φύγαν αγαναχτισμένοι.

– Σα μας ξαναδείς στην ταβέρνα σου, γράψε μας! είπαν.

Αυτό ήταν. Το άλλο βράδυ ήρθαν λιγότεροι, και το άλλο ακόμα πιο λίγοι απ' τους ξένους πελάτες. Ώσπου όλοι ξαναγύρισαν στα λημέρια τους, μη βρίσκοντας κανένα ενδιαφέρον στην ιστορία των πουλιών.

Έτσι ο τόπος ερήμωσε πάλι, και τα βράδια έρχονταν πάλι μονάχα οι φτωχοί σπουδαστές με τα κορίτσια τους να κοιτάξουν τ' άστρα.

Η Δάφνη τότε είπε στον μπαρμπα-Θωμά:

– Θαρρώ πως μπορούμε πια ν' αφήσουμε τον αϊτό να φύγει.

– Έτσι θαρρώ κι εγώ, είπε καλόκαρδα ο μπαρμπα-Θωμάς.

Πήγαν στο λόφο του Στρέφη, άνοιξαν το κλουβί κι άφησαν τον αϊτό να φύγει. Τον παρακολούθησαν να γράφει μιαν αργή κίνηση πάνω απ' την κοιλάδα της Δάφνης κι ύστερα να χάνεται κατά τη μεριά των Τουρκοβουνίων.

Ο μπαρμπα-Θωμάς σκούπισε με την ανάστροφη του χεριού τα χείλια του κι ύστερα φίλησε τη Δάφνη στα μαύρα μαλλιά, σα να την ευλογούσε.

Η. Βενέζης, *Άνεμοι,* Βιβλιοπωλείον της Εστίας

Ερωτήσεις

1. Χαρακτηρίστε τη Δάφνη και τον μπαρμπα-Θωμά από τις ενέργειές τους αλλά και από τον τρόπο που σκέφτονται, κάνοντας αναφορά σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου.
2. «Τους είχε αναστατώσει το στραπάτσο της αρμονίας που υπάρχει στον κόσμο: οι δυνατοί να σπαράζουν τον αδύνατο. Τους ερχόταν ολωσδιόλου άβολο να μη γίνει με τα πουλιά αυτό που γίνεται με τους ανθρώπους». Συζητήστε τη στάση των πελατών της ταβέρνας. Ποια νομίζετε ότι είναι η θέση που παίρνει ο αφηγητής απέναντι σ' αυτή τη στάση;
3. Ποιον τίτλο θα προτείνατε εσείς για το διήγημα και γιατί;
4. Δοκιμάστε να δώσετε διαφορετική εξέλιξη στη συμβίωση των δύο πουλιών και εξηγήστε γιατί επιλέξατε αυτή την εκδοχή.

Διαθεματική εργασία

Αν υπάρχει δυνατότητα στην περιοχή όπου μένετε, οργανώστε μια επίσκεψη σε ζωολογικό κήπο και παρατηρήστε τις συνθήκες στις οποίες ζουν τα ζώα. Αν βρίσκεστε κοντά σε κάποιο βιότοπο ή δρυμό, πραγματοποιήστε περιβαλλοντική εξόρμηση, για να παρατηρήσετε πώς διαβιούν τα ζώα και τα πουλιά στο φυσικό περιβάλλον.

Λιλή Ζωγράφου

Στρίγκλα και καλλονή

Το διήγημα περιέχει αρκετά αυτοβιογραφικά στοιχεία της συγγραφέα από την αυτοεξορία της στο Παρίσι κατά τη διάρκεια της δικτατορίας (1967-1974). Δημοσιεύτηκε το 1994 στην εφημερίδα Ελευθεροτυπία.

Μια στρίγκλα, σου λέω, που τη λάτρεψα έντεκα χρόνια και με τυράννησε άλλα τόσα. Τόσο όμορφη όμως που σου κοβόταν η ανάσα. Το πρώτο πλάσμα που μ' έκανε κυριολεκτικά ό,τι ήθελε. Μια φορά όλη κι όλη, μια φορά σ' τ' ορκίζομαι, αποφάσισα ν' αντισταθώ στην αδυναμία μου και να λείψω πέντε μέρες χωρίς να την πάρω μαζί μου, και ξέρεις πώς μ' εκδικήθηκε; Μπορείς να φανταστείς πώς; Πέθανε! Ναι, σου λέω, πέθανε. Και κανείς δε θα μου βγάλει από το μυαλό πως πέθανε για να με τιμωρήσει. Η ανόητη, η τρελή, η άπονη. Αυτοκτόνησε.

Τέσσερις ημέρες έφτασαν. Έπεσε μες στο πανέρι της, πάνω σε μια φούστα μου (που της έβαλα για να με νιώθει κοντά της), κι αρνήθηκε να φάει, να πιει, να ζήσει. Και το πέτυχε, το άκαρδο. Πέτυχε να μου ανταποδώσει το σπαραγμό της γιατί έφυγα και την άφησα.

Έτσι, σαν ένα μεγάλο μαχαίρι με στόχευε πίσω από την πόρτα του γυρισμού μου η είδηση του θανάτου της. Κι ο κόσμος σκοτείνιασε στις εννιά το πρωί, καθώς ένα γογγητό βγήκε από την καρδιά μου και κατρακύλησε σε χείμαρρο από δάκρυα. Πήρα το δρόμο με τα πόδια κλαίγοντας. Να 'ναι άνοιξη, να 'ναι ο ουρανός γεμάτος δώρα από φως, να σου χαμογελούν τ' ανοιχτά παράθυρα των σπιτιών ανεμίζοντας τις κουρτίνες τους και να χάνεις το νόημα της ζωής χάνοντας ένα τοσοδούλικο ζωάκι;

Μην παραξενεύεσαι! Ένα σκυλί αποδέχεται ό,τι αγάπη διαθέτεις. Όσο χρειάζεσαι να δώσεις, όλη την αγάπη που οι άνθρωποι γύρω σου προσπερνούν. Κι όσο περισσότερο του δίνεις, τα μάτια του σου επιστρέφουν καταρράκτες χαράς κι ευγνωμοσύνης. Τρυπώνουν μέσα σου και σε χαϊδεύουν σαν όλα τα χέρια που σ' εγκαταλείψανε.

Και να 'μαι τώρα καρφωμένη με τούτο το μαχαίρι της ενοχής, ολομόναχη, να ντρέπομαι να κυκλοφορήσω το απελπισμένο πρόσωπό μου, γιατί άλλο δεν μπορώ να πω παρά η Νίνα πέθανε και προκάλεσα 'γώ το θάνατό της, και ποιος να καταλάβει τέτοιο σπαραγμό και τόση ερημιά.

Εκείνη μεγάλωνε σ' ένα κοφίνι μαζί με τον αδελφό της σ' ένα μαγαζί του Παρισιού, ζεστή. Εγώ περπατούσα ξεπαγιασμένη, αυτοεξόριστη στους μεγάλους

δρόμους της πατρίδας της. Χούντα. Παραμονές Χριστουγέννων κάθε ξενιτεμένος νιώθει πιο έρημος. Όλοι οι άλλοι περπατούν πιο ζωηρά, μιλούν χαρούμενα, ψωνίζουν, μέσα στο σκηνοθετημένο παραμύθι του χριστουγεννιάτικου Παρισιού. Εγώ δεν πήγαινα πουθενά και κανείς δε με περίμενε.

Καθώς βγήκα από το μετρό, έπεσα πάνω σε μια βιτρίνα με δυο πιθηκάκια. Το ένα φορούσε ένα πουλόβερ, το άλλο ολοτσίτσιδο. Αυτό, το τελευταίο, προσπαθούσε να βγάλει το πουλόβερ του ντυμένου. Αφού πάλεψε λίγο μαζί του, κατάφερε τέλος να το γδύσει. Κι άξιζε τότε η προσπάθεια να το φορέσει εκείνο. Πέρασε το λαιμό μια χαρά. Έλα όμως που δεν τα κατάφερε να περάσει τα μανίκια. Το ξανάβγαλε λοιπόν και ξανάρχιζε από την αρχή. Τώρα το βοηθούσε και το άλλο πιθηκάκι. Με αποτέλεσμα να του περάσει και το μανίκι στο λαιμό. Τσιρίζανε και τα δυο, τραβολογούσαν το πουλόβερ, ρίχνανε καμιά καρπαζιά το ένα στο άλλο, ώσπου άνοιγε από μέσα η βιτρίνα και κάποιος φόραγε κανονικά το πουλόβερ στο ένα από τα δυο. Και η ιστορία ξανάρχιζε. Γελούσα τόσο πολύ, που χωρίς να το σκεφτώ μπήκα στο κατάστημα. Είχα όμως αποφασίσει πως θ' αποκτούσα ένα ζωάκι.

Ολόγυρα, στα αραδιασμένα κοφίνια, πρόβαλλαν φατσούλες, σκυλάκια, γατούλες πεντάμορφες, χαμστεράκια πολύχρωμα. Περπατούσα αργά όταν είδα δυο ολόλευκα στρογγυλά μπαλάκια κουρνιασμένα στα πεντακάθαρα άχυρα. Δεν ήμουνα σίγουρη αν ήταν κάτι ζωντανό ή σκέτες μεγάλες κουβαρίστρες μαλλί για πλέξιμο. Βούτηξα το χέρι μου κι έπιασα τη μια από τις δυο άσπρες μπαλίτσες. Δυο μαύρα στρογγυλά μάτια άνοιξαν και καρφώθηκαν στα δικά μου. Ύστερα τέντωσε δυο ηλίθια κοντά ποδαράκια, τ' ακούμπησε στο πουλόβερ μου και κούρνιασε το κεφάλι στο στήθος μου. Το κρατούσα εκεί, μαλακό και ζεστό, τόσο εύθραστο. Με το άλλο χέρι πήρα και το άλλο, που δεν άνοιξε τα μάτια του, και το ξανάβαλα στο καλάθι.

«Βλέπετε», μου λέει ο μαγαζάτορας, «το θηλυκό σάς διάλεξε».

«Πώς με διάλεξε;», τον ρώτησα.

«Α, βέβαια. Δε διαλέγουμε μόνο εμείς. Μας διαλέγουν και τα ζώα. Πιάσατε και το αρσενικό, μα αυτό δε νοιάστηκε, ενώ αυτή η γαλίφα κόλλησε απάνω σας και δε λέει να σας αφήσει».

«Και πόσο κάνει αυτή η γαλίφα;»

Μου είπε μια τιμή που αντιπροσώπευε το μισθό μου, στο Λύκειο που εργαζόμουν. Απογοητευμένη το ξεγάντζωσα από το πουλόβερ μου και βγήκα από το μαγαζί. Όσο κι αν φανεί παράξενο, μου 'ρθε η διάθεση να κλάψω. Δυο Γάλλοι φίλοι μου με παρηγόρησαν. «Μη στενοχωριέσαι, πάντα πριν από τις γιορτές τα ζωάκια είναι πανάκριβα, γιατί οι Γάλλοι συνηθίζουν να τα δωρίζουν. Μόλις όμως περάσουν οι γιορτές, οι τιμές τους πέφτουν κατακόρυφα. Τι θα τα κάνει ο έμπο-

γαλίφα: καταφερτζού, κόλακας

ρος, του στοιχίζουν πολύ και δεν τον συμφέρει να μεγαλώσουν. Θα δεις που θα το πάρεις μισοτιμής μετά τα Χριστούγεννα, αν, αν φυσικά δεν έχει πουληθεί».

Την παραμονή των Χριστουγέννων, μόλις σχόλασα, πήρα πάλι τον υπόγειο και κατέβηκα στην Πορτ Ντ' Ορλεάν. Το μαγαζί γεμάτο από παιδιά και συνοδούς. Έφτασα αγχωμένη στο κοφίνι με τις άσπρες μπαλίτσες. Ανακουφισμένη πήρα το κοριτσάκι στη χούφτα μου και το 'σφιξα στο στήθος μου. Αυτό μύρισε λίγο το πουλόβερ μου κι έχωσε το μουράκι του μέσα. Με αναγνώρισε. Τι θρίαμβος! Έμενα κει σαν μαρμαρωμένη, μη χαλάσει το όνειρο. Εξάλλου σκεπτόμουν πως όσο έμενα και το κρατούσα, δεν κινδύνευα να το διαλέξει κάποιος πελάτης. Στην Ευρώπη τα πρωτεία, από την αναμονή ταξί στο δρόμο, είναι νόμοι.

Μας χώριζαν δυο μέρες ώσπου να περάσουν τα Χριστούγεννα. Ούτε όταν ήμουν παιδί και περίμενα πώς και πώς αυτή τη θαυμάσια γιορτή γεμάτη χαρές και εκπλήξεις, ποτέ πριν δεν κοιμήθηκα παραμονές με τέτοια αγωνία. Το απόγευμα των Χριστουγέννων πήρα τους άδειους δρόμους και κατέβηκα στο μαγαζί, που ήταν φυσικά κλειστό, με αμυδρό φωτισμό. Κόλλησα το μούτρο μου στο τζάμι της πόρτας προσπαθώντας να διακρίνω αν το κουταβάκι βρισκόταν στη θέση του, αλλά μάταια.

Ξημέρωσε επιτέλους η επομένη των Χριστουγέννων και βρέθηκα στο μαγαζί την ώρα που άνοιγε. Η καρδιά μου χτυπούσε δυνατά, αγιάτρευτα παράφορη. Τα κουταβάκια κοιμούνταν αγκαλιά. Λίγο ακόμη και θα 'βαζα τα κλάματα, τόση ήταν η χαρά μου. Ο μαγαζάτορας δε μου 'δινε καμιά σημασία, παγερός Γάλλος κι επιπλέον μαχμουρλής. Άρπαξα τούτη τη φορά το σκυλάκι, λες και κινδύνευε. Μύριζε όπως τα ανθρώπινα βρέφη. Και τα δυο παιδιά που γέννησα μύριζαν έτσι, σαν συννεφάκια.

Κάποια στιγμή ακούστηκε η φωνή του Γάλλου.

«Δεν το παίρνετε;» Σαν να μου 'λεγε: «Δεν το παίρνεις να σε ξεφορτωθώ;».

«Το θέλω πολύ», είπα, «αλλά είναι ακριβό για μένα».

«Δεν είστε Γαλλίδα».

«Από την Ελλάδα, έχουμε δικτατορία εκεί κι όσοι μπορέσαμε φύγαμε...»

«Δώστε ό,τι λεφτά έχετε», είπε χωρίς να με κοιτάξει.

«Μα...», τραύλισα, «έχω μόνο τα μισά».

«Φτάνουν, αφήστε τα στον πάγκο».

Αν ο μαγαζάτορας δεν ήταν Γάλλος, θα τον φιλούσα σίγουρα. Έβγαλα από το πορτοφόλι τα υπόλοιπα (από το νοίκι) που θα περνούσα το Γενάρη, άφησα το σκυλάκι αραγμένο στο στήθος μου, μέσα από το παλτό μου, και τρελή από χαρά πήρα το μετρό για το σπίτι.

Αυτό ήταν. Γεννήθηκε στο Παρίσι, ε και; Όποιος γεννιέται στο Παρίσι είναι και καλά αριστοκράτης; Και όμως είχε ένα μοναδικό τρόπο να δείχνει τη δυσαρέσκειά της, όταν κάτι δεν της άρεσε. Της άρεσαν τα μεγάλα μαλακά μαξιλάρια του κρεβατιού μου, το πουπουλένιο πάπλωμα, το κοτόπουλο και 'γώ. Δε

γούστερνε κανέναν άλλο. Και το 'δειχνε με το μουγκρητό της σαν την πλησίαζε λίγο κάποιος και δαγκώνοντάς τον αν πλησίαζε τελείως. Και να δεις που όλοι μπαίνανε στον πειρασμό να τη χαϊδέψουν, γιατί ήταν όμορφη, μια κούκλα.

Όταν την έβγαζα έξω στους δρόμους του Παρισιού, οι Γάλλοι γελούσανε, «δες», λέγανε, «ίδια η Μπεμπέ». Κι αλήθεια έμοιαζε στην Μπαρντό. Τι στριμμένη και δύσκολη ήταν! Για όλα δυσανασχετούσε και το 'δειχνε. Είχε προσωπικότητα βεντέτας της Μπελ Επόκ. Αν ήταν γυναίκα, θα ζούσε τυλιγμένη σε νταντέλες και βελούδα.

Σιχαινόταν τη Φύση. Δεν της άρεσε καθόλου η ζωή στο χωριό. Έπρεπε να τη δεις να περπατάει στους χωματόδρομους του χωριού. Σήκωνε το ένα πόδι μετά το άλλο τόσο αργά, λες και πατούσε επάνω σε γυαλιά. Άσε το τι γίνηκε σαν πρωταντίκρισε γάιδαρο, που άρχισε να τον κυνηγά με τα πιο δυνατά γαβγίσματα κι ύστερα πήγε και κρύφτηκε σ' ένα ντουλάπι της κουζίνας. Βέβαια το χωριό ήταν πρωτόγονο, με τους δρόμους γεμάτους πέτρες, καβαλίνες και αγκάθια. Αλλά τι 'θελες να της κάνω; Να της φορέσω παπούτσια; Ή ν' αρνηθώ το χωριό; Μια ζωή ονειρευόμουν ν' αποκτήσω σπίτι σ' ένα τέτοιο χωριό. Το Πάσχα δεν μπορείς να διαβείς τους στενούς δρόμους καθώς φουντώνουνε καταπράσινα φασκόμηλα, μαργαρίτες και τσουκνίδες ανάκατα.

Όταν πηγαίναμε περίπατο, εκείνη βέβαια ακολουθούσε, αλλά μετά τριάντα βήματα σταματούσε. «Θα 'ρθεις;», της φώναζα. Αλλά πέτρωνε καταμεσής του μονοπατιού με τα μάτια της γεμάτα απόγνωση καρφωμένα στα δικά μου. Καθώς έσκυβα κοντά της, μου άπλωνε το ποδαράκι. Αμέτρητα ξερόκλαδα μπερδεμένα στο πυκνό της τρίχωμα σφήνωναν ανάμεσα στα δάχτυλά της. Τα καθάριζα προσεκτικά κι ύστερα την έπαιρνα αγκαλιά και συνεχίζαμε τον περίπατο. Έμενε τότε ακίνητη, σαν λιγωμένη από την ευτυχία, καθώς ταξίδευε απάνω μου. Κάθε φορά που βγαίναμε, επαναλαμβανόταν το ίδιο.

Μα και να την άφηνα σπίτι, δε θα χαιρόμουν περίπατο. Τα μάτια του σκύλου που φεύγεις και τον αφήνεις, σε τυραννούν πιο πολύ κι από ενός παιδιού. Εγώ που έχω και παιδιά και σκυλιά, ξέρω. Ο άνθρωπος έχει αμέτρητους τρόπους να διαμαρτυρηθεί. Κλαίει, φωνάζει, βρίζει, κάνει χειρονομίες και κυρίως εκφράζει με λόγια πόσο τον πλήγωσες. Το σκυλί δε διαθέτει παρά τα μάτια του. Πόσες φορές δεν έκλεισα την πόρτα αποφασιστικά πίσω μου, φεύγοντας μόνη, επιμένοντας να μην υποκύψω στο βλέμμα της, και πόσες φορές δε γύρισα πίσω απελπισμένη από την αδυναμία μου. Αλλά ζούσα ανετότερα με τα ελαττώματά μου παρά με τη θλίψη των ματιών της. Μια μεγάλη ποιήτρια έγραφε: «Όταν μπορέσω να περάσω/αδάκρυτη/δίπλα από ένα σκύλο,/θα έχω μεταμορφωθεί».

Λένε, οι υποκριτές, οι φαύλοι, πως είναι ντροπή ν' αγαπάς τόσο ένα σκυλί,

Μπαρντό: η παλαιά γαλλίδα ηθοποιός Μπριζίτ Μπαρντό **Μπελ Επόκ** (γαλλ.): Ωραία Εποχή. Η περίοδος ευφορίας και ελαφρότητας της γαλλικής αστικής τάξης στις αρχές του 20ού αιώνα **καβαλίνες:** (σ)βουνιές, κόπρανα αγελάδων ή αλόγων

ενώ θα μπορούσες να προσφέρεις όλα τα έξοδα που κάνεις γι' αυτό σ' ένα πεινασμένο παιδί. Ξέρεις γιατί το λένε; Γιατί οι άνθρωποι δεν μπορούν να αγαπούν χωρίς αναγνώριση. Η ελεημοσύνη είναι εκδήλωση εγωισμού. Σου την αναγνωρίζουν οι άλλοι και σε επαινούν για όσα προσφέρεις. Το ν' αγαπάς ένα ανυπεράσπιστο ζώο, το να αναλαμβάνεις την ευθύνη της συντήρησής του, της ζεστασιάς, της υγείας του, είναι μια δοκιμασία για τον κούφιο κι επιδειξιομανή. Γιατί πώς να προσφέρει χωρίς προσδοκία έκφρασης ευγνωμοσύνης και επαίνων από τους τρίτους; Ένα σκυλί δέχεται και χωράει όση αγάπη του δώσεις. Μπορείς ν' ακουμπήσεις απάνω του όλη την αγάπη που οι άνθρωποι γύρω σου δε χρειάζονται.

Όταν κλαίμε για ένα σκυλί που χάσαμε, κλαίμε για μας. Που ορφανέψαμε, καθώς στερηθήκαμε την πιο τέλεια μορφή αγάπης, την πιο αδόρυβη και λιγότερο απαιτητική που γίνεται. Ίσως, λέω!

Άνθρωποι και ζώα στη νεοελληνική πεζογραφία, επιμέλεια – ανθολόγηση Δ. Παπακώστας, Ωκεανίδα

Νίκη Ελευθεριάδη, *Η γάτα της Νίκης*

Ερωτήσεις

1. Η αφηγήτρια αισθάνεται ένοχη. Βρείτε τα σχετικά χωρία και εξηγήστε γιατί νιώθει έτσι.
2. Γιατί η αφηγήτρια αποκαλεί τη σκυλίτσα της «στρίγκλα»;
3. Στις δύο τελευταίες παραγράφους η αφηγήτρια διατυπώνει τις απόψεις της σχετικά με την αγάπη των ανθρώπων προς τα σκυλιά. Συζητήστε τες.
4. Διαβάστε τις επόμενες στροφές από το ποίημα (απόσπασμα) της Μυρτιώτισσας και συγκρίνετε το περιεχόμενό τους με το διήγημα της Λ. Ζωγράφου:

Στο γάτο μου

Σ' αντάμωσα στο εξοχικό σοκάκι,
μια μέρα θλιβερή και παγωμένη·
ήσουν του δρόμου αδέσποτο γατάκι,
δυο κόκκαλα σε τρίχα μαδημένη.

Κι εγώ, που σεργιανούσα εκεί μονάχη,
με την καρδιά βαριά, γεμάτη πόνο,
έσκυψα και σου χάιδεψα τη ράχη,
κι ευτύς εσύ ξοπίσω μου ήρθες μόνο.

Σε κράτησα, φτωχούλι, να σε θρέψω
και να σε γιάνω μου ήταν ο σκοπός μου,
μα δεν μπορούσα ωστόσο να πιστέψω,
ο μέγας πως θα γίνεις σύντροφός μου.

Μυρτιώτισσα, *Άπαντα*, Alvin Redman Hellas

5. Συγκρίνετε τον τρόπο αφήγησης της ιστορίας με εκείνον του διηγήματος του Γ. Σκαμπαρδώνη «Η Βαγγελιώ-δεν-είσαι-εντάξει».

Διαθεματική εργασία

Συγκεντρώστε υλικό από το διαδίκτυο (http://worldanimal.net) ή από φιλοζωικά έντυπα σχετικά με τα κινήματα και τις οργανώσεις για την υπεράσπιση των ζώων και παρουσιάστε το στην τάξη.

Λιλη Ζωγραφου

Η Λιλή Ζωγράφου γεννήθηκε το 1922 στο Ηράκλειο της Κρήτης και πέθανε το 1998. Σπούδασε Φιλολογία στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Εργάστηκε ως δημοσιογράφος σε γνωστά περιοδικά και εφημερίδες και ταξίδεψε πολύ στην Ευρώπη. Δημοσίευσε 24 βιβλία που έχουν κάνει αλλεπάλληλες εκδόσεις. Έγραψε σημαντικά δοκίμια για Έλληνες και ξένους συγγραφείς [*Νίκος Καζαντζάκης – Ένας τραγικός* (1959), *Ο ηλιοπότης Ελύτης* (1961), *Κ. Καρυωτάκης – Μ. Πολυδούρη* (1977) κ.ά.], νουβέλες (*Αγάπη*) και μυθιστορήματα [*Επάγγελμα πόρνη* (1978), *Μου σερβίρετε ένα βασιλόπουλο παρακαλώ;* (1983), *Η Συβαρίτισσα* (1987), *Νύχτωσε αγάπη μου, είναι χτες* (1990) κ.ά.]. Το μυθιστόρημά της *Η αγάπη άργησε μια μέρα* (1994) διασκευάστηκε σε συνέχειες για την ελληνική τηλεόραση.

Γιώργος Σκαμπαρδώνης

Η Βαγγελιώ-δεν-είσαι-εντάξει

Το ακόλουθο διήγημα προέρχεται από τη συλλογή Η στενωπός των υφασμάτων *(1992), που βραβεύτηκε με το Κρατικό Βραβείο Διηγήματος. Η γάτα με το ασυνήθιστο όνομα Η Βαγγελιώ-δεν-είσαι-εντάξει παίζει τα βράδια ένα ριψοκίνδυνο παιχνίδι το οποίο κάποια στιγμή αποβαίνει θανάσιμο.*

Κάθομαι στην ημικυκλική βεράντα με τα τζαμωτά ορθάνοιχτα κι απολαμβάνω το καθιερωμένο απογευματινό «Μπλακ Λέιμπελ». Μπροστά μου, στο μαρμάρινο τραπεζάκι, δίπλα στο ποτήρι, γυαλίζει το μπρελόκ με το χρυσό καρφί. Ένα κομψό χρυσό καρφάκι, που αστράφτει κοκκινίζοντας από τις κεραμιδιές σφήνες του ηλιοβασιλέματος – το 'χα πάει στο χρυσοχόο, που του κόλλησε κρίκο στρόγγυλο και το κρέμασα χάριν ενθυμήσεως μαζί με τα κλειδιά.

Απλώνω το χέρι κι αγγίζω το πολύτιμο μέταλλο νιώθοντας στο δέρμα το διακριτικό ρίγος που αισθανόμουν όταν χάιδευα τους αιχμηρούς κυνόδοντες της Βαγγελιώς-δεν-είσαι-εντάξει. Έχει περάσει ένας χρόνος και δυο μήνες από τότε, από την τελευταία φορά.

Σουρούπωνε και καθόμασταν στο άλλο τραπεζάκι, στον κήπο, κάτω από την αχλαδιά, απολαμβάνοντας την ησυχία του Ιουλίου, όταν είδα αίφνης τη γάτα μας, τη Βαγγελιώ-δεν-είσαι-εντάξει, να σπρώχνει προσεκτικά, απαλά, την πόρτα της βεράντας και να βγαίνει έξω.

Την παρατηρούσα ακίνητος, σιωπηλός. Κατέβηκε αθόρυβα τα δυο σκαλάκια, πάτησε στο γρασίδι με βήματα ευλύγιστης πανουργίας κι άρχισε να προχωράει ανάμεσα στα μισοβυθισμένα κόκκινα τούβλα. Η ουρά της χαμηλωμένη κυμάτιζε διερευνητικά, οι μυώνες της έπαιζαν συσπειρωμένοι από έμφυτη δολιότητα και συμπυκνωμένη προσοχή. Σερνόταν σχεδόν με την κοιλιά ανάμεσα στα λουλούδια, πατώντας ευλαβικά στο χορτάρι, κρατώντας κρυμμένα τα συσταλτά της νύχια, κοιτάζοντας μια από δω, μια από κει με ελαφρές στροφές του κεφαλιού και με τ' αυτιά της ορθά, τριγωνισμένα, σε απόλυτη υπερένταση. Προχωρούσε αργά, γλιστρούσε πόντο πόντο σαν ναρκοσυλλέκτης.

Προσπαθούσε να περάσει εντελώς αθέατη το φυτόχωμα και τα κήπια και να φτάσει στο τοιχαλάκι του φράχτη – ήξερε πως, αν τη δούμε, θα τη μαλώσουμε να ξαναγυρίσει στο σπίτι, ματαιώνοντας το θανάσιμο παιχνίδι που έπαιζε αρκετά βράδια, μόλις σουρούπωνε: περνούσε αιλουροειδώς τον κήπο, γλιστρούσε ανάμεσα απ' τα κάγκελα της περίφραξης, έβγαινε έξω και στεκόταν στην κόψη του κράσπεδου καραδοκώντας υπομονετικά. Κάθε που κάποιο αυ-

Μπλακ Λέιμπελ: μάρκα από ουίσκι **αίφνης:** ξαφνικά **συσταλτά:** μαζεμένα

Δημήτρης Μυταράς, *Ντέπυ*

τοκίνητο φαινόταν στο βάθος του συνοικιακού δρόμου, η Βαγγελιώ-δεν-είσαι-εντάξει συσπειρωνόταν περισσότερο. Στις δέσμες των προβολέων που έρχονταν προσπαθούσε, ανάμεσα στην αιωρούμενη σκόνη, να διακρίνει κάποιο κουνούπι. Μόλις το εντόπιζε, τιναζόταν κεραυνοβόλα, το 'πιανε με το στόμα στον αέρα και το κατάπινε καθώς προσγειωνόταν, γλιστρώντας αστραπιαία απέναντι λίγο πριν περάσει, την επόμενη στιγμή, από το σημείο της απόπειρας ο θανάσιμος όγκος του αυτοκινήτου, αφήνοντας πίσω του στροβίλους αέρα και σκόνης.

Κι ύστερα στεκόταν στο άλλο πεζοδρόμιο καθηλωμένη, τεντωμένη, σε απόλυτη επιφυλακή, περιμένοντας τα φανάρια κάποιου αυτοκινήτου που θα ερχόταν τώρα από την αντίθετη κατεύθυνση. Ακίνητη. Σαν πέτρα. Μόλις κάρφωναν από μακριά οι προβολείς, η σκιά της Βαγγελιώς-δεν-είσαι-εντάξει μεγάλωνε, διαστελλόταν, μάκραινε, γινόταν θηριώδης, έπαιρνε σχήματα ενός παράξενου, επίφοβου ζώου, κι ύστερα σιγά σιγά μαζευόταν, μίκραινε κι έφευγε πλάγια, ώσπου, λίγο πριν ξανατιναχτεί η γάτα, χανόταν εντελώς σαν να την είχε μέσα της ρουφήξει.

Δεν έτρωγε τα κουνούπια από πείνα. Την ταΐζαμε όλοι αρκετά, συχνά υπέρ το δέον, γιατί ήταν όμορφη, χρώματος κανελί με κόκκινες ραβδώσεις, αυτοκρατορικά νωχελική και ψεύτρα. Έτρωγε από τον έναν κι ύστερα έκανε την πεινασμένη στον άλλον, τριβόταν ηδονικά στα πόδια του, γαργάνιζε με απαιτητικό παράπονο για να ξαναφάει.

Ίσως επειδή είχε πάντοτε εξασφαλισμένο το φαγητό, δεν μπορούσε πια παρά να κυνηγάει υποθετικά θηράματα. Να βγαίνει κρυφά τη νύχτα και να θηρεύει άσαρκα δύματα, φανταστικά, ικανοποιώντας το κυνηγετικό της ένστικτο, δικαιώνοντας την ταχύτητα και το δόλο, την ευλυγισία και τα είκοσί της γαμψόνυχα, τον προαιώνιο φόνο μέσα της, που ζητούσε άχρηστα, έστω, δύματα για να επαληθευτεί. Η απληστία της, ικανοποιημένη τη μέρα χωρίς μόχθο, φαινόταν να γίνεται ανήσυχη αιμοβορία τη νύχτα, ψάχνοντας απεγνωσμένα κατιτίς να εξοντώσει, ώστε να ξαναγίνει το βασιλικό αιλουροειδές, η προικισμένη, πάνοπλη, φονική γάτα – μπορεί όμως και να μην ήταν καθόλου έτσι, να υπάκουε σε άλλες, δικές της, τυφλές μανίες, εντελώς ακατανόητες για το δικό μου σύστημα σκέψης, που πολλές φορές το είχε αχρηστέψει με την απρόβλεπτη συμπεριφορά της.

Σκεφτόμουν διάφορες λογικές εκδοχές, που μάλλον καμιά δεν έστεκε, ενώ καθόμουν κι έβλεπα τη Βαγγελιώ-δεν-είσαι-εντάξει να πλησιάζει, έρποντας σχεδόν, στο τοιχαλάκι· οι άλλοι δεν την είχαν αντιληφθεί, γιατί καθόντουσαν με τις πλάτες γυρισμένες προς αυτήν. Ήξερα ότι αυτό που πάει να κάνει ήταν επι-

κίνδυνο, αλλά με γοήτευε η σκέψη ότι πάει να γραπώσει ασώματα θηράματα, μου φαινόταν σαν να διακινδύνευε μόνο και μόνο για να συλλάβει μιαν ιδέα, να γερακώσει κάτι ανύπαρκτο αλλά απόλυτα ζωτικό γι' αυτήν, κάτι αλλόκοτα μοιραίο, πιο απαραίτητο από την τροφή της.

Την παρατηρούσα καθηλωμένος, αδύναμος να τη μαλώσω για να ξαναγυρίσει σπίτι.

Στάθηκε για λίγο ελλοχεύοντας κι ύστερα πήδηξε στο τοιχίο, πέρασε ανάμεσα από τα κάγκελα και γλίστρησε έξω στο σκοτάδι.

Κατόπιν, με τη συζήτηση, την ξέχασα. Συνεχίζαμε ήρεμα την κουβέντα, ενώ η νύχτα έπεφτε πυκνή και τα φώτα των γύρω σπιτιών άρχισαν ν' ανάβουν, η κίνηση να χαλαρώνει. Αυτοκίνητα περνούσαν πότε πότε στο δρόμο μ' αναμμένους προβολείς, κομματιάζοντας για λίγο τη νυχτερινή ησυχία, κι ύστερα πάλι επανερχόταν η δροσερή συνοικιακή σιωπή.

Θα 'χε περάσει μια ώρα, όταν ξαφνικά ακούσαμε ένα παρατεταμένο φρενάρισμα πανικού ακριβώς μπροστά στην περίφραξη κι ύστερα αντρικές αγριοφωνάρες, πόρτες αυτοκινήτου ν' ανοίγουν νευρικά και να κλείνουν με βρόντο. Τιναχτήκαμε όρθιοι και τρέχοντας βγήκαμε στο δρόμο. Ο οδηγός είχε κατεβεί από το αυτοκίνητο, ένα επαγγελματικό Φολκς Βάγκεν, κι έλεγε αναστατωμένος διάφορα μπερδεμένα πράγματα, κάνοντας παράξενες, υπερβολικές χειρονομίες. Καταλάβαμε εντέλει ότι η Βαγγελιώ-δεν-είσαι-εντάξει πήδησε μπροστά από τα φανάρια ενός άλλου αυτοκινήτου και, καθώς προσγειωνόταν για να περάσει απέναντι, ερχόταν από την αντίθετη κατεύθυνση, ταυτόχρονα, το Φολκς Βάγκεν· ακουμπώντας η γάτα στην άσφαλτο, βρέθηκε κάτω από την αριστερή μπροστινή ρόδα του και τώρα κείτονταν στη μέση του δρόμου, πέντε μέτρα από το σταματημένο αμάξι, που κινδύνεψε να ανεβεί στο πεζοδρόμιο για να την αποφύγει.

Κείτονταν τώρα εκεί μέσα στα αίματα, σκασμένη, με τσακισμένη τη σπονδυλική στήλη και λιωμένα τα πίσω πόδια της – σαν κιτρινοκόκκινη πατσαβούρα. Το κεφάλι της, ωστόσο, ήταν ανέγγιχτο. Τα μάτια της, ανοιχτά, φωσφόρισαν στα φανάρια ενός αυτοκινήτου που πέρασε αργά από δίπλα μας.

Έσκυψα και της άνοιξα με προσοχή το στόμα. Πάνω στη γλώσσα της ήταν κολλημένο ένα κουνούπι, που αγωνιζόταν απεγνωσμένα να ξεκολλήσει. Της ξανάκλεισα τα σαγόνια προσεκτικά – η τελευταία της απόπειρα ήθελα να 'ναι πετυχημένη εντελώς.

Από το δεξί τσακισμένο μπούτι της ξεμύτιζε λάμποντας στη νύχτα το χρυσό καρφί που της έβαλε ο κτηνίατρος μέσα στο κόκαλο τρία χρόνια πριν, όταν ήταν μικρή και την είχαμε βρει πεσμένη από μια πολυκατοικία με σπασμένο το πόδι. Τρία χρόνια το κουβαλούσε μέσα της και το 'χαμε πια ξεχάσει.

να γερακώσει: να αρπάξει σαν γεράκι **ελλοχεύοντας:** παραμονεύοντας, καραδοκώντας

Ρουφώ μια γουλιά «Μπλακ Λέιμπελ» και ξαναχαϊδεύω το χρυσό καρφί που είναι περασμένο με κομψό κρίκο στο μπρελόκ, πάνω στο τραπεζάκι της βεράντας, νιώθοντας πως αγγίζω τον κυνόδοντα της Βαγγελιώς-δεν-είσαι-εντάξει. Ο απογευματινός ήλιος κοκκινίζει όλο και περισσότερο, βυθίζεται. Στα τζαμωτά ρέουν αργά και ακανόνιστα βυσσινιές, καμπυλωτές ραβδώσεις. Ένα αυτοκίνητο περνάει μπροστά στο δρόμο. Είναι τόσο συμμετρικό, που για μια στιγμή μου φαίνεται ότι κινείται με την όπισθεν.

Γ. Σκαμπαρδώνης, *Η στενωπός των υφασμάτων,* Καστανιώτης

Ερωτήσεις

1. Γιατί η γάτα παίζει αυτό το θανάσιμο παιχνίδι; Ποιες απόψεις διατυπώνει ο αφηγητής; Εντοπίστε τες και συζητήστε τες.
2. Συγκρίνετε τον τρόπο αφήγησης της ιστορίας με τον αντίστοιχο τρόπο στο διήγημα της Λ. Ζωγράφου «Στρίγκλα και καλλονή». Τι παρατηρείτε;
3. Δοκιμάστε να γράψετε την ιστορία της Βαγγελιώς-δεν-είσαι-εντάξει με τη χρονολογική σειρά των γεγονότων. Ποια σειρά αφήγησης της ιστορίας σάς αρέσει περισσότερο και γιατί;

Διαθεματική εργασία

Οργανώστε μια επίσκεψη σε κτηνιατρείο ή ιατρείο μικρών ζώων της περιοχής σας και ενημερωθείτε για τις μεθόδους και τις τεχνικές θεραπείας των άρρωστων ή τραυματισμένων κατοικίδιων ζώων.

Γιωργος Σκαμπαρδωνης

Ο Γιώργος Σκαμπαρδώνης γεννήθηκε το 1953 στη Θεσσαλονίκη και σπούδασε Γαλλική Φιλολογία. Εργάζεται ως δημοσιογράφος σε εφημερίδες της Θεσσαλονίκης. Έγραψε σενάρια για τηλεοπτικά ντοκιμαντέρ, καθώς και το σενάριο για την ταινία του Παντελή Βούλγαρη *Όλα είναι δρόμος.* Τύπωσε τις συλλογές διηγημάτων *Μάτι φώσφορο, κουμάντο γερό* (1989), *Η στενωπός των υφασμάτων* (1992), που τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Διηγήματος το 1993, *Πάλι κεντάει ο στρατηγός* (1996), *Η ψίχα της μεταλαβιάς - Ακριανή λωρίδα* (1998), *Σάββατο απόγευμα* (2000), και τα μυθιστορήματα *Γερνάω επιτυχώς* (2000) και *Ουζερί «Τσιτσάνης»* (2001). Διηγήματά του έχουν μεταφραστεί σε δέκα γλώσσες.

Τζακ Λόντον

Ο αδάμαστος

Το κείμενο που ακολουθεί είναι κεφάλαιο από το μυθιστόρημα του Τζακ Λόντον Ο Ασπροδόντης *(1906). Ο Ασπροδόντης είναι ένα μικρό θαρραλέο λυκόπουλο που συγκρούεται με τους σκληρούς νόμους της φύσης και των ανθρώπων, στην παγωμένη γη του Μεγάλου Βορρά, στα τέλη του περασμένου αιώνα. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα παρακολουθούμε την επίμονη προσπάθεια δύο αντρών, του Γουίντον Σκοτ, του νέου αφέντη του Ασπροδόντη, και του συντρόφου του, του Ματ, να δαμάσουν το άγριο ζώο. Η υπομονή και η κατανόηση των δύο αντρών στο ταλαιπωρημένο ζώο αποτελούν την αρχή της εξημέρωσής του. Αν αυτό δυσπιστεί και αμύνεται, είναι γιατί έχει χάσει την εμπιστοσύνη του στους ανθρώπους που το έχουν αντιμετωπίσει σκληρά.*

«Είναι μάταιο», παραδέχτηκε ο Γουίντον Σκοτ.

Καθόταν στο σκαλοπάτι της καλύβας του και κοίταζε το Ματ που αντέδρασε ανασηκώνοντας τους ώμους με την ίδια απόγνωση.

Κοίταξαν και οι δυο τον Ασπροδόντη, που τέντωνε την αλυσίδα του με ορθώματα της τρίχας, γρυλίσματα και άγρια χοροπηδητά για να φτάσει τα σκυλιά του έλκηθρου. Έπειτα από αλλεπάλληλα και διάφορα μαθήματα, και μάλιστα με το μπαστούνι του Ματ, τα σκυλιά έμαθαν ν' αφήνουν ήσυχο τον Ασπροδόντη και ν' αγνοούν φαινομενικά την ύπαρξή του.

«Λύκος είναι και μάλιστα ανήμερος», δήλωσε ο Γουίντον Σκοτ.

«Δεν ξέρω», διαμαρτυρήθηκε ο Ματ. «Απ' ό,τι φαίνεται, έχει πολλά στοιχεία σκύλου μέσα του. Ένα είναι σίγουρο κι αυτό δεν αλλάζει με τίποτα».

Ο Ματ σώπασε και κοίταξε προς το βουνό Μουζχάιντ.

«Μην τσιγκουνεύεσαι αυτά που ξέρεις», αντιγύρισε κοφτά ο Σκοτ, αφού περίμενε αρκετά. «Έλα, πες το».

Ο Ματ έδειξε τον Ασπροδόντη με τον αντίχειρα.

«Λύκος ή σκύλος – είναι κιόλας εξημερωμένος».

«Όχι!»

«Ναι, σου λέω, και μάλιστα με χάμουρο. Κοίτα εκεί. Βλέπεις τα σημάδια στο στήθος;»

«Δίκιο έχεις, Ματ. Ήταν σκύλος έλκηθρου, πριν πέσει στα χέρια του Όμορφου Σμιθ».

«Και δεν υπάρχει κανένας λόγος να μην ξαναγίνει σκύλος έλκηθρου».

αντιγύρισε: απάντησε **χάμουρο:** εξάρτημα των ζώων που σέρνουν έλκηθρο (ή άλλο όχημα) **Όμορφος Σμιθ:** ινδιάνικο όνομα

«Έτσι λες;», ρώτησε με αγωνία ο Σκοτ. Ύστερα η ελπίδα έσβησε, καθώς πρόσθετε κουνώντας το κεφάλι: «Τον έχουμε δυο βδομάδες κι είναι πιο άγριος παρά ποτέ».

«Δώσ' του μια ευκαιρία», συμβούλεψε ο Ματ. «Λύσ' τον για ένα διάστημα».

Ο άλλος τον κοίταξε με δυσπιστία.

«Ναι», συνέχισε ο Ματ. «Ξέρω ότι προσπάθησες, αλλά δεν έπιασες μπαστούνι».

«Τότε προσπάθησε εσύ».

Ο Ματ έπιασε ένα μπαστούνι και πλησίασε το αλυσοδεμένο ζωντανό. Ο Ασπροδόντης κοίταξε το μπαστούνι, όπως κοιτάζει το λιοντάρι στο κλουβί το μαστίγιο του θηριοδαμαστή του.

«Τον βλέπεις που δεν παίρνει τα μάτια από το μπαστούνι;», είπε ο Ματ. «Καλό σημάδι. Δεν είναι χαζός. Δεν τολμάει να με πειράξει, όσο το κρατάω. Δεν είναι παλαβός, πίστεψέ με».

Όταν το ανθρώπινο χέρι πλησίασε στο λαιμό του, ο Ασπροδόντης όρθωσε την τρίχα του, γρύλισε και ζάρωσε χαμηλά. Ενώ όμως κοίταζε το χέρι που πλησίαζε, δεν άφηνε από τα μάτια του και το μπαστούνι στο άλλο χέρι που κρεμόταν απειλητικά από πάνω του. Ο Ματ έλυσε την αλυσίδα από το κολάρο κι έκανε πίσω.

Ο Ασπροδόντης δυσκολεύτηκε να πιστέψει πως ήταν ελεύθερος. Είχαν περάσει πολλοί μήνες αφότου έπεσε στα χέρια του Όμορφου Σμιθ κι όλο αυτό τον καιρό δε γνώρισε ούτε στιγμή ελευθερίας, εκτός από τις περιπτώσεις που τον έλυναν για να παλέψει με άλλα σκυλιά. Αμέσως μετά τη μάχη, ήταν πάλι φυλακισμένος.

Δεν ήξερε τι να κάνει τη λευτεριά του. Ίσως, κάποια διαβολιά ετοίμαζαν πάλι εναντίον του οι θεοί. Προχώρησε αργά και προσεκτικά, πανέτοιμος για την επίθεση. Δεν ήξερε τι να κάνει, όλα ήταν τόσο αναπάντεχα. Φρόντισε ν' απομακρυνθεί από τους δυο θεούς που καραδοκούσαν και πήγε προσεκτικά στη γωνιά της καλύβας. Δεν έγινε τίποτα. Τα έχασε κυριολεκτικά και ξαναγύρισε πίσω, σταματώντας δυο τρία μέτρα μακριά τους και κοιτώντας τους επίμονα.

«Δε θα το σκάσει;», ρώτησε ο καινούριος αφέντης του.

Ο Ματ ανασήκωσε τους ώμους. «Πρέπει να το διακινδυνεύσουμε. Ο μόνος τρόπος να μάθουμε είναι να δούμε με τα ίδια μας τα μάτια».

«Το φουκαρά», μουρμούρισε συμπονετικά ο Σκοτ. «Δε χρειάζεται παρά μια απόδειξη της ανθρώπινης καλοσύνης», πρόσθεσε και μπήκε στην καλύβα.

Βγήκε κρατώντας ένα κομμάτι κρέας που έριξε στον Ασπροδόντη. Αυτός απομακρύνθηκε και το περιεργάστηκε καχύποπτα από μακριά.

«Όχι, Μέιτζορ!», προειδοποίησε με μια φωνή ο Ματ. Ήταν όμως πολύ αργά.

Ο Μέιτζορ είχε κάνει έφοδο στο κρέας. Στη στιγμή που το άρπαξε στα δόντια του, χτύπησε ο Ασπροδόντης και ανέτρεψε τον Μέιτζορ. Ο Ματ όρμησε, όμως

ο Ασπροδόντης αποδείχτηκε πιο γρήγορος. Ο Μέιτζορ στήθηκε τρεκλίζοντας, αλλά το αίμα που ανάβλυζε από το λαιμό του έβαφε το χιόνι κόκκινο όλο και πιο μακριά.

«Κρίμα, αλλά του άξιζε», είπε ξέπνοος ο Σκοτ.

Όμως το πόδι του Ματ ξεκινούσε ήδη για να κλοτσήσει τον Ασπροδόντη. Ένας πήδος... άστραψαν δόντια, ακούστηκε ένα πνιχτό επιφώνημα. Ο Ασπροδόντης, γρυλίζοντας με μανία, πισωπάτησε άτσαλα πολλά μέτρα, ενώ ο Ματ έσκυβε να εξετάσει το πόδι του.

«Μου την έδωσε», ανακοίνωσε δείχνοντας το σχισμένο παντελόνι, τα εσώρουχα και το ματωμένο λεκέ που μεγάλωνε.

«Σου είπα ότι είναι μάταιο, Ματ», είπε αποθαρρημένος ο Σκοτ. «Το σκέφτηκα και το ξανασκέφτηκα. Δεν το θέλω, αλλά δε γίνεται διαφορετικά».

Καθώς μιλούσε, έβγαλε απρόθυμα το περίστροφό του, άνοιξε τον κύλινδρο και έλεγξε το περιεχόμενο.

«Κοίτα, κύριε Σκοτ», διαμαρτυρήθηκε ο Ματ. «Τούτο το σκυλί έζησε μια κόλαση. Μην το περιμένεις να φερθεί σαν αγγελούδι. Δώσ' του χρόνο».

«Κοίτα το Μέιτζορ», αντιγύρισε ο άλλος.

Ο Ματ περιεργάστηκε το χτυπημένο σκυλί. Είχε βουλιάξει στο χιόνι, μέσα στο αίμα του, και με το ζόρι ανάσαινε.

«Του άξιζε. Εσύ το είπες, κύριε Σκοτ. Προσπάθησε να πάρει το κρέας του Ασπροδόντη και το πλήρωσε με τη ζωή του. Αναμενόμενο. Τι αξία έχει ένα σκυλί που δεν πολεμάει για το κρέας του;»

«Μα κοίτα τον εαυτό σου, Ματ. Εντάξει για τα σκυλιά, αλλά εσύ δεν είσαι σκυλί».

«Μου άξιζε κι εμένα», είπε πεισματάρικα ο Ματ. «Γιατί να τον κλοτσήσω; Είπες ότι καλά έκανε. Γιατί λοιπόν τον κλότσησα;»

«Είναι ευσπλαχνία να το σκοτώσουμε», διαμαρτυρήθηκε με πείσμα ο Σκοτ. «Δε δαμάζεται».

«Όχι, κύριε Σκοτ. Δώσ' του μια ευκαιρία να παλέψει, του άμοιρου. Έζησε μια κόλαση και πρώτη φορά βρίσκεται λυτός. Δώσ' του μια δίκαιη ευκαιρία κι αν δεν ανταποδώσει την καλοσύνη, θα τον σκοτώσω με τα ίδια μου τα χέρια. Έλα!»

«Μα το Θεό, ούτε εγώ θέλω να τον σκοτώσω», απάντησε ο Σκοτ κρύβοντας το περίστροφο. «Θα τον αφήσουμε να τρέξει λυτός και θα δούμε τι αποτέλεσμα θα φέρει η καλοσύνη. Ας προσπαθήσουμε».

Πλησίασε τον Ασπροδόντη κι άρχισε να του ψιθυρίζει γλυκόλογα.

«Έχε καλύτερα έτοιμο το μπαστούνι», προειδοποίησε ο Ματ.

Ο Σκοτ έγνεψε αρνητικά και συνέχισε την προσπάθεια να κερδίσει την εμπιστοσύνη του Ασπροδόντη.

ξέπνοος: ξεψυχισμένος

Ο Ασπροδόντης έγινε καχύποπτος. Κάτι του ετοίμαζαν. Είχε σκοτώσει το σκυλί του θεού, είχε δαγκώσει το σύντροφο του θεού και τι άλλο μπορούσε να περιμένει εκτός από σκληρή τιμωρία; Αυτός όμως θα την αντιμετώπιζε αδάμαστος. Όρθωσε την τρίχα κι έδειξε τα δόντια. Τα μάτια του έπαιξαν ζωηρά, ολόκληρο το κορμί του ετοιμάστηκε για τα πάντα. Ο θεός δεν είχε μπαστούνι, επομένως δε θα πλησίαζε πολύ κοντά. Το χέρι του θεού είχε απλωθεί και κατέβαινε στο κεφάλι του. Ο Ασπροδόντης ζάρωσε και σφίχτηκε. Μυριζόταν κίνδυνο, κάποια προδοσία ή κάτι ανάλογο. Ήξερε τα χέρια των θεών, εξουσίαζαν και προκαλούσαν πόνο. Άλλωστε ήταν και η παλιά του απέχθεια για τα αγγίγματα. Γρύλισε πιο απειλητικά, ζάρωσε ακόμα πιο χαμηλά, αλλά το χέρι ακόμη κατέβαινε. Δεν ήθελε να δαγκώσει το χέρι, υπέμεινε τον κίνδυνο, ώσπου ξύπνησε μέσα του το ένστικτο και τον πλημμύρισε με την ακόρεστη δίψα για τη ζωή.

Ο Γουίντον Σκοτ πίστευε ότι ήταν αρκετά γρήγορος για να αποφύγει επίθεση και δάγκωμα. Όμως του έμελλε να μάθει την απίστευτη γρηγοράδα του Ασπροδόντη, που χτύπησε με την ευστοχία και την ευελιξία κουλουριασμένου φιδιού.

Ο Σκοτ ξεφώνισε ξαφνιασμένος, έπιασε το δαγκωμένο χέρι του και το κράτησε σφιχτά με το άλλο. Ο Ματ βλαστήμησε χοντρά και πήδηξε στο πλάι. Ο Ασπροδόντης ζάρωσε κάτω κι έκανε πίσω, με την τρίχα ορθωμένη και τα δόντια γυμνά, τα μάτια απειλητικά και μοχθηρά. Τώρα περίμενε ξύλο, ένα ξύλο εξίσου φοβερό μ' εκείνο που έτρωγε από τον Όμορφο Σμιθ.

«Έι, τι κάνεις εκεί!», φώναξε ξάφνου ο Σκοτ.

Ο Ματ είχε ορμήσει στο καλύβι και ξανάβγαινε κρατώντας τουφέκι.

«Τίποτα», αποκρίθηκε εκείνος με προσποιητή ηρεμία. «Απλά θα τηρήσω το λόγο μου. Θα τον σκοτώσω».

«Όχι, δε θα τον σκοτώσεις!»

«Αλήθεια; Τώρα θα δεις».

Όπως ικέτευε ο Ματ για τον Ασπροδόντη, μετά τη δαγκωνιά, έτσι ικέτευε τώρα και ο Σκοτ.

«Είπες να του δώσουμε μια ευκαιρία. Θα του τη δώσουμε. Μόλις αρχίσαμε, δε θα τα παρατήσουμε στην αρχή. Μου άξιζε αυτή τη φορά. Και... για δες τον!»

Καμιά δεκαριά μέτρα πιο πέρα, στη γωνιά της καλύβας, ο Ασπροδόντης γρύλιζε, με μια μοχθηρία που σου έκοβε το αίμα, όχι στο Σκοτ αλλά στο Ματ.

«Άλλο πάλι και τούτο!», αναφώνησε κατάπληκτος ο Ματ.

«Είδες τι έξυπνος είναι;», πρόσθεσε βιαστικά ο Σκοτ. «Ξέρει τι σημαίνει τουφέκι, εξίσου καλά μ' εσένα. Έχει μυαλό και πρέπει να δώσουμε μια ευκαιρία σ' αυτό το μυαλό. Άσε κάτω το τουφέκι».

«Μετά χαράς», συμφώνησε ο Ματ ακουμπώντας το όπλο σε ένα κορμό. «Για δες και τούτο!», αναφωνούσε την άλλη στιγμή.

Ο Ασπροδόντης είχε ηρεμήσει και δε γρύλιζε πια.

«Αξίζει να το ψάξουμε. Κοίτα».

Ο Ματ άπλωσε το χέρι στο τουφέκι και, την ίδια στιγμή, ο Ασπροδόντης γρύλιζε. Μόλις ξεμάκρυνε ένα βήμα, τα ανασηκωμένα χείλη του Ασπροδόντη κατέβηκαν για να καλύψουν τα δόντια του.

Ο Ματ έπιασε το τουφέκι και άρχισε να το ανεβάζει αργά προς τον ώμο του. Την ίδια στιγμή ξανάρχιζαν τα γρυλίσματα του Ασπροδόντη και μεγάλωσαν όσο πλησίαζε να κορυφωθεί η κίνηση. Μια στιγμή όμως προτού φτάσει το τουφέκι στο ίδιο επίπεδο μ' αυτόν, πήδηξε στο πλάι, πίσω από τη γωνιά της καλύβας. Και ο Ματ απόμεινε να στέκει και να κοιτάζει το άδειο χιόνι, όπου στεκόταν πριν από λίγο ο Ασπροδόντης.

Άφησε κάτω το τουφέκι σοβαρός και στράφηκε στον εργοδότη του.

«Συμφωνώ μαζί σου, κύριε Σκοτ. Το σκυλί είναι πολύ έξυπνο για να το σκοτώσουμε».

Τ. Λόντον, *Ο ασπροδόντης*, μτφρ. Πόλυ Μοσχοπούλου, Αναστασιάδης

Ερωτήσεις

1. Σχολιάστε τον τρόπο με τον οποίο ο Ασπροδόντης αντιλαμβάνεται τις αντιδράσεις των δυο ανθρώπων. Ποια ψυχική κατάσταση αποκαλύπτει;
2. Πώς κρίνετε την όλη συμπεριφορά των δυο αντρών απέναντι στο εξαγριωμένο ζώο;
3. Μπορείτε να δώσετε κάποιο άλλο όνομα στο άγριο σκυλί;
4. Προσπαθήστε να φανταστείτε τη συνέχεια της ιστορίας, περιγράφοντας τις σχέσεις του ζώου με τον Σκοτ και τον Ματ, ύστερα από όσα συνέβησαν μέχρι τώρα.

Διαθεματικές εργασίες

1. Δείτε σε βίντεο στην τάξη την ταινία *Ασπροδόντης* (1991) του Ράνταλ Κλάιζερ, η οποία βασίζεται στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Τζ. Λόντον. Επίσης, τις ταινίες *Η μαύρη καλλονή* του Φράνσις Φορντ Κόπολα και *Η αρκούδα* του Ζαν Ζακ Ανό.
2. Χωριστείτε σε ομάδες, καθεμιά από τις οποίες θα μελετήσει μια πτυχή από τις ανάγκες των σκύλων και από τη συμπεριφορά των ανθρώπων απέναντί τους (διατροφή, υγιεινή, προστασία, κακοποίηση-εγκατάλειψη, αδέσποτα σκυλιά κ.λπ.). Τα αποτελέσματα της μελέτης και έρευνάς σας να παρουσιαστούν ανά ομάδα στην τάξη και να συζητηθούν.

Τζακ Λονδον (1876-1916)

Αμερικανός πεζογράφος, από τους περισσότερο γνωστούς και πολυγράφους, αγαπητός και στα παιδιά. Πέρασε δύσκολα παιδικά χρόνια, εργάστηκε σκληρά, ενώ η ανάγνωση κλασικών συγγραφέων και διανοητών (όπως ο Δαρβίνος, ο Μαρξ, ο Νίτσε) τον έστρεψε στη συγγραφή λογοτεχνικών βιβλίων. Στα σημαντικότερα έργα του συγκαταλέγονται *Ο γιος του λύκου* (1901, διηγήματα), *Οι άνθρωποι της αβύσσου* (1902), *Το κάλεσμα της άγριας φύσης* (1903), *Ο θαλασσόλυκος* (1904), *Η σιδερένια πτέρνα* (1908). Η γραφή του, απροσποίητη και φυσική, χαρακτηρίζεται από εξαιρετική απλότητα και λιτότητα.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΣΕΛ. 7 Κατάλογος εκδήλωσης, «Το φως του Απόλλωνα».

ΣΕΛ. 8 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 9 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 10 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 11 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 15 *Τα ρώσικα παραμύθια*, απόδοση στα ελληνικά Δημήτρης Ραβάνης-Ρεντής, Σύγχρονη Εποχή.

ΣΕΛ. 17 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 21 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 23 Απ. Γιαγιάννος, Αρ. Γιαγιάννος, Ι. Διγκλής, *Ο κόσμος του Καραγκιόζη. Φιγούρες*, Ερμής.

ΣΕΛ. 24 Απ. Γιαγιάννος, Αρ. Γιαγιάννος, Ι. Διγκλής, *Ο κόσμος του Καραγκιόζη. Φιγούρες*, Ερμής.

ΣΕΛ. 25 Απ. Γιαγιάννος, Αρ. Γιαγιάννος, Ι. Διγκλής, *Ο κόσμος του Καραγκιόζη. Φιγούρες*, Ερμής.

ΣΕΛ. 27 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 28 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 29 Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, *Ζωολογία*, Εκδοτική Αθηνών.

ΣΕΛ. 30 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 35 *Εγκυκλοπαίδεια Δομή, Πινακοθήκη.*

ΣΕΛ. 36 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 39 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 42 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 43 *Τα ρώσικα παραμύθια*, απόδοση στα ελληνικά Δημήτρης Ραβάνης-Ρεντής, Σύγχρονη Εποχή.

ΣΕΛ. 46 *Οι Έλληνες Ζωγράφοι*, τόμ. 2, 20ός αιώνας, Μέλισσα.

ΣΕΛ. 51 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 53 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 54 *Λεύκωμα Παπαδιαμάντη,* επιμέλεια Φώτης Δημητρακόπουλος, Ergo.

ΣΕΛ. 55 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής,* Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 56 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής,* Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 60 *Έργα τέχνης από τη συλλογή της Βουλής των Ελλήνων,* Βουλή των Ελλήνων.

ΣΕΛ. 62 Κάρολος Ντίκενς, *Ύμνος των Χριστουγέννων,* μτφρ. Μάρθα Αβενήρ, Γράμματα.

ΣΕΛ. 64 Δίκτυο δημοτικών εικαστικών εργαστηρίων / Εργαστήρι Τέχνης Χαλκίδας.

ΣΕΛ. 71 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής,* Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 72 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής,* Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 73 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής,* Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 74 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής,* Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 77 *Έργα τέχνης από τη συλλογή της Βουλής των Ελλήνων,* Βουλή των Ελλήνων.

ΣΕΛ. 78 *Έργα τέχνης από τη συλλογή της Βουλής των Ελλήνων,* Βουλή των Ελλήνων.

ΣΕΛ. 79 *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη,* Γ΄ Ενιαίου Λυκείου, ΟΕΔΒ 2004.

ΣΕΛ. 80 *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη,* Γ΄ Ενιαίου Λυκείου, ΟΕΔΒ 2004.

ΣΕΛ. 83 Εξώφυλλο έκδοσης του περιοδικού που κυκλοφόρησε με την εφημερίδα *Η Καθημερινή.*

ΣΕΛ. 84 *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη Γ΄ Γυμνασίου,* ΟΕΔΒ 1999.

ΣΕΛ. 86 *Ελληνικές Αφίσες,* Κέδρος.

ΣΕΛ. 89 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής,* Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 91 *Έργα τέχνης από τη συλλογή της Βουλής των Ελλήνων,* Βουλή των Ελλήνων.

ΣΕΛ. 93 Αρχείο Θεοδόση Πυλαρινού.

ΣΕΛ. 94 Αρχείο Θεοδόση Πυλαρινού.

ΣΕΛ. 95 Σ. Β. Σκοπελίτης, *Αρχοντικά της Λέσβου,* Ι. Ζαχαρόπουλος.

ΣΕΛ. 97 Σ. Β. Σκοπελίτης, *Αρχοντικά της Λέσβου,* Ι. Ζαχαρόπουλος.

ΣΕΛ. 98 Σ. Β. Σκοπελίτης, *Αρχοντικά της Λέσβου,* Ι. Ζαχαρόπουλος.

ΣΕΛ. 100 *Έργα τέχνης από τη συλλογή της Βουλής των Ελλήνων,* Βουλή των Ελλήνων.

ΣΕΛ. 102 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής,* Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 103 *Ιστορία του Παγκόσμιου Κινηματογράφου,* Αιγόκερως.

ΣΕΛ. 107 *Ιστορία του Παγκόσμιου Κινηματογράφου,* Αιγόκερως.

ΣΕΛ. 111 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής,* Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 112 Ingo F. Walter, *Βαν Γκογκ,* μτφρ. Σοφία Σουλιώτη, Taschen/Γνώση.

ΣΕΛ. 114 *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα,* τόμ. 6.

ΣΕΛ. 117 *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, τόμ. 6.

ΣΕΛ. 119 *Εξερευνώντας την Ινδία*, Ερευνητές.

ΣΕΛ. 121 *Εξερευνώντας την Ινδία*, Ερευνητές.

ΣΕΛ. 123 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 124 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 126 *Έργα τέχνης από τη συλλογή της Βουλής των Ελλήνων*, Βουλή των Ελλήνων.

ΣΕΛ. 127 *Έργα τέχνης από τη συλλογή της Βουλής των Ελλήνων*, Βουλή των Ελλήνων.

ΣΕΛ. 129 Ιδιωτική συλλογή, αρχείο συγγραφικής ομάδας.

ΣΕΛ. 130 *Ελληνικές Αφίσες*, Κέδρος.

ΣΕΛ. 132 *Έργα τέχνης από τη συλλογή της Βουλής των Ελλήνων*, Βουλή των Ελλήνων.

ΣΕΛ. 133 Αρχείο Θεοδόση Πυλαρινού.

ΣΕΛ. 135 Αρχείο Θεοδόση Πυλαρινού.

ΣΕΛ. 136 *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη Γ΄ Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ 1999.

ΣΕΛ. 139 Αρχείο Θεοδόση Πυλαρινού.

ΣΕΛ. 141 Αρχείο Θεοδόση Πυλαρινού.

ΣΕΛ. 145 Κατάλογος έκθεσης εικαστικών έργων της Νίκης Ελευθεριάδη.

ΣΕΛ. 147 Αρχείο Θεοδόση Πυλαρινού.

ΣΕΛ. 148 V. Essers, *Ανρί Ματίς*, μτφρ. Αντιγόνη Σαλατίδου, Taschen/Γνώση.

ΣΕΛ. 149 *Η Ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων*, Εκδοτική Αθηνών.

ΣΕΛ. 150 *Η Ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων*, Εκδοτική Αθηνών.

ΣΕΛ. 151 Γιάννης Ψυχοπαίδης, *Το πράγμα που δεν έφτασε*, Αδάμ.

ΣΕΛ. 153 Βαλεντίνη Τσελίκα, *Ολυμπιακοί Αγώνες 1896*, Εξάντας – Μουσείο Μπενάκη.

ΣΕΛ. 154 *Ελληνικές Αφίσες*, Κέδρος.

ΣΕΛ. 159 Κ. Α. Μακρής, *Η ελληνική λαϊκή τέχνη*, Μέλισσα.

ΣΕΛ. 162 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 163 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 164 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 166 *Οι Έλληνες Ζωγράφοι, 20ός αιώνας*, τόμ. 2, Μέλισσα.

ΣΕΛ. 167 Αρχείο Θεοδόση Πυλαρινού.

ΣΕΛ. 170 C. Graber, *Οι ιμπρεσιονιστές*, μτφρ. Γεωργία Αλεξίου, Γκοβόστης.

ΣΕΛ. 171 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 173 Οδυσσέας Ελύτης, *Το δωμάτιο με τις εικόνες*, κείμενο Ευγένιος Αρανίτσης, Ίκαρος.

ΣΕΛ. 177 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 181 H. Honour, J. Kleming, *Ιστορία της Τέχνης*, μτφρ. Ανδρέας Παππάς, Υποδομή.

ΣΕΛ. 185 *Οι μεγάλοι ζωγράφοι από τον 19ο αιώνα στον 20ό*, επιμέλεια Ρένα Χατζηδάκη, Fabbri-Μέλισσα.

ΣΕΛ. 186 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 187 *Οι Έλληνες Ζωγράφοι, 20ός αιώνας*, τόμ. 2, Μέλισσα.

ΣΕΛ. 188 *Οι μεγάλοι ζωγράφοι από τον 17ο αιώνα στον 19ο*, επιμέλεια Ρένα Χατζηδάκη, Fabbri-Μέλισσα.

ΣΕΛ. 189 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 193 Φώτης Κόντογλους, *Εν εικόνι διαπορευόμενος*, Ακρίτας.

ΣΕΛ. 196 Κατάλογος έκθεσης εικαστικών έργων της Νίκης Ελευθεριάδη.

ΣΕΛ. 199 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 201 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 203 *Ελευθεροτυπία*, «Γεωτρόπιο», τχ. 117, 6-7-02.

ΣΕΛ. 208 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 211 *Έργα τέχνης από τη συλλογή της Βουλής των Ελλήνων*, Βουλή των Ελλήνων.

ΣΕΛ. 215 Χάρης Καμπουρίδης, *Δρούγκας*, Αδάμ.

ΣΕΛ. 219 Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, *Ζωολογία*, Εκδοτική Αθηνών.

ΣΕΛ. 221 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 222 Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, *Ζωολογία*, Εκδοτική Αθηνών.

ΣΕΛ. 225 Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, *Ζωολογία*, Εκδοτική Αθηνών.

ΣΕΛ. 226 Βίκυ Πάτσιου, *Γρηγόριος Ξενόπουλος 1867-1951*, Ε.ΚΕ.ΒΙ.

ΣΕΛ. 227 *Ελευθεροτυπία*, «Γεωτρόπιο», τχ. 192, 13-12-03.

ΣΕΛ. 229 *Ο σκιτσογράφος Ηλίας Κουμετάκης*, Άγρα/Ε.Λ.Ι.Α.

ΣΕΛ. 239 Κατάλογος έκθεσης εικαστικών έργων της Νίκης Ελευθεριάδη.

ΣΕΛ. 242 *Δημήτρης Μυταράς*, Αδάμ.

ΣΕΛ. 249 Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, *Ζωολογία*, Εκδοτική Αθηνών.

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

Κωδικός βιβλίου: 0-21-0025
ISBN 978-960-06-2668-1

ΙΤΥΕ "ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ"
ινστιτουτο τεχνολογιας υπολογιστων & εκδοσεων

(01) 000000 0 21 0025 8